JOHN GALSWORTHY

FORSYTE'IDE SAAGA

II

JOHN GALSWORTHY

FORSYTE'IDE SAAGA

II

ROMAAN

1960

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN

Originaali tiitel:
J. Galsworthy
«THE FORSYTE SAGA»
2.
«IN CHANCERY»
Foreign Languages Publishing House,
Moscow 1956

Tõlkinud
M. Sillaots

Kõite kujundanud
H. Vitsur

Ümbrispaberi kujundanud
P. Reeveer

AHELAIS

Me teemaks on kaks sugu, kumbki võrdselt suur,
. . . . . .
neil kasvab riiuks vana vaenu juur.

«Romeo ja Julia.»

Jessie ja Joseph Conradile

ESIMENE OSA

1. peatükk

TIMOTHY JUURES

Omandamisvaist ei püsi iialgi paigal. Läbi õitsengu ja vaenuaegade, pakaste ja tulede käis see eduseaduste järgi isegi Forsyte'ide perekonnas, kus see arvati igavesti muutumatu olevat. Ja ümbruskonnast on see niisama lahutamatu nagu kartuli omadused mullapinnast.

Kaheksakümnendaid ja üheksakümnendaid aastaid Inglismaal kirjeldaval ajaloolasel tuleb omal ajal käsitleda võrdlemisi kiiret arengut endaga rahul oleva ja tagasihoidliku provintsialismi juurest endaga veel rohkem rahul oleva ja vähem tagasihoidliku imperialismi juurde, teiste sõnadega: rahvuse «omandamis»-vaistu arengut. Ja vastavalt toimus see areng ka Forsyte'ide perekonnas. Nad ei levinud mitte ainult pinnaliselt, vaid ka sügavusse.

Kui Susan Hayman, Forsyte'ide abielus olev õde 1895. aastal oma abikaasale järele läks seitsmekümne nelja aastases naeruväärselt noores eas ja ta laip tuhastati, siis äratas see võõrastavalt vähe tähelepanu kuue ülejäänud vana Forsyte'i seas. Sel ükskõiksusel oli kolm põhjust. Esiteks vana Jolyoni peaaegu salamahti toimunud matmine Robin Hilli 1892. aastal, — esimene Forsyte, keda ei maetud perekonna-matmispaika Highgate'is. Selle matmise üle, mis toimus aasta pärast Swithini igapidi viisipärast muldasängitamist, oli õige palju rääkimist olnud Forsyte'ide börsil, — Timothy Forsyte'i kodus Londonis Bayswater Roadil, kuhu ikka veel kogunes ja kust ikka veel levis perekondlik keelepeks. Oli mitmesuguseid arvamusi, alates tädi Juley hädaldustega ja lõpe-

tades Francie otsekoheselt väljendatud kinnitusega, et «ilmatu tore oli kord ots peale teha vanale kopitanud Highgate'i värgile». Onu Jolyon oli ju oma viimaseil aastail (pärast imelikku ja kahetsusväärset lugu ta pojatütre June'i peigmehe, noore Bosinney, ja ta vennapoja Soames Forsyte'i naise Irene vahel) perekonnale paljugi peamurdmist valmistanud; ta oli alati oma tahtmise läbi viinud, — viimasel ajal aga näis ta pisut isemeelseks muutuvat. Temale omase kalduvuse tõttu filosofeerimisse oli ta alati kippunud puhta forsaitlikkuse joonelt kõrvale minema; seega oli perekond teatavas mõttes ette valmistatud tema matmiseks võõrasse kohta. Kogu asi oli siiski imelik, — ja kui tema testamendi sisu Forsyte'ide börsil käibivaks mündiks sai, läbis värin tervet suguseltsi. Oma varandusest (kogusummas £ 145 304, sellest läks maksudeks £ 35 7 s 4 d) oli ta tervelt £ 15 000 pärandanud «mis sa arvad, kellele, mu kallis?» I r e n e l e! Oma vennapoja ärajooksnud naisele Irenele, — naisele, kes perekonna peaaegu häbisse oli viinud ja — mis veel hämmastavam — kes temaga veresuguluses polnud. Muidugi ei pärandanud ta seda summat puhtal kujul, vaid ainult eluaegse rendise näol — ainult sellest saadavad tulud! Tegu oli siiski tehtud; ja vana Jolyon polnud enam kellegi silmis see täiuslik Forsyte, kelleks teda alati oli peetud. See oli siis esimene põhjus, miks Susan Haymani matmine — Wokingis* — äratas vähe tähelepanu.

Teine põhjus oli hoopis ulatuslikum ja tähtsam. Peale maja Campden Hillis oli Susanil üsna Hampshire'i piiri lähedal mõis (mille Hayman talle oli pärandanud), kus Haymani poisid kuuldavasti olid õppinud nii hästi laskma ja ratsutama, — mis muidugi kasuks oli neile endile ja auks kõigile teistele; tõsiasi, et ta oli maaomanik, näis osalt vabandavat ta jäänuste mujaleviimist, — aga kuidas ta oli mõttele tulnud end tuhaks põletada lasta, sellest küll ei saadud aru. Tavalised kutsed saadeti siiski laiali, ja Soames sõitis ühes noore Nicholasega sinna. Testamendi kohta polnud midagi öelda, kuna tal ainult eluaegne kasutamisõigus oli olnud ja kõik ilma igasuguste hõõrumisteta võrdseis osades laste kätte läks.

Kolmas põhjus, miks Susani matmine vähe tähelepanu äratas, oli kõigist kõige ulatuslikum. Kahvatu ja kõhn Euphemia väljendas selle kokkuvõtlikult järgmiste julgete sõnadega: «Noh, m i n a arvan, et igal inimesel on õigus iseenda keha peale, — isegi siis, kui inimene on surnud!» Vanasse koolkonda kuuluva vabameelse ja vägivaldse Nicholase tütre suust oli see hämmastavaks märkuseks, mis selgesti näitas, kuivõrd kõik on muutunud tädi Anni surmast saadik 1886. aastal, mil Soamesi omandiõigus oma naise ihule nii küsitavaks sai, säärast õnnetust tekitades. Euphemia muidugi rääkis nagu laps ega omanud kogemusi, sest ta nimi oli ikka veel Forsyte, kuigi ta nüüd oli tublisti üle kolmekümne aasta vana. Kuid kõike seda arvestades tõendas tema märkus kahtlemata vabaduse-põhimõtte laienemist, omandi põhilises küsimuses detsentralisatsiooni ja ülekandumist teistelt enesele. Kui Nicholas tädi Hesterilt oma tütre märkusest kuulis, ütles ta suurima pahameelega: «Naised ja tütred! Nende vabadustel pole tänapäeval otsa ega äärt! Teadsin kohe, et see Jacksoni protsess ajab asja hulluks — kui juba *habeas corpus** niimoodi sisse tuuaksel» Ta polnud muidugi iialgi suutnud leppida Abielunaise omandiseadusega, mis talle nii tülikas oleks olnud, kui ta õnneks poleks naitunud enne selle kehtivusele pääsemist. Tõepoolest ei saanud eitada nooremate Forsyte'ide mässu teiste omanduseks olemise vastu; see laadilt asumaalik kalduvus ise enda omanik olla — imperialismi paradoksaalne eelkäija — tegi kogu aeg edusamme. Nad olid nüüd kõik abielus peale George'i, kes tälesti oli pühendunud hobuste võiduajamistele ja «Iseeumi» klubile; peale Francie, kes jätkas oma komponistielukutset, elunedes King's Roadil, Chelsea's asetsevas ateljees, ja ikka veel «austajaid» tantsupidudele kutsus; peale Euphemia, kes kodus elas ja Nicholase üle kurtis, ja peale kahe «dromio», Giles ja Jesse Haymani. Kolmas põlvkond polnud väga arvukas: noorel Jolyonil oli kolm last, Winifred Dartie'l neli, noorel Nicholasel juba kuus, noorel Rogeril oli üks laps, Marian Tweetymanil üks, St. John Haymanil kaks. Kuid ülejäänud kuueteistkümnest abielus olevast noorest — Soames, Rachel ja Cicely Jamesi perekonnast; Eustace ja Thomas

Rogeri perekonnast; Ernest, Archibald ja Florence Nicholase omadest; Augustus ja Annabel Spender Haymanist — möödusid aastad viljatult.

Kümnest vanast Forsyte'ist oli niisiis kakskümmend üks noort Forsyte'i sündinud, kuid kahekümne ühel noorel Forsyte'il oli seni kõigest seitseteist järglast, ja näis ebatõenäoline, et neid kuigi palju veel oodata oli. Statistikaüliõpilane oleks leidnud, et sündivuse tase langes vastavalt rahaprotsendi-määra langusele. Vanaisa Forsyte oli üheksateistkümnenda sajandi alguses oma raha eest kümme protsenti saanud, seepärast oli tal kümme last. Need kümme olid (kui maha arvata neli vallaliseks jäänut ja Juley, kelle mees Septimus Small peaaegu kohe suri) oma raha pealt keskmiselt neli kuni viis protsenti saanud ja vastavalt ka paljunenud. Nendest põlvnevad kakskümmend üks said kõigest kolm protsenti riigi võlapabereist (milledesse nende isad enamasti olid oma raha paigutanud, et pärandusmaksu maksmise vajadust ei tekiks), ja kuuel neist, kes üldse olid paljunenud, oli kokku seitseteist last, teiste sõnadega: just kaks ja viis kuuendikku perekonna kohta.

Oli veel teisigi põhjusi sel vähesel sündivusel. Ettevaatlikuks tegi neid kahtlus iseendi teenimisvõimete juures — täitsa loomulik seal, kus inimestele küllaldased tulud on kindlustatud — ja ka teadmine, et nende isad alles elasid. Kui kellelgi oli lapsi, aga polnud suurt sissetulekut, siis pidi maitse- ja mugavuste-tase paratamatult langema: millest jätkub kahele, sellest ei jätku neljale, ja nii edasi, — parem oli oodata ja vaadata, mis isa teeb. Pealegi oli kena, kui võidi vabalt puhkeaega nautida. Laste omamisele eelistasid nad iseendile-elamise võimalust — vastavalt aina suurenevale *fin de siècle*'iks* nimetatud ajakalduvusele. Sel kombel oli neil vähe kaalule panna ja nad võisid ehk peagi autot omada. Eustace'il juba oligi auto, kuid see oli ta sisemuse koledasti segi põrutanud ja tal ühe silmahamba suust välja löönud; parem oli oodata, kuni need sõidukid muutuvad natuke usaldusväärsemaks. Vahepeal aga — mitte enam lapsi! Isegi noor Nicholas hakkas juba end pidurdama ega olnud oma kuuele lapsele kolmel aastal enam lisa soetanud.

Forsyte'ide ühine allakäik või pigemini nende killustumine, mille tunnuseks oli kõik eelöeldu, ei ulatunud siiski veel nii kaugele, et see oleks takistanud nende kogunemist, kui Roger Forsyte 1899. aastal suri. Oli olnud suurepärane suvi, ja pärast välismaal või mere ääres veedetud puhkust olid kõik jälle Londonisse tagasi jõudnud, kui Roger — natuke algupärane ka selles, nagu kõiges muus — oma viimse hingetõmbe tegi oma majas Princes Gardensis. Timothy juures sosistati kurvalt, et vaene Roger oli alati olnud ekstsentriline oma seedimise asjus, — eks olnud ta näiteks eelistanud saksa lambaliha kõigile teistele lambalihaliikidele!

Olgu sellega kuidas on, tema matused Highgate'is olid olnud täiuslikud; ja peaaegu masinlikult läks Soames Forsyte matustelt onu Timothy poole Bayswater Roadil. «Vanakesed» — tädi Juley ja tädi Hester — tahaksid meelsasti kuulda, kuidas kõik oli olnud. Soamesi isa James polnud end oma kaheksakümne kaheksa aastases vanuses enam võimeliseks pidanud väsitavaist matustest osa võtma; Timothy ise muidugi ka matustele ei läinud; nii oli Nicholas ainsana vendadest kohal olnud. Matuselisi oli siiski olnud kaunis rohkesti; tädi Juley'l ja tädi Hesteril oleks rõõm seda kuulda. Selle sõbraliku mõttega segunes ka paratamatu igatsus kasu saada igast oma toimingust, — igatsus, mis peamiselt iseloomustab Forsyte'e ja üldse tervemaid elemente igas rahvuses. Harjumuse Timothy majas Bayswater Roadil perekondlikke asju arutada oli Soames pärinud oma isalt, kes vähemalt kord nädalas oli tavatsenud külastada oma õdesid Timothy pool ja sellest vaid siis loobunud, kui tal kaheksakümne kuue aastasena enam jõudu ei jätkunud ja ta ilma Emilyta enam väljas käia ei saanud. Emilyga koos sinna minna ei maksnud, — kes saab siis ükskõik kellega üldse rääkida omaenda naise juuresolekul? Nagu James vanasti, nii leidis ka Soames aega peaaegu igal pühapäeval sinna minna ja istuda väikeses külalistoas, mille ilmet ta oma kahtlemata hea maitsega oli tublisti muutnud, kinkides jõulupühadeks portselani, mis polnud küll täpselt niisama hea kui ta enda hoolikalt valitud kogu, ja vähemalt kaks kahtlast Barbizoni koolkonna maali. Ta ise oli Barbizonide pealt

äärmiselt hästi teeninud, oli aga mõne aasta eest hakanud suuremat huvi tundma Marise, Israelsi ja Mauve'i* vastu, kellede pealt ta lootis veelgi rohkem teenida. Jõeäärses majas Mapledurhamis, kus ta nüüd elas, oli tal hästivalgustatud saal hästiriputatud pilte täis; seda kogu tundsid peaaegu kõik Londoni kunstiteostega kauplejad. Ühtlasi oli see pildikogu tõmbenumbriks pühapäeva-pärastlõunastel koosviibimistel, mida Soamesi õed Winifred ja Rachel talle mõnikord korraldasid. Kuigi ta oma pilte näidates vähe rääkis, jättis ta rahulik kindlus harva mõju avaldamata külalistesse, kes teadsid, et tema kuulsust ei põhjustanud mitte paljas esteetiline harrastus, vaid võime ette näha kunstiteoste tulevast turuväärtust. Kui ta Timothy juurde läks, oli tal peaaegu alati jutustada looke oma võidust mõne kunstiesemetega kaupleja üle; talle meeldisid vägagi need uhked kudrutused, milledega tädid neid lugusid tervitasid. Sel pärastlõunal aga huvitasid teda hoopis teistsugused asjad, kui ta Rogeri matustelt tuli oma korralikus tumedas ülikonnas, — see polnud täitsa must, sest onu on ikkagi vaid onu, ja ta põlgas hingepõhjast iga liialdatud tundeavaldust. Marketrii-tugitooli* korjule nõjatades ja üle oma püstiaetud nina taevassiniseid, paljude kuldraamides piltidega ehitud seinu vahtides oli ta tähelepanuväärselt vaikne. Kas nüüd sellepärast, et ta matustel oli käinud, või mõnel muul põhjusel, kuid ta omapäraselt forsaitlik õõnes ja pikk nägu — lõuaga, mis lihast paljastatuna oleks tundunud liialdatult suurena — näitas end sel pärastlõunal oma parimast küljest: väga tugeva lõuaga nägu, kuigi sugugi mitte inetu. Ta tundis selgemini kui iialgi enne, et Timothy majakond oli lootusetult «napakas» ja tädide hinged rusuvalt kesk-Victoria-aegsed.* Ainus asi, millest ta rääkida tahtis — tema kui mittelahutatud abielumehe seisund — ei võinud siin kõne alla tulla. Ja ometi paelus see ta vaimu nii, et kõik muu ei tulnud arvessegi. Alles kevadest saadik oli see nii; temas oli tekkinud uus tunne, mis teda kihutas millegi poole, mis, nagu ta teadis, oli meeletus neljakümne viie aastase Forsyte'i kohta. Järjest enam muutus ta viimasel ajal teadlikuks, et ta «jõudis edasi». Tema varandus, mis juba siis õige suur oli olnud, kui ta hakkas ehitama

maja Robin Hillis, mis lõpuks hukutas ta abielu Irenega, — see varandus oli üllatava hooga suurenenud kaheteistkümne üksindusaasta kestel, millede jooksul ta vähe oli tegelnud muu kui rahateenimisega. Tal oli nüüd kaugelt üle saja tuhande naela, — ja polnud kedagi, kellele seda jätta: polnud inimest, kelle pärast jätkata tegevust, millel tema jaoks oli ülim tähtsus. Isegi kui ta vähema jõupingutusega töötaks, teeks raha uut raha; ta tundis, et tal on sada viiskümmend tuhat, enne kui ta jõuab ümbergi pöörata. Soamesi iseloomus oli alati olnud ranget koduarmastust ja igatsust laste järele; tõkestatuna ja petetuna oli see end seni varjanud, kuid nüüd — tema parimas elueas — oli see jälle esile tunginud. Konkreetseks muutudes ja tulipunkti kerkides hiljuti tekkinud huvi tõttu vaieldamatult ilusa tüdruku vastu, oli see muutunud tõeliseks painajaks.

See tüdruk oli liiati prantslanna, kes vaevalt pea kaotaks või ebaseadusliku ühendusega nõustuks. Pealegi oli Soamesile endale vastik mõelda sellisele ühendusele. Pikkade sunnitud vallalisuse aastate jooksul oli ta salaja maitsnud suguelu ebapuhast külge, — ja iga kord vastikusega, sest ta oli nõudlik ja omas sünnipärast korralikkusetunnet. Ta ei tahtnud nurgatagust ühendust. Laulatus Pariisi saatkonnas, mõnekuune reis, — ja ta võiks Annette'i koju tuua vabana minevikust, mis tõepoolest polnud kuigi esiletõstmisväärne, sest tüdruk oli vaid arvepidajaks oma ema restoranis Sohos. Ta võis Annette'i koju tuua kui midagi väga uut ja *chic*'i; oma prantsuspärase maitse ja rahuliku enesevalitsemisega oleks Annette väärikaks käskijannaks «Pelgupaigas» Mapledurhami ligidal. Forsyte'ide börsil ja Soamesi jõeäärsete sõprade seas saaks teatavaks, et ta reisides oli tutvunud veetleva prantsuse neiuga ja tema nainud. Et ta naine oleks prantslanna, selles oleks romantika hõngu ja teatavat sära. Ei! Seda ei kartnud ta sugugi; muret tegi vaid neetud mittelahutatu seisund ja — ja küsimus, kas Annette teda tahab; kuni tal võimalust polnud neiule selget ja isegi pimestavat tulevikku pakkuda, ei julgenud ta teda proovile panna.

Tädide võõrastetoas kuulas ta peaaegu kurtide kõrvadega harilikke küsimusi: Kuidas elab ta kallis isa? Väl-

jas ta muidugi ei käi praeguste jahedate ilmadega? Olgu Soames nii hea ja öelgu talle, et kuumutatud okastammelehed hästi aitasid Hesteri küljevalude vastu; iga kolme tunni tagant üks hautis, punane flanell pärast peale panna. Ja kas talle maitseks purgike nende parimat ploomikeedist, — see on tänavu nii oivaline ja mõjub nii imehästi. Oo! Ja Dartie'd — kas Soames oli kuulnud, et kallil Winifredil olid väga rasked ajad Montague'ga? Timothy arvates vajaks ta tõelist kaitset. Räägiti — ärgu aga Soames võtku seda kindla tõena —, et Montague oli osa Winifredi ehteid andnud ühele hirmsale tantsijannale. See oli nii halb eeskuju armsale Valile, just nüüd, mil ta pidi kooli minema. Soames ei olnud kuulnud? Oo, siis ta peaks otsekohe oma õde külastama ja vaatama, kuidas asi on. Kas Soamesi arvates need buurid tõesti vastu hakkavad? Timothy oli selle loo pärast väga rahutu. Riigi laenupaberite kurss oli nii kõrge, ja tal oli nii palju raha nendesse paigutatud. Kas Soames arvab, et nad langevad, kui sõda tuleb? Soames noogutas pead. Aga sõda lõpeks õige pea. Kui mitte, siis oleks see Timothyle nii halb. Ja Soamesi armsale isale läheks see muidugi väga südamesse tema vanuses. Onneks pole vaesel kallil Rogeril enam tarvis seda hirmsat muret tunda. Ja tädi Juley pühkis väikese taskurätiga ära suure pisara, mis katsus ronida üle ta nüüd täiesti koltunud vasaku põse püsivate mossitusmõhkude; talle meenus kallis Roger kõigi ta omapärasustega; meenus seegi, kuidas Roger teda nõeltega torkis, kui nad mõlemad väikesed olid. Tädi Hester, kes kõike ebameeldivat püüdis vältida, astus siin vahele; kas Soames arvab, et mr. Chamberlain* kohe peaministriks tehakse? Tema ajaks kõik ruttu joonde. Kõige õigem oleks, kui too vana Krüger* saadetaks Püha Helena saarele. Tädi Hester mäletas nii selgesti Napoleoni surma teadet ja missuguseks kergenduseks see oli Soamesi vanaisale. Tema ja Juley muidugi — «Me kandsime siis pikki püksikesi, kallis!» — ei mõistnud sellest tol ajal palju.

Soames võttis ta käest tassi teed, jõi selle ruttu tühjaks ja sõi kolm makrooni, — kuulus eriala siin majas. Ta nõrk, kahvatu, kõrk naeratus muutus õige natuke sügavamaks. Tõesti, ta perekond oli lootusetult provintsliku jäänud, kuigi neile kuulus nii suur osa Londonist. Praegusil edasirühkimise päevil torkas nende provintslikkus veelgi rohkem silma kui muidu. Vana Nicholas pooldas ikka veel vabakaubandust ja oli «Remove Clubis», tolle eelveeuputusaegse vabameelsuskantsi liige, — kuigi selle liikmed nüüd praegu kõik olid vanameelsed, — muidu poleks ta ise sinna astunud. Ja Timothy kuuldavasti kandis ikka veel öömütse. Tädi Juley hakkas jälle rääkima. Kallis Soames nägevat nii hea välja; ta paistvat vaevalt päeva võrra vanem olevat kui siis, kui tädi Ann suri ja nad kõik koos siin olid: kallis Jolyon ja kallis Swithin ja kallis Roger. Ta peatus ja püüdis kinni pisara, mis ta parema põse mossitusmõhule oli ronimud. Kas — kas Soames nüüd veel midagi oli kuulnud Irenest? Tädi Hester tahtis ilmselt vahele astuda. Pidi ka Juley alati midagi niisugust ütlema! Naeratus kadus Soamesi näolt ja ta pani tassi käest. Nüüd tuli tema asi kõne alla — ja kuigi ta nii väga tahtis sellest rääkida, ei suutnud ta juhust kasutada.

Tädi Juley jätkas õige ruttu:

«Räägitakse, et onu Jolyon pärandas talle esiteks need viiteist tuhat naela puhtalt; hiljem ta muidugi mõistis, et see poleks õige, ja jättis talle selle raha protsendid.»

Kas Soames oli seda kuulnud?

Soames noogutas pead.

«Sinu onupoeg Jolyon on nüüd lesk. Ta on Irene varanduse hooldaja; seda sa tead muidugi?»

Soames raputas pead. Ta teadis küll, kuid ei tahtnud huvi ilmutada. Noor Jolyon ja Soames polnud teineteist näinud Bosinney surmapäevast saadik.

«Ta peab nüüd päris keskealine mees olema,» jätkas tädi Juley unistavalt. «Las ma mõtlen, — ta sündis, kui su kallis onu elas Mount Streetil, ammu enne, kui nad kolisid Stanhope Gate'ile; see oli 47. aasta detsembris, just enne Pariisi Kommuuni. Ta on üle viiekümne! Mõelda! Nii ilus laps; me olime kõik nii uhked tema üle; ta oli esimene teist kõigist.» Tädi Juley ohkas; üks kihar (mitte just ta enda juustest) vallandus, nii et tädi Hester tundis kerget külmavärinat. Soames tõusis püsti, ta tegi huvitava avastuse enda juures. Tema uhkusele ja endast lugupidamisele löödud vana haav polnud ikka

veel sulgunud. Ta oli tulles arvanud, et saab sellest rääkida; ta oli isegi tahtnud rääkida oma seotud olukorrast, ja ennäe! ta põrkas tagasi oma ebakohaste sõnavõttude poolest kuulsa tädi Juley meenutust kuuldes.

Oo, ega Soames ometi juba minna tahtnud?

Soames naeratas natuke kättemaksvalt ja ütles:

«Jah. Head päeva! Tervitage onu Timothyt!»

Ta jättis külma suudluse kummagi tädi laubale, millede kortsud näisid endid ta huulte vastu suruvat otsekui igatsedes, et neid ära suudeldaks. Mõlemad vaatasid lahkujale säravalt järele, — kallis Soames, see oli temast nii hea, et ta tuli täna, mil nende meeleolu polnud just...

Rinnas näpistava südametunnistuspiinaga laskus Soames trepist, kus ikka veel tundus toda peaaegu meeldivat kampri-, portveini- ja suletud maja lõhna, kus tõmbetuul oli lubamatu asi. Vaesed vanakesed, — ta ei kavatsenud ebalahke olla! Ja tänaval unustas ta nad otsekohe; taas vallutas teda Annette'i pilt ja mõte neetud rõngale enda ümber. Miks ei viinud ta asja läbi ega nõudnud lahutust, kui too vilets Bosinney sõiduki alla jäi ja tal naise kahjuks rääkivaid tõendusi küllalt oleks olnud! Ja ta hakkas minema oma õe Winifred Dartie elukoha poole Green Streetil Mayfairis.

2. peatükk

ELUMEES KAOB NÄITELAVALT

Et saatuse muutlikkusele nii väga alluv seltskonnainimene nagu Montague Dartie elas ikka veel majas, kus ta vähemalt kakskümmend aastat oli elanud, see oleks olnud tähelepanuväärsem siis, kui üüri, maksude ja remondikulude eest poleks hoolitsenud ta äi. Selle lihtsa ja üksikasjadesse süvenematu korraldusega kindlustas James Forsyte teatava stabiilsuse oma tütre ja lapselaste elus. Omada kindlat katust pea kohal, — sel on ikkagi võrratu tähtsus nii pimestava spordimehe kohta kui Dartie. Kuni viimaste päevade sündmusteni oli ta peaaegu üleloomulikult korralik olnud kogu aasta läbi. See tuli sellest,

et ta oli astunud poole osaga ühe mära kaasomanikuks, kes kuulus George Forsyte'ile, kes lõplikult oli andunud hobustespordile, — nüüd vaikselt hauas lamava Rogeri õuduseks. Sleeve-links, Martyri, Shirt-on-Fire'i ja Suspenderi järglane, oli kolmeaastane võik mära, kes paljudel põhjustel polnud kordagi näidanud oma täit võimet. Selle lootustäratava looma osalise omanikuna tundis Dartie endas pead tõstvat kogu seda varjatud idealismi, mis temas peitus nagu igas teiseski inimeses; juba mitu kuud oli see teda alatasa vaikselt hõõguma pannud. Kui inimesel on midagi head, mille pärast elada, siis muutub ta investeeringuväärselt kaineks; ja Dartie'l oli midagi tõesti head: kolm ühe vastu, et ta võidab sügisestel võistlustel, mida avalikkuses hinnati kahekümne viiega ühe vastu. Vanamoeline paradiis oli tühi asi selle kõrval; ja Sleeve-linksile oli ta pannud oma viimase penni. Kuid nüüd oleneb loomast juba palju enam kui paljas rahaline võit! Neljakümne viie aastases kergemeelsuse-eas, mis kiusatusse viib Forsyte'id ja isegi Dartie'd, kuigi see viimaste puhul ehk vähem erineb igast muust vanusest, — oli Montague kinkinud oma poolehoiu ühele tantsijannale. See polnud väike kirg, kuid ilma rahata — ja õige rohke rahata — oleks see armastus pidanud jääma niisama ohutuseks kui tantsijanna seelikuke; ja Dartie'l polnud tihtigi raha, kuna ta viletsat viisi elutses sellest, mis ta Winifredilt suutis nuruda või laenata. Winifred aga oli tugeva iseloomuga naine, kes Dartie't pidas, kuna ta oli tema laste isa ja ta ikka veel pisut imeties endist, nüüd juba hääbuvat ilu, mis teda tema nooruses oli vaimustanud. Winifred ja igaüks, kes talle midagi laenas, peale selle ta kaotused kaardimängus ja võiduajamistel (imelik, kuidas mõni mees oskab kasu saada kaotustest!) olid ta ainsaiks elatusvahendeiks, sest James oli nüüd nii vana ja närviline, et teda ei tohtinud tülitada, Soames aga kõva nagu kivi. Pole liialdus, kui öelda, et Dartie oli kuude kaupa elanud lootusest. Ta polnud tihtigi armastanud raha raha pärast; ta oli ikka põlanud Forsyte'e nende ettevaatlikkude rahamahutuste viiside tõttu, kuigi ta püüdis neid kasutada, niipalju kui võis. Raha armastas ta selle pärast, mida rahaga osta võis, — oma isiklikkude mõnude pärast.

«Ükski õige spordimees ei hooli rahast,» tavatses ta öelda, laenates väikesi summasid suurte asemel, mida talle ei antud. Suurepärane oli see Montague Dartie, — otse haruldus, nagu ütles George Forsyte.

Võistluspäeva hommik koitis selgelt ja säravalt septembri viimasel kuupäeval ning Dartie, kes õhtul Newmarketisse oli sõitnud, riietus laitmatusse ruudulisse ülikonda ja kõndis kõrgustikule vaatama, kuidas tema osa märast teeb oma lõpugalopi. Kui mära võidab, siis on tal kõva kolm tuhat taskus — vilets tasu küll hobuse treenimise-aegsete lootusenädalate kasinuse ja kannatlikkuse eest. Kuid rohkem ei olnud ta mängu panna saanud. Kui ta «paneks» õige siiski kaheksa ühe vastu (nii kaugele oli mära nüüd jõudnud)? See oli tema ainsaks mõtteks, kuna lõokesed ta kohal laulsid, rohtukasvanud künkad magusasti lõhnasid ja ilus mära temast möödus, pead pildudes ja läikides nagu atlassiid. Lõpuks, — kui ta kaotab, siis ei ole tema maksjaks, ja «välja pannes» vähendab ta oma võitu umbes tuhande viiesaja naela võrra; vaevalt jätkub sellest tantsijanna täielikuks omandamiseks. Kuid veel tugevam oli kõigi Dartie'de veres iha tõelise erutuse järele. Ja George'i poole pöördudes ütles ta: «See on hea jooksja. Ta võidab kindlasti. Jätan kõik sisse.» George, kes iga penni oli «välja pannud» ja veel rohkemgi ning võitu arvestas, kuidas asi ka lõpeks, — George silmitses teda irvitades oma tüsedast kõrgusest ja ütles: «Nii-nii, mu kullake!» Pärast kirevat õppeaega, millest ta alati-nuriseva Rogeri raha varal jagu oli saanud, osutus tema Forsyte'i-veri talle kui hobusteomanikule nüüd järjest kasulikumaks.

Inimeste elus on pettumushetki, millede ees tundeline jutustaja tagasi põrkab. Jätkub sellest, kui ütleme, et kogu asi läks vett vedama. Sleeve-links langes võistlusest välja. Kõik Dartie lootused purunesid.

Kui palju oli juhtunud tolle sündmuse ja päeva vahel, mil Soames suundus Green Streeti poole!

Kui Montague Dartie loomusega mees mitu kuud on usulistel põhjustel ennast ohjeldanud ja tal tasu selle eest saamata jääb, siis ei nea ta jumalat ega sure, vaid neab jumalat ja elab — oma perekonna meeleheiteks.

Winifred — vapper naine, kuigi natuke liiga moodne —, kes Dartie tegutsemisi oli täpselt kakskümmend üks aastat talunud, ei oleks tõesti mitte uskunud, et Dartie teeb seda, mis ta nüüd tegi. Nagu nii paljud naised, uskus Winifred, et teab kõige halvematki, kuid ta polnud oma meest veel näinud neljakümne viie aastasena, mil Dartie nagu teisedki mehed tundis, et — nüüd või mitte iialgi! Kui Winifred 2. oktoobril oma ühteasjadelaegast läks korraldama, leidis ta kohkudes, et tema naiselik uhkus ja sära oli läinud, — et kadunud olid pärlid, mis Montague talle kinkis 1886. aastal, kui Benedict sündis, ja mis James oli sunnitud 1887. aasta kevadel välja maksma, et ei tekiks skandaali. Winifred rääkis pärlite kadumisest kohe oma mehele. Dartie jäi ükskõikseks. Küllap nad välja tulevad! Alles siis, kui Winifred teravalt ütles: «Hea küll, Monty, siis lähen ma i s e Scotland Yardi,» — nõustus Dartie asja enda kätte võtma. Ah, et kõige kindlamad ja vankumatumad kavatsused, mis suurte ettevõtete teostamiseks tarvilikud on, võivad puruneda joomise tõttu! Tol ööl tuli Dartie koju ühegi mureta maailmas ja vähimagi tagasihoidlikkuseta. Tavalistes tingimustes oleks Winifred vaid oma toaukse lukutanud ja Dartie'l lasknud end välja magada, kuid piinav mure oma pärlite pärast oli teda seekord sundinud oma meest ootama. Dartie võttis taskust väikese revolvri, toetus söögilaua vastu ja ütles äkki, temal olevat ükskõik, kas Winifred elab või mitte, küll ta aga vait seisab; tema ise aga olevat elust tüdinud. Winifred vastas, teiselt poolt söögilauast kinni hoides:

«Ära ole tola, Monty. Kas käisid Scotland Yardis?»

Dartie surus revolvri vastu rinda ja vajutas mitu korda päästikule. Revolver polnud laetud. Vandudes laskis ta selle maha kukkuda ja ümises: «Olgu's laste pärast»; seepeale vajus ta toolile. Winifred võttis revolvri maast ja andis talle soodavett. Vedelikul oli nõduslik mõju. Elu olevat talle ülekohtune olnud, ütles Dartie; Winifred ei olevat teda «i-iial m-mõistnud». Kellel siis veel olevat õigus tema enda kingitud pärleid võtta kui mitte temal endal? Too «hi-hispaania mä-mära» olevat need endale saanud. Kui Winifredil

midagi selle vastu on, siis — siis — käänab ta tal kaela kahekorra. Mis seal's ikka! (Arvatavasti esimene kord, mil kuulsat kõnekäändu tarvitati — nii tume on kõige klassikalisemategi sõnakõlksude päritolu.)

Winifred, kes karmis koolis oli eneseväitsemist õppinud, vaatas talle näkku ja ütles: «Hispaania mära! Kas arvad seda tüdrukut, keda me nägime tantsimas «Pandemoniumi» balletis? Noh, sa oled varas ja lurjus!» See oli viimaseks piisaks raskesti koormatud sisetundele; Dartie ajas enda toolilt püsti, haaras oma naise käsivarrest kinni ja hakkas seda väänama, meenutades oma poisikesepõlve vägitegusid. Winifred kannatas piina pisaratega silmis, kuid ühtki häält tegemata. Kui Dartie hetkeks nõrkes, kiskus ta oma käsivarre lahti, läks teisele poole söögilauda ja ütles läbi hammaste: «Sa oled lihtsalt jätis, Monty!» (Kahtlemata s e l l e kõnekäänu sünd — nii kujuneb inglise keel olukordade survel.) Ta jättis Dartie (kel vahtu tumedatele vurrudele kogunes) sinnapaika ja läks trepist üles. Ta pani oma toaukse lukku, vannitas oma käsivart kuumas vees ja lebas siis öö otsa ärkvel, mõeldes oma pärlitele, mis nüüd ehtisid teise kaela, ja tasule, mis ta mees nende eest arvatavasti oli saanud.

Elumees ärkas tundega, et ta sellele elule kadunud oli, ja ebamäärase mälestusega, et teda oli «jätiseks» nimetatud. Pool tundi istus ta koidu ajal tugitoolis, kus ta oli maganud; see oli võib-olla kõige õnnetum pooltund ta elus, sest isegi Dartie'dele on igas lõpus midagi traagilist. Ja ta tundis, et lõpp oli käes. Ialgi enam ei magaks ta selles söögitoas ega ärkaks, kui koit kergelt kumab läbi eesriiete, mis Winifred Jamesi rahaga Nickens ja Jarveysi juurest oli ostnud. Ialgi enam ei sööks ta selle roosipuust laua taga hautatud neerusid pärast külma rätikuga hõõrumist ja kuuma kümblust. Ta võttis rahatasku oma õhtuülikonna taskust. Nelisada naela viie- ja kümnenaelastes tähtedes, — jääk mööduunud ööl puhtas rahas George Forsyte'ile müüdud Sleevelinksi osa eest saadud summast. (George Forsyte oli võiduajamistel võitnud ega tundnud kaasa Dartie praegusele vastikusele selle hobuse vastu.) Balletitrupp läheb ülehomme Buenos Airesesse; Dartie sõidab kaasa.

Väit tasu pärlite eest polnud ta veel saanud; ta oli alles selroa juures.

Vargsi hiilis ta ülemisele korrale. Kuna ta vanni minna ega habet ajada ei julgenud (pealegi oleks vesi nüüd külm), siis vahetas ta riided ja pakkis salaja sisse, mis ta vähegi sai. Raske oli maha jätta nii palju läikivaid saapaid, kuid inimene pidi ometi mõne ohvri tooma. Siis võttis ta teise kätte teise kohvri ja astus välja trepikotta. Maja oli väga vaikne, — see maja, kus ta oli elgitanud oma neli last. Oli kummaline hetk, kui ta seisis oma naise toa ukse taga; kord oli ta imetlenud — kui ehk mitte armastanudki — seda naist, kes teda oli nimetanud «jätiseks». Dartie tugevdas end mõttega sellele sõnale ja läks kikivarvul edasi; ent järgmisest uksest oli raskem mööduda. Selle ukse taga oli tuba, kus magasid tema tütred. Maud oli koolis; Imogen aga lamas siin. Dartie alles unised silmad läksid niiskeks. Imogen sarnanes temaga ta neljast lapsest kõige rohkem oma tumedate juuste ja läikivate pruunide silmadega. Ilus tüdruk, äsja täis kasvanud! Dartie pani mõlemad kohvrid maha. See peaaegu vormilik isaõigustest loobumine oli valus. Hommikuvalgus langes näole, mis võttles tõelise meeleliigutusega. Teda ei erutanud võlts süütunne, vaid ehtne isakiindumus ja nukker mõte: «Ei ialgi.» Ta niisutas huuli; täielik otsustusvõimetus halvas hetkeks ta jalgu ruudulistes pükstes. Raske oli — raske oli selliselt oma kodust olla lahkuma sunnitud! «Pagan võtku!» pomises ta. «Ma poleks ialgi uskunud, et asi nii kaugele läheb!» Ülemiselt korralt tulevad hääled hoiatasid teda, et teenijad hakkasid tõusma. Ta haaras oma kaks kohvrit ja läks kivivarvul trepist alla. Ta põsed olid märjad; see teadmine lohutas teda, — nagu oleks see tõendanud tema ohvri ehtsust. Alumise korra tubades viivitas ta natuke, et kokku pakkida kõik oma sigarid, mõned paberid, torukübar, hõbedane sigaretikarp ja ratsaspordi aastaraamat. Siis segas ta endale õige kange viski soodaga ja jäi kõheldes seisma oma kahe tütre hõberaamis oleva pildi ette. See oli Winifredi oma. «Ükskõik,» mõtles Dartie. «Ta võib endale teise pildi teha lasta, aga mina ei või!» Ta pistis pildi reisikotti. Siis pani ta kübara pähe ja mantli selga,

võttis veel kaks mantlit, oma parima pillirookepi ja vihmavarju ning avas eesukse. Seda tasa enda taga sulgedes läks ta välja. Nii koormatud ei olnud ta eluilmaski veel olnud. Ta kõndis ümber nurga, et seal oodata, kuni mõni varane üüritõld mööda sõidab...

Nii lahkus Montague Dartie neljakümne viie aastasena majast, mida ta oli omaks nimetanud...

Kui Winifred alla läks ja veendus, et teda majas polnud, oli ta esimeseks tundeks tume viha, et mees sel viisil oli pääsenud etteheidete eest, mida ta nii hoolikalt oli ette valmistanud pikil ärkveloleku tundidel. Arvatavasti oli Dartie tolle naisega sõitnud Newmarketisse või Brightoni. Jälel Kuna Winifred oli sunnitud Imogeni ja teenijate ees täiesti vaikima ja teadis, et ta isa närvid ei suudaks taluda sellist avaldust, siis ei suutnud ta jätta minemast Timothy poole ja pärlite lugu suurima saladusena jutustamast tädi Juley'le ja tädi Hesterile. Alles järgmisel hommikul märkas ta pildi kadumist. Mida see tähendas? Dartie mahajäetud asjade hoolikas uurimine tekitas temas mõtte, et mees oli jäädavalt lahkunud. Kui see järeldus näis veendumuseks muutuvat, jäi Winifred täitsa liikumatult seisma keset Dartie riietustuba, kus kõik laekad olid lahti tõmmatud; ta katsus selgusele jõuda oma tunnete üle. See polnud sugugi kerge! Kuigi Dartie oli «jätis», oli ta ometi olnud tema omand; ja tahes või tahtmata tundis ta, et oli vaesemaks jäänud. Lesk ja siiski mitte lesk olla neljakümne kahe aastasena — nelja lapsega —, teistele taga rääkida ja haletseda! Mees hispaania lipaka käte vahele jooksnud! Mälestused ja tunded, mida ta oli surnuks pidanud, ärkasid temas ellu: valusasti, süngelt, visalt. Masinlikult sulges ta ühe laeka teise järel, läks oma voodi juurde, heitis pikali ja mattis näo patjadesse. Ta ei nutnud. Mis oleks sellest kasu olnud? Kui ta voodist tõusis, et alla einele minna, tundis ta, et ainult üks asi võis talle head teha: kui Val kodus oleks. Ta vanem poeg Val, kes kuu aja pärast pidi Jamesi kulul Oxfordi minema, oli Littlehamptonis, et treenida enne sisseastumiseksamit «jooksu vastu», nagu ta oma isa eeskujul oleks väljendanud. Winifred laskis talle telegrammi saata.

«Pean ta riideid korraldama,» ütles ta Imogenile. «Ma ei saa teda ükskõik kuidas lasta Oxfordi minna. Need noormehed seal on nii täpsed igas pisiasjas.»

«Valil on terved kuhjad riideid,» vastas Imogen.

«Ma tean; aga peab nad üle vaatama. Loodan, et ta tuleb.»

«Ta tuleb kui püssist lastuna, ema. Aga ta eksam läheb arvatavasti vett vedama.»

«Pole midagi parata,» ütles Winifred. «Ma vajan teda.»

Süütu kõrvalpilguga ema näkku jäi Imogen vait. Ema vajas teda muidugi isa pärast!

Val saabus «nagu püssist lastuna» kell kuus.

Kujutletagu ristsugutust soolakurgi ja Forsyte'i vahel, — siis saate noore Publius Valerius Dartie. Sellise nimega noormehest võis vaevalt midagi muud saada. Kui ta sündis, otsustas Winifred üleva tuju ja peenuseiha survel, et tema lapsed pidid saama nimed, milliseid kellelgi teisel ei olnud. (Milline õnn — arvas ta nüüd —, et ta Imogenile siiski nimeks ei pannud Thisbe!) Val võlgnes tänu oma nime eest tuntud vembumehele George Forsyte'ile, kellega Dartie juhtumisi lõunat sõi nädal aega pärast oma poja ning pärija sündi ja kellele ta muu seas mainis Winifredi kavatsusest.

«Pane talle nimeks Cato,» ütles George. «See oleks pagana pikantne!» Ta oli parajasti sellenimelise hobuse pealt kümme naela võitnud.

«Cato!» vastas Dartie (nad olid natuke «liiga saanud»). «See pole eesnimi.»

«Kuulge, teie!» hõikas George kintspükse kandvat kelnerit. «Tooge mulle raamatukogust «Encyclopedia Britannica», c-täht.»

Kelner tõi selle.

«Siin ta on!» ütles George ja osutas sigariga. «Cato — Publius Valerius; isa Vergilius, ema Lüüdia. Just seda sa vajad. Publius Valerius peaks kõlbama küll.»

Dartie teatas sellest koju jõudes Winifredile. Winifred oli vaimustuses. See oli nii *chic*. Ja lapsele anti nimeks Publius Valerius, kuigi hiljem kuidagi teatavaks sai, et nad olid kogemata valinud vähem-tähtsa Cato. Kuid 1890. aastal, kui väike Publius oli umbes kümne aas-

tane, läks *chic* moest; selle asemele astus asjalikkus. Winifredil hakkas tekkima kahtlusi. Neid suurendas veelgi väike Publius ise, kes esimeselt koolisemestrilt koju tulles kaebas, et elu on talle koormaks: teised hüüdsid teda Pubbyks. Winifred — kiiresti otsustav naine — pani ta otsekohe teise kooli ja muutis ta nime Valiks; Publius jäeti sootuks ära, isegi nimetähena.

Üheksateistkümne-aastasena oli Val nõtke tedretäheline noormees suure suuga, heledate silmadega, pikkade tumedate ripsmetega ja üsna meeldiva naeratusega, suurte teadmistega aladel, mida ta tunda poleks tohtinud, ja vähimagi aimuseta sellest, mis ta tegema pidi. Oli vähe poisse, kes koolist väljaheitmisele lähemal olid olnud kui tema, see meeldiv tuisupea. Suudelnud oma ema ja näpistanud Imogeni, kihutas ta kolm astet korraga võttes trepist üles ja tuli lõunasöögiks ümberriietatult alla, võttes neli astet korraga. Tal olevat koledasti kahju, kuid tema «treener», kes linna olevat tulnud, olevat teda «Oxford ja Cambridge» klubisse sööma kutsunud; võimatu olevat minemata jätta, «vana» paneks seda pahaks. Õnnetuna ja uhkena laskis Winifred tal minna. Ta oli poissi kodus vajanud, kuid väga kena oli teada, et tema järeleaitaja teda nii väga armastas. Val läks Imogenile silma pilgutades välja; uksel ütles ta:

«Kas võin kaks kiivitaja muna saada, ema, kui tagasi tulen? Köögitüdruk on neid hankinud. Need on õhtul kõige peale nii head. Oh, ja siis, — on sul raha? Olin sunnitud endale viielise laenama vanapoisilt.»

Winifred vaatas talle hella etteheitega näkku ja ütles:

«Oled tõesti väga kergemeelne rahaga, kallis. Igatahes ei peaks sa talle täna õhtul tasuma; oled tema külaline.» Kui kena ja sale oli poiss oma valge vestiga ja tumedate, tihedate ripsmetega!

«Oo, aga me ehk läheme teatrisse, tead; ja ma arvan, et mina peaksin piletid ostma; temal on alati kitsas käes, tead.»

Winifred andis talle viienaelase rahatähe ja ütles:

«Noh, võib-olla on parem, kui maksad talle oma võla; aga siis ära osta sina pileteid.»

Val pani viielise taskusse.

sõeda ma siis ei saagi teha,» ütles ta. «Head ööd, memmel»

Ta väljus, pea püsti ja kübar lõbusalt viltu, nuuskides Piccadilly õhku nagu noor lahtilastud hurt. Ilmatu tore oleminel Pärast äsjast vana kopitanud urgast!

Ta leidis oma «õpetaja», — kuigi küll mitte «Oxford ja Cambridge'ist», vaid Goati klubist. See «õpetaja» oli aasta vanem kui ta ise, — kena välimusega noormees, ilusate pruunide silmadega ja siledate tumedate juustega, väikese suuga, pikliku, rauge ja puhta ning äärmiselt külma näoga: üks noid noormehi, kes ilma vaevata omandavad moraalse ülevõimu oma kaaslaste seas. Ta oli aasta enne Vali suure hädaga kooli lõpetanud, oli aasta otsa Oxfordis olnud; ja Val nägi peaaegu pühadusepaistet tema näo ümber. Tema nimi oli Crum, ja isegi ei osanud temast rutemini raha läbi lüüa. See näis tema ainsaks elusihiks olevat — ja see pimestas noort Vali, kelles aeg-ajalt siiski Forsyte pead tõstis, küsides, mis ta oma raha eest õige on saanud.

Nad sõid rahulikult, stiilikalt ja maitsekalt; kui nad kaks pudelit olid tühjaks joonud, lahkusid nad klubist sigareid suitsetades ja võtsid «Libertys» kaks loožikohta. Vali lõbu koomiliste laulude kuulamisel ja ilusate jalgade vaatlemisel tumestas ja kahandas painav hirm, et ta tial ei jõua Crumi rahuliku dändilikkuseni. Tema ideaalsim oli puudutatud; ja sellisel juhul pole inimesel ialgi täiesti mugav. Kindlasti oli tal liiga suur suu, mitte just parim vestilõige, tal polnud kanti pükste küljes, ta lavendlivärviliste kinnaste seljal polnud peeni musti ombluisi. Peale selle naeris ta liiga palju, — Crum ei naernud ialgi! Ta vaid naeratas, kergitades natuke oma korrapäraseid tumedaid kulme, nii et need moodustasid viilu just langetatud laugude kohale. Ei! Ialgi ei saa temast Crumi-taolist! Aga ettekanded olid siiski hullumoodi kenad, ja Cynthia Dark oli lihtsalt jalustrabav. Vaheaegadel kostitas Crum teda üksikasjadega Cynthia eraelust ja Val sai õudusega teada, et Crum võis lava taha minna, kui tahtis. Tal oli lihtsalt pöörane himu öelda: «Võta mind kaasa!», kuid ta ei julgenud oma ebatäiuslikkuse pärast. Selle tõttu viimased paar vaatust peaaegu ei pakkunudki enam lõbu. Kui nad välja tulid,

ütles Crum: «Läki «Pandemoniumi», — lõpuni on veel pool tundi aega!» Nad võtsid voorimehe paarisaja sammu pikkuse tee jaoks; ja ostsid pääsetähed, mis maksid seitse ja pool šillingit tükk, kuna nad seista mõtlesid, ning läksid «promenaadile». Neis välistes asjades, selles ülimas ükskõiksuses raha vastu ilmnes Crumi võluv lihv. Ballett andis oma viimast etendust ja oli peaaegu lõpule jõudnud; liiklus oli seetõttu võrdlemisi hõre. Naisi ja mehi seisis kolmes reas tihedasti lava ees. Keerlemine ja sära näitelaval, poolpimedus, tubakasuitsu ja naiste lõhnade segu — kogu see omapärane ligitõmbav lähestikku koosviibimise õhkkond, mis sellistele lõbustuskohtadele omane —, hakkas noort Vali vabastama ta idealismist. Ta vaatas imetledes ühe noore naise näkku; nägi, et naine ei olnudki noor, ja vaatas ruttu mujale. Oh, Cynthia Darki vari! Noore naise käsivars puudutas teda ebateadlikult; Val tundis reseeda- ja muskuselõhna. Ta vaatas oma ripsmete varjust. Võib-olla oli naine s i i s k i noor! Naise jalg astus ta jalale; naine palus vabandust. Val ütles:

«Pole põhjust; ilmatu kena ballett, eks?»

«Oh, ma olen sellest tüdinud; teie mitte?»

Noor Val naeratas oma laia, kuid veetlevat naeratust. Kaugemale ta ei läinud; ta polnud veel asjas kindel. Temas peituv Forsyte nõudis suuremat kindlust. Ja laval tuiskas ballett oma lumivalget, lõheroosat, smaragdrohelist ja lillat keerist, näis siis äkki külmuvat liikumatuks kuldlitriliseks püramiidiks. Järgnes tugev käteplagin, ja siis oli etendus otsas! Pruun eesriie kattis kõik. Lava ees seisev inimeste-poolsõõr pudenes laiali; noore naise käsivars surus Vali oma. Kerge segadus näis keskenduvat roosat nelki nööpaugus kandva mehe ümber; Val silmitses vargsi veel kord noort naist, kes segaduse poole vaatas. Kolm meest ilmusid kuskilt; üksteise käe alt kinni hoides kõndisid nad ebakindlatel jalgadel. Keskmisel oli roosa nelk nööpaugus, must mokahabe ja valge vest; käies tuikus ta natuke. Crumi hääl ütles tasa ja ükskõikselt: «Vaata seda kekatsit; täis kui tina!» Val pöördus vaatama. «Kekats» oli oma käsivarre vabastanud ja näitas otse nende poole. Crumi hääl ütles niisama ükskõikselt:

«Ta näib sind tundvat!»

«Hell» ütles «kekats». «Kuulge, teie, poisid! See on mu pojast nadikael!»

Val vaatas. See oli ta isa! Kõige meelsamini oleks ta vajunud punase põrandavaiba alla. Mitte kohtumise pärast sellises kohas; isegi mitte sellepärast, et ta isa oli «täis»; Crumi sõna «kekats» tabas otse pihta, — seda mõistis Val sel hetkel otsekui taevailmutuse läbi. Jah, isa oli kekats oma tõmmu, meeldiva välimusega, oma roosa nelgiga ja oma vaaruva, iseteadliku kõnnakuga! Ja sõna lausumata astus Val noore naise selja taha ning lipsas välja. Ta kuulis kedagi enda taga hüüdvat: «Val!» ja jooksis mööda paksude vaipadega kaetud astmeid alla, «väljaviskajaist» mööda, tänavale.

Häbeneda oma isa — see on ehk kõige kibedam kogemus noorele mehele. Eemale ruttavale Valile tundus, et tema karjäär oli lõppenud veel enne, kui see sai alata. Kuidas võis ta nüüd minna Oxfordi kõigi nende poiste, Crumi hiilgavate sõprade sekka, kes varsti teada saaksid, et ta isa oli «kekats»! Ja äkki vihkas ta Crumi. Kes kurat käskis Crumil seda öelda? Oleks Crum sel hetkel Vali kõrval olnud, — Val oleks ta kindlasti kõnniteelt maha lükanud. Vali oma isa — oma isa! Midagi lämmatavat kerkis talle kurku; ta toppis käed sügavale palitu taskutesse. Kurat võtaks Crumi! Vali pähe tuli meeletu mõte — tagasi joosta ja oma isa üles otsida; tal käsivarrest kinni võtta ja ühes temaga Crumi eest mööda jalutada; ta loobus aga kohe sellest mõttest ja läks edasi piki Piccadillyt. Üks noor naine jäi ta ette seisma. «Ära nii kuri ole, kallike!» Val põrkas tagasi, läks naisest mööda ja muutus äkki üsna rahulikuks. Kui Crum iial sõnagi lausub, siis lööb ta Crumil ilusti silmad segi; sellega on asjal lõpp. Umbes sada sammu läks ta edasi, selle mõttega rahul olles; siis kaotas ta oma meelekindluse sootuks. Asi polnud nii lihtne! Talle meenus, kuidas poistel koolis tuli kannatada, kui neid vaatama tuli ema või isa, kes üldisele mõõdupuule mitte täiesti vastav polnud. See oli asi, mida miski muuta ei võinud. Miks oli ema naitunud isaga, kui isa oli «kekats»? Oli kibedasti ülekohtune, hirmsasti masendav noorele inimesele, kui ta isaks oli «kekats». Mis kõige halvem: nüüd, mil Crum

seda sõna oli tarvitanud, mõistis Val, et ta alateadlikult ammugi oli teadnud, et ta isa polnud just «esmajärguline saks». See oli kõige räbalam lugu, mis talle kunagi oli juhtunud, — kõige räbalam lugu, mis iial ühele noormehele võis juhtuda! Täiesti masendatuna jõudis ta Green Streetile ja läks salaja hangitud võtmega majja sisse. Söögitoas olid meeldivalt kaetud laual ta kiivitajamunad, mõni leivalõik ja tükike võid, ka pisut viskit karahvini põhjas, — parajasti nii palju (nagu Winifred arvas), et Val võis end tunda mehena. Tal oli vastik kõike seda vaadata ja ta läks trepist üles.

Winifred kuulis teda mööduvat ja mõtles: «Kallis poiss on kodus. Tänu taevale! Kui ta läheb oma isasse, siis ma ei tea, mis teha. Aga ta ei lähe isasse, ta on minu moodi. Armas Val!»

3. peatükk

SOAMES VALMISTUB SAMME ASTUMA

Kui Soames astus oma õe väikesesse Louis XV stiilis sisustatud salongi, mille kitsast rõdu suvel alati ehtisid õitsvad kurerehad ja nüüd kuldliilia potid, rabas teda kõigi inimlikkude asjade muutumatus. Salong oli väliselt just samasugune nagu siis, kui ta kakskümmend üks aastat tagasi tegi esimese külaskäigu Dartie'de noorpaarile. Ta ise oli valinud mööblid — ja nii täuslikult, et ükski hilisem juurdeost ei suutnud muuta toa õhkkonda. Jah, ta oli oma õe juures hea aluspõhja rajanud, ja õde oli seda vajanud. Winifredi kasuks rääkis vägagi see, et tal pärast nii pikaajalist kooselamist Dartie'ga ikka veel kindel põhi jalge all oli. Algusest peale oli Soames haistnud Dartie loomust välise meeldivuse, käitumisoskuse ja ilu taga, mis oli pimestanud Winifredi, ta ema ja isegi Jamesi sel määral, et ta lubas tol poisil naituda oma tütrega, ilma et ta oleks midagi abiellu kaasa toonud, — saatuslik eksitus!

Winifred, keda Soames alles pärast mööblit märkas, istus oma Buhl-stiilis kirjutuslaua taga ja hoidis mingit kirja käes. Ta tõusis ja tuli vennale vastu. Pikk oli ta

nagu Soames, tugevate põseluudega, hästi riietatud; isiku näos aga oli midagi, mis Soamesi rahutuks tegi.

Winifred kägardas kirja pihus kokku, näis siis meelt muutvat ja ulatas selle Soamesile, kes polnud mitte ainult ta vend, vaid ka tema advokaat.

Soames luges «Iseeumi» klubi paberilt järgmist:

«Tulevikus ei ole sul võimalust mind mu oma kodus teotada. Homme lahkun kodumaalt. Mäng läbi. Mulle aitab sinu solvamistest. Oled ise süüdi. Ükski endast lugupidav mees suuda seda taluda. Iial enam palu ma sult midagi. Ela hästi. Võtsin tüdrukute päevapildi. Tervita neid. Mis su perekond ütleb, mulle ükskõik. Puha nende tegu. Lähen uut elu alustama.

M. D.»

Sel pärast lõunasööki kirjutatud sedelil oli laik, alles natuke niiske. Soames vaatas Winifredi näkku, — laik tuli ilmselt tema silmist; Soames jättis ütlemata, mis ta mõtles: «Hea, et sest mehest lahti oleme!» Siis käis tal läbi pea, et Winifred selle kirjaga sattus samasse seisundisse, millest tema ise nii väga igatses lahti saada, — mittelahutatud Forsyte'i seisundisse.

Winifred oli kõrvale pöördunud ja nuusutas tükk aega värkesest kuldpunniga pudelist. Tume kaastunne ühes ebamäärase haavumisega hiilis Soamesi südamesse. Ta oli tulnud rääkima iseenda olukorrast ja otsima poolehoidu, — ja Winifred oli samas olukorras, soovis muidugi sellest rääkida ja ootas temalt poolehoidu. Alati oli nii! Keegi ei paistnud iialgi mõtlevat, et tal oli oma muresid ja huvisid. Ta pani kirja kokku, nii et niiske laik sissepoole jäi, ning ütles:

«Mis on siis õieti juhtunud?»

Winifred jutustas rahulikult pärliteloo.

«Kas arvad, et ta tõesti on läinud, Soames? Sa näed, missuguses seisukorras ta seda on kirjutanud.»

Soames, kes mõnda asja soovides alati saatust lepitada püüdis, teeseldes, nagu ei usuks ta teostumise võimalusse, vastas talle:

«Arvatavasti mitte. Katsun tema klubist teada saada.»

«Kui George seal on,» ütles Winifred, «siis tema teab.»

«George?» ütles Soames. «Nägin teda ta isa matustel.»

«Siis ta on kindlasti seal.»

Soames, kelle mõistus õe teravmeelsusele kiitust avaldas, ütles tusaselt:

«Noh, ma lähen vaatan. Kas rääkisid midagi Park Lane'il?»

«Ütlesin Emilyle,» vastas Winifred, kes oma ema ikka veel «šikilt» nimepidi nimetas. «Isa oleks rabanduse saanud.»

Jamesi eest varjati nüüd hoolega kõike ebameeldivat.

Soames heitis veel kord pilgu toa sisustusele, otsekui kaaludes oma õe tõelist seisukorda; siis väljus ta ja hakkas Piccadilly poole minema. Õhtu kippus kätte; oktoobriudus tundus külma. Ta kõndis ruttu oma suletud ja keskendunud näoilmega. Ta pidi ruttama, sest tahtis Sohos lõunat süüa. «Iseeumi» portjeelt kuulnud, et mr. Dartie täna polnud seal käinud, vaatas ta usaldusväärsele mehele näkku ja otsustas veel ainult küsida, kas mr. George Forsyte on klubis. Ta oligi. Soames oli George'ile alati viltu vaadanud, sest too kaldus tema kulul nalja tegema; nüüd läks ta pisut rahulikumalt teed näitava jooksupoisi järel, mõeldes, et George oli äsja oma isa kaotanud. Ta pidi umbes kolmkümmend tuhat saanud olema, — lisaks see, mis Roger talle jättis pärandusmaksust vabades väärtpaberites. Soames leidis George'i kaarakna juures istumas ja üle pooltühjaks söödud saiakeste-taldriku välja vahtimas. Tema pikk, tüse, musta riietatud kogu mõjus videvikus peaaegu ähvardavalt, kuigi see oli säilitanud võiduajamistele andunud mehe üleloomulikult korraliku välimuse. Nõrk irvitus lihaval näol, ütles ta:

«Halloo, Soames! Saia tahad?»

«Ei, tänan,» ütles Soames, oma kübarat hellalt käes hoides. Soovides öelda midagi sobivat ja osavõtlikku, lisas ta:

«Kuidas su ema käsi käib?»

«Tänan,» ütles George. «Ta elab nii tasapisi. Ma pole sind ei tea kui kaua näinud. Võiduajamistel sa ei käi. Kuidas läheb Citys?»

Soames tajus mõne torke lähenemist, jättis vastuse välgu ja sõnas:

«Mul on tarvis sinult midagi Dartie kohta küsida. Kuulsin, et ta . . .»

«Tegi säärad; lippas Buenos Airesesse ilusa Lolaga. Hea Winifredile ja väikestele Dartie'dele. See mees on võimatu.»

Soames noogutas pead. Dartie puhul olid mõlemad leemult vaenulikud onupojad ühel meelel.

«Onu James võib nüüd rahulikult magada,» jätkas George. «Arvatavasti pitsitas Dartie sinultki hulga raha välja.»

Soames naeratas.

«Ah, sina ei lasknud ennast sisse vedada,» ütles George sõbralikult. «Ta on tõeline väljapressija. Noore Vali järele peaks natuke rohkem vaatama. Mul oli Winifredist alati kahju. Ta on tubli naine.»

Jälle noogutas Soames.

«Pean tema juurde tagasi minema,» ütles ta. «Winifred tahtis asjas kindel olla. Meil tuleb ehk samme astuda. Oletan, et siin enam kahelda ei maksa?»

«Asi on tip-top,» ütles George, — tema leiutatud olidki paljud neist veidratest kõnekäändudest, mida omistajakse teistele algallikatele. «Möödunud ööl oli ta täitsa purjus, sõitis aga täna hommikul korralikult minema. Laeva nimi on «Tuscarora».» Ta õngitses kustki kaardi ja lugeb pilkavalt:

«Mr. Montague Dartie, *Poste restante*, Buenos Aires! . . .» Mina sinu asemel ruttaksin sammude astumisega. Eile õhtul ta tüütas mul hinge seest.»

«Jah,» ütles Soames. «Tuleks rutata. Kuid see pole igakord kerge.» Siis märkas ta George'i pilgust, et oli äratanud iseenda asja kohta käivaid mälestusi; ta tõusis ja sirutas käe. Ka George tõusis.

«Tervita Winifredi. Kui sa minu nõu kuulata tahad, siis alusta otsekohe lahutusprotsessi.»

Soames heitis ukse juurest veel kord vargsi pilgu George'ile. Viimane oli uuesti istunud ja vahtis ainiti enda ette; suur ja üksik tundus ta oma mustis rõivais. Soames polnud teda iialgi näinud nii taltsana. «Arvatavasti läheb see tal omal viisil südamesse,» mõtles Soames.

«Kõike kokku võttes peab neil igaühel umbes viiskümmend tuhat olema. Nad peaksid mõisat koos edasi pidama. Kui tuleb sõda, siis langevad majade hinnad. Onu Roger oskas siiski õigesti arvestada.» Ja järjest pimeneval tänaval kerkis ta ette Annette'i nägu; ta pruunid juuksed ja sinised silmad tumedate ripsmetega, ta värsked huuled ja põsed, mis Londoni õhust hoolimata olid kastevärsked ja õitsvad, — kogu ta täiuslik prantslanna-keha. «Samme astuda!» mõtles Soames.

Winifredi juurde tagasi jõudes kohtas ta Vali; nad astusid koos sisse. Soamesi peas oli tekkinud mõte. Onupoeg Jolyon oli Irene varanduse hooldaja; esimeseks sammuks oleks Robin Hilli sõita ja temaga rääkida. Robin Hill! Imelik — väga imelik tunne tekkis temas nende sõnade juures! Robin Hill — maja, mille Bosinney ehitas tema ja Irene jaoks, — maja, milles nad iialgi ei olnud elanud — saatuslik maja! Ja Jolyon elas seal nüüd! Hm! Ja äkki mõtles ta: «Räägitakse, et tal on poeg Oxfordis! Miks mitte noor Val kaasa võtta ja teda seal tutvustada! See oleks ettekäändeks! Poleks nii silmatorkav, — kaugeltki mitte nii silmatorkav!» Ja kui nad trepist üles läksid, ütles ta Valile:

«Sul on onupoeg Oxfordis; sa pole teda iial näinud. Tahaksin su homme endaga kaasa võtta ja sind tutvustada. See oleks sulle kasulik.»

Val suhtus ettepanekusse õige vähese vaimustusega; Soames jätkas otsustavalt:

«Pärast einet tulen sulle järele. Nad elavad maal, — mitte kaugel. Sõit lõbustaks sind.»

Salongi lävel meenutas ta endale vägisi, et tal käesoleval hetkel tuli samme astuda Winifredi, mitte enda asjus.

Winifred istus ikka veel Buhl-stiilis kirjutuslaua taga.

«See on tõsi,» ütles Soames. «Ta läks Buenos Airesesse, sõitis täna hommikul. Peaksime teda jälgida laskma, kui ta maale läheb. Ma telegrafeerin kohe. Muidu on meil palju kulusid. Mida rutem asja joonde ajame, seda parem. Ma olen alati kahetsenud, et ma ei . . .» Ta peatus ja vaatas poolviltu vaikiva Winifredi poole. «Muide,» jätkas ta, «kas saad julmust tõestada?»

Winifred ütles kõlatu häälega:

«Ma ei tea. Mis on julmus?»

«Noh, löi ta sind või tegi muud säärast?»

Winifred võpatas ja surus lõualuud kokku.

«Ta väänas mu käsivart. Või jätkub püstoliga sihtimisest? Või sellest, et ta nii purjus oli, et ei suutnud lahti riietuda? Või . . . Ei, — lapsi ma ei saa sellesse segada!»

«Ei,» ütles Soames. «Seda mitte. Las ma mõtlen, — muidugi: seaduspärase lahuselamise — selle me saame nõuda. Kuid lahuselamine! Hm . . .»

«Mida see tähendab?» küsis Winifred lootusetult.

«Et ta ei saa puutuda sinusse ega sina temasse; olete mõlemad abielus ja siiski mitte.» Ja ta uratas jälle. Eks ainult see ta enda neetud seisund, — seaduspäraseks tehtuna! Ei, sinnamaale ei tahtnud ta Winifredi viia!

«Lahutus tuleb saavutada,» ütles ta otsustavalt. «Kui puudub julmus, siis on naise hülgamine olemas. Uuemal ajal on võimalik vältida kaheaastast ooteaega. Me nõuame kohtuga abielulise kooselu uuesti alustamist. Kui ta keeldub, siis võime kuue kuu pärast lahutust nõuda. Muidugi me ei tahagi, et ta tagasi tuleks. Kuid nemad seda ei teaks. Siin riskime aga tema tagasitulekuga. Ma hakkaksin parem julmusega . . .»

Winifred raputas pead:

«See on nii vastik.»

«Noh,» pomises Soames. «Võib-olla pole risk nii suur, sest kui ta pimesi armunud on ja tal raha jätkub. Ära sa kellelegi midagi räägi. Ja ära maksa ühtki ta võlgadest.»

Winifred ohkas. Ta tundis ränka kaotust kõigest hoolimata, mida ta oli kannatama pidanud. Mõtte juures mitte enam Dartie võlgu maksta haaras see tunne teda erilise selgusega. Mingi väärtus oli ta elust kadunud. Ta pidi nüüd maailmale vastu astuma ilma oma meheta, ilma pärliteta, ilma teadmiseta, et ta vapralt käitus keset kodust segadikku. Tal oli tunne, nagu oleks teda paljaks röövitud.

Külm suudlus, mille Soames ta laubale vajutas, sisaldas rohkem soojust kui harilikult.

«Pean homme Robin Hilli minema,» ütles ta. «On vaja noore Jolyoniga äriasjus rääkida. Tal on poeg Oxfordis.

Võtaksin meelsasti Vali kaasa ja tutvustaksin teda. Tule nädalalõpuks minu poole ja võta lapsed kaasa. Aga ei! see ei lähe, — ootan teisi külalisi.» Seda öelnud, lahkus ta õest ja hakkas Sohosse minema.

4. peatükk

SOHO

Kõigist linnajagudest selles veidras ja ettevõtlikus sulamis, mida nimetatakse Londoniks, vastab Soho võibolla kõige vähem Forsyte'ide vaimulaadile. «Tohoo, mu metslane!» oleks George öelnud, kui ta oleks oma onupoega sinna minemas näinud. Räpane linnajagu täis kreeklasi, ismaeliite, kasse, itaallasi, tomateid, restorane, väntoreleid, värvilisi riidekangaid, veidraid nimesid, ülemise korra aknaist väljavahtivaid inimesi on võõrkehaks tavalise briti elanikkonna tervikus. Ent sel linnajaol on oma juhuslikke omandamisvaiste ja teatavat alalhoidlikku jõukust, mille tõttu temas üürid püsivad, kui nad teistes linnajagudes langema hakkavad. Hulk aastaid oli Soamesi tutvus Sohoga piirdunud selle läänepoolse bastioniga, — Wardour Streetiga. Mõnigi soodus ostu-müügitehing oli seal toimunud. Isegi nende seitsme aasta jooksul, mis ta pärast Bosinney surma ja Irene põgenemist Brightonis elas, oli ta Sohost mõnikord lausa aardeid ostnud, kuigi tal polnud kohta, kuhu neid panna, sest pärast seda, kui ta kindlasti veendus, et naine ta juurest jäädavalt oli ära läinud, laskis ta Montpellier Square'i maja külge panna sildi:

MÜÜA
Lähemaid teateid selle meeldiva maja ostutingimuste kohta annavad härrad Lesson ja Tukes, Court Street, Belgravia.

Nädala jooksul oli müüdud see «meeldiv maja», mille täiuslikkuse varjus üks mees ja üks naine olid teineteise meeleheitele viinud.

Udusel jaanuariõhtul — just enne kuulutustahvli äravõtmist — oli Soames veel kord sinna läinud; skvääri nurga najal seistes oli ta vaadanud maja pimedate akende poole, vaimus mäludes omanikumälestusi, mis ta suus hiit mõruks olid muutunud. Miks polnud Irene teda iialgi armastanud? Miks? Ta oli saanud kõik, mis ta tahtis, ja oli kolme pika aasta jooksul vastutasuks andnud kõik, mis Soames tahtis, — ainult oma südant mitte. Soames oli tahtmatult tasa äganud, ja mööduv politseinik oli kahtlustavalt vaadanud mehe poole, kel enam õigust polnud sisse minna tollest rohelisest uksest vaskse nikerdatud koputiga tahvli all, mis kuulutas: «Müüa.» Midagi tähtsamatavat oli Soamesile kurku kerkinud, ja ta oli rutanud sealt ära — uttu. Tol õhtul oli ta Brightoni elama asunud ...

Lähenedes Malta Streetile Sohos ja restoranile «Bretagne», kus Annette oma ilusaid õlgu arvete kohale kummardas, mõtles Soames imestusega seitsmele Brightoni-aastale. Kuidas ta ometi suutis nii kaua elada selles linnas, kus polnud lillherneste lõhna ja kus tal isegi ruumi polnud, kuhu paigutada oma aarded? Tõsi küll, neil aastail polnud tal aega selliseist asjust hoolida; need olid aastad täis kirglikku rahateenimist. Nende aastate jooksul sai firma «Forsyte, Bustard ja Forsyte» nii paljude osaühingute juriidiliseks nõuandjaks, et see õieti üle jõu käis. Hommikul Pullman-vagunis Citysse, õhtul Pullman-vagunis Cityst koju tagasi. Aktide sorimine pärast sööki, sest väsinud inimese uni, — ja hommikul jälle rakmesse. Laupäeva õhtust esmaspäeva hommikuni elas ta linnas oma klubis, — imelik kõrvalekaldumine tavalisest harjumusest, mis põhines sügaval ja hoolikal veendumusel, et ta nii rängasti töötades vajas mereõhku jaama minnes ja jaamast tulles, aga puhkeajal pidi pühenduma perekondlikele kiindumusile. Pühapäevased külaskäigud oma isamajja Park Lane'il, Timothy poole ja Green Streetile, juhuslikud külaskäigud mujale olid tema meelest ta tervisele niisama tarvilikud kui mereõhk äripäeviti. Isegi pärast Mapledurhami siirdumist oli ta säilitanud need harjumused, kuni — ta Annette'i tundma õppis. Kas Annette oli tekitanud muutuse ta harjumustes või olid need harjumused põhjustanud Annette'i ilmumise, — seda

teadis ta niisama vähe, kui meie teame seda, kust algab sõõr. Ta tunded olid sassis ja tihedasti seotud järjest tugevamaks muutuva veendumusega, et see tähendab tõelise forsaitismi eitamist, kui inimesel on omandusi, pole aga kedagi, kellele neid jätta. Omada pärijat, iseenda olemuse jätkajat, kes algaks sealt, kus tema lakkab, — kindlustaks tema elu lakkamise vastu — see mõte otse painas teda juba enam kui aasta aega. Kui ta kord ühel aprilliõhtul ühe Wedgwoodi portselanist eseme oli ostnud, läks ta Malta Streetile, et vaadata üht oma isa majadest, kuhu restoran oli avatud, — kaunis julge ettevõte, mis pealegi üürilepinguga täielikus kooskõlas polnud. Ta oli maja natuke aega väljastpoolt vaadanud. See oli korralikult kollakasvalgeks värvitud; kahes paabusinises anumas seisid väikesed loorberid sügaval asetseva sissekäigu ees; nende kohale oli kuldtähtedega kirjutatud: «*Restaurant Bretagne*»; see kõik jättis üsna hea mulje. Sisse astudes märkas ta, et mitu inimest juba istus ümmarguste roheliste lauakeste ääres, mida ehtisid väikesed potid värskete lilledega ja Bretagne'i stiilis lauanõud. Ta palus nägusat naiskelnerit, et see viiks ta restorani omaniku juurde. Ta juhatati tagatuppa, kus noor tütarlaps istus paberitega kaetud lihtsa kirjutuslaua taga ja kus väike ümmargune laud oli kahele inimesele kaetud. Puhtuse, korra ja hea maitse mulje süvenes veelgi, kui tütarlaps püsti tõusis, võõra murrakuga öeldes: «Soovite rääkida *avec maman, Monsieur?*»*

«Jah,» vastas Soames. «Olen majaomaniku esindaja, — õigust öelda olen tema poeg.»

«Palun istuge, sir!» sõnas tütarlaps. «Ütelge, et *maman* tuleks selle härra juurde.»

Soamesi rõõmustas mõju, mida ta näis tütarlapsesse avaldavat, sest see kõneles ärivaistust. Ja äkki märkas ta, et tütarlaps oli tähelepanuväärselt ilus, — nii silmatorkavalt ilus, et tal raske oli pilku tema näolt kõrvale juhtida. Kui tütarlaps tooli tema poole nihutas, siis hõljus ta haruldase kergusega, nagu oleks keegi ta eriti osavasti kokku pannud; ta nägu ja pisut paljastatud kael olid värsked, nagu oleks neid äsja kastega piserdatud. Sel hetkel arvatavasti otsustas Soames, et üürilepingut ei olnud murtud, kuigi ta oma otsust iseenda ja isa ees

põhjendas sellega, et keelatud otstarbeks majas ettevõetud ümberehitused olid küllalt hästi läbi viidud ja *madame* Lamotte ilmselt oli jõukas ning silmanähtavalt tubli ärimaine. Igatahes ei unustanud ta mõningaid asju seejärgu küsitavaks jätta, et edaspidiste külastuste vajadust luua; nii harjus väike tagatuba varsti tema kõhna, mitte nõrga, kuid tagasihoidliku kujuga, ta kahvatu näoga, tugeva lõuaga, kärbitud mokahabeme ja tumedate juustega, mis meelekohtadelt polnud veel hakanud hallitama minema.

«*Un Monsieur très distingué,*» arvas tema kohta *madame* Lamotte; ja kui ta märkas, milliste silmadega Soames järgis ta tütart, siis ütles ta peagi: «*Très amical, très gentil.*»*

Ta oli üks neid lopsaka kehaehitusega, peene näoga ja tumedate juustega prantslannasid, kellede iga liigutus ja häälekõla sisendavad täielikku usaldust nende põhjaliku majapidamisoskuse vastu, nende teadmiste vastu keedukunsti alal ja nende järjekindlalt suureneva pangaarve vastu.

Pärast seda, kui algasid need külaskäigud restorani «Bretagne», lõppesid teised külaskäigud, ilma et nende suhtes mingit lõplikku otsust oleks tehtud, sest Soames oli nagu kõik Forsyte'id — ja suur enamik ta kaasmaalast — sünnipärane empiirik. Siiski tegi see muutus eluviisides ta vähehaaval teadlikuks sellest, et ta ülimal määral soovis saada mitteabielusolevast abielumehest tunnustatud abielumeheks.

Kui ta kõnesoleval 1899. aasta varase oktoobri õhtul Malta Streeti käändus, ostis ta ajalehe, et vaadata, kas oli midagi uut ilmnenud Dreyfusi protsessis*, — küsimus, mille ta leidis alati kasuliku olevat, et üha lähemat tutvust teha *madame* Lamotte'i ja tema tütrega, kes olid katoliiklased ja Dreyfusi vastased.*

Silmi üle veergude libistades ei leidnud Soames midagi Prantsusmaa kohta käivat, nägi aga sõnumit üldisest hindade langusest börsil ja pahaendelist juhtkirja Transvaali kohta. Sisse astudes mõtles ta: «Sõda tuleb kindlasti. Pean oma riigivõlapaberid ära müüma.» Temal isiklikult polnud neid küll kuigi palju — protsendimäär oli liiga viletsus; aga ta kavatses head nõu anda oma osa-

ühinguile, — polnud kahtlust, et riigi võlapaberite hind langeb. Restorani ustest möödudes veendus ta üheainsa pilguga, et äri läks hästi nagu alati; aprillis oleks see talle meeldinud, nüüd aga tekitas see temas teatavat rahutust. Kui sammud, mida ta kavatses astuda, lõpeksid tema ja Annette'i abieluga, siis näeks ta meelsasti, et Annette'i ema Prantsusmaale tagasi läheks, — reis, millele «Bretagne'i» õitseng võis takistuseks olla. Tal tuleks naitumise puhul muidugi restoran ära osta — prantslased tulevad ju Inglismaale vaid selleks, et raha teenida —, kuid hind oleks siis kõrgem. Aga eriline meeldiv tunne kõris ja kerge südamepõksumine, mida ta alati tundis väikese tagatoa ukse juures, ei lasknud teda mõelda, kui kalliks see just läheks.

Sisse astudes märkas ta läbi teise ukse restorani ruumidesse kaduvat avarat musta seelikut ja nägi pea kohale tõstetud kätega Annette'i oma juukseid kohendavat. Selles asendis meeldis Annette talle kõige rohkem, — nii kaunilt sire, ümarik ja painduv oli tüdruk! Ja ta ütles:

«Tulin sisse, et teie emaga rääkida selle vaheseina mahavõtmisest. Ei, ärge kutsuge teda.»

«*Monsieur* sööb meiega õhtust? Kümne minuti pärast on valmis.»

Ikka veel Annette'i kätt hoidvat Soamesi haaras aje, mis teda ennast üllatas.

«Olete nii ilus täna õhtul,» ütles ta. «Nii väga ilus. Kas teate, kui ilus te olete, Annette?»

Annette tõmbas oma käe ära ja punastas:

«*Monsieur* on väga lahke.»

«Sugugi mitte lahke,» ütles Soames ja istus süngelt.

Annette tegi kerge paljuütleva käeliigutuse ja naeratus kõverdas ta punaseid huuli, mida ükski võie polnud puudutanud.

Neid huuli vaadeldes ütles Soames:

«Kas olete siin õnnelik või tahaksite minna tagasi Prantsusmaale?»

«Oo, mulle meeldib London. Pariis on muidugi võõratu. Kuid London on parem kui Orleans, ja maastik on Inglismaal imeilus. Möödunud pühapäeval käisin Richmondis.»

Hetkeks võttles Soames iseendaga, midagi kaalutledes. Mapledurham! Kas ta julgeb? Tohtis ta üldse nii kaugele minna ja tüdrukule näidata, mis teda oodata võis? Miks! Oma kodus võiks mõndagi öelda. Selles toas oli see võimatu.

«Tahaksin, et teie ema ja teie mind tuleval pühapäeval pärast lõunat külastaksite,» ütles ta äkki. «Minu maja on jõe ääres; ilmad on alles ilusad; ja ma võin teile näidata mõningaid häid pilte. Mis te arvate?»

Annette lõi käed kokku.

«See oleks imetore. Jõgi on nii kaunis.» Ta rõhutas sõna prantsuspäraselt.

«See asi on siis korraldatud. Küsiksin nüüd teie emalt.»

Tal ei tarvitsenud Annette'ile täna õhtul enam midagi öelda; ei tarvitsenud riskida enda reetmisega. Kas ei olnudki ta juba öelnud liiga palju? Kes kutsub ilusate tütardega restoraniomanikke oma maamajasse ilma sõnagi tagamõtteta? *Madame* Lamotte saab temast aru, kui Annette ei saa. Noh, vähe oli üldse seda, millest *madame* aru ei saanud! Pealegi jäi Soames juba teist korda nende juurde õhtusöögile; ta võlgnes neile külalislahkust...

Kui ta Park Lane'i poole tagasi kõndis (ta peatus oma maja juures), Annette'i pehmet, arukat kätt ikka veel oma käes tundes, siis olid ta mõtted meeldivad, — kergelt meelsad, kaunis segased. Samme astuda! Missuguseid samme? Kuidas? Avalikkuse ees musta pesu pesta? Kole! Tema oma tunnustatud tarkusega, kaugenägelikkusega ja aruka oskusega teisi hädast välja aidata; tema, kes kaitses omanduse huvisid, — tema pidi saama mänguasjaks Seadusele, mille toeks ta oli. Selles mõttes oli midagi vastumeelset. Winifredi asi on halb küllalt! Kahekordne annus paljastusi perekonnas, — ei! Kas vaba vahekord tüdrukuga poleks parem, — vahekord — ja poeg, kelle ta võiks lapsendada! Kuid tõmmuna, tugevana ja valvsana sulges *madame* Lamotte selle väljavaate. Ei! See ei läheks. Võib-olla siis, kui Annette temasse tõsiselt armunud oleks; ent seda ei võinud oodata tema vanuse juures. Kui Annette'i ema sooviks, kui ainelise kasu oleks ilmselt suur, — siis ehk küll! Kui mitte,

siis oleks keeldumine kindel. Peale selle mõtles ta: «Ma pole alatu kelm. Ma ei taha Annette'ile halba; ja ma ei taha midagi altkäe saadut. Aga ma vajan teda — ja ma vajan poega. Ei aita miski muu kui lahutus — kuidagiviisi —, ükskõik kuidas — ainult lahutus!» Plataanide varjus möödus ta laternate valgel pikkamisi Green Parki aiavõrest. Uduvine rippus sinakate, ähmaselt paistvate puude vahel teisel pool laternate rida. Kui mitusada korda oli ta noormehena neist puudest möödunud, tulles oma isamajast Park Lane'il; kui mitu korda oli ta seda teed käinud, oma nelja abieluaasta jooksul Montpellier Square'ilt oma majast tulles! Täna, mil ta otsustas vabaneda, kui võimalik, oma kaua kestnud ja sisutuks saanud abielusidemeist, — täna tuli talle tujukas tahtmine edasi kõndida: minna läbi Hyde Park Corneri välja Knightsbridge Gate'i juurde, täpselt nii nagu tal kombeks oli, kui ta vanasti koju läks Irene juurde. Missugune võis Irene nüüd olla? Kuidas oli ta elanud nende aastate jooksul, mil Soames teda polnud näinud, — kokku kaksteist aastat. Juba sellestki oli kulunud seitse aastat, kui onu Jolyon Irenele tolle raha jättis! Oli ta ikka veel ilus? Kas Soames ta ära tunneks, kui teda näeks? «Mina pole kuigi palju muutunud,» mõtles ta. «Tema arvatavasti on. Ta pani mu kannatama.» Talle meenus äkki üks õhtu, — esimene õhtusöök vanade koolivendadega, — õhtusöök, kuhu ta üksi oli läinud nende abielu esimesel aastal. Missuguse õhinaga ruttas ta koju tagasi! Ja tasa nagu kass sisse minnes kuulis ta Irene klaverimängu. Käratult salongi ust avades jäi ta seisma ja silmitses Irene näoilmet, — see oli hoopis teistsugune, kui tema oli harjunud nägema: nii palju avameelsem, nii usaldav; tundus, nagu annaks Irene muusikale oma südame, mida Soames iialgi polnud näinud. Ja Soames mäletas, kuidas Irene lakkas mängimast, kuidas ta ümber vaatas, kuidas ta nägu taas muutus selliseks, nagu tema teda tundis; Soames mäletas, missugune jäine värin teda ennast läbis seda nähes, hoolimata sellest, et ta järgmisel hetkel kallistas Irene õlgu. Jah, Irene pani ta kannatama! ... Lahutus! See tundus naeruväärne pärast nii pikaajalist täielikku lahusolekut! Kuid see oli tarvilik. Ei olnud teist teed! «Küsitav on

ainult,» mõtles ta, «kumb meist? Tema või mina? Tema õigus minu. Tal tuleb selle eest maksta. Küllap tal arvatavasti on keegi.» Tahtmata kuuldus ta suust tasast pöörsat häält. Ta pöördus ümber ja läks tagasi Park Lane'i.

5. peatükk

JAMESIL ON NÄGEMUSI

Ülemteener ise avas ukse; selle tasakesi sulgenud, pöördus ta Soamesi esikus.

«Härra tervis on vilets, sir,» pomises ta. «Ta ei tahtnud voodisse heita enne teie tulekut. Ta on ikka alles söögitoas.»

Soames vastas tasa, — kogu maja oli nüüd harjunud tasa kõnelema:

«Mis tal on, Warmson?»

«Minu arvates on ta närviline, sir. Võib-olla tuleb see matusetest; võib-olla mrs. Dartie pärastlõunasest külaskäigust. Arvan, et ta kuulis midagi. Viisin talle punši. Peagu läks äsja üles.»

Soames riputas kübara mahagonist põdrasarvele.

«Hea küll, Warmson; võite magama minna. Ma viin ta ise üles.» Ja Soames läks söögituppa ...

James istus kamina ees suures tugitoolis, väga kerge ja soe kaamelikarvadest rätt saterkuue peal õlgadel, millesuhu langes ta pikk valge põskhabe. Ta valged, ikka veel tihedad juuksed helkisid lambivalgel; pisut niisugust oli ta ainiti vahtivaist helehallidest silmadest valgunud põskedele, mis ikka veel punetasid; pikad sügavad kortsud jooksid paljaks aetud suunurkadeni, mis nagu midagi pomisedes tasa liikusid. Ta pikad, ülikõhnad jalad paksudes ruudulistes villastes pükstes olid peaaegu teravnurkselt koolutatud; põlvel liikus lakkamatult ta luine käsi õige laiali aetud sõrmedega ja läikivate teravate küünteg a. Tema kõrval seisis madalal toolil poolik punšiklaas, mida katsid kuuma auru pisarad. Siin oli ta päev otsa istunud, ainsaks vahelduseks söögiajad. Kaheksakümne kaheksa aastasena oli ta ikka veel orgaaniliselt terve, kannatas aga hirmsasti mõtte all, et keegi

talle iial midagi ei öelnud. Raske oli tõepoolest mõista, kuidas ta oli teada saanud, et täna Rogerit maeti; Emily polnud talle seda öelnud. Emily hoidis kõike ta eest saladuses. Emily oli kõigest seitsmekümnene! James oli kade oma naise noorusele. Mõnikord oli tal tunne, et ta iialgi poleks Emilyt nainud, kui ta oleks teadnud, et Emilyl veel nii palju aastaid ees on siis, kui talle endale neid jääb nii vähe. See oli loomuvastane. Emily elaks viisteist või kakskümmend aastat, kui teda enam poleks; Emily kulutaks ilmatu hulga raha, — tal oli alati olnud kulukaid soove. Võib-olla ostaks Emily koguni ühe noist autodest. Cicely ja Rachel ja Imogen ja kõik need noored — nad kõik sõitsid nüüd jalgratastel ja käisid jumal teab kus. Ja Roger oli nüüd läinud. Ei tea — ei või öelda —, perekond hakkas lagunema. Küllap Soames teab, kui palju ta onu järele jättis. Imelik, ta mõtles Rogerile kui Soamesi onule, mitte kui oma vennale. Soames! See oli üha enam ja enam ainsaks kindlaks punktiks siin kaduvas maailmas. Soames oli ettevaatlik; Soames oli rikas; kuid tal polnud kedagi, kellele oma raha jätta. See'p see häda oli! Ei tea ... Ja siis too Chamberlain! Jamesi poliitilised põhimõtted põlvnesid seitsmekümnendate ja kaheksakümne viiendate aastate vahemikust, mil see «alatu radikaal» oli peamiseks okkaks omandi ihus; Chamberlaini vastu tundis ta tänapäevani umbusaldust tema patustpöördumise kiuste. See mees viib maa segadusse ja laseb rahakursi langeda, enne kui ta ise langeb. Tormakas sell! Kus oli Soames? Muidugi oli ta läinud matustele, mida nad katsusid tema eest varjata. Ta teadis väga hästi; ta nägi ju oma poja pükse ... Roger! Roger puusärgis! James mäletas, kuidas Roger vankrikasti heitis ja magama jäi, kui nad postitõllas koos koolist koju sõitsid 1824. aastal. James kihistas peene häälega naerda. Naljakas poiss — see Roger — algupärane poiss! Ei tea ... Jamesist noorem — ja puusärgis! Perekond lagunes. Nüüd pidi Val ülikooli minema; Jamesi ei tulnud ta enam iialgi vaatama. Val läheb Oxfordis kenakese summa maksma. Kulukas ajajärk. Ja Jamesi silmade ees tantsisid kõik need kenakesed summad, mis tal oma nelja lapselapse peale tuleb kulutada. Tal polnud kahju sellest rahast, kuid

[illegible] kartis ta ohtu, mida selle raha kulutamine neile [illegible] tähendada; t a l o l i k a h j u n e n d e j u l g e o l e k u v ä h e n e m i s e s t. Ja nüüd, mil Cicely abielus [illegible], võis ka tema lapsi saada. Ei tea — ei oska midagi [illegible] ... Keegi ei mõelnud nüüd enam muule kui raha kulutamisele; aina kihutati ringi, taheti elada «head elu», [illegible] nüüd moes oli öelda. Auto sõitis majast mööda. Inetu, logisev riist, mis pöörast kära tegi! Mis parata, — [illegible] maa kihutas mürinal hukatusse! Inimestel oli säärane ruff, et nad ei hoolinud isegi sündsusest, — tema [illegible] kena kaless ja ta võigud olid rohkem väärt kui [illegible] see uuemoeline krempel! Ja riigi võlapaberite seis [illegible]! Maa pidi raha täis olema. Ja siis see vana Krüger! Tema eest oli katsutud vana Krügerit varjata. Kuid [illegible] ei lasknud ennast petta; sellest tuleb alles supp! Teadis ta ju sedagi, kuidas asi lõpeb, kui too Gladstone* — nüüd oli ta surnud, tänu taevale! — säärase segaduse tegi pärast toda hirmsat Majuba* lugu! Tema ei imestaks, kui riik läheks puruks ja vajuks uppi. Mõte, et riik vajub uppi, täitis terve veerandtunni ülitõsiste kartustega. Nende kartuste pärast ei saanud ta ennest korralikult einetadagi. Kuid alles pärast einet juhtus tõeline närvivapustus. Ta tukkus parajasti, kui ta äkki kuulis hääli — poolsosistavaid hääli. Ah! temale ei öeldud [illegible] midagi! Need olid Winifredi ja ta ema hääled. «Monty!» Too Dartie, — ikka ja alati too Dartie! ... Hääled olid kaugenenud; James jäi üksi, kikitades kõrvu nagu jänes, süda roomavat hirmu täis. Miks jätsid nad ta üksi? Miks ei tulnud nad ega öelnud temale? Ja kohutav mõte, mis teda aastate kaupa oli painanud, tiheneb ta peas kindlaks veendumuseks. Dartie oli pankrotti jäänud — kuritahtlikult pankrotti jäänud! Et Winifredi ja lapsi päästa, tuleks temal — tuleks Jamesil maksta! Kas — kas Soames võis teha temast piiratud vastutusega osaühingu? Ei, ta ei võinud! Nii see oli! Emily ei tulnud ega tulnud, ja hirmutont muutus iga minutiga kohutavamaks. Dartie võis ju võltsinud olla! James vahtis ainiti keset seina rippuvat Turneri maali (mille ehtsuses kaheldi) ja kannatas hirmsat piina. Ta nägi Dartie't kaebealuste-pingis, nägi oma lapselapsi tänaval ja [illegible] voodis. Ta nägi, kuidas Turner (mille ehtsuses

kaheldi) Jobsoni pool ära müüdi ja kuidas kogu majes-teetlik omandihoone kokku varises. Ta nägi vaimus Winifredi ebamoodsalt riietatuna ja kuulis vaimus Emily häält ütlevat «Ära ärritu, James!» Emily ütles alati: «Ära ärritu!» Emilyl polnud närve; James poleks pidanud naltuma tüdrukuga, kes kaheksateist aastat noorem oli kui ta ise.

Siis ütles Emily tõeline hääl:

«Kas tukastasid kenasti, James?»

Tukastasid! James oli hirmsas piinas, ja tema räägib tukastamisest!

«Mis Dartie'ga lahti on?» küsis ta ja vahtis Emilyle ainiti näkku.

Emily ei kaotanud iialgi enesevalitsust.

«Mida sa kuulsid?» küsis ta leebelt.

«Mis Dartie'ga on?» kordas James. «Ta on pankrotis!»

«Lollus!»

James tegi suure jõupingutuse ja ajas oma kuresarnase kuju täies pikkuses sirgu.

«Te ei ütle mulle iial midagi,» sõnas ta. «Dartie on pankrotis!»

Selle jonnaka mõtte hävitamine tundus Emilyle sel hetkel kõige tähtsamana.

«Ta ei ole pankrotis,» vastas ta kindlalt. «Ta sõitis Buenos Airesesse.»

Hoop poleks uimastavam olnud, kui ta oleks öelnud: «Ta sõitis Marsi peale»; Jamesi kujutlusvõime oli nii täielikult seotud briti väärtpaberitega, et talle Buenos Aires niisama kaugena tundus kui Mars.

«Milleks ta sinna läks?» ütles ta. «Tal polnud raha. Mis ta kaasa viis?»

Emily oli Winifredi uudiste mõjul nii ärevil ja Jamesi alatisest kurtmisest nii tüdinud, et ta rahulikult vastas:

«Kaasa viis ta Winifredi pärlid ja ühe tantsijanna.»

«Mis!» ütles James ja vajus istuli.

Jamesi äkiline nõrkemine erutas Emilyt; ta libistas käega üle mehe lauba ja ütles:

«Noh, ära ärritu, James!»

Tume puna oli levinud üle Jamesi põskede ja lauba.

«Mina maksin pärlite eest,» ütles ta värisedes. «Dartie on varas! Ma — ma teadsin ju, kuidas see läheb. Ta

[illegible] mu, ta . . .» Tal tuli sõnadest puudus ja ta jäi [illegible] vaikselt istuma. Emily, kes uskus teda nii hästi [illegible], muutus rahutuks; ta läks puhveti poole, kus [illegible] nuusksoola. Ta ei näinud, kuidas visa Forsyte'i [illegible] tema ees istuvas kõhnas, värisevas kehas võitles [illegible] vastu, mida põhjustas äsjane Forsyte'ide [illegible] teotus; ta ei kuulnud, kuidas Forsyte'ide vaim [illegible] selle kõhna keha sisemuses ütles: «Sa ei tohi [illegible], see pole hea. Sa ei suuda oma einet ära see-[illegible]. Sa saad rabanduse!» Ehkki Emily seda ei näinud, [illegible] see Jamesisse paremini kui nuusksool.

«[illegible] seda,» ütles Emily.

James lükkas ta käe kõrvale.

«Mis Winifred õige mõtles?» ütles ta. «Miks ta laskis [illegible] pärlid ära võtta?»

Emily mõistis, et kriis oli möödunud.

«Ta võib minu omad saada,» ütles ta lohutades. «Ma ei kanna neid iialgi. Ta peaks ennast lahutada laskma.»

«Seal ta on!» ütles James. «Lahutada! Meie perekonnas pole iialgi lahutusi olnud. Kus on Soames?»

«Ta tuleb kohe.»

«Ei tule,» ütles James peaaegu vihaselt. «Ta läks [illegible]. Sa arvad, et ma midagi ei tea.»

«Noh,» ütles Emily rahulikult. «Sa ei peaks nii väga [illegible], kui me sulle midagi ütleme.» Ta kohendas [illegible], pani nuusksoola Jamesi kõrvale ja väljus toast.

James aga istus ja nägi nägemusi. Ta nägi Winifredi [illegible]-kohtu ees ja perekonna nime ajalehtedes; [illegible] mulda kukkuvat Rogeri sargale; nägi Vali käivat [illegible] isa jälgedes; nägi pärleid, mis ta oli välja maksnud [illegible] ta iial enam näha ei saaks; nägi, kuidas ta raha [illegible] maksti vaid neli protsenti ja kuidas Inglismaa vajus [illegible]. Kui pärastlõunast sai õhtu ja teejoomise aeg möö-[illegible] ning möödus ka lõunasöögi aeg, siis muutusid need [illegible] aina segasemaks ja ähvardavamaks; ikka [illegible] mõtles ta sellele, et keegi talle midagi ei öelnud, — [illegible] või kogu ta vara kaotsi, temale ei ütle keegi sel-[illegible] midagi. Kus oli Soames? Miks ei tulnud ta koju? . . . James käsi haaras punšiklaasi, ta tõstis selle suu [illegible], et juua, — ning nägi oma poega toas seisvat

ja teda silmitsevat. Kerge vabanemisohe tuli Jamesi huulte vahelt; ta pani klaasi käest ja ütles:

«Seal sa oled! Dartie sõitis Buenos Airesesse!»

Soames noogutas pead.

«Kõik on korras; väga hea, et me tast lahti saime,» sõnas ta.

Kergenduslaine käis läbi Jamesi pea ... Soames teadis. Soames oli ainus neist kõigist, kel oli mõistust. Miks ei võinud ta isa juurde elama tulla? Tal endal polnud poega. Ja James ütles kaeblikult:

«Jään närviliseks vanas eas. Tahaksin, et sa rohkem kodus oleksid, mu poiss.»

Jälle noogutas Soames pead; ta tõelisi tundeid varjav mask ei väljendanud arusaamist, kuid ta astus lähemale ja puudutas nagu kogemata oma isa õlga.

«Timothy omad saatsid sulle tervisi,» ütles ta. «Kõik läks hästi. Ma käisin Winifredi juures. Kavatsen samme astuda.» Ja ta mõtles: «Jah, ja sina ei tohi neist kuulda.»

James vaatas üles; ta pikk valge põskhabe vabises; ta kõhn kõri näis kraenurkade vahel väga kõhrjana ja paljana.

«Mul oli päev otsa väga paha,» ütles ta. «Nad ei räägi mulle iial midagi.»

Soamesi süda tõmbles.

«Noh, kõik on korras. Pole põhjust muretsemiseks. Kas lähed nüüd üles?» Ja ta pani käe isa käsivarre alla.

James tõusis kuulekalt ja värisedes; koos läksid nad pikkamisi läbi toa, mis tulevalgel jättis toreda mulje. Siis läksid nad välja trepikotta. Väga pikkamisi sammusid nad trepist üles.

«Head ööd, mu poiss,» ütles James magamistoa ukse ees.

«Head ööd, isa,» vastas Soames. Ta käsi silitas isa varrukat salli all; varrukas tundus peaaegu tühi olevat, nii kõhn oli käsivars. Soames pööras avatud uksest paistvale valgusele selja ning läks kõige ülemisele korrale oma magamistuppa.

«Ma tahan poega,» mõtles ta oma voodi veerel istudes. «Ma tahan poega.»

6. peatükk

MITTE ENAM NOOR JOLYON KODUS

Puud hoolivad Ajast vähe, ja vana tamm Robin Hilli [illegible] murul ei tundunud päevagi vanem olevat kui [illegible] mil Bosinney selle all pikutas ja Soamesile [illegible] «Forsyte, ma leidsin õige koha teie maja jaoks.» Pärast seda oli tamme okste all Swithin und näinud ja [illegible] Jolyon surnud. Ja nüüd maalis mitte enam noor Jolyon sageli tamme all, kiige lähedal. Kõigist paigust [illegible] maa peal oli see temale võib-olla kõige püham [illegible] sest ta oli oma isa armastanud.

Ta silmitses jämedat ümmargust tüve — see oli täis [illegible] ja natuke sammaldunud, kuid mitte veel [illegible] — ja mõtles aja möödumisele. See puu oli näi[illegible] võib-olla Inglismaa kogu tõelist ajalugu; see põlv[illegible] vähemalt Elizabethi päevilt. Jolyoni enda viisküm[illegible] aastat polnud mitte kui midagi selle puu eluea [illegible]. Kui tema selja taga olev, nüüd Jolyonile kuuluv maja kord kaheteistkümne aasta asemel kolmsada aas[illegible] vana on, siis seisab tamm ikka sealsamas, — võim[illegible] ja seest õõnsana, sest kes sooritaks sellise pühadu[illegible] ja raiuks ta maha? Võib-olla elab ka siis veel [illegible] Forsyte selles majas ja kaitseb teda kiivalt. Jolyon kujutles, mäherdune oleks maja sellises vanu[illegible] Juba katsid vistaariad seinu; maja uus ilme oli [illegible]. Kas ta säilitab oma joone ja hoiab alal vää[illegible], mille Bosinney talle oli andnud? või haarab [illegible] London ta oma rüppe ja teeb temast saarekese [illegible] ükskõik kuidas täis ehitatud maitselagedust? Nii [illegible] kui väljaspool maja viibides tundis Jolyon sageli, [illegible] Bosinney'l seda ehitades oli vaim peal olnud. Ta oli [illegible] hinge sellesse majja pannud! Sellest võis saada [illegible] inglise kodusid», — otse haruldaselt täiuslik oli [illegible] maja keset kaasaegse mandunud ehituskunsti too[illegible]. Oma esteetilise vaimuga ja sellega käsikäes käiva [illegible]silliku arusaamisega püsiva omandi väärtusest [illegible] Jolyon uhkust ja rõõmu, et see maja kuulus nüüd [illegible]. Aukartuse ja esivanematest (ehk olgu või ühest-[illegible] esivanemast) lugupidamise tunde mõjul soo-

vis ta, et see maja läheks temalt ta poja ja pojalt poja-poja kätte. Jolyoni isa oli armastanud seda maja; oli armastanud väljavaadet, krunti, seda tamme; tema viimased eluaastad olid seal õnnelikud olnud; ja mitte keegi polnud seal elanud enne teda. Viimased üksteist aastat Robin Hillis olid Jolyoni kui maalija elus tähendanud tähtsat menu ajastut. Ta oli nüüd esmajärgulisi akvarellimaalijaid ja leidis igal pool tunnustust. Ta pildid olid suures hinnas. Oma tõupärase visadusega ühtainust eriala viljeldes oli ta kuulsuse saavutanud, — hilja küll, kuid mitte liiga hilja: kuulus ta ju perekonda, kus nii väga püüti elada igavesti. Ta võimed olid tõesti süvenenud ja arenenud. Vastavalt oma elukorrale kandis ta nüüd lühikest ruuget habet, mis hakkas just halliks minema; see habe varjas ta forsaitlikku lõuga. Ta pruun nägu oli kaotanud väljatõugatu-ajastul omandatud kibeda ilme; ta näis isegi nooremana kui enne. Naise kaotus 1894. aastal oli neid koduseid kurbmänge, mis lõpuks osutuvad heateoks kõigile asjaosalistele. Muidugi armastas ta oma naist lõpuni, sest ta oli tugevasti kiinduva iseloomuga, kuid naise omapärasusi oli järjest raskem olnud taluda: kiivana oma võõrastütrele June'ile, kiivana isegi oma väikesele tütrele Hollyle, oli ta lakkamatult kurtnud, et Jolyon teda armastada ei võivat haigena, nagu ta oli, ja «kõigile kasutuna» — «parem oleks, kui surm mu võtaks». Jolyon oli teda siiralt leinanud, kuid ta nägu näis noorem pärast naise surma. Kui palju õnnelikumad oleksid kooselatud kakskümmend aastat võinud olla, kui naine oleks uskuda suutnud, et ta Jolyoni õnnelikuks teeb!

June polnud õieti iialgi hästi läbi saanud naisega, kes ülekohtuselt oli ta ema asemele astunud; vana Jolyoni surmast saadik elas June Londonis ateljeetaolises korteris. Ent pärast võõrasema surma oli ta Robin Hilli tagasi tulnud ja ohjad seal oma väikestesse kätesse võtnud. Jolly oli siis Harrow's*; Holly õppis ikka alles *mademoiselle* Beauce'i juures. Miski ei köitnud Jolyoni kodu külge ja ta läks oma leina ja värvikastiga välismaale. Seal ta rändas — enamasti Bretagne'is — ja jäi lõpuks Pariisi peatuma. Pariisis elas ta mitu kuud ja tuli siis tagasi noorema näoga ja lühikese ruuge habemega.

Enne talle iga maja oli peamiselt vaid ulualuseks, siis [illegible] talle vägagi, et June valitses Robin Hillis; nii oli ta vabadus oma maalimisraamiga igal ajal minna, kuhu ta tahtis. June kaldus küll majale vaatama kui varjupaigale oma kaitsealuste jaoks, kuid Jolyoni enda väljatõugatu-aeg oli teda õpetanud väljatõugatute vastu jäätavat pooleholdu tundma ja June'i «lastud vareseid» ei [illegible]tanud ta seepärast tülikaiks. Ta laskis June'il neid majutada ja sööta, ja kuigi ta oma kergelt häbematu huumoriga selgesti nägi, et «lastud varesed» rahuldasid niisama palju ta tütre valitsemishimu, kui nad liigutasid ta pehmet südant, ei lakanud ta ometi teda imetlemast nii paljude kaitsealuste pärast. Iga aastaga muutus Jolyoni kalkumine oma pojasse ja tütardesse vabamaks ja vennalikumaks; ta kohtles neid naljatlevalt kui omasugu[illegible]. Kui ta Harrow's käis Jollyt vaatamas, ei teadnud ta isegi hästi, kumb neist oli vanem; ta istus ja sõi [illegible]sse Jollyga ühest paberkotist, näol armastav ja iroo[illegible]line naeratus, mis teist kulmu kergitas ja huuli kergelt [illegible]verdas. Alati hoolitses ta, et tal oleks raha taskus ja ta rõivad moodsad, nii et pojal ei tarvitseks tema pärast [illegible]masta. Nad olid täiuslikud sõbrad, kuid iialgi ei näi[illegible]nud neil põhjust olevat sõnalisteks tunneteväljendusteks, sest mõlemad omasid Forsyte'ide tugevat häbelikkust. Nad teadsid, et nad raskuste puhul teineteise eest seisaksid, kuid sellest ei tarvitsenud rääkida. Kõlbluseõpetuse jagamise ees tundis Jolyon otse õudust, — osalt teemapärasest vastumeelsusest, osalt iseenda varase kõhluseluse tagajärjel. Kõige rohkem, mis ta oma pojale oleks öelda võinud, oleks ehk nii kõlanud: «Vaata, vanapoiss, pea meeles, et sa oled aumees!» Ja isegi siis oleks ta eneselt pilklikult küsinud, kas see polnud tõusiklik! Iga aastane kriketivõistlus oli ehk kõige raskem ja piinlikum aeg neile mõlemale, sest Jolyon oli õppinud Etonis*. Selle võistluse ajal olid nad eriti peenetundelised, silatasa öeldes teineteisele: «Hurraa! Oo, pahasti läks, vanapoiss!» või: «Hurraa! Oi, viltu vedas, isa!», kui vastaspoolel juhtus äpardus, mis rõõmu pärast südame hüppama pani. Ja Jolyon kandis tavalise pehme kübara asemel halli toruk übarat, et oma poja tundeid säästa, — muuta toruk übarat ei suutnud ta silmaotsaski näha. Kui

Jolly Oxfordi läks, saatis Jolyon teda, lõbu tundes, alla tudes ja natuke kartes, et ta ehk kuidagi varju heidab oma pojale kõigi nende noormeeste seas, kes tundusid nii palju iseteadlikumad ja vanemad olevat kui ta ise. Sageli mõtles ta: «Hea, et ma olen maalija!» (Lloydi teenistuses ei olnud ta ammugi enam.) «See on nii süütu kutse. Maalijale ei vaadata ülalt alla, — teda ei võeta küllalt tõsiselt.» Sest Jolly, kelles oli loomupärast härrasmehelikkust, sattus kohe õige kitsasse valitud ringi, mille üle ta isa endamisi lõbu tundis. Poisil olid ruuged, natuke käharad juuksed, ja vanaisa sügavad asetsevad, raudhallid silmad. Ta oli hea kehaehitusega, väga sirge rühiga ja meeldis alati Jolyoni ilutundele, nii et Jolyon teda õige natuke kartis, — kunstnikud kardavad alati oma soost isikuid, keda nad kehaliselt imetlevad. Sel juhul siiski võttis ta südame rindu ja andis oma pojale järgmist nõu:

«Vaata, vanapoiss, sa oled ehk sunnitud võlgasid tegema; tule siis kohe minu juurde. Muidugi maksan need alati kinni. Kuid pea meeles, et inimene hiljem austab ennast enam, kui ta ise kõige eest puhtas rahas maksab. Ja ära laena kelleltki peale minu, ega?»

Jolly vastas: «Hea küll, isa, olgu nii», ega laenanud iialgi.

«Ja siis veel midagi. Ma ei tea kuigi palju kõlblusest ja sääraseist asjust, aga üks on kindel: alati tasub vaeva, kui inimene enne tegutsemist järele mõtleb, kas ta oma teoga haavab kedagi teist rohkem kui hädasti vaja.»

Jolly jäi mõttesse, noogutas pead ja surus siis isa kätt. Ja Jolyon mõtles: «Kas mul oli õigust seda öelda?» Tal oli alati mingi hirm, et ta kaotab tumma usalduse, mis valitses nende vahel; tal oli selgesti meeles, kuidas ta paljudeks aastateks kaotas oma isa usalduse, nii et nende vahele ei jäänud midagi peale armastuse kauge maa tagant. Kahtlemata alahindas ta muutust ajastu vaimus, mis oli toimunud sestsaadik, kui ta ise läks Cambridge'i 1866. aastal; võib-olla alahindas ta ka oma poja võimet aru saada, et ta oli läbi ja läbi täis sallivust. See sallivus — ja võib ka olla, et tema skeptiline vaim — tõi ta suhetesse June'iga ikka mingi veidrali

[illegible] varjundi. June oli nii otsustava iseloomuga, [illegible] nii kohutavalt hästi, mis ta tahtis; mida ta ihkas, [illegible] ihkas ta vankumatult, kuid sageli pillas ta saavutu[illegible] maha nagu kuuma kartuli. Tema ema oli samasugune olnud; see põhjustaski kõik nood pisarad. Siiski [illegible] sarnanenud erinevused Jolyoni ja ta tütre vahel [illegible] sellega, mis oli olnud Jolyoni ja ta esimese naise vahel. Kui asi puutub tütresse, võib see nalja teha; kui see aga puutub naisesse, ei saa naljast juttugi olla. Kui [illegible] kogu südame ja tahtejõuga midagi ihkas, kuni ta [illegible] sai, siis polnud selles midagi põhiliselt häirivat, [illegible] see ei seganud Jolyoni vabadust, ainsat asja, mille [illegible] temagi rippus kogu tahtejõuga — ja Jolyoni [illegible]jõud oli tugev. Ei olnud ka iial põhjust tõsisteks [illegible]kupõrgeteks nende vahel. Kõike võis pehmendada [illegible]naga, — seda ta sageli tegigi. Tõesti paha oli vaid [illegible], et June iial ei vastanud Jolyoni ilutundele, hoolimata oma kuldpunaseist juustest, viikingisilmadest ja [illegible]nuse taltsutamatusest. Hoopis teistsugune oli Holly, — [illegible] ja rahulik, arg ja armastav, ehkki kuskil temas [illegible] vallatu kuradike. Jolyon jälgis oma nooremat [illegible]tari tema arenemisajal ebatavalise huviga. Kas pardipojast areneb kaunis luik? Holly kahvatu, pikliku näo, [illegible]lide mõtlikkude silmade ja pikkade tumedate ripsmete [illegible] võis temast kujuneda kaunitar või ka mitte. Aga viimane aasta andis põhjust uskuda, et temast saab kaunitar. Jah, Hollyst saab luik, — pigemini küll [illegible] luik, ja arg luik, kuid ikkagi ehtne luik. Ta oli [illegible] kaheksateistkümne aastane, ja *mademoiselle* Beauce oli [illegible]: oivaline daam oli pärast üheteistkümne aasta [illegible] lakkamatut «hästikasvatatud väikeste Tayleu[illegible] mäletamist kolinud teise perekonda, et selle rüpes [illegible] tekitada mälestustega «hästikasvatatud väikestest Forsyte'idest». Ta oli õpetanud Holly niisama hästi [illegible]suse keelt rääkima, kui ta ise rääkis.

Portreemaalimine polnud Jolyoni tugevaid külgi, kuid [illegible] nooremat tütart oli ta juba kolm korda maalinud ja [illegible] teda neljandat korda 4. oktoobri pärastlõunal [illegible]; äkki toodi talle nimekaart, mis pani teda kulme [illegible]:

Pelgupaik,
Mapledurham.

Connoisseurs Club,
St.-James's.

Kuid siin tuleb jällegi jutust kõrvale kalduda...

Tagasitulekut pikalt Hispaania-teekonnalt allalastud eesriietega majja, meeletult nutva tütrekese juurde, rahulikult oma viimset und magava armastatud isa ette, ei olnud nii tundlik ning sooja südamega mees nagu Jolyon iialgi unustanud ega saanud iialgi unustada. Pealegi rippus midagi salapärast selle kurva päeva kohal ja inimese surma kohal, kelle elu oli olnud nii hästi korraldatud, tasakaalustatud ja ilma ühegi saladuseta. Näis võimatu uskuda, et isa oli selliselt ära läinud, oma minekust ette teatamata, viisipäraselt jumalaga jätmata, pojale oma viimseid sõnu ütlemata. Ja väikese Holly katkendlikud jutud «daamist hallis», *mademoiselle* Beauce'i seoseta vihje mrs. Errantile (nagu see tema suus kõlas) mässisid kõik mingisse uttu, mis alles siis natuke hajus, kui Jolyon luges oma isa viimset tahtmist ja testamendilisandit selle juurde. Tema kui testamendi ja selle lisandi täitja kohuseks oli olnud Irenele — oma onupoja Soamesi naisele — teatada, et vana Jolyon talle pärandas eluaegsed protsendid viieteistkümne tuhande naela pealt. Jolyon oli Irene juurde läinud ja talle seletanud, et see summa oli mahutatud kindlatesse India aktsiatesse ja et ta selle pealt pidi saama 430 naela aastas tulumaksust vabade protsentidena. See oli kolmas kord, mil Jolyon nägi oma onupoja Soamesi naist, — kui Irene veel oli ta naine, milles Jolyon päris kindel polnud. Ta mäletas, kuidas ta Irenet nägi botaanikaaias, kus ta istus ja ootas Bosinney't, — passiivne, võluv kuju, mis Jolyonile meenutas Tiziani «Taevalikku armastust». Teist korda nägi ta Irenet, kui ta oma isa soovil läks Montpellier Square'ile tol pärastlõunal, mil Bosinney surm teatavaks sai. Selgesti mäletas ta veel, kuidas Irene äkki ilmus salongi ukse vahele — kuidas tema ilusal näol meeletu lootuseind muutus kiviseks meeleheiteks. Jolyon mäletas oma

kaastunnet, Soamesi lõrisevat naeratust, ta sõnu: «Me ei võta kedagi vastu,» ja maja ukse kinnilangemist.

Irenet kolmat korda nähes leidis ta tema näo ja kuju veel ilusama olevat; see oli nüüd vaba taltsutamatu leidude ja meeleheite moonutavast mõjust. Irenet vaadeldes mõtles ta: «Jah, sa oled just see, keda isa võis imetleda!» Ja isa järelsuve kummaline lugu hakkas talle pikkamisi selguma. Irene rääkis vanast Jolyonist aukartusega, pisarad silmis. «Ta oli nii imeliselt lahke mu vastu; ma ei tea, miks. Ta oli nii ilus ja rahulik, istudes oma toolil suure puu all. Mina olin esimene, kes teda seal nägi. See oli nii kaunis päev. Ma ei usu, et saab veel õnnelikumat surma olla. Nii tahaks igaüks siit maailmast lahkuda.»

«Täitsa õige!» mõtles Jolyon. «Igaüks tahaks surra südasuvel, ilu sammudes üle muru tema poole.»

Ja väikeses, peaaegu tühjas võõrastetoas ringi vaadates küsis ta Irenelt, mis ta nüüd kavatseb teha.

«Mõtlen jälle natuke elada, nõbu Jolyon. On imetore, kui inimesel on oma raha. Mul pole seda iialgi olnud. Jään vist samasse korterisse; olen sellega harjunud. Kuid mul oleks võimalus minna Itaaliasse.»

«Muidugi!» pomises Jolyon, vaadeldes ta nõrgalt naeratavaid huuli. Ja ära tulles mõtles ta: «Võluv naine! Milline raiskamine. Olen rõõmus, et isa jättis talle selle raha.» Pärast seda ei näinud ta Irenet enam; kuid iga veerandaasta alguses saatis ta talle tšeki panka ja kirja teele Chelsea'sse, teatades, et tšekk oli panka saadetud. Iga kord sai ta paar rida tänutäheks, — enamasti lühidunt, mõnikord aga Itaaliast; nii kehastas Irene isikut peagi kergelt lõhnav hall paber, peen püstkiri ja sõnad: «Armas nõbu Jolyon!» Rikka mehena — seda ta ju nüüd oli — mõtles Jolyon väikese summa peale kirjutatud tšekki ära saates sageli: «Arvatavasti ajab ta sellega kuidagi läbi»; seejuures küsis ta endalt, kuidas Irene küll hakkama saab maailmas, kus mehed kõike kaunist tahavad omandada. Algul oli Holly mõnikord Irenest rääkinud, kuid laste mälestusest kustuvad «daamid hallis» peagi; esimestel vanaisa surmale järgnenud nädalatel sulgusid June'i huuled iga kord kõvasti, kui mainiti ta endise sõbra nime, — see sundis last loobuma iga-

suguseist vihjeist. Üksainus kord ütles June otsustavalt:

«Olen talle andeks andnud. Mul on hirmus hea meel, et ta nüüd on iseseisev . . .»

Kui Jolyonile Soamesi nimekaart toodi, ütles ta toatüdrukule (meesteenreid ta ei sallinud):

«Juhatage ta kabinetti, palun. Ja öelge, et ma tulen kohe.»

Siis vaatas ta Holly poole ja küsis:

«Kas mäletad «daami hallis», kes sulle kord klaveritunde andis?»

«Oo jah! Kas tema on tulnud?»

Jolyon raputas pead, tõmbas linase kitli asemele kuue selga ja vaikis, äkki mõistes, et selline lugu polnud nii noorte kõrvade jaoks. Tema nägu aga väljendas naljakat hämmastust, kui ta kabineti poole hakkas minema.

Klaasukse juures seisid üle terrassi tammepuu poole vaadates kaks kogu: keskealine ja noor. Jolyon mõtles: «Kes on see poiss? Neil ju lapsi ei olnud.»

Vanem mees pöördus ümber. Kahe nooremasse — vanemast sugupõlvest hingeeluliselt nii palju mitmepalgelisemasse — põlvkonda kuuluva Forsyte'i kohtumist ühele ehitatud ja teise omanduseks ja koduks saanud majas märkis kerge vaenulikkus, mida ei suutnud varjata ilmne püüe olla südamlik.

«Kas ta tuli oma naise pärast?» mõtles Jolyon. Ja Soames mõtles: «Kuidas ma pean algama?» Val — kes kaasa oli võetud, et ta esimesest kohmetusest üle aitaks — silmitses oma tumedate, tihedate ripsmete alt hooletult seda «habemega leopardi».

«See on Val Dartie,» ütles Soames, «minu õepoeg. Ta läheb lähemal ajal Oxfordi. Tahtsin, et ta su pojaga tutvuks.»

«Ah! Kahjuks pole Jollyt kodus. Missugusesse kolledžisse noormees astub?»

«B. N. C.,» vastas Val.

«Jolly on Peamajas, aga ta tuleb sind hea meelega vaatama.»

«Südamlik tänu!»

«Holly on kodus, — kui sa naissugulasega lepid, siis näitab ta sulle ümbrust. Leiad ta hallist, kui lähed eesuksest vahelt läbi. Ma parajasti maalisin teda.»

Val ütles uuesti: «Südamlik tänu!» ja kadus, jättes onupojad kahekesi, ilma et kohmetusest oleks üle saadud.

«Nägin su pilte näitusel,» ütles Soames.

Jolyon võpatas. Ta polnud kahekümne kuue aasta jooksul Forsyte'ide perekonna enamikuga kokku puutunud; vaimus ühendas ta neid ikka Frithi «Derby-päevaga» ja Landseeri kivitrükipiltidega. June'ilt oli ta kuulnud, et Soames oli asjatundja, kuid see tegi olukorra veel halvemaks. Pealegi tabas ta end imelikult vastikustundelt.

«Ma pole sind ammu enam näinud,» ütles ta.

«Ei,» vastas Soames suletud huulte tagant. «Sest-saadik mitte, kui . . . Muide, sellepärast ma tulingi. Oled kuuldavasti tema hooldaja.»

Jolyon noogutas pead.

«Kakskeist aastat on pikk aeg,» ütles Soames ruttu. «Ma — ma olen sellest tüdinud.»

Jolyon ei leidnud kohasemat vastust kui:

«Kas võin suitsu pakkuda?»

«Ei, tänan.»

Jolyon ise süütas sigareti.

«Tahan vaba olla,» ütles Soames järsult.

«Ma ei kohtu temaga,» pomises Jolyon läbi sigaretisuitsu.

«Kuid sa arvatavasti tead, kus ta elab?»

Jolyon noogutas pead. Ta ei mõelnudki Soamesile Irene aadressi anda ilma Irene loata. Soames näis ta mõtet aimavat.

«Ma ei vaja ta aadressi,» sõnas ta. «See on mulle teada.»

«Mida sa siis õieti tahad?»

«Ta jättis mu maha. Tahan lahutust.»

«Natuke hilja, eks?»

«Jah,» ütles Soames. Siis tekkis vaikus.

«Mina neist asjust palju ei tea, — vähemalt olen unustanud, mis teadsin,» ütles Jolyon kõvera naeratusega. Ta ise oli pidanud ootama, kuni surm ta lahutas

esimesest naisest. «Kas tahad, et läheksin ses asjas Irene juurde?»

Soames tõstis pilgu ja vaatas onupojale näkku.

«Arvatavasti on tal keegi,» ütles ta.

Jolyon kehitas õlgu.

«Sellest ei tea ma midagi. Arvan, et te elasite vist kumbki, nagu oleks teine surnud. Nii tehakse harilikult sellistel juhtudel.»

Soames pöördus akna poole. Mõned vara langenud tammelehed kirendasid terrassil ja tiirlesid tuule käes. Jolyon nägi, kuidas Holly ja Val Dartie läksid üle muru tallide poole. «Ma ei taha jänesega joosta ja koertega taga ajada,» mõtles ta. «Pean Irene eest tegutsema. Seda oleks isagi soovinud.» Ja hetkeks uskus ta nägevat oma isa kuju vanas tugitoolis, just Soamesi taga: seal ta istus, jalg põlvel, «Times» käes. Siis kadus ta.

«Mu isa armastas teda väga,» ütles ta rahulikult.

«Miks ta seda tegi, seda ma ei tea,» vastas Soames ümber vaatamata. «Ta tõi südamevalu su tütrele June'ile; ta tõi südamevalu igaühele. Andsin talle kõik, mis ta tahtis. Oleksin andnud talle — andekski. Ta eelistas mu juurest ära minna.»

Jolyoni kaastunnet pidurdas see külm häälekõla. Selles mehes oli midagi, mis väga raskeks tegi temale kaasatundmise!

«Võin minna ja temaga rääkida, kui tahad,» sõnas ta. «Arvan, et lahutus teda rõõmustaks, kuid ma ei tea midagi.»

Soames noogutas pead.

«Jah, palun, mine. Tean ta aadressi, nagu ütlesin, kuid mul pole soovi teda näha.» Ta niisutas keelega huuli, nagu oleksid need väga kuivad.

«Kas jooksid teed?» ütles Jolyon; peaaegu pidi ta ütlema: «Ja vaataksid maja?» Ja ta läks ees suurde halli. Helistanud ja käskinud teed tuua, läks ta maalimisraami juurde ja pööras pildi seina poole. Millegipärast ei talunud ta mõtet, et tema teost näeb Soames, kes seisis keset suurt ruumi, mille seinad olid ehitatud eriti selleks, et tal oleks, kuhu riputada oma pilte. Nähes onupoja näo tabamatut perekonnasarnasust iseenda

näoga ja ta kangekaelset, teravat, keskendatud pilku, mõtles Jolyon: «See mees ei suuda midagi unustada — ega ennast paljastada. Ta on kahetsusväärne!»

7. peatükk

VARSS JA SÄLG

Kui noor Val eelmise põlvkonna esindajate juurest lahkus, mõtles ta: «Kole igav! Onu Soames on neist kahest etem mees. Saab näha, missugune see plika on!» Kohu ta selle tüdruku seltsis viibimisest ei oodanud. Ja äkki nägi ta teda rahulikult seisvat ja teda vaatlevat. Oi, ta oli ju ilus! Mäherdune õnn!

«Kardan, et sa mind ei tunne,» ütles Val. «Mu nimi on Val Dartie, — olen kauge sugulane, tead, su isa onutütre poeg või nii. Mu ema nimi oli Forsyte.»

Holly jättis oma kitsa pruuni käe ta pihku, sest ta oli liiga arg, et seda ära tõmmata, ja ütles:

«Ma ei tunne kedagi oma sugulastest. On neid palju?»

«Ilmatu hulk. Koledad on nad, — enamik neist. Või vähemalt mõned neist. Sugulased on ikka koledad, eks?»

«Sugulaste meelest ehk oleme meiegi koledad,» ütles Holly.

«Ei tea, miks. S i n d igatahes ei saaks keegi pidada koledaks.»

Holly silmitses teda; ta silmade nukker avameelsus tekitas noores Valis äkki tunde, et ta pidi Hollyt kaitsma.

«Inimesi on niisuguseid ja naasuguseid,» ütles ta kavalalt. «Su isa näiteks on pagana tore.»

«Oo jah,» sõnas Holly innukalt. «Seda ta on.»

Puna kerkis Vali põskedesse — talle meenus juhtum «Pandemoniumis» — meenus roosa nelgiga tõmmu mees, kes osutus ta enda isaks!

«Aga sa tead ju, missugused on need Forsyte'id,» ütles ta peaaegu tigedalt. «Oo! ma unustasin; sa ei tea.»

«Missugused nad siis on?»

«Oh, kohutavalt ettevaatlikud; mitte põrmugi spordimehed. Vaata onu Soamesi!»

«Vaataksin meelsasti,» ütles Holly.

Val surus maha soovi käsivart Holly käevangu panna.

«Oh ei,» ütles ta. «Lähme parem välja. Näed teda niigi üsna pea. Missugune su vend on?»

Holly hakkas terrassi poole ja siis alla murule minema, ilma et ta oleks vastanud. Kuidas kirjeldada Jollyt, kes alati — nii kaua kui ta mäletas — oli olnud tema isand, käskija ning paleus?

«Kas saate hästi läbi?» küsis Val puurivalt. «Ma õpin teda Oxfordis tundma. Kas teil on hobuseid?»

Holly noogutas peaga:

«Kas tahad talle näha?»

«Väga!»

Nad läksid tammest mööda ja läbi hõreda põõsastiku tallide-esisesse hoovi. Seal lebas kellatorni ees karvane pruuni- ja valgekirju koer, — nii vana, et ta isegi püsti ei tõusnud, vaid ainult nõrgalt liputas oma kräsusaba.

«See on Balthasar,» ütles Holly. «Ta on nii vana, — kohutavalt vana: peaaegu niisama vana kui mina. Vaene vanapoiss! Ta armastab isa nii väga.»

«Balthasar! Naljakas nimi. Ta pole puhast tõugu, tead.»

«Ei! Aga ta on kangesti armas,» ja Holly kummardus, et koera silitada. Leebena ja painduvana oli ta Vali meelest oma tumeda katmata peaga, hapra pruuni kaela ja samasuguste kätega kuidagi imelik ja armas, — midagi sellist ei olnud Val veel iialgi näinud.

«Kui vanaisa suri,» sõnas Holly, «siis ei tahtnud Balthasar kahel päeval süüa. Ta nägi, kui vanaisa suri.»

«See oli vana onu Jolyon? Ema räägib alati, et ta oli tore inimene.»

«Seda ta oli,» ütles Holly lihtsalt ja avas talliukse. Omaette latris seisis hõbekimmel pika musta saba ja lakaga.

«See on minu oma. Minu Haldjas.»

«Ah!» ütles Val. «Uhke ratsu. Aga sa peaksid ta saba kärpima. Siis on ta elegantsem.» Kuid Holly imestanud pilku nähes mõtles ta: «Ei tea siiski — kui see talle meeldib.» Ja ta hingas pika sõõmu talliõhku: «Hobused on suurepärased loomad, eks? Mu isa . . .» ta peatus.

«Jaa?» ütles Holly.

Valil oli suur himu talle oma südant puistata; ta ei teinud seda siiski.

«Ah, ma ei tea, — tal tuli sageli sekeldusi hobuste pärast. Mina armastan ka väga ratsasõitu ja ajujahti. Ka võiduajamised meeldivad mulle koledasti. Tahaksin olla härrassõitja.»

Unustades, et ta üheainsa päeva saigi veel Londonis olla ja et tal oli kaks kohtumist, ütles ta äkki:

«Kui ma homseks endale hobuse üürin, — kas tuled minuga Richmond Parki ratsutama?»

Holly lõi käed kokku.

«Oi jah! Ma armastan nii kangesti ratsutada. Aga siin on Jolly hobune; miks sa sellel ei ratsuta? Vaata, siin ta on. Võiksime pärast teejoomist minna.»

Val vaatas kõheldes oma pikki pükse. Ta oleks nii meelsasti end Hollyle näidanud pruunide säärsaabaste ja ratsapükstega.

«Ma ei tahaks tema hobusega ratsutada,» ütles ta. «Võib-olla ei meeldi see talle. Pealegi tahab onu Soames arvatavasti linna tagasi minna. Ma pole küll tema käsutada, tead. Sul ei ole onusid, ega? Tubli loom on see,» lisas ta Jolly hobust uurides; see oli tume kõrb väikuvate silmavalgetega. «Jahivõimalusi teil siin vist ei ole?»

«Ei, mul pole tahtmistki jahti pidada. Muidugi võib see koledasti erutav olla; aga see on julm, eks? June ütleb, et on.»

«Julm?» hüüatas Val. «Oh, tühi jutt kõik! Kes on June?»

«Mu õde — mu poolõde — palju vanem kui mina.» Ta oli käed ümber Jolly hobuse põskede pannud ja hõõrus oma nina hobuse nina vastu; sealjuures nohises ta tasakesi, mis loomasse hüpnotiseerivalt näis mõjuvat. Val vaatles Holly põske, mis end vastu hobuse nina surus, ja Holly silmi, mis talle helendades näkku vaatasid. «Tõesti tore tüdruk!» mõtles ta.

Maja poole tagasi minnes polnud nad nii jutukad; seekord tuli koer Balthasar nendega kaasa, liikudes aeglasemalt kui ükski teine olend maa peal ja ilmselt oodates, et nad temast rutemini ei käiks.

«Kangesti tore koht on see siin,» ütles Val tammepuu all, kus nad peatusid, et lasta koeral järele jõuda.

«Jah,» ütles Holly ja ohkas. «Aga muidugi tahaksin ma igale poole mujale minna. Sooviksin, et oleksin mustlane.»

«Jah, mustlased on kenad,» vastas Val veendumusega, mis temas äsja oli tekkinud. «Sa oledki mustlase moodi, tead.»

Holly nägu hakkas äkki soojalt hõõguma, — nagu tumedad puulehed, mida päike kuldab.

«Igal pool ümber kolada, ja kõike näha ja vabas õhus elada, — oo! Kas see poleks lõbus?»

«Tehkem seda,» ütles Val.

«Oo jah, tehkem seda!»

«Tore oleks see, — ainult sina ja mina kahekesi!»

Siis mõistis Holly, kui imelik see oleks, ja punastas.

«Jah, seda tuleb teha,» ütles Val kangekaelselt, kuid temagi punastas. «Minu arvates peab alati tegema seda, mida kangesti teha tahad. Mis sealpool on?»

«Köögiviljaaed ja tiik ja metsatukk ja siis talu.»

«Läki sinna!»

Holly vaatas tagasi maja poole.

«Ma arvan, et on teeaeg; isa kutsubki juba.»

Val urises midagi ja läks Holly järel maja suunas.

Kui nad jälle suurde halli astusid, oli kahel koos teed jooval keskealisel Forsyte'il nõiduslik mõju neisse; nad jäid üsna vaikseks. See oli tõesti sügavat muljet tekitav vaatepilt. Mõlemad mehed istusid kõrvu marketriisohval, mis sarnanes kolme hõberoosa kokkulükatud tooliga; madal teelaud oli nende ees. Nad olid teineteisest nii kaugele asetunud, kui iste võimaldas, et ei tarvitseks teineteisele liiga palju näkku vaadata, ja nad sõid-jõid rohkem, kui nad rääkisid; Soamesil oli tavaline ilme — nagu põlgaks ta enda suhu kaduvat küpsist —, Jolyon aga paistis enda üle natuke nalja heitvat. Juhuslikule nägijale poleks kumbki tundunud ablas, aga mõlemad sõid siiski õige palju. Kui kahele noorele oli toitu ette antud, jätkus söömine vaikselt ja endassesüvenenult, kuni sigarettideni jõuti; siis ütles Jolyon Soamesile:

«Ja kuidas käib onu Jamesi käsi?»

«Tänan; ta on väga hädine.»

«Üleme imeline perekond, eks? Hiljuti arvutasin oma isa perekonnapiibli järgi kümne vana Forsyte'i keskmist iga. See tõusis minu arvutust mööda juba kaheksakümne neljani; kuid viis on alles elus. Nad purustavad rekordi,» ja Soamesile vallatut pilku heites lõpetas ta: «Meie pole nendesugused mehed.»

Soames naeratas. «Kas arvad, et ma tõesti möönan, et mina pole samasugune kui nemad,» näis ta naeratus ütlevat. «Kas arvad, et mina midagi käest ära annan, kriit oma elu?»

«Me elame võib-olla nendevanuseks,» jätkas Jolyon. «Kuid iseendast teadlik olla — see on nõrkus — ja selles ongi vahe meie ja nende vahel. Me oleme kaotanud veendumuse. Millal ja kuidas sündis see eneseteadvus, — selle jälile ei saa ma iialgi. Mu isal oli seda natuke, kuid ma ei usu, et ühelgi teisel vanal Forsyte'il oleks seda raasugi olnud. On imehea endaalalhoiuvahend, kui inimene ennast iialgi ei näe sellisena, nagu teda näevad teised. Kogu möödunud sajandi ajalugu põhineb erinevusel meie ja nende vahel. Ja meie ja isa vahel oleval erinevusel,» lisas ta, silmitsedes läbi suitsurõnga Vali ja Hollyt, kellel hakkas ebamugav ta naeratava pilgu all. «Sellest kujuneb teistsugune erinevus. Tahaksin teada, missugune.»

Soames võttis uuri taskust.

«Peame minema,» ütles ta, «kui tahame rongile jõuda.»

«Onu Soames ei jää iialgi rongist maha,» ümises Val täie suuga.

«Miks peaksin maha jääma?» vastas Soames lihtsalt.

«Oh, ma ei tea!» torises Val. «Teised inimesed jäävad.»

Eesukse ees surus ta Holly saledat pruuni kätt vargsi õlge kaua.

«Tule mulle homme vastu,» sosistas ta. «Kell kolm. Ma ootan sind maanteel; sellega säästame aega. Tuleb tore ratsasõit.» Pargiväravast vaatas ta Holly poole tagasi; kui ta elumehe-põhimõtted seda poleks takistanud, — oleks ta käega viibanud. Tal polnud tahtmist

onuga vestelda. Aga seda polnud kartagi. Soames püsis täiesti tummana, süvenedes kaugeisse mõtteisse.

Kollaseid lehti langes alla neile mõlemaile, kui nad sammusid seda poolteise miili pikkust teed, mida Soames nii sageli oli kõndinud noil ammumöödunud päevil, mil ta salajase uhkusega käis jälgimas maja ehitamist, — sama maja, millest pidi kodu saama temale ja naisele, kellest ta nüüd otsis vabanemist. Kord vaatas ta tagasi piki otsatut sügisest teed kolletavate hekkide vahel. Kui ammu see kõik oli! «Ma ei taha teda näha,» oli ta Jolyonile öelnud. Oli see tõsi? «Võib-olla pean ta üles otsima,» mõtles ta ja võpatas, — see oli üks neid imelikke külmavärinaid, millede puhul öeldakse: keegi astub üle su haua. Külm maailm! Veider maailm! Ja kõrvalt oma õepoja poole vaadates mõtles ta: «Tahaksin olla temavanune! Ei tea, missugune on nüüd Irene!»

8. peatükk

JOLYON TEGUTSEB HOOLDAJANA

Kui mõlemad külalised olid läinud, ei pöördunud Jolyon oma maalimise juurde tagasi, sest päevavalgus kahanes. Ta läks kabinetti, alateadlikult soovides, et korduks hetkeline ilmutus, mille jooksul ta nägi oma isa istuvat vanas pruunis nahktugitoolis, jalg põlve peal, tõsised silmad üles vaatamas massiivse lauba kupli alt. Selles väikeses toas — kogu maja kõige mugavamas ruumis — otsis Jolyon sageli hetkelist ühinemist oma isaga. Tal polnud küll kindlat usku inimese vaimu edasielamisse, tema tunne polnud nii loogiline; see oli pigem atmosfääriline mulje, nagu mingi lõhn, või üks noid tugevaid animistlikke muljeid kujudest ja valgusefektidest, milledele kunstnikusilmad on eriti vastuvõtlikud. Ainult siin — selles väikeses muutumatus ruumis, kus ta isa oli veetnud enamiku oma ärkveloleku-ajast —, ainult siin võis tagasi tulla tunne, et ta polnud täiesti kadunud: et elatanud vaimu arukad nõuanded ja käskiva armastuse soojus kestsid ikka veel edasi.

Millist nõu annaks isa nüüd vana kurbmängu äkilise [illegible] puhul? Mis ütleks ta nüüd, mil ähvardati inimest, kellesse ta nii väga oli kiindunud oma elu viimaseil nädalail? «Pean Irene heaks tegema, mis veel saan,» mõtles Jolyon. «Isa jättis ta minu kaitse alla oma testamendis. Kuid m i d a oleks kõige parem teha?»

Ta istus vanaaegsesse tugitooli ja pani jala põlvele, — püüdes saavutada vana Forsyte'i tarkust, tasakaalu ja teravat arukust. Kuid ta tundis end seal istumas vaid varjuna; ei tulnud ka mingit inspiratsiooni. Ainult tuulesõrmed koputasid vastu klaasukse pimenevaid ruute.

«Kas minna tema juurde?» mõtles ta. «Või paluda teda siia tulla? Missugune võib ta elu olnud olla? Missugune on see nüüd? Vastik on neis vanus asjus nüüd veel tuhnima hakata.» Ja jällegi nägi ta selgesti, kuidas ta onupoeg hoidis kätt õrnalt oliivroheliseks värvitud majaukse käepidemel, oma äkilise ilmumisega sarnanedes vanamoeliste kellade uksest kellalöömise ajal väljaastuvate kujudega; Jolyon kuulis ta häält selgemini kui üksi kellalöök ütlevat: «Ma korraldan ise oma asju. Ütlesin juba ja ütlen veel kord: me ei võta kedagi vastu.» Ta tundis Soamesi vastu samasugust, ei, isegi veel suuremat vastikust, kui ta siis oli tundnud, — vastikust ta lamedapõselise paljaks aetud näo vastu täis valmiset kangekaelsust, ja ta kõhna, tüüaka, siledaks lakutud kogu vastu, mis oli kergelt kookus, nagu kondi kohal, mida ta ei suutnud seedida ... «Ma ei salli teda,» mõtles ta, «ta on mulle hingepõhjani vastumeelne. Ja see on hea; seda kergem on mul kaitsta tema naist.» Pool kunstnikku ja pool Forsyte'i, vihkas Jolyon loomupäraselt igasuguseid «kisklemisi»; kui ta just vihane polnud, siis sobis tema kohta suurepäraselt tunnud kirjeldus emasest koerast, kes pigemini ära jooksis, kui vastu hakkas. Ta naeratas tasakesi oma habemesse. Mäherdune saatuse pilge, et Soames tuli siia, — sellesse majja, mis oli ehitatud tema enda jaoks! Kuidas ta silmitses ja vahtis oma endiste kavatsuste varemeid; kuidas ta seinu ja trepikoda uuris, iga asja hinnates! Ja tahtmata mõtles Jolyon: «Ma usun, ta tahaks veel

nüüdki siin elada. Ilalgi ei vabane ta igatsusest selle järele, mida ta on kord omanud! Noh, ma pean tegutsema, kas nii või teisiti; kuid see on tülikas, — väga tülikas.»

Hilja õhtul kirjutas ta Irenele ja küsis, kas tohib teda külastada.

Vana sajand, mis individualismilille imetaolist õitsemist oli näinud, vajus tormi ennustava punakaskollase loojaku poole. Kuuldused sõjast tegid veelgi elavamaks suviste puhkepäevade lõppedes nii kärarikka Londoni. Jolyonile, kes harva linnas käis, tundusid tänavad kuidagi palavikulistena; see tuli noist uutest era- ja üüriautodest, mida ta esteetilistel põhimõtetel hukka mõistis. Ta loendas neid sõidukeid oma tõllas istudes ja leidis, et vahekord nende ja tavaliste sõidukite vahel oli üks kahekümne vastu. «Aasta eest oli neid üks kolmekümne vastu,» mõtles ta, «nende kätte jääb võit. Seda rohkem rataste kära ja haisu!» Ta oli üks neid võrdlemisi haruldasi vabameelseid, kes on kõige uue vastu, kui see omandab ainelise kuju; ta andis voorimehele käsu ruttu sõita jõe äärde, väljapoole liiklemiskära: ta soovis vett vaadelda läbi plataanide pehmendava võra. Kaldast umbes viiekümne sammu kaugusel seisva väikese üürimaja ees käskis ta voorimeest oodata ja läks üles esimesele korrale.

Jah, mrs. Heron oli kodus!

Kindla, kuigi väga tagasihoidliku sissetuleku mõju oli kohe märgatav, võrreldes kehva peenusega, mis valitses tillukeses korteris kaheksa aasta eest, kui ta seal käis Irenele tema õnne teatamas. Kõik oli nüüd värske, kaunis ja lillelõhnaline. Valitsevaks värviks oli hõbehall mõne musta, hortensiavärvilise ja kuldse laiguga. «Naine, kel on väga hea maitse,» mõtles Jolyon. Aeg ei olnud Jolyoni palju muutnud, sest ta oli Forsyte. Kuid Irenet näis Aeg üldse mitte muutnud olevat, — selline igatahes oli Jolyoni mulje. Irene ei tundunud ühtki päeva vanemana, seistes ta ees mutivärvilises sametkleidis oma pehmete tumedate silmadega ja tumekullakarvaliste juustega, väljasirutatud käega ja kerge naeratusega.

«Kas võtaksite istet?»

Suuremas segaduses polnud Jolyon vist veel ühelegi toolile istunud.

«Te ei ole sugugi muutunud,» ütles ta.

«Ja teie näite nooremana, onupoeg Jolyon.»

Jolyon libistas käega läbi juuste, millede tihedus talle ikka veel lohutuseks oli.

«Olen vana, kuid ma ei tunne seda. Maalimine on selle poolest hea, et hoiab inimese noore. Tizian elas üheksakümne üheksa aastaseks; alles katk sai temast jagu. Kas teate, et ma ühele Tiziani pildile mõtlesin, kui ma teid esmakordselt nägin?»

«Millal te nägite mind esmakordselt?»

«Botaanikaaias.»

«Kuidas tundsite mind, kui te mind iial enne polnud näinud?»

«Tundsin teid inimesest, kes tuli teie juurde.» Ta silmitses Irenet tähelepanelikult, kuid Irene nägu ei muutunud, — ta ütles rahulikult:

«Jah, see oli väga ammu.»

«Mis säilitab t e i d noorena, Irene?»

«Inimesed, kes ei e l a, säilivad imehästi.»

Hm! kibe lause! Inimesed, kes ei ela! Kuid sellest oli hea kinni haarata, ja ta tegi seda.

«Kas mäletate minu onupoega Soamesi?»

Jolyon nägi Irenet nõrgalt naeratavat selle veidra küsimuse juures ja rääkis kohe edasi:

«Ta külastas mind tunaeile! Ta tahab lahutust. Kas teie tahaksite?»

«Mina?» Irene näis hämmastatuna. «Kaheteistkümne aasta järel? See on natuke hilja. Kas see poleks raske?»

Jolyon vaatas talle otse näkku.

«Siis mitte, kui . . .» ütles ta.

«Kui mul oleks armuke. Kuid mul ei ole pärast seda enam kedagi olnud.»

Mida tundis Jolyon nende sõnade lihtsuse ja süütu avameelsuse juures? Kergendust, üllatust, kaastunnet! Veenus kaksteist aastat ilma armastajata!

«Ja ometi oletan ma, et ka teie annaksite paljugi vabaduse eest,» ütles ta.

«Ma ei tea. Mis tähtsust on sel nüüd?»

«Aga kui te jälle hakkate armastama?»

«Siis armastaksin.» See lihtne vastus näis sisaldavat inimese tervet elutarkust, kellele maailm on selja pöörnud.

«Hea küll! Kas volitate mind temale midagi ütlema?»

«Ainult seda, et mul on kahju, et ta pole vaba. Kord oli tal hea võimalus. Ma ei tea, miks ta seda ei kasutanud.»

«Sellepärast, et ta on Forsyte; te teate, et me ei lahku ühestki asjast, — ehk olgu siis, kui me ihkame midagi muud selle asemele; ja isegi siis mitte alati.»

Irene naeratas.

«Ka teie mitte, onupoeg Jolyon? Teie vist siiski.»

«Muidugi, ma olen natuke segatõugu, — mitte täitsa puhas Forsyte. Ma ei arva poolikuid penne oma tšekkidest maha, vaid panen neile teise poole juurde,» ütles Jolyon kohmetult.

«Noh, mida ihkab Soames nüüd minu asemele?»

«Ma ei tea; võib-olla lapsi.»

Irene vaikis natuke aega ja vaatas maha.

«Jah,» pomises ta, «see on ülekohtune. Aitaksin tal vabaneda, kui saaksin.»

Jolyon vahtis oma kübarasse; tema segadus muutus järjest suuremaks, aga ka tema ihalus, ta imestus ja ta kaastunne. Irene oli nii veetlev ja nii üksi; ja kõik kokku oli selline segadik!

«Hea küll,» ütles ta, «mul tuleb Soamesiga rääkida. Kui saan teie heaks midagi teha, siis olen alati teie teenistuses. Peate minule vaatama kui mu isa viletsale asendajale. Igatahes teatan teile, mis juhtub, kui olen Soamesiga rääkinud. Võib-olla muretseb ta ise vajaliku materjali.»

Irene raputas pead.

«Te teate, et temal on paljugi kaotada; minul mitte midagi. Tahaksin meelsasti, et ta oleks vaba, kuid ma ei tea, mis ma saan teha.»

«Ka mina ei tea seda praegu,» ütles Jolyon, ja jättis varsti jumalaga. Ta läks alla oma sõiduki juurde. Kell oli pool neli! Soames oli kindlasti veel oma kontoris.

«Poultryssel» hüüdis ta läbi klapi. Parlamendihoone ja Whitehalli ees hõikasid lehemüüjad: «Olukord Transvaalis tõsine!», kuid ta pani hüüdeid vaevalt tähele, nii

silmapilk oli ta mälestusse nähtud ülikaunist kujust, pehmest tumedast pilgust ja sõnadest: «Mul ei ole pärast teda enam kedagi olnud.» Mida võiks küll selline naine oma eluga peale hakata, niiviisi kammitsas olles? Üksildases, kaitsetuna, võis iga mees kätt ta vastu tõsta, — või pigemini välja sirutada, et temast kinni haarata sihilmagi märguande juures. Ja nii elas ta aastast aastasse!

Sõna «Poultry» tänavanurgal, mööduvate kodanikkude taga, viis ta jälle tõelisusse.

«Forsyte, Bustard ja Forsyte» mustade tähtedega hernesupivärvilisel taustal ergutas teda jõupingutusele; ta läks kivitreppi mööda üles, pomisedes: «Kopitanud õhkkond! Noh, aga ilma nendeta ei saa me läbi!»

«Tahaksin näha mr. Soames Forsyte'i,» ütles ta poisile, kes ukse avas.

«Teie nimi, palun?»

«Mr. Jolyon Forsyte.»

Nooruk vaatles teda uudishimulikult, sest ta polnud ühtki habemega Forsyte'i näinud; siis kadus ta.

«Forsyte, Bustard ja Forsyte'i» bürooruumid olid vähehaaval ära neelanud «Tooting ja Bowlesi» bürooruumid ja täitsid nüüd kogu teise korra. Firma koosnes nüüd ainult Soamesist ja juhtivatest ametnikest ning kirjutajatest. Jamesi täielik väljaastumine umbes kuue aasta eest oli äritegevust virgutanud; veel paremini hakkasid asjad minema, kui Bustard välja astus, — mõnede arvates sel põhjusel, et ta «Fryer *versus* Forsyte'i» protsessi mõjul oli valmselt täiesti läbi kulunud; see protsess oli nüüd rohkem kinni takerdunud kui iial enne, ega näinud üldse loppeda tahtvat. Soames oma tervema otsustusvõimega ei olnud sel protsessil iialgi lasknud end häirida; otse vastupidi, ta oli ammugi märganud, et saatus talle sellega oli igaveseks kinkinud iga-aastase kahesajanaelase aissetuleku; ja miks ka mitte?

Kui Jolyon sisse astus, koostas tema onupoeg parajasti nimestikku riigi võlapaberite omanikest, kellele ta sõjakuulduse tõttu tahtis nõu anda neid pabereid turule lasta, enne kui teised ühingud sedasama teevad. Kõõritades vaatas ta ümber ja ütles:

«Kuidas käsi käib? Üks silmapilk! Istu, palun.» Siis

märkis ta kolm summat paberile, asetas joonlaua paberi peale, et mitte järge kaotada, ja pöördus Jolyoni poole, näkitsedes oma lameda nimetissõrme kallal.

«Jah?» ütles ta.

«Käisin ta juures.»

Soames kortsutas kulme.

«Noh?»

«Ta on oma mälestustele truuks jäänud.»

Seda öelnud, tundis Jolyon häbi. Tume, kollakas puna oli tõusnud ta onupoja näkku. Milleks oli tal vaja olnud vaest meest ärritada!

«Käskis sulle ütelda, et tal on kahju, et sa pole vaba. Kaksteist aastat on pikk aeg. Sina tunned seadusi paremini kui mina ja tead, kui palju sul loota on.»

Soamesi suust tuli kummaline kerge urin; terve minuti ei rääkinud kumbki. «Nagu vaha!» mõtles Jolyon, silmitsedes kinnise ilmega nägu, kust puna õige ruttu oli kadumas. «Ilalgi ei ilmuta ta mulle, mida ta mõtleb või teha kavatseb. Nagu vaha!» Ja ta suunas oma pilgu «By-Street on Sea» nimelise õitsva linna plaanile seinal, mille tulevasele olemasolule juhiti ettevõtte klientide omandust-ihkav tähelepanu. Läbi ta pea käis veider mõte: «Ei tea, kas saan arve: mr. Jolyon Forsyte'ile kõneluse eest minu abielulahutuse asjas, aruande eest mu naise juurde tehtud külastuse kohta ja nõuande eest minna ja temaga veel kord rääkida, — kokku kuusteist šillingit ja kaheksa penni.»

Äkki ütles Soames:

«Ma ei saa nii edasi elada. Ütlen sulle, ma ei saa nii edasi elada.» Ta silmad jooksid siia-sinna nagu loomal, kes otsib põgenemisvõimalust. «Ta kannatab tõesti,» mõtles Jolyon. «Ma ei tohi seda unustada, kuigi ma teda ei salli.»

«Kõik oleneb ometi sinust endast,» ütles ta sõbralikult. «Mees võib sellise asja alati läbi viia, kui ta kõik enda süüks võtab.»

Soames pöördus järsku tema poole; ta hääl näis tulevat kuskilt väga sügavalt:

«Miks peaksin kannatama rohkem, kui ma juba olen kannatanud? Miks ma peaksin?»

Jolyon võis ainult õlgu kehitada. Ta mõistus kiitis

heaks, ta vaist hakkas vastu; ta ei oleks suutnud öelda, miks.

«Su isa,» jätkas Soames, «oli temast huvitatud, — jumal teab, miks! Ja ma arvan, sina ka?» Ta heitis Jolyonile terava pilgu. «Mulle näib, et inimesel tarvitseb ainult teisele ülekohut teha, ja kõik hoiduvad tema poole. Ma ei tea, mida mulle võidi ette heita, — ma pole seda ilalgi teadnud. Alati kohtlesin teda hästi. Andsin talle kõik, mida ta võis soovida. Ma vajasin teda.»

Jälle jaatas Jolyoni mõistus, jälle eitas tema vaist. «Mis see on?» mõtles ta. «Pean milleski kuidagi eksima. Kui nii, siis eelistan eksimist mitteeksimisele.»

«Ta oli ju ikkkagi mu naine,» ütles Soames mingi sünge metsikusega.

Nagu välk läbis kuulajat mõte: «Seal see on! Omandimeel! Noh, me kõik omame asju. Aga — inimlikke olendeid! Ei!»

«Pead jääma tõsiasjade juurde,» ütles ta kuivalt, «või pigemini selle juurde, et neid pole olemas.»

Soames heitis talle teise kiire, kahtlustava pilgu.

«Pole olemas?» ütles ta. «Jah, aga mina pole selles nii kindel.»

«Vabanda,» vastas Jolyon, «teatasin sulle, mis ta ütles. See oli täitsa selge.»

«Minu kogemused ei luba ta sõnu pimesi uskuda. Külltap näeme.»

Jolyon tõusis püsti.

«Head päeva,» ütles ta lühidalt.

«Head päeva,» vastas Soames; ja Jolyon väljus, püüdes mõista oma onupoja poolkohkunud, poolähvardavat tilmet. Erutatud meeleolus hakkas ta Waterloo jaama poole minema; tal oli tunne, nagu oleks ta kõlbla olemise nahka kriimustatud. Rongiga tagasi sõites mõtles ta kogu aeg Irenele ta üksildases kodus ja Soamesile ta üksildases kontoris; ta mõtles mõlema kummaliselt halvatud elule. «Ahelais!» mõtles ta. «Mõlemad on kaelapidi ahelais, ja Irene kael on nii ilus!»

9. peatükk

VAL KUULEB UUDIST

Kokkulepetest kinnipidamine ei olnud noore Val Dartie elus just silmapaistvaks jooneks, seepärast imestas teda pärast kahekordset sõnamurdmist ja ühekordset sõnapidamist pigemini viimane, — kui teda üldse miski imestas ta tagasisõrkimisel Robin Hillist linna, pärast Hollyga ratsutamist. Holly oli oma pikasabalisel hõbevalgel ratsul olnud veelgi ilusam, kui ta eile näis olevat; ennastarvustavalt läbi uduse oktoobrivideviku Londonile lähenedes oli Valil tunne, et ainult tema saapad nende kahetunnilise koosviibimise ajal olid säranud. Ta võttis oma uue kulduuri — Jamesi kingitus —, ei vaadanud aga mitte kellaaega, vaid silmitses avatud kapsli läikivalt pinnalt osade kaupa oma nägu. Tal oli parajasti vistrik kulmu kohal; see ei meeldinud talle, sest Hollyle ei võinud see kindlasti mitte meeldida. Crumil polnud ilmalgi vistrikke. Ühes Crumiga meenus talle ka juhtum «Pandemoniumis». Täna polnud tal vähimatki soovi kergendada Holly ees südant oma isa suhtes. Tema isas polnud midagi sellest luulelikkusest, mida ta oma tundeis esmakordselt märkas liikuvat oma üheksateistkümneaastase eluea jooksul. «Liberty» ühes Cynthia Darkiga, selle peaaegu muinasjutulise võlukehastusega; «Pandemonium» ja ebamäärase vanusega naine, — need mõlemad tundusid täitsa «ületatud» olevat, kui ta tuli kohtamiselt oma uue argliku tumedajuukselise sugulasega. Holly ratsutas pealegi «kole hästi»; seda meelitavam oli, et ta jättis Vali hooleks enda juhtimise pikil neljakihutamistel mööda Richmond Parki, mida ta ometi palju paremini tundis kui Val. Kõigele sellele tagasi vaadates tundis Val tuska oma armetu kõnevõime üle; tal oli tunne, et ta võiks «ilmatu hulga kole vahvaid asju» öelda, kui tal vaid veel juhust oleks seda teha; mõte, et ta hommikul pidi sõitma tagasi Littlehamptoni ja kaheteistkümnendal kuupäeval Oxfordi — pealegi «tollele vastikule eksamile» — ilma vähimagi lootuseta Hollyt niipea jälle näha, see mõte laskus ta vaimu kohale veel pimedamana kui järjest tihenev õhtune videvik. Vähemalt võis ta Hollyle

kirjutada, ja Holly oli lubanud vastata. Võib-olla tuleb Holly ka Oxfordi oma venda vaatama. See mõte oli nagu esimene täht taevas, mis talle paistma hakkas, kui ta jõudis Padwicki üüritallideni Sloane Square'i lähikonnas. Ta tuli hobuse seljast maha ja sirutas end mõnuga, sest ta oli ratsutanud oma tubli kakskümmend viis miili. Temas peituv Dartie sundis teda noore Padwickiga viis minutit mõtteid vahetama Cambridgeshire'i võiduajamiste favoriidi üle; siis ütles ta: «Pange hobu minu arvele,» ja läks põlvi pisut laiali hoides minema, pahkluu kepikesega oma saapaid pekstes. «Mul pole vähimatki hilmu välja minna,» mõtles ta. «Saab näha, kas ema mu viimasel õhtul šampust välja käsutab!» «Šampus» ja oma mälestustega võis ta väga hästi ühe õhtu kodus veeta.

Kui ta vannist tulles laitmatult riietatuna alla ilmus, leidis ta, et ta ema oli dekolteeritud õhtukleidis ja — mis sugugi meeldiv polnud — ka onu Soames oli seal. Nad lakkasid vestlemast, kui ta sisse astus; siis ütles onu:

«On parem, kui me talle teatame.»

Nende sõnade juures, mis kindlasti kuidagi puutusid ta isasse, mõtles Val kõigepealt Hollyle. Oli see midagi juhtunud? Ta ema hakkas rääkima.

«Sinu isa,» ütles ta oma moodsalt selge häälega, kuna ta sõrmed õige haletsusväärselt näppisid kleidi mererohelist brokaati: «Sinu isa, mu kallis poiss, ei — ei ole — mitte Newmarketis; ta on teel Lõuna-Ameerikasse. Ta — ta jättis meid maha.»

Val vaatas emalt Soamesile. Jättis maha! Oli see kurvastav? Kas ta armastas oma isa? Talle näis, et ta ei tea. Siis äkki tundis ta gardeeniate ja sigarite lõhna; midki pitsitas ta südant ja tal o l i kahju. Isa kuulub ju sulle; ta ei või selliselt ära minna, — niisugust asja ei tehta. Ei olnud ta ju alati too «kekats» «Pandemoniumist». Valile meenus toredaid mälestusi käikudest rätsepa juurde ja hobustest, rahalistest kingitustest kooli ajal ja pillavast heldusest, kui isal oli õnne olnud.

«Aga miks?» ütles ta. Siis hakkas tal kui tõsisel spordimehel kohju, et ta oli küsinud. Ema näoilme oli täiesti segane; Val hüüdis:

«Hea küll, ema, ära räägi mulle! Ainult mida see tähendab?»

«Kardan, et lahutust, Val.»

Val uratas imelikult ja vaatas ruttu oma onu poole, — onu poole, kellele teda oli õpetatud vaatama kui kindlustusele kõige vastu, mis tegi ta isa, ja isegi Dartie vere vastu ta enda soontes. Lamedapõseline nägu näis tõmblevat; see tegi Valile muret.

«See ei lähe ometi avalikkuse ette?»

Selgesti meenus talle, kui aplalt ta endagi silmad olid neelanud räpaseid üksikasju nii mõnegi lahutusprotsessi kohta ajakirjanduses.

«Kas ei saaks seda toimetada kuidagi vaikselt? See on nii vastik — emale — ja — ja — igaühele.»

«Kõik tehakse nii vaikselt kui võimalik, selles võid kindel olla.»

«Jah, aga — milleks on seda üldse vaja? Ema ei taha ju teist korda mehele minna?»

Tema ise, õed, nende kõikide nimi määritud ta koolivendade, Crumi ja poiste silmis Oxfordis — eriti aga Holly silmis! Seda oleks võimatu taluda! Ja mis kasu oleks sellest?

«Ega, ema?» ütles ta teravalt.

Nii selgus Winifredile enamik ta enda tundeid inimese kaudu, keda ta armastas kõige rohkem maailmas; ta tõusis ampiirtugitoolist, kus ta oli istunud. Ta nägi, et poeg oleks tema vastu, kui talle kõike ei öeldaks; ja ometi: kuidas võis ta temale öelda? Ikka veel rohelist brokaati näppides vaatas ta ainiti Soamesile näkku. Ka Val vaatas Soamesi. Kindlasti ei taha see auväärsuse ja omandusmeele kehastus lasta sellist häbi langeda omaenda õele!

Soames libistas väikest hõbedaga kaunistatud paberinuga tasakesi üle marketriilaua sileda pealispinna; siis hakkas ta rääkima, ilma et ta oleks oma õepoja poole vaadanud:

«Sina ei tea, mida su ema on pidanud kannatama selle kahekümne aasta jooksul. See oli vaid viimane piisk, Val.» Ta vaatas viltu Winifredi poole ja lisas:

«Kas räägin talle?»

Winifred vaikis. Kui talle ei räägita, siis on Val tema

vastu! Ent nii kohutav on kuulda selliseid asju oma isa kohta! Ta surus huuled kokku ja noogutas pead.

Soames kõneles kiire, ühetoonilise häälega:

«Ta on su emale kogu aeg koormaks kaelas olnud. Alatasa maksis ema ta võlgu; sageli oli ta purjus, sõitmas ja ähvardas su ema; ja nüüd sõitis ta ühe tantsijannaga Buenos Airesesse.» Ja nagu ei oleks ta usaldanud nende sõnade mõju poisisse, rääkis ta ruttu edasi: «Ta võttis su ema pärlid, et need temale kinkida.»

Val käsi võpatas. Seda meeleheite märki nähes karjatas Winifred:

«Sellest jätkub, Soames, — lõpeta!»

Noormehes võitlesid Dartie ja Forsyte. Võlgade, joomise ja tantsijannade vastu tundis ta teatavat poolehoidu; kuid pärlid, — ei! see oli liig! Ja äkki tundis ta, et ema käsi surus tema kätt.

«Sa näed,» kuulis ta Soamesi ütlevat. «Me ei või lasta kõike seda jälle otsast alata. Igal asjal on piir; tuleb lauda taguda, kuni see kuum on.»

Val vabastas oma käe.

«Aga — sa ei tee ometi teatavaks — seda pärlite lugu! Ma ei suudaks seda taluda, — ma lihtsalt ei suudaks!»

Winifred hüüdis:

«Ei, ei, Val, — oh ei! See oli vaid selleks, et sa teaksid, kui võimatu on su isa!» Ja onu noogutas pead. Naluke rahunedes võttis Val sigareti. Isa oli talle ostnud selle õhukese kumera sigaretitoosi. Oh! seda asja oli võimatu taluda, — just nüüd, mil ta pidi minema Oxfordi!

«Kas ei saaks ema kuidagi teisiti kaitsta?» ütles ta. «Mina võiksin ta eest hoolt kanda. Lahutada võiks ju kunagi hiljem, kui see tõesti tarvilik oleks.»

Hetkeks mängles Soamesi huulte ümber naeratus, ja kibestus siis.

«Sa ei tea, millest sa räägid; pole midagi saatuslikumat kui viivitus selliseis asjus.»

«Miks?»

«Ma ütlen sulle, poiss, pole midagi saatuslikumat. Tean seda oma kogemustest.»

Ta häälest kõlas kärsitus. Val vahtis teda pärani silmi, sest ilalgi polnud ta näinud, et onu oleks väljendanud mingisuguseid tundeid. Oo! jah — talle meenus nüüd —

oli olnud mingi tädi Irene, ja midagi oli juhtunud, — midagi, millest ei räägitud; ta isa oli selle tädi kohta kord tarvitanud väljendust, mida võimatu on korrata.

«Ma ei taha su isast halba rääkida,» jätkas Soames jonnakalt. «Kuid ma tunnen teda küllalt hästi ja olen kindel, et ta su ema kaela tagasi tuleb, enne kui aasta möödas on. Võid kujutleda, mida see pärast praegusi sündmusi tähendaks su emale ja teile kõigile. Ainus asi on sõlm jäädavalt läbi lõigata.»

Tahtmata mõjus see Valisse; juhuslikult oma ema näkku vaadanud, mõistis ta ehk esmakordselt, et tema enda tunded polnud iga kord kõige tähtsamad.

«Hea küll, ema,» ütles ta. «Küllap me sinu eest seisame. Tahaksin vaid teada, millal see asi ette tuleb. Mul on esimene semester Oxfordis, — ma ei tahaks seal olla, kui see asi käsil on.»

«Oh, mu kallis poiss,» pomises Winifred. «See on tõesti tülikas sinule.» Nii väljendas ta harjumust mööda seda, mida ta näoilme järgi otsustades tuli pidada suurimaks kaastundeks: «Millal see algab, Soames?»

«Ei tea öelda; enne kulub mitu kuud. Kõigepealt peame nõudma abielukohuste täitmist.»

«Mis pagan see on?» mõtles Val. «Advokaadid on veidrad julmurid! Mitu kuud! Üks on kindel: kodus ma täna ei sööl» Ja ta ütles:

«Kole kahju, ema, aga ma pean nüüd välja sööma minema.»

Kuigi see oli viimane õhtu, noogutas Winifred peaaegu tänulikult pead; mõlemad tundsid, et nad olid küllalt kaugele läinud oma tunnete väljenduses.

Hoolimatuna ja masendatuna väljus Val udusele Green Streetile. Alles kui ta Piccadillyle jõudis, avastas ta, et tal oli taskus kõigest kaheksateist penni. Kaheksateistkümne penniga ei saa keegi lõunat süüa, ja ta oli väga näljane. Igatsevalt vaatas ta «Iseeumi» klubi akende poole, kus ta sageli oli oma isaga suurepäraselt söönud. Need pärlid! Nendest ei saanud kuidagi üle! Kuid mida enam ta mõtles ja mida kaugemale ta kõndis, seda näljasemaks ta muidugi muutus. Kui ta koju ei lähe, siis jääb talle vaid kaks kohta, kuhu minna: kas vanaisa juurde Park Lane'il või onu Timothy poole Bays-

water Roadil. Kumb oleks vähem igav? Vanaisa juures saaks ta praegu arvatavasti paremini süüa. Timothy juures sai ainult siis hästi süüa, kui sind oodati; muidu hüüle. Ta otsustas Park Lane'i kasuks; kaasa aitas mõte, et nende mõlemate suhtes ebaõiglane oleks, kui ta läheks Oxfordi ilma vanaisale võimalust andmata talle midagi kinkida. Ema muidugi kuuleks, et ta seal on käinud, ja leiaks, et see on veider; kuid sinna polnud midagi parata. Ta helistas kella.

«Halloo, Warmson, kas ma süüa saan, mis te arvate?»

«Nad lähevad just söögituppa, master Val. Mr. Forsyte rõõmustab väga, kui näeb teid. Eine ajal ta ütles, et ei näe teid viimasel ajal millalgi.»

Val irvitas:

«Noh, siin ma olen. Tapke nuumvasikas, Warmson; tooge šampus lauale.»

Warmson naeratas tagasihoidlikult, — tema arvates oli Val noor tuisupea.

«Küsin mrs. Forsyte'ilt, master Val.»

«No kuulge ikka,» torises Val mantlit seljast võttes. «Ma pole enam koolipoiss, teate.»

Warmson, kel ei puudunud huumorimeel, avas põdrasarvedekujulise riidevarna taga oleva ukse ja teatas:

«Mr. Valerius, proua.»

«Pagan võtku teda,» mõtles Val sisse astudes.

Emily soe kaelustus ja «noh, Val!» ning Jamesi pisut värisev: «Seal sa oled viimaks!» andsid talle väärikusetunde tagasi.

«Miks sa meile ei teatanud? Meil pole muud kui lambaseljatükk. Vahuviina, Warmson!» ütles Emily ja nad läksid söögituppa.

Suur söögilaud, mille alla nii mõnedki suursugused jalad olid sirutunud, oli viimse võimaluseni lühendatud. James istus laua ühte otsa, Emily teise otsa, Val nende vahele; poiss aimas pooleldi, kui üksi olid jäänud vanaisa ja vanaema nüüd, mil kõik nende neli last olid välja lennanud. «Loodetavasti panen mina kõrvad pea alla ammu enne, kui ma saan nii vanaks nagu vanaisa,» mõtles ta. «Vaene vana, ta on kõhn nagu latt!» Kuna vanaisa ja Warmson vaidlesid suhkru üle supis, ütles Val häält madaldades Emilyle:

«Meil kodus on asjad hullud, vanaema. Arvatavasti sa tead.»

«Jah, kallis poiss.»

«Onu Soames oli seal, kui ma ära tulin. Kas ei saa siis midagi teha, et lahutust vältida? Miks onu seda nii pööraselt tahab?»

«Tasa, kallis!» sosistas Emily. «Me hoiame seda vanaisa eest saladuses.»

Teisest lauaotsast kuuldus Jamesi hääl:

«Mis on? Millest te räägite?»

«Vali kolledžist,» vastas Emily. «Noor Pariser elas ka seal, James; sa mäletad küll, — hiljem ta peaaegu purustas panga Monte Carlos.»

James pomises, et ta seda ei teadvat; Val pidavat seal ettevaatlik olema, muidu omandavat ta veel halbu kombeid. Ja ta silmitses oma tütrepoega sünge pilguga, milles vilkus umbusklikku armastust.

«Kõige rohkem kardan rahalisi sekeldusi, tead,» ütles Val taldrikusse vahtides.

Vaistlikult teadis ta, et elatanud mehe nõrkuseks oli karta oma lapselaste rahalist kindlustamatust.

«Noh,» ütles James, ja supp ta lusikast valgus üle äärte. «Sa saad hea taskuraha; aga sa pead sellega läbi saama.»

«Muidugi,» pomises Val. «Kui sellest jätkub. Kui palju seda on, vanaisa?»

«Kolmsada viiskümmend; seda on liigagi palju. Minul polnud sinu eas peaaegu mitte midagi.»

Val ohkas. Ta oli lootnud neljasada ja kartnud kolmesada.

«Ma ei tea, kui palju sinu noor onupoeg saab,» ütles James. «Ta on ka seal. Ta isa on rikas mees.»

«Kas sina ei ole?» küsis Val vapralt.

«Mina?» vastas James erutatult. «Mul on nii palju väljaminekuid. Sinu isa . . .» ta jäi vait.

«Onu Jolyonil on pööraselt tore maja. Käisin seal onu Soamesiga, — ilmatu uhked tallid.»

«Ah!» õhkas James sügavalt. «See maja — ma ju teadsin, kuidas kõik läheb!» Ja pilk oma kala luudel, vajus ta süngesse mõtisklusse. Ta poja kurbmäng ja seetõttu tekkinud sügav lõhe Forsyte'ide perekonnas võis

[illegible] ikka veel paisata kahtluste ja kartuste keerisesse. Val-kui kange himu oli vestelda Robin Hillist — sest Robin Hill tähendas Hollyt —, pöördus Emily poole ja küsis:

«Kas see oligi too maja, mis ehitati onu Soamesile?» Kui vanaema pead noogutas, rääkis Val edasi: «Tahaksin, et sa mulle temast jutustaksid, vanaema. Mis sai tädi Irenest? Kas ta elab veel? Onu Soames näis täna millegi üle koledasti ärritatud olevat.»

Emily asetas sõrme huultele, kuid Irene nimi oli puudutanud Jamesi kõrvu:

«Mis on?» ütles ta, ja lambaliha suutäis peatus ta huulte läheduses: «Kes on Irene pool käinud? Ma teadsin, et see asi veel sellega ei lõpe.»

«Ah, James,» ütles Emily. «Söö rahulikult. Keegi pole kellegi pool käinud.»

James pani kahvli käest.

«Säärane sa oled,» ütles ta. «Ma kas või surgu, sina ei ütle mulle midagi. Kas Soames laseb ennast lahutada?»

«Lollus,» ütles Emily võrratu enesevalitsemisega. «Soames on liiga mõistlik.»

James haaras kõrist kinni; pika valge põskhabeme all kõnnes ta kael vaid luust ja nahast.

«Irene — ta oli alati . . .» ütles ta; selle mõistatusliku tähendusega lõppes vestlus, sest Warmson astus jälle tuppa. Hiljem aga, kui lambaseljatükile oli järgnenud magusroog ühes maiustustega ja Val oli saanud veel kahekümne naela peale ühes vanaisa suudlusega (see suudlus ei sarnanenud ühegi teisega maailmas: Jamesi huuled puudutasid tütrepoja nägu mingi kartliku ebaillusega, otsekui oma nõrkusele järele andes), pöördus ta hallis sama aine juurde tagasi:

«Jutusta onu Soamesist, vanaema. Miks ta nii koledasti tahab, et ema ennast lahutada laseks?»

«Sinu onu Soames,» ütles Emily, ja tema hääl oli ilmaldatult kindel, «on advokaat, mu kallis poiss. Ta teab kindlasti, mis on kõige parem.»

«Kas tõesti?» ümises Val. «Aga mis on saanud tädi Irenest? Ma mäletan, et ta oli kangesti ilus.»

«Tema — mm —» ütles Emily. «Ta käitus väga halvasti. Sellest me ei räägi.»

«Noh, ma ei taha aga mitte, et igaüks Oxfordis mele asju teab!» hüüdis Val. «See on kohutav mõte. Miks ei saa isa tegevusvabadust kärpida asja avalikkuse ette viimata?»

Emily ohkas. Oma moodsate kalduvuste tõttu oli ta alati elanud abielulahutuste õhkkonnas, — paljudki neist, kes olid oma jalgu ta laua alla sirutanud, omandasid abielulahutusega teatava kuulsuse. Kui aga asi puutus tema enda perekonnasse, siis meeldis see talle niisama vähe kui teistelegi inimestele. Kuid ta oli üllväga praktiline ja vapper naine, kes iialgi varjude järele ei jooksnud, vaid eelistas olulist.

«Su ema oleks õnnelikum,» ütles ta, «kui ta saaks täiesti vabaks, Val. Head ööd, mu kallis poiss; ja ära kanna Oxfordis silmapaistvaid veste, — need pole enam moes. Siin on sulle väike kingitus.»

Veel viis naela pihus ja natuke soojust südames — sest ta armastas oma vanaema, — nii väljus noormees majast tänavale. Tuul oli udu hajutanud, koltunud lehed krabisesid, ja tähed paistsid. Nii suurt hulka raha omades tundis Val kanget himu «elu nautida»; kuid ta polnud veel sadat sammugi Piccadilly suunas edasi läinud, kui ta ettę kerkis Holly uje nägu ja tema tõsistes silmades virvendav kelmikas naeratus; oma kätt tundis ta jälle hõõguvat Holly sooja kinnastatud käe surumisest. «Ei, pagan võtku,» mõtles ta. «Ma lähen koju.»

10. peatükk

SOAMES VÕORUSTAB TULEVIKKU

Aeg oli juba küllalt hiline jõe äärde sõitmiseks, kuid ilm oli väga ilus ja suvi viivitas kolletavate lehtede all. Soames käis sel pühapäevahommikul mitu korda oma jõeäärses aias Mapledurhami lähedal ilma vaatamas. Ta ehtis oma väikest lõbusõidupaati isiklikult lilledega ja seadis selle sõiduvalmis, et külalisi pärast einet välja jõele viia. Hiinapäraseid patju paati paigutades ei teadnud ta isegi, kas ta soovis Annette'iga kahekesi olla või mitte. Annette oli nii väga ilus, — kas võis Soames pä-

ris kindel olla, et ta ei lausu sõnu, mida hiljem võimatu oleks tagasi võtta ja mis ulatuksid väljapoole tagasihoidlikkuse piire? Roosid veranda ümber õitsesid alles ja lehed olid igihaljad, nii et peaaegu kuskil polnud kesktalist sügist meeleolu rikkumas; siiski oli Soames närvitu, rahutu, kummaliselt umbusklik oma võime vastu asjade käiku õiges suunas tüürida. Eeloleva külastuse eesmärgiks oli Annette'is ja tema emas tekitada väärilist muljet tema jõukusest, et nad edaspidi võiksid aukartlikult vastu võtta ettepanekuid, mida ta kavatses teha. Ta ajutus suure hoolega, ei teinud end liiga nooreks ega liiga vanaks, ja oli väga tänulik, et ta juuksed olid alles ilusad ja siledad ega olnud veel sugugi hallid. Kolm korda käis ta ülal oma pildisaalis. Kui neil asjast üldse arusaamist oli, siis pidid nad kohe nägema, et tema pilkkongu üksi oli vähemalt kolmkümmend tuhat naela väärt. Põhjalikult silmitses ta ka ilusat jõepoolse väljavaatega magamistuba, kus külalised pidid kübarad peast võtma. Sellest pidi saama Annette'i magamistuba, kui — kui asi õnnestub ja Annette'ist saab tema naine. Ta läks tualettlaua juurde ja libistas käega üle lilla nõelapadja, millesse oli pistetud igasuguseid nõelu; roosilehtedega täidetud kausikesest kerkis hõngu, mis pani ta pea natuke pööritama. Tema naine! Kui ometi saaks kogu selle asja korraldada, ilma et oleks tarvis läbi teha painajalikku lahutusprotsessi! Süngelt kortsutõmbunud kulmudega vaatas ta välja jõele, mis helendas teisel pool roose ja muru. *Madame* Lamotte ei suudaks iialgi vastu panna sellisele oma last ootavale väljavaatele; Annette ei paneks vastu oma ema tahtele. Kui ta ometi oleks vaba!

Ta sõitis jaama neile vastu. Mäherdune maitse oli prantslannadel! *Madame* Lamotte oli mustas lillaga ehitud kleidis; Annette lillakashallis linases kostüümis, kreemikate kinnaste ja kübaraga. Ta nägu oli pisut londonipäraselt kahvatu; ta sinised silmad teesklesid maltust. Oodates nende allatulekut einele, seisis Soames söögitoas avatud klaasukse juures ja tundis seda meelast ruumu päikesepaistest, lilledest ja puudest, mis täiuslik on vaid siis, kui sellest võtavad osa ilu ja noorus. Ta oli eine koostanud äärmise hoolikusega; veiniks oli õige

eriline Sauterne*, kogu toitudejärjestus täiuslik, verandal serveeritud kohv ülihea. *Madame* Lamotte võttis *crême de menthe*'i*, Annette keeldus. Tema käitumine oli võluv, ilmutades õige natuke «iseteadliku kaunitari» ülekolekut. «Jah,» mõtles Soames. «Veel üks aasta sellist Londoni elu ja ta on rikutud.»

Madame ilmutas väärikat prantsuse vaimustust.

*«Adorable! Le soleil est si bon!»** Kui *chic* on kõik, eks ole, Annette? *Monsieur* on tõeline Monte-Cristo.» Annette pomises midagi nõusolevat ja heitis Soamesile pilgu, mida Soames seletada ei suutnud. Ta pani ette jõele sõitma minna. Kuid sõidutada kaht isikut, kelledest teine noil hiina patjadel oli nii vaimustav, — see tekitas vaid valusat tunnet kaotsiläinud võimalustest; seepärast sõideti ainult natuke maad Pangbourne'i suunas ja libiseti pikkamisi tagasi; alatasa langes mõni koltunud leht Annette'i kleidile või ta ema mustariietatud tüsedusele. Soames polnud õnnelik, teda piinas mõte: «Kuidas — millal — kus — võin ma öelda — mida?» Nad ei teadnud veel sedagi, et ta oli abielus. Kui ta neile ütleb, et ta on abielus, võib ta hävitada kõik oma lootused; ent kui ta neile otsustavalt mõista ei anna, et ta soovib Annette'i kätt, siis võib keegi teine vahele tulla, enne kui ta vaba on, ja võib seda taotleda.

Tee juures, mida mõlemad külalised jõid sidruniga, rääkis Soames Transvaalist.

«Tuleb sõda,» ütles ta.

Madame Lamotte hädaldas:

*«Ces pauvres gens bergers!»** Kas ei võidud neid rahule jätta?

Soames naeratas, — küsimus tundus talle mõttetuna. Ärinaisena pidi *madame* ometi mõistma, et inglased ei võinud hüljata oma seaduspäraseid kaubanduslikke huvisid.

«Ah nii!» Kuid *madame* Lamotte leidis, et inglased natuke silmakirjatsesid. Nad rääkisid õiglusest ja asunikest, mitte ärist. *Monsieur* olevat esimene, kes talle sellest rääkivat.

«Buurid on vaid pooltsiviliseeritud rahvas,» tähendas Soames. «Nad takistavad igasugust edu. Me ei või kuidagi oma ülemvalitsusest loobuda.»

«Mida see tähendab? Ülemvalitsus! Missugune kummaline sõna!»

Ümmandipõhimõtte vastu suunatud ähvardus ergutas ning Annette'i ainiti teda vaatavad silmad erutasid teinegi, ta muutus jutukaks. Ta oli vaimustatud, kui Annette peagi ütles:

«Ma arvan, *monsieur*'l on õigus. Buure tuleb õpetada.» Ta oli arukas tüdruk!

«Muidugi peame mõõdukalt tegutsema,» ütles Soames. «Ma pole marurahvuslane. Peame olema kindlad, kuid mitte julmad. Kas läheksime üles minu pilte vaatama?» Ühe aarde juurest teise juurde liikudes märkas ta peagi, et nad ei teadnud maalidest midagi. Nad möödusid tema lemmikust Mauve'ist, tollest tähelepanuväärsest «Kojusõitva heinakoorma» etüüdist, nagu oleks see lihtne kivirõskipilt. Peaaegu hirmuga ootas ta, kuidas nad suhtuvad tema pildikogu pärlisse, — Israelsisse, mille hinda ta oli näinud järjest tõusvat, kuni ta veendumusele jõudis, et see oli saavutanud kõrgeima taseme ja et seepärast parem oli pilt taas turule paisata. Nad ei vaadanud pilti üldse mitte. See oli vapustav; ja ometi oli parem kujundada Annette'i sootuks arenematut maitset, kui saatuda inglise keskklassi rumalate vanamoeliste eelarvamuste otsa. Pildisaali lõpus rippus Meissonier*, mida ta peaaegu häbenes, — Meissonier' hinnad langesid järjekindlalt. *Madame* Lamotte jäi selle ette seisma:

«Meissonier! Ah! Mäherdune pärl!» Ta oli seda nime kuulnud; Soames kasutas hetke. Õige õrnalt Annette'i käsivart puudutades ütles ta:

«Kuidas teile meeldib minu kodu, Annette?»

Annette ei võpatanud, ei vastanud, ta vaatas Soamesile otse näkku, lõi siis pilgu maha ja pomises:

«Kellele see ei meeldiks? See on nii ilus!»

«Võib-olla tuleb päev...» ütles Soames ja vaikis.

Nii ilus ja nii rahulik oli Annette — Soames peaaegu kartis teda. Need rukkilillesinised silmad, piimvalge naha pööre, ta õrnad jooned, — see kõik oli kestvaks kiusatuseks. Ei! Ei! Jalgealune pidi kindlam olema, — palju kindlam! «Kui ma hoidun nüüd pisut eemale,» mõtles ta, «siis õrritan teda.» Ja ta astus *madame*

Lamotte'i kõrvale, kes ikka veel seisis Meissonier' maali ees.

«Jah, see on võrdlemisi hea pala ta hilisemast toodangust. Peaksite tulema teine kord, *madame,* ja vaatlema pilte paremas valgustuses. Tulge mõlemad, ja ööbige siin.»

Vaimustav! Oleks ju võrratu näha neid päevavalgel! Ja kuuvalgel pidi jõgi olema võluv!

Annette pomises:

«Sa oled sentimentaalne, *maman*!»

Sentimentaalne! See musta riietunud, meeldiv, tüse, palju kogenud prantslanna! Äkki oli Soames täitsa kindel, et kumbki neist polnud tundeline. Seda parem. Mis kasu on tunnetest? Ja siiski —!

Ta sõitis ühes nendega jaama ja saatis nad vagunisse. Talle tundus, et Annette'i sõrmed üsna kergelt vastasid tema tugevale käepigistusele; Annette'i nägu naeratas talle läbi pimeduse.

Sügavais mõtteis läks ta oma sõiduki juurde tagasi.

«Sõitke koju, Jordan,» ütles ta kutsarile. «Ma kõnnin jala.» Ja ta sammus pimenevale teele, tundes ettevaatust ja omandamisiha endas võitlevat. *«Bonsoir, monsieur!»* Kui leebelt oli ta seda öelnud! Kui ometi teaks, mida ta mõtleb! Prantslased on nagu kassid, — neist ei saa iialgi aru! Aga — kui ilus ta on! Sellist täiuslikku noort olendit käte vahel hoida! Mäherdune ema Soamesi pärijale! Ja naeratades mõtles ta oma perekonnale ja selle üllatusele, kui ta naiks prantslanna; mõtles nende uudishimule ja sellele, kuidas ta selle uudishimuga mängiks ja seda ninapidi veaks — tont võtku neid! Paplid oigasid pimeduses; öökull huikas. Varjud vee kohal süvenesid. «Ma tahan vaba olla ja ma pean vaba olema,» mõtles ta. «Enam ei lükka ma seda edasi. Lähen Irene juurde ja räägin temaga. Kui midagi tuleb teha, siis peab seda ise tegema. Tahan jälle elada, — elada ja liikuda ja vaba olla.» Ja nagu vastuseks sellele kummalisele tunnetepurskele hakkasid kirikukellad helisema, kutsudes õhtupalvusele.

11. peatükk

...JA KÜLASTAB MINEVIKKU

Ühel teisipäeva õhtul, pärast seda kui ta klubis oli söönud, asus Soames teele, et teha midagi, mis nõudis rohkem julgust ja võib-olla vähem õrnatundelisust kui kõik muu, mis ta oma elus oli ette võtnud, — välja arvatud ehk ta ilmaletulek ja üks teine tegu. Ta valis õhtu osalt sellepärast, et ta siis uskus Irenet kindlasti kodus leida olevat, peaasjalikult aga sellepärast, et tal päevavalgel polnud küllaldast julgust olnud ja et ta veini varal oli tahtnud kogunud.

Ta jättis oma sõiduki kaldaäärsele tänavale ja kõndis mööda kiriku juurde, sest ta polnud kindel, missuguses majas Irene elas. Ta leidis otsitud maja teise suurema hoone tagant; nimetahvlilt luges ta nime «Mrs. Irene Heron», — Heron, tohoo! Tema neiunimi; ta siis kasutas seda jälle! Soames astus tagasi tänavale ja vaatas üles teise korra akende poole. Nurkmise korteri aknaist paistis valgust ja ta kuulis klaverimängu. Muusikat ei olnud Soames iialgi armastanud; vanasti oli ta selle vastu tundnud salajast vaenu, kui Irene nii sageli oma klaveri juurde oli pöördunud, tehes sellest pelgupaiga, kuhu Soames ei suutnud astuda, nagu ta teadis. Tagasilükkaminel! Pikaajaline tagasilükkamine, — algul mahasurutult ja salaja, lõpuks avalikult. Kibedaid mälestusi äratasid need helid. Muidugi mängis Irene; peaaegu kindel olles, et ta teda näha saab, seisis Soames veel suurema kõhklusega paigal. Ootusevärinad läbisid teda; ta keel oli kuiv, süda tuksus kiiresti. «M i n u l pole põhjust karta,» mõtles ta; siis liigutas end temas peituv advokaat. Kas ta kavatses teha lolluse? Kas poleks parem korraldada ametlik kokkusaamine Irene usaldusmehe juuresolekul? Ei! Mitte tolle Jolyoni ees, kes Irenele kaasa tundis! Ei iialgi! Ta sammus eeskotta tagasi ja hakkas pikkamisi — püüdes oma südame ägedat tuksumist rahustada — ainsast trepist üles minema. Ta helistas. Kui uks avati, mõjutas ta tundeid kaugest minevikust tulev lõhn, ähmaseid mälestusi elustav lõhn: vaimus nägi ta lõhnavat salongi, kuhu ta tavatses sisse astuda; nägi maja, mis

temale oli kuulunud. Kuivatatud roosilehtede ja mee lõhn!

«Öelge, et mr. Forsyte,» sõnas ta teenijale. «Usun, et mind oodatakse.» See oli tema väljamõeldis. Irene pidi arvama, et Jolyon oli tulnud!

Kui toatüdruk oli läinud ja ta üksi jäi tillukesse esikusse, mida üksainus pärlhall seinalamp valgustas ja kus seinad, vaip ja kõik muud asjad olid hõbedased, kogu ruumi tontlikuks muutes, siis ei osanud ta muud kui naeruväärselt mõelda: «Kas lähen mantlis sisse või võtan selle ära?» Klaverimäng lõppes ja teenija ütles ust avades:

«Palun sisse astuda, sir.»

Soames astus sisse. Ta märkas masinlikult, et ka siin oli kõik hõbehall ja et püstklaver oli india siidipuust. Irene oli püsti tõusnud ja põrkas tagasi klaveri najale; ta käsi, mis otsekui tuge otsides klahvidele asetus, tekitas äkilise ebakõla, mis järgmisel hetkel vaikis. Varjutatud klaveriküünla valgus paistis ta kaelale, jättes näo peaaegu pimedasse. Ta oli mustas õhtukleidis, midagi mantillataolist õlgadel. Soames ei mäletanud teda iialgi mustas näinud olevat ja tal käis mõte läbi pea: «Isegi üksi olles riietub ta õhtuks ümber.»

«Sina!» kuulis Soames teda sosistavat.

Mitu korda oli Soames seda hetke vaimus ette valmistanud. Kasu polnud sellest nüüd midagi. Ta lihtsalt ei suutnud rääkida. Ta poleks iialgi mõelnud, et teda sääraselt erutab selle naise nägemine, keda ta kord nii kirglikult oli ihaldanud, nii täielikult omanud ja keda ta kaheteistkümne aasta jooksul polnud näinud. Kujutluses oli ta kõnelnud ja tegutsenud osalt advokaadina, osalt kohtunikuna. Ja nüüd oli tal tunne, nagu ei seisaks ta mitte naise ja eksinud abikaasa ees, vaid mingi tabamatu ja hajuva võimu ees; nagu õhk ise, oli see nii tema sees kui väljaspool. Mingi irooniline endakaitse-sõõst kerkis temas üles.

«Jah, see on veider külastus! Loodan, et su käsi käib hästi.»

«Tänan; vahest võtaksid istet?»

Irene oli klaveri juurest eemaldunud; ta läks akna juurde ja vajus selle ees olevale istmele, käsi rüpes

[illegible] pannes. Seal langes valgus ta peale, nii et Soames võis näha ta nägu, silmi, juukseid, — need olid kummaliselt samasugused, nagu ta mäletas neid alati olnud olevat — kummaliselt kaunid.

Ta istus enda lähedal oleva hõbedavärvilise riidega polsterdatud india puust tooli servale.

«Sa pole muutunud,» ütles ta.

«Kas tõesti? Milleks sa tulid?»

«Et mele asja üle rääkida.»

«Kuulsin su onupojalt, mida sa soovid.»

«Noh?»

«Olen nõus. Olen alati olnud.»

Tema tagasihoidlik ja endasse sulgunud häälekõla, ta valvsalt eemaletõrjuv ja kaitsevalmis asend olid seekord Soamesile abiks. Ärkas tuhat mälestust Irenest, kes tema läheduses alati oli valvsalt tagasihoidlik olnud; ja Soames ütles kibedalt:

«Siis oled ehk nii lahke ja annad mulle teateid, milleta põhjal ma võin tegutseda. Seaduse nõudeid peab täitma.»

«Mul pole sulle midagi teatada, mida sa juba ei teaks.»

«Kakskeist aastat! Kas arvad, et ma seda usun?»

«Arvan, et sa ei usu midagi, mis ma ütlen; kuid see on tõsi.»

Soames vaatas talle teraselt näkku. Ta oli öelnud, et Irene polnud muutunud; nüüd märkas ta, et Irene siiski oli muutunud. Mitte näolt, kuigi see oli ehk veelgi iludsam; mitte kujult, kuigi see oli ehk pisut täidlasem, — ei! Ta oli muutunud vaimselt. Temas tundus olevat rohkem aktiivsust ja kartmatust endise puhtpassiivse vastupanu asemel. «Oh!» mõtles Soames. «Seda teeb majanduslik sõltumatus! Tont võtku onu Jolyoni!»

«Arvatavasti läheb sul nüüd päris hästi?» ütles ta.

«Tänan, jah.»

«Miks ei lasknud sa minul enda eest hoolitseda? Oleksin seda teinud kõigest hoolimata.»

Nõrk naeratus ilmus Irene huultele, kuid ta ei vastanud midagi.

«Oled ikka veel mu naine,» ütles Soames. Ei siis ega hiljem teadnud ta, miks ta seda ütles või mida ta sel-

lega mõtles. See oli peaaegu mõttetu tõsiasja nentimine, kuid selle mõju oli hämmastav. Irene tõusis istmelt ja seisis hetke täitsa liikumatult paigal, vahtides Soamesile näkku. Soames nägi, kuidas ta rind tõusis ja vajus. Siis pöördus ta akna poole ja paiskas selle lahti. «Miks sa seda teed?» ütles Soames teravalt. «Sa külmetad selles riietuses. Ma pole kardetav.» Ja ta naeris lühidalt ning kurvalt.

Ka Irene naeris, — tasa ja kibedalt.

«See oli — harjumus.»

«Kaunis veider harjumus,» ütles Soames mõrult. «Pane aken kinni!»

Irene sulges akna ja istus uuesti. Temas oli nüüd võimu, — selles naises — selles — Soamesi abikaasas! Ta tundis Irenest väljuvat jõudu; see naine istus seal otsekui raudrüüs. Peaaegu ebateadlikult tõusis Soames ja nihkus lähemale; ta tahtis näha Irene näoilmet. Irene ei pööranud pilku ta ees kõrvale. Taevas! Kui selged olid ta silmad ja kui tumepruunid ta valge nahaga võrreldes! Ja need merevaiguvärvilised juuksed! Ja nii valged õlad! Veider tunne! Soames oleks ometi pidanud teda vihkama.

«Parem oleks, kui ütleksid mulle,» sõnas ta. «Sinule on vabanemine niisama kasulik kui mulle. Too vana lugu on liiga vana.»

«Ütlesin juba.»

«Kas tahad mind uskuma panna, et ei ole olnud mitte midagi, — mitte kedagi?»

«Mitte kedagi. Pead otsima iseenda elust.»

See vastus haavas Soamesi; ta hakkas klaveri ja kamina vahel edasi-tagasi käima, nagu ta vanasti nende salongis oli teinud, kui ta tunded liiga tugevad olid.

«Sellest ei jätku,» ütles ta. «Sina läksid mu juurest ära. Juba õigluse nimel peaksid sa . . .»

Ta nägi, kuidas Irene oma valgeid õlgu kehitas ja kuulis teda sosistavat:

«Jah. Miks ei lasknud sa end siis lahutada? Kas ma oleksin sellest hoolinud?»

Soames peatus ja silmitses teda ainiti mingi uudishimuga. Mis asja ta ometigi tegi, kui ta tõesti elas täitsa üksi? Ja miks ei olnud Soames end temast lahutada

lasknud? Irenet vaadates pures Soamesi too vana tunne, et Irene teda ialgi polnud mõistnud, teda ialgi polnud õigesti hinnanud.

«Miks ei võinud sa mulle heaks naiseks olla?» ütles ta.

«Jah, oli roim, et ma sinu naiseks sain. Olen selle eest tasunud. Ehk leiad mingi väljapääsutee. Sul ei tarvitse mu nime säästa, mul pole midagi kaotada. Arvan, et on parem, kui sa nüüd ära lähed.»

Nagu külm udu tabas Soamesi tunne, et ta oli lüüa saanud, — et temalt oli röövitud ta endaõigustus ja veel miski, mille selgitamine käis tal üle jõu. Masinlikult sirutas ta käe, võttis kaminapealselt väikese portselankausikese, käänas selle kummuli ja ütles:

«Lowestoft.* Kust sa selle said? Ostsin Jobsoni juurest täpselt samasuguse.» Äkki meenus talle, kuidas nad paljude aastate eest koos olid portselani ostnud, ja ta jäigi väikest kausikest vahtima, nagu oleks see sisaldanud kogu mineviku. Irene hääl äratas ta.

«Võta kaasa. Ma ei vaja seda.»

Soames pani kausi tagasi kaminaservale.

«Kas annad mulle kätt?» küsis ta.

Mõrk naeratus kõverdas Irene huuli. Ta sirutas käe. See oli külm Soamesi peaaegu palavikulises pihus. «Ta on jäässt,» mõtles Soames. «Alati on ta olnud jäine!» Kuid isegi hetkel, mil see mõte teda läbis, ründas ta meeli Irene riiete ja ihu lõhn; tal oli tunne, nagu püüaks end väljendada Irene seesmine soojus, mis ialgi polnud temale kuulunud. Soames pöördus kannapealt ümber. Ta väljus toast ja läks ära, nagu oleks keegi piitsaga ta kannul olnud. Ta ei otsinud isegi voorimeest, rõõmustades kaldaäärse tühja tänava, külma jõe ja plataanilehtede tihedate varjude üle. Ta oli segane, erutatud, nukker, ebamääraselt rahutu, nagu oleks ta teinud mingi ränga vea, mille tagajärgi ta ei suutnud ette näha. Äkki haaras teda fantastiline mõte: mis oleks olnud, kui Irene poleks öelnud: «On parem, kui sa nüüd ära lähed», vaid selle asemel: «On parem, kui sa siia jääksid!» Mis oleks ta siia tundnud, mis oleks ta teinud? Isegi nüüd, pärast nii pikaajalist võõrdumist ja kibedaid mõtteid mõjus temasse ikka veel selle naise neetud veetlus. See oli valmis talle pähe tõusma vähimagi märguande või puudu-

tuse juures. «Olin hull, et sinna läksin!» pomises ta. «Ma ei saavutanud midagi. Kes võis seda arvata? Ma poleks iial uskunud . . .» Talle meenusid ta esimesed abieluaastad; piinavalt mängisid temaga need mälestused. Irene polnud seda väärt, et ta säilitas oma ilu, — ilu, mis oli kuulunud Soamesile ja mida ta tundis nii hästi! Temas kerkis kibedusevoog oma visa imetluse vastu. Enamik mehi oleks Irenet südamepõhjast vihanud; ja seda oli ta ka väärt. Ta oli Soamesi elu rikkunud, oli tema uhkust surmavalt haavanud, oli petnud ta suurimat lootust — lootust pojale. Ja ometi võis ainus pilk sellesse ikka nii sama külma ja eemaletõukavasse näkku teda nii põhjalikult vapustada! Selles naises pidi olema mingi neetud magnetiline võim! See polnud ka ime, kui ta kogu selle kaheteistkümne aasta jooksul oli elanud puutumatult, nagu ta ise kinnitas. Nii oli ju Bosinney — neetud olgu tema mälestus! — kõige selle aja jooksul temas edasi elanud! Soames ei teadnud isegi, kas see mõte teda rõõmustas või mitte.

Kui ta viimaks oma klubi lähedusse jõudis, peatus ta ja ostis lehe. «Buurid keelduvad Briti ülemvõimu tunnustamast,» ütles suur pealkiri. Ülemvõim! «Just niisama nagu tema!» mõtles ta. «Seda on ta alati teinud. Ülemvõim! Tegelikult kuulub see mulle ikka veel. Ta peab end kohutavalt üksi tundma ses viletsas väikeses korteris!»

12. peatükk

FORSYTE'IDE BÖRSIL

Soames oli liikmeks kahes klubis: «The Connoisseursis», mis oli tema nimekaartidele märgitud, kuid mida ta harva külastas, ja «The Remove'is», mida ta nimekaartidele ei olnud märgitud, kus ta aga sageli käis. Ta oli viie aasta eest selle vabameelse koondise liikmeks astunud, — kui ta kindlaks oli teinud, et peaaegu kõik liikmed nüüd olid täielikud vanameelsed südame ja tasku poolest, kuigi mitte põhimõtteliselt. Onu Nicholas oli teda soovitanud. Klubi ilus lugemistuba oli sisustatud Adami* stiilis.

Tal õhtul sisse astudes heitis ta pilgu teadetetahvlile, Transvaali uudiseid otsides, ja nägi, et riigi võlapaberid olid hommikust saadik seitsme kuueteistkümnendiku võrra langenud. Ta pöördus ümber, et lugemistuppa minna, kui kellegi hääl ta selja taga ütles:

«Ah, Soames, see läks päris korralikult.»

See oli onu Nicholas pikas kuues oma erilise püstkraega ja läbi rõnga tõmmatud musta kaelasidemega. Vaevakel Kui noor ja värske ta näis kaheksakümne kahe aastaselt!

«Arvan, et Rogeril oleks hea meel olnud,» jätkas onu Nicholas, «Asi oli väga hästi tehtud. Blackley? Märgin ise. Buxtonist polnud mul kasu midagi. Need buurid ihaldavad mind. Ja see Chamberlain kihutab Inglismaa sõtta. Mis sina arvad?»

«Sõda tuleb kindlasti,» pomises Soames.

Nicholas libistas käega üle oma kõhnade paljaks aetud põskede, mis õige roosad olid pärast suvist tervisepaindust; ta huuled tõmbusid natuke mossi. Poliitiline olukord oli taas ellu äratanud kõik ta vabameelsed põhimõtted.

«Ma ei usalda seda meest; ta on tormakas tuisupea. Kui sõda tuleb, siis langevad majahinnad. Sul tuleb sekeldusi Rogeri varandusega. Ütlesin talle alati, et müügu parem ära mõned oma majad. Ta oli kangekaelne sell.»

«Olite paras paar mõlemad,» mõtles Soames. Kuid ta ei vaielnud iialgi oma onudega, jäädes seetõttu nende arvates «kangeks kavalpeaks» ja nende omandi seadusliikuks valitsejaks.

«Timothy juures räägiti,» ütles Nicholas häält tasandades, «et Dartie on viimaks jalga lasknud. See on su taale suureks kergenduseks. Oli üks mädamuna!»

Soames noogutas jälle pead. Kui Forsyte'id üldse millegi kohta ühel arvamusel olid, siis kindlasti Montague Dartie iseloomu kohta.

«Olge aga ettevaatlikud,» ütles Nicholas. «Muidu kerkib ta jälle esile. Winifred peaks nüüd asjale lühikese lõpu tegema. Mis pahaks on läinud, seda ei maksa alal hoida.»

Soames silmitses teda poolviltu. Äsjase kõneluse mõjul ärritatud närvid sundisid teda neis sõnus nägema isiklikku vihjet.

«Olen Winifredi juriidiline nõuandja,» ütles ta lühidalt.

«Noh,» ütles Nicholas. «Vanker ootab; pean koju minema. Olen õige hädine. Tervita oma isa.»

Veresidemeile sel kombel ohvri toonud, läks ta oma noorusliku kõnnakuga trepist alla ja laskis nooremal uksehoidjal end kasukasse mässida.

«Minu teada on Nicholas alati olnud «väga hädine»,» mõtles Soames. «Ja alati on ta välimus olnud tervem kui terve. Mäherdune perekond! Kui tema järgi otsustada, siis on mul veel kolmkümmend kaheksa aastat tervislikku elu ees. Noh, ma ei kavatse neid ilmaaegu ära raisata.» Ta läks peegli ette ja hakkas oma nägu vaatlema. Kui mitte arvestada paari kortsu ja kolme või nelja halli karva ta väikeses tumedas mokahabemes, — kas oli ta rohkem vananenud kui Irene? Parimais eluaastais, — parimais eluaastais olid nad mõlemad! Ja fantastiline mõte käis tal läbi pea. Absurdne! Idiootlik! Kuid mõte tuli tagasi. See korduv tagasitulek tegi ta tõesti rahutuks, nagu inimest rahutuks teeb palavikku ennustav teistkordne külmavärin. Ta astus kaalule. Sada viiskümmend neli naela! Kahekümne aasta jooksul polnud ta kaht naelagi raskemaks muutunud. Kui vana oli Irene? Peaaegu kolmkümmend seitse, — mitte liiga vana, et last saada, — kaugeltki mitte! Kolmkümmend seitse saaks ta järgmise kuu üheksandal. Soames mäletas väga hästi Irene sünnipäeva; ta oli alati seda pidulikult pühitsenud, — isegi viimast sünnipäeva üsna Irene lahkumise eel, kui ta peaaegu kindel oli, et Irene talle truu polnud. Neli sünnipäeva tema majas. Ta oli neid oodanud, sest tema kingitused tähendasid ikka teatavat tänulikkust, katset väljendada teatavat soojust. Välja arvatud too viimane sünnipäev — seda oli ta sunnitult pühitsenud. Ta pööras oma mõtted sellest kõrvale. Mälestus kuhjab koltunud lehti surnud tegudele, et need tundeid vähem haavaksid. Siis mõtles ta äkki: «Võiksin talle kingituse saata sünnipäevaks. Oleme ju ikkagi ristiinimesed! Kas ma ei võiks — kas me ei võiks uuesti ühineda!» Ta ohkas sügavasti. Annette! Ah, kuid Annette'i ja tema

vahel seisis neetud lahutusprotsessi vajadus! Kuidas sellest üle saada?

«Mees võib sellise asja alati läbi viia, kui tahab,» oli Polyon öelnud.

Kuid miks pidi tema — seaduse tugi — riskima skandaaliga, mis võis hävitada kogu ta karjääri? See polnud õiglane! See oli narrus! Kaheteistkümne aasta pikkune lahusolek, mille kestel ta ei olnud mingeid samme astunud enda vabastamiseks, võttis talt võimaluse lahutuse põhjusena kasutada Irene suhteid Bosinney'ga. Kuna ta enda vabastamiseks midagi polnud teinud, siis võis eeldada, et ta asjaga oli leppinud, — isegi kui võimalik oleks nüüd veel tõendusi hankida, mis oli enam kui kaheldav. Pealegi ei lubanud ta enda uhkus kasutada seda vana vahejuhtumit; liiga palju oli ta selle all kannatanud. Ei! Aidata võis ainult naisepoolne uus väärsamm. Kuid Irene oli eitanud väärsammude olemasolu; ja — peaaegu oli ta Irenet uskunud. Ta oli võimetu! Ülimal määral võimetu!

Seesmise ahistuse tundega tõusis ta lohkuvajunud punasametiselt istmelt. Sellises meeleolus ei jääks ta magama! Ta võttis uuesti mantli ja kübara, läks välja ning hakkas ida poole kõndima. Trafalgar Square'il märkas ta Strandi poolt tulevat ärevat ja ebaharilikku liikumist. Osutus, et need olid ajalehemüüjad, kes nii valjusti kisasid, et võimatu oli ühestki sõnast aru saada. Ta jäi kuulatades seisma ja üks neist lähenes.

«Eriväljaanne! Krügeri ultimaatum! Sõjakuulutus!» Soames ostis lehe. Seal see teade oligi! Ta esimeseks mõtteks oli: «Buuride poolt on see enesetapmine.»

Tema teiseks mõtteks: «On mul veel midagi, mis tuleks ära müüa?» Jaataval korral oli ta hiljaks jäänud, — homme oleks Citys kindlasti krahh. Väljakutsuva peanoogutusega lükkas ta selle mõtte kõrvale. Buuride ultimaatum oli häbematus, — pigemini raha kaotada kui sellega leppida. Nad vajasid õpetust, ja õpetust pidid nad saama; ent kuluks vähemalt kolm kuud, enne kui neist jagu saadaks. Lõuna-Aafrikas polnud vägesid; valitsus jäi alati hiljaks! Pagan võtku neid leheneegreid! Milleks oli vaja inimesi une pealt üles äratada! Hommikusöögi ajal oli uudise lugemiseks

mahti küllalt. Ja hirmuga mõtles ta oma isale. Lehemüüjate kisa kajaks läbi Park Lane'i. Ta kutsus voorimehe, istus sõidukisse ja sõitis sinna.

James ja Emily olid just üles magamistuppa läinud; teatanud Warmsonile uudise, pidi Soames neile järele minema, jäi aga kõhklevalt seisma ja ütles:

«Mis teie sellest arvate, Warmson?»

Teener lõpetas Soamesi torukübara harjamise, kummardas näo pisut ettepoole ja ütles:

«Noh, sir, muidugi äpardub nende asi, aga ma olen kuulnud, et nad on väga head laskjad. Mul on poeg Inniskillingi rügemendis.»

«Teil, Warmson? Ma ei teadnudki, et te abielus olete.»

«Ei, sir, ma ei räägi sellest. Arvatavasti peab poiss sõtta minema.»

Soamesi üllatas avastus, et ta nii vähe teadis inimesest, keda ta arvas nii hästi tundvat; veel enam aga üllatas teda avastus, et sõda võis kellessegi puutuda ka isiklikult. Krimmi sõja aastal sündinuna oli ta teadvusele ärganud alles siis, kui India mäss möödas oli; hiljem olid Briti riigi paljud väikesed sõjakäigud olnud puhtprofessionaalset laadi ega puutunud kuidagi Forsyte'idesse ja kõigesse sellesse, mida nemad poliitika alal esindasid. See sõda poleks erandiks. Kuid vaimus loendas ta kiiresti oma perekonna liikmeid. Mõlemad Haymanid olid kuuldavasti vabatahtlikena kuhugi väeossa astunud, — sellele oli alati meeldiv mõelda, sest vabatahtlikel oli teistest erinev seisund: nad kandsid sinist hõbedaga kaunistatud kuube ja olid ratsamehed. Mäletatavasti oli ka Archibald kord maakaitseväkke astunud, oli aga varsti jälle ära tulnud, sest ta isa, Nicholas, oli kangesti erutunud selle üle, et ta «oma aega raiskas kirjus kuues uhkeldamisega». Hiljuti oli Soames kuskil kuulnud, et noore Nicholase vanim poeg, kõige noorem Nicholas, oli omal soovil väkke läinud. «Ei,» mõtles Soames pikkamisi trepist üles minnes, «ega sellest midagi ei ole.»

Ta jäi trepikotta oma vanemate magamis- ja riietumisruumide ette seisma, kaalutledes, kas minna sisse ja öelda neile mõni rahustav sõna. Ta avas trepikoja akna

ja kuulatas. Polnud midagi kuulda peale Piccadilly lõdra; tahtmata mõtles ta: «Kui see autode asi selliselt edasi areneb, siis mõjutab see majade hindu.» Ta pidi just minema üles tuppa, mis tema jaoks alati valmis seisis, kuulis aga siis esialgu kauget, kuid kärmesti lähenevat lehemüüja kisa. Seal ta oligi, juba üsna maja lähedal! Ta koputas oma ema uksele ja astus sisse.

Isa oli voodis istuli ja kikitas kõrvu valgete juuste all, mida Emily nii ilusasti korras hoidis. Ta näis roosa ja haruldaselt puhas valgete linade ja patjate vahel, kusi tema kõrged kõhnad öösärki riietatud õlanukid väikeste kühmukestena esile kerkisid. Ainult ta hallid ja ombusklikud silmad närtsinud laugude all liikusid akna ja Emily vahet, kes hommikukuues edasi-tagasi kõndis, lõhnaõlipudeli külge kinnitatud kummipallile vajutades. Tuba lõhnas nõrgalt kölni veest, mida ta piserdas.

«Kõik on korras,» ütles Soames. «See pole tulekahju. Buurid kuulutasid sõja, — see on kõik.»

Emily lakkas kölni vett piserdamast.

«Oo,» ütles ta vaid ja vaatas Jamesi poole.

Ka Soames silmitses oma isa. Too võttis uudise teisiti vastu, kui nad olid oodanud; ta näis vaevlevat mingi neile tundmatu mõtte kallal.

«Hm,» pomises ta äkki. «Ma ei ela nii kaua, et saaksin selle lõppu näha.»

«Lollus, James! Jõuluks on kõik möödas.»

«Mis sina sellest tead,» vastas James karmilt. «Kena lugu, — ööajal pealegi!» Ta vaikis, ja ta naine ja poeg notasid otsekui hüpnotiseeritult, et ta ütleks: «Ei tea, — ei või öelda; ma ju teadsin, kuidas see läheb!» Aga ta ei öelnud seda. Ta hallid silmad vaatasid ringi, ilmselt midagi nägemata; siis liikus miski voodiriiete all ja ta põlved tõusid äkki õige kõrgele.

«Nad peaksid Robertsi* sinna saatma. See tuleb kõik tollest Gladstone'ist ja tema Majubast.»

Mõlemad kuulajad märkasid ta hääles midagi ebatavalist, midagi tõelist muret väljendavat. Tundus, nagu oleks ta öelnud: «Iial enam ei näe ma vana kodumaad rahulikuna ja julgena. Suren enne, kui saan teada, et ta on võitnud.» Ja kuigi nad teadsid, et Jamesil ei tohi lubada erutuda, olid mõlemad ometi liigutatud. Soames

läks voodi kõrvale ja silitas oma isa kätt, mis pikana ja soonelisena oli linade vahelt välja sirutunud.

«Pane tähele, mis ma ütlen,» lausus James. «Riigi võlapaberid langevad nominaalväärtuseni. Viimaks võtab veel Val kätte ja astub sõjaväkke.»

«Kuule nüüd, James!» hüüdis Emily. «Sa räägid, nagu oleks asi hädaohtlik.»

Ta lohutav hääl näis Jamesi seks korraks rahustavat.

«Noh,» pomises ta. «Ütlesin teile, kuidas asi läheb. Mina muidugi ei tea, — keegi ei räägi mulle midagi. Kas magad siin, mu poiss?»

Kriis oli möödas, James rahunes nüüd oma tavalise erutuse määrani; kinnitanud, et ta ööseks sinna jääb, surus Soames isa kätt ja läks üles oma tuppa.

Järgmisel pärastlõunal kogunes Timothy juurde nii palju inimesi, nagu seal mitmel aastal polnud käinud. Rahvuslike suursündmuste puhul — nagu see siin — oli tõepoolest peaaegu võimatu sinna minemata jätta. Mitte et mingit ohtu oleks olnud, — või pigemini oli seda parajasti nii palju, et tekkis tarvidus üksteisele kinnitada, et hädaohtu ei olevat mingisugust.

Nicholas oli varakult seal. Ta oli õhtul Soamesi näinud, — Soames oli öelnud, et nii see pidi minema. See vana Krüger oli ju lapsikuks jäänud — noh, ta pidi ju vähemalt seitsekümmend viis aastat vana olema! (Nicholas ise oli kaheksakümne kahe aastane.) Mis Timothy oli asja kohta öelnud? Majuba puhul oli ta peaaegu rabanduse saanud. Olid need buurid aga ahnitsejad! Tumedajuukseline Francie, kes kohe Nicholase järel oli sinna saabunud, segas end jutu sekka Rogeri tütre vabameelsusele sobiva vasturääkimise ihaga:

«Pada ja katel! Palju sa maksad nüüd «asunike» eest?» «Palju maksad,» — uus kõnekäänd, mille leiutajaks peeti tema venda George'i.

Tädi Juley leidis, et Francie ei peaks niiviisi ütlema. Kalli mrs. MacAnderi poeg Charlie MacAnder oli ka «asunik» ja keegi ei võinud teda ahneks pidada. Selle peale vastas Francie ühe oma pahandava ja nii sageli korratud teravmeelsusega:

«Noh, tema isa on šotlane ja ta ema tulehark.»

Tädi Juley kattis kõrvad kinni, kuid liiga hilja; üks-

[illegible] tädi Hester naeratas. Nicholas aga tegi mossis [illegible] talle ei meeldinud naljad, millede autoriks polnud tema ise. Just siis saabus Marian Tweetyman; peagu kohe tema järel tuli noor Nicholas. Oma poega [illegible] tõusis vana Nicholas püsti.

«Ehh, ma pean minema. Nick jutustab teile, kes sel [illegible]võidusajamisel võidab.» Ja ta lahkus, olles andnud selle [illegible] oma pojale, kes arvepidamise alustoena ja kindlustusseltsi direktorina pühendus spordile niisama vähe [illegible] tema isegi. Kallis Nicholas! Mis võiduajamist ta [illegible]? Või oli see ainult üks tema nalju? Imetaoline [illegible] oli ta oma vanuse kohta! Mitu tükki suhkrut soovis kallis Marian? Ja kuidas käib Gilesi ja Jesse'i käsi? Tädi Juley arvas, et nende väeosal nüüd vist palju tegemist oli rannakaitsega, kuigi buuridel muidugi laevu [illegible]. Aga ei võinud iial teada, mis prantslased teevad, kui neil hea juhus käes on, — eriti pärast seda [illegible]tavat Fashoda* pauku, mis Timothyt nii hirmsasti oli vapustanud, et ta mitmel kuul enam oma raha [illegible] ei mahutanud. Kõige hirmsam oli buuride tänatus pärast kõike, mis nende heaks oli tehtud — dr. Jameson* oli vangis, — ja ta oli ometi nii kena; [illegible]. MacAnder oli seda alati öelnud. Ja sir Alfred Milner* oli saadetud buuridega läbi rääkima, — säärane tark mees! Ei tea, mis asja need buurid ometi tahtsid!

Kuid sel hetkel juhtus üks neid — Timothy majale nii kalleid — sensatsioone, mida suured sündmused mõnikord kaasa tõid:

«Miss June Forsyte.»

Tädi Juley ja tädi Hester olid otsekohe jalul, värisedes mahasurutud pahameelest ja üleskeevast vanast armastusest, osalt ka uhkusest, et kadunuks peetud June oli tagasi tulnud! Noh, oli s e e alles üllatus! Kallis June — nii mitme aasta järel! Ja kui hea ta välja nägi! Mitte sugugi muutunud! Peaaegu pidid nad ütlema: «Ja kuidas käib su kalli vanaisa käsi?», sel peadpööritaval hetkel unustades, et vaene kallis Jolyon juba seitse aastat hauas puhkas.

Ikka veel vapraim ja otsekoheseim kõigist Forsyte'idest, istus habras ja lühike June oma tugevat tahet

väljendava lõua, vilgaste silmade ja leegitaoliste juus-tega kullatud toolile, mille iste oli kaetud pärltikandiga. Ta ei väljendanud millegagi, et tema viimasest siinviibi-misest saadik oli möödunud kümme aastat, — kümme aastat täis reisimist ja iseseisvust ning hoolitsust «las-tud vareste» eest. Lastud varesteks olid viimasel ajal aina maalijad, graafikud ja skulptorid, nii et tema kärsitus Forsyte'ide ja nende lootusetult mittekunsti-päraste vaadete vastu oli veelgi suurenenud. Oleti oli ta peaaegu lakanud uskumast, et ta perekond üldse olemas oli; peaaegu väljakutsuva otsekohesusega vaatas ta nüüd ringi, kõigis koosviibijais äärmiselt ebamuga-vat meeleolu tekitades. Ta ei olnud oodanud näha kedagi peale «vaeste vanade olendite»; ja miks ta oli tulnud n e i d vaatama, seda teadis ta vaevalt ise; võib-olla sellepärast, et nad talle teel Oxford Streetil ühte ateljeesse Latimer Roadil äkki olid meenunud kahe ammu hooletusse jäetud vana lastud varesena.

Tädi Juley katkestas jälle vaikuse:

«Me rääkisime parajasti sellest, kallis, kui hirmus on see asi nende buuridega! Ja missugune häbitu mees on see vana Krüger!»

«Häbitu!» ütles June. «Minu arvates on tal täiesti õigus. Milleks on meil tarvis end nende asjadesse segada? Kui ta kõik need vastikud asunikud minema kihutaks, — see oleks neile paras. Nad ei tee muud, kui ahnitsevad raha.»

Hämmastunud vaikuse katkestas Francie, öeldes:

«Mis? Oled buurimeelne?» (See oli kahtlemata esi-mene kord, mil seda sõna tarvitati.)

«Noh, miks ei jäta me neid siis rahule?» ütles June; samal hetkel teatas teenija avatud ukse juurest:

«Mr. Soames Forsyte.»

Sensatsioon sensatsiooni peale! Tervitused jäid pea-aegu sooritamata, sest uudishimulikult tahtis igaüks näha, kuidas June ja Soames sellest kohtumisest üle saavad. Kuigi midagi kindlat ei teatud, arvati ometi, et nad teineteist polnud näinud sestsaadik, kui juhtus vana kahetsusväärne lugu June'i peigmehe Bosinney ja Soamesi naise vahel. Nähti, et nad vaevalt teineteise kätt

[illegible] ja teineteisele silma ei vaadanud. Tädi [illegible] tuli kohe appi:

«Kallis June on nii omapärane. Mõtle, Soames, ta [illegible] et buurid pole laiduväärsed.»

«Nad ei taha muud kui iseseisvust,» ütles June. «Ja [illegible] ei peaks nad seda saama?»

«Sellepärast,» vastas Soames oma pisut viltuse [illegible]ratusega, «et nad varem juhuslikult meie ülem-valitsust on tunnustanud.»

«Ülemvalitsust!» kordas June põlglikult. «Meie ei [illegible] kellegi ülemvalitsust.»

«Vastutasuks said nad soodustusi,» vastas Soames. «Ja leping on leping.»

«Lepingud pole igakord õiglased,» ägestus June. «Ja kui nad pole õiglased, siis tuleb neid murda. Buurid on meist kaugelt nõrgemad. Oleksime võinud olla suure-lipulised.»

Soames puhus korraks läbi nina.

«Need on lihtsalt tunded,» ütles ta.

Tädi Hester, kellele miski polnud kohutavam kui üks-käik missugused mõtete lahkuminekud, kummardus ette-poole ja ütles otsustavalt:

«Kui ilus on ilm praeguse aastaaja kohta!»

Kuid June ei lasknud end segada.

«Ma ei tea, miks peab tundeisse põlglikult suhtuma. Maailmas pole midagi paremat kui tunded.» Ta vaatas väljakutsuvalt ringi ja tädi Juley pidi uuesti vahele [illegible]:

«Kas oled viimasel ajal pilte ostnud, Soames?»

Oma võrratu vaistuga oli ta muidugi jälle viltu löö-nud. Soames punastas. Oma viimaste ostude nime pal-jastades oleks ta jooksnud otse halvustuse lõugade vahele. Tundsid nad ju kõik June'i eelarvamusi veel mille tunnustatud «suurvaimude» kasuks ja tema põl-gust «menu» vastu, kui tema ise polnud aidanud seda põhjustada.

«Paar pilti,» pomises Soames.

Kuid June'i näoilme oli muutunud; temas peituv Forsyte nägi head juhust. Miks ei võinud Soames osta mõne Eric Cobbley — ta uusima lastud varese — pilti? Ja otsekohe alustas ta rünnakut: «kas Soames tunneb

Cobbley teoseid? Need on suurepärased. Cobbley pärast on tulevik.

Oo jah, Soames tunneb ta pilte. Tema arvates on need soperdised, mis iialgi publikut ei vaimustaks.

June hakkas lõkendama.

«Muidugi mitte; seda ei soovigi keegi. Arvasin, et sa oled asjatundja, mitte pildikaupmees.»

«Muidugi on Soames asjatundja,» ütles tädi Juley ruttu. «Tal on imehea maitse; ta võib alati ette öelda, missugustel asjadel menu on.»

«Oo!» hingeldas June ja kargas pärlitega tikitud teelilt püsti. «Ma vihkan seda tavalist menu. Miks ei või inimesed osta asju lihtsalt sellepärast, et need neile meeldivad?»

«Tahad öelda,» sõnas Francie, «sellepärast, et need s i n u l e meeldivad?»

Selle järel tekkinud lühikese vaikuse jooksul oli kuulda, kuidas noor Nicholas leebelt ütles, Violet (tema neljas) võtvat pastellmaalimise tunde; ei tea, kas sellest mingit kasu olevat.

«Noh, head päeva, tädike,» ütles June. «Ma pean minema.» Ta suudles tädisid, vaatas toas väljakutsuvalt ringi, ütles veel kord «head päeva» ja läks. Toast näis tuuleõhk läbi käivat, nagu oleksid kõik ohanud.

Saabus kolmas sensatsioon veel enne, kui keegi jõudis sõnagi lausuda.

«Mr. James Forsyte.»

James astus kergelt kepile toetudes sisse; ta oli mässitud kasukasse, mis andis talle näilise kogukuse.

Kõik tõusid püsti. James oli nii vana; ja ta polnud ligi kaks aastat enam Timothy juures käinud.

«Palav on siin,» ütles ta.

Soames aitas tal kasuka seljast. Tahtmata imetles ta oma isa hoolitsetud välimust. James istus, ta koosnes vaid põlvedest, küünarnukkidest, pikast kuuest ja pikast valgest põskhabemest.

«Mis see tähendab?» ütles ta.

Kuigi ta sõnad olid näiliselt mõttetud, teadsid kõik, et need käisid June'i kohta. Ta silmad uurisid poja nägu.

«Arvasin, et on parem, kui ma tulen ja vaatan ise järele. Mis nad vastasid Krügerile?»

Soames võttis õhtulehe ja luges pealkirja.

«Valitsus tegutseb kiiresti; sõjaseisukord välja kuulutatud.»

«Ah,» ütles James ja õhkas. «Ma kartsin, et nad löövad pelgama nagu vana Gladstone.* Seekord saame buuridest jagu.»

Kõik vaatasid talle ainiti näkku. James! Alati ärevil, alati närviline ja kartlik James! James oma igavese: «Ma ju ütlesin teile, kuidas see läheb!», oma pessimismi ja ettevaatlikkude rahamahutusviisidega. Midagi jubedat selle vanima elus oleva Forsyte'i meelekindluses.

«Kus on Timothy?» ütles James. «Ta peaks nüüd silmad lahti hoidma.»

Tädi Juley ütles, et ta ei tea; Timothy ei olevat eine juures täna kuigi palju rääkinud. Tädi Hester tõusis ja läks toast välja; Francie ütles kaunis öelalt:

«Buurid annavad meile kõva pähkli pureda, onu James.»

«Hm,» urises James. «Kust sa oma teated saad? Mulle ei räägi keegi midagi.»

Noor Nicholas tähendas oma leebe häälega, et Nick (tema vanim) käib nüüd korrapäraselt riviõppusel.

«Ahh» ümises James ja vahtis ainiti enda ette; ta mõtted olid Vali juures. «Ta peab oma ema eest hoolitsema,» ütles ta. «Tal pole aega riviõppuse ja muude niisuguste asjade jaoks säärase isaga.» Neile mõistatuslikele sõnadele järgnes vaikus, kuni ta uuesti rääkima hakkas:

«Mida June siit tahtis?» Ja kordamööda peatusid ta silmad kahtlustavalt igal sealviibijal. «Ta isa on nüüd vikaa mees.» Hakati rääkima Jolyonist ja sellest, millal teda viimati oli nähtud. Oletati, et ta reisis mööda välismaid ja suhtles igasuguste inimestega, nüüd kus ta naine oli surnud; tema akvarellidel oli ju menu: ta oli lahtud mees. Francie ütles koguni:

«Tahaksin teda jälle näha; ta oli õige armas.»

Tädi Juley meenutas, kuidas Jolyon kord oli jäänud magama samal sohval, millel James praegu istus. Ta oli siiski väga armastusväärne olnud; mis arvab Soames?

Kuna kõik teadsid, et Jolyon oli Irene hooldaja, siis tundsid nad, et see on õrn küsimus, ja silmitsesid Soamesi huviga. Kahvatu puna oli kerkinud ta põskedesse.

«Ta hakkab halliks minema,» ütles ta.

Kas tõesti! Kas Soames on teda näinud? Soames noogutas pead ja puna kadus ta põskedest.

James ütles äkki:

«Noh, — mina ei tea; ei oska öelda.»

Seega väljendas ta täpselt kõigi juuresolijate tunnet, et iga asja taga on midagi varjul; keegi ei vastanud. Ent sel hetkel tuli tädi Hester tagasi.

«Timothy,» ütles ta tasa. «Timothy on ostnud maakaardi — ja on torganud — torganud sellesse kolm lippu.»

Timothy on —! Kõik ohkasid.

Kui Timothy oli tõesti juba kolm lippu kaardisse torganud, — noh, siis näitas see, mida rahvas suudab, kui ta kord ärkab. Sõda oli juba niisama hästi kui möödas.

13. peatükk

JOLYON TAIPAB, KUIDAS TEMAGA LOOD ON

Jolyon seisis Holly lapsepõlve magamistoa akna juures; sellest toast oli tehtud ateljee, — mitte põhjapoolse valgustuse, vaid avara väljavaate pärast, mis ulatus kuni Epsomi hipodroomi peatribüünini. Ta nihkus kõrvalakna juurde, kust paistis õu, ja vilistas koer Balthasari, kes alati lebas kellatorni ees. Vana koer vaatas üles ja liputas saba. «Vaene vanapoiss!» mõtles Jolyon, teise akna juurde tagasi nihkudes.

Ta oli kogu selle nädala rahutu olnud; sestsaadik kui ta katsus täita oma hooldaja-ülesandeid, piinas teda ikka terav, kergesti süttiv kaasatundmisvõime; tal oli kummaline tunne, nagu oleks ta ilumõiste nüüd äkki kehastunud. Sügis pani oma mõju maksma vana tammepuu üle; selle lehed muutusid pruuniks. Suvi oli sel aastal olnud kuum ja väga päikesepaisteline. Nagu puudega, nii on lugu ka inimeste eludega! «Ma peaksin kaua elama,» mõtles Jolyon. «Lähen hallitama soojuse puudusest. Kui ma töötada ei saa, siis sõidan ära Pariisi.» Kuid mõte Pariisile ei teinud talle rõõmu. Pealegi, — kuidas võis ta ära minna? Ta pidi paigale jääma, et näha, mis Soames

[illegible] võtab. «Olen Irene nõuandja. Ma ei või teda kaitsetult üksi jätta,» mõtles ta. Hämmastav ja kummaline oli [illegible] meelest, kui selgesti ta vaimus ikka veel nägi Irenet väikeses salongis, kus ta kõigest kaks korda oli käinud. Irene ilus oli mingi haarav kooskõla! Kõige sarnasemgi pilt ei kujutaks teda õigesti; tema olulisemaks olemuseks oli — jah, mis õieti? . . . Hobusekapjade müdin kutsus Jolyoni teise akna juurde tagasi. Holly ratsutas hoovi oma pikasabalisel ratsul. Ta vaatas üles ja Jolyon viipas talle. Holly oli viimasel ajal võrdlemisi vaikne olnud; Jolyon arvas, et ta vanemaks muutudes hakkas mõtlema oma tulevikule, nagu kõik noored. Aeg oli kindlasti kurjast! Ja tundega, et kiiresti mööduva tööaja raiskamine oli andestamatu rumalus, haaras ta pintsli kätte. Kuid sellest polnud kasu; ta ei suutnud pilku keskendada, — pealegi hakkas valgus kaduma. «Sõidan linna,» mõtles ta. Eesruumis kohtas teda toatüdruk.

«Keegi daam soovib teid näha, sir; mrs. Heron.»

Haruldane kokkusattumus! Jolyon läks pildisaali, — nii hüüti seda ikka veel — ja nägi Irenet akna juures seisvat.

Irene tuli Jolyonile vastu ja ütles:

«Tulin keelatud teed kaudu, läbi metsatuka ja aia. Kui ma onu Jolyoni vaatamas käisin, tulin ikka seda teed mööda.»

«Miski pole teile siin keelatud,» vastas Jolyon. «Minevik teeb selle võimatuks. Mõtlesin just teile.»

Irene naeratas. Sellest naeratusest paistis midagi läbi; see polnud vaid hingeline naeratus, — selles oli ülevamat rahu; enam täiuslikkust, midagi võluvamat kui võlu.

«Minevik,» pomises ta. «Ütlesin kord onu Jolyonile, et armastus kestab igavesti. Noh, see pole tõsi. Ainult vastikustunne on püsiv.»

Jolyon vaatas talle ainiti näkku. Kas ta oli lõpuks Bosinney'st üle saanud?

«Jah!» ütles Jolyon. «Vastikus on sügavam kui armastus või vihkamine, kuna see oleneb närvidest. Ja need ei muutu.»

«Tulin teile ütlema, et Soames käis minu juures. Ta

ütles midagi, mis mind kohutas. Ta ütles: «Sa oled ikka veel minu naine!»»

«Mis!» hüüatas Jolyon. «Te ei tohi üksinda elada.» Ja ta vaatas teda ikka veel, rabatud mõttest, et miski ei läinud üsna siledasti seal, kus oli tegemist Kaunidusega, — sellepärast kahtlemata nii paljud inimesed pidasidki kaunidust ebamoraalseks.

«Kas veel midagi?»

«Ta palus, et ma talle kätt annaksin.»

«Kas andsite?»

«Jah. Kui ta tuli, siis ta kindlasti ei soovinud seda; seal olles muutis ta meelt.»

«Ah! Te ei tohi seal tõesti mitte enam üksinda elada.»

«Ma ei tunne ühtki naist, keda ma võiksin enda juurde kutsuda; ja ma ei saa endale käsu peale armukest võtta, onupoeg Jolyon.»

«Taevas hoidku,» ütles Jolyon. «Mäherdune neetud olukord! Kas jääte lõunaks siia? Ei? Noh, siis saadan teid linna tagasi; tahtsin niikuinii täna õhtul sinna sõita.»

«Kas tõesti?»

«Tõesti. Viie minuti pärast olen valmis.»

Teel jaama vestlesid nad piltidest ja muusikast, inglaste ja prantslaste iseloomude vastandlikkusest ja nende erinevast suhtumisest kunstisse. Kuid sügavama mulje kui see mõttevahetus jätsid Jolyonisse pikka sirget teed piiravate hekkide värvid, nende kannul lendavate vintide siristamine, põletatava umbrohu lõhn, Irene kaela kumerus ja aeg-ajalt ta näol peatuvate tumedate silmade veetlus, kogu ta kuju võluvus. Ebateadlikult muutus ta rüht sirgemaks, ta kõnnak vetruvamaks.

Rongis esitas ta Irenele hulga küsimusi selle kohta, kuidas ta oma päevi veedab.

Irene õmbles endale riideid, tegi sisseoste, külastas haiglat, mängis klaverit, tõlkis prantsuse keelest. Ta sai ühelt kirjastajalt järjekindlalt tööd, mis tema tulusid natuke suurendas. Õhtuti käis ta harva väljas. «Olen nii kaua üksinda elanud, et mul sellest midagi pole. Usun, et ma olen loomupäraselt üksildane.»

«Seda ma ei usu,» ütles Jolyon. «On teil palju tuttavaid?»

«Väga vähe.»

Waterloo jaamas võttis Jolyon voorimehe ja sõidutas Irene tema kodu ukse ette. Lahkumisel Irene kätt surudes ütles ta:

«Te teate, et võite igal ajal meile Robin Hilli [illegible] teatage mulle kõigest, mis juhtub. Elage hästi, Irene.»

«Elage hästi,» vastas Irene.

Jolyon istus jälle sõidukisse, endamisi imestades, miks ta palunud Irenet õhtusöögile kutsunud, et hiljem koos teatrisse minna. Kui üksildane, tühi ja sisutu oli selle naise elu! «Hotch Potch Club,» ütles ta voorimehele. Kui sõiduk jõe kaldale pöördus, möödus sellest torukübaras ja mantlis härrasmees; ta kõndis nii kiiresti ja hoidus nii seina lähedale, et näis seda riivavat.

«Issepoolest!» mõtles Jolyon. «Soames ise! Mis siis tema mõttes on?» Ta käskis voorimehel tänavanurga taga peatuda, astus välja ja kõndis tuldud teed tagasi, et ta maja sissekäiku näha võis. Soames oli maja ette seisma jäänud ja vaatas üles Irene aknaist paistva valguse poole. «Mis ma teen,» mõtles Jolyon, «kui ta sisse läheb? On mul õigust midagi teha?» Mis Soames oli öelnud, see oli tõsi. Irene oli ikka alles tema naine, — täiesti kaitsetu tülituste puhul. «Kui ta sisse läheb, siis lähen talle järele,» mõtles ta. Ja ta hakkas maja suunas liikuma. Soames läks veelgi lähemale; ta silmad nüüd otse sissekäigu ees. Kuid äkki peatus ta, pöördus kanna peal ümber ja hakkas jõe suunas tagasi tulema. «Mis nüüd?» mõtles Jolyon. «Veel kümme sammu, ja ta tunneb mu ära.» Ta pöördus ümber. Ta tundis onupoega endaga sammu pidavat, jõudis aga sõidukini, enne kui Soames ümber nurga keeras. «Sõitke edasi,» ütles ta voorimehele. Soamesi nägu ilmus vankri kõrvale.

«Voorimees!» hüüdis ta. «Kas olete vaba? Hei!»

«Hei!» vastas Jolyon. «Sina?»

Äkiline kahtlustuseilme onupoja laternavalguses kaamena tundval näol sundis teda kiiresti otsustama.

«Ma võin su kaasa võtta,» ütles ta, «kui lähed lääne poole.»

«Tänan,» vastas Soames ja astus sisse.

«Käisin Irene juures,» ütles Jolyon, kui sõiduk liikuma hakkas.

«Nii!»

«Kuulsin, et sa teda eile ise külastasid.»

«Tegin seda,» ütles Soames. «Ta on mu naine, nagu tead.»

Ta häälekõla ja pooleldi kerkinud irvitav ülahuul tekitasid Jolyonis ootamatut viha; kuid ta surus selle maha.

«Pead ise kõige paremini teadma, mis sa teed,» ütles ta. «Aga kui sa lahutust tahad, siis pole just väga mõistlik teda vaatamas käia, eks? Ei saa jänesega joosta ja koertega taga ajada.»

«Väga lahke, et mind hoiatad,» ütles Soames. «Kuid ma pole veel kindlat otsust teinud.»

«T e m a aga on,» ütles Jolyon otse enda ette vaadates. «Sa ei saa uuesti alustada sealt, kus sa kaheteist kümne aasta eest pooleli jätsid.»

«Seda me veel näeme.»

«Kuule,» ütles Jolyon. «Ta on pagana halvas olukorras ja mina olen ainus inimene, kel on seaduslikku õigust tema asjus kaasa rääkida.»

«Ainus peale minu,» vastas Soames. «Ja ka mina olen pagana halvas olukorras. Tema olukord on ta enda põhjustatud; minu oma põhjustas tema. Ma pole sugugi veel kindel, et ma temalt ta enda huvides ei nõua tagasitulekut minu juurde.»

«Mis?» hüüatas Jolyon ja värin läbis kogu ta keha.

«Ma ei tea, mida see hüüatus tähendab,» vastas Soames külmalt. «Sinu osa tema asjus piirdub hoolitsemisega, et ta oma raha kätte saaks; palun, pea seda meeles. Otsustades teda abielulahutusega mitte häbisse viia, säilitasin oma õigused; ja nagu ma ütlesin, ei ole ma veel sugugi kindel, kas ma neid maksma ei pane.»

«Mu jumal!» hüüatas Jolyon ja naeris lühidalt.

«Jah,» ütles Soames ja ta häälest kuuldus surmkindlat otsustavust. «Ma pole unustanud hüüdnime, mille su isa mulle andis. V a r a k a s m e e s! Mitte asjata ei kanna ma seda nime.»

«See on ju fantastiline!» pomises Jolyon. Noh, see inimene ei või sundida naist enda juures elama. Need ajad olid igatahes möödas! Ta silmitses Soamesi kõrvalt ja

mõtles: «On ta tõesti olemas, see mees?» Kuid Soames näis olevat vägagi tõeline, istudes nurgelisena, kuid peaaegu elegantsena, kärbitud mokahabe kahvatus näos, kindlalt tardunud naeratus, mis paljastas ühe hamba. Tekkis pikk vaikus, mille kestel Jolyon mõtles: «Selle peale, et Irenet aidata, tegin asja veel halvemaks.» Siis ütles Soames:

«See oleks mitmeti kõige parem, mis temale juhtuda võiks.»

Nende sõnade juures muutus Jolyon nii rahutuks, et ta püüdsalt suutis sõidukis paigal istuda. Tal oli tunne, nagu oleks ta sinna suletud ühes sadade tuhandete kaasmaalastega, kelle rahvuslikuks omapäraks (mis talle alati oli saatnud olnud) oli mingi äärmiselt loomulik ja tema meelest ometi arusaamatu vankumatu usk lepingutesse ja seaduslikesse õigustesse; mingi endaga rahul olev mõjukindlus tunne nende õiguste maksmapanemisel. Siin sõidukis tema kõrval oli omandusvaistu tõeline kehastus, selle vaistu lihakssaanud kokkuvõte, — ja kõigele lisaks oli see tema sugulane! Seda oli võimatu taluda! «Kuid see pole mitte kõik,» mõtles ta mingi valusa tundega. «Vana kurt ei roosteta! Irene nägemine äratas temas midagi siin. Kaunidus! Kuratlik kaunidus!»

«Nagu ma ütlesin,» sõnas Soames, «ei ole ma veel kindlat otsust teinud. Oleksin tänulik, kui sa ta lahkesti rahule jätaksid.»

Jolyon hammustas huult; ta oli alati tülitsemist vihanud, nüüd mõtles ta peaaegu rõõmuga tülitsemise võimalusele.

«Seda ei saa ma sulle lubada,» ütles ta lühidalt.

«Väga hea,» lausus Soames. «Siis teame, kuidas asjad on. Tahan siin maha minna.» Ta peatas sõiduki ja väljus, ilma et oleks ühegi sõna või liigutusega hüvasti jätnud. Jolyon sõitis oma klubisse.

Tänaval hõigati esimesi sõjateateid, kuid ta ei pannud neid tähele. Kuidas võis ta Irenet aidata? Kui ometi ta isa veel elaks! T e m a oleks võinud nii paljugi teha. Kuid miks ei võinud ta ise teha kõike seda, mis ta isa võis? Kas polnud ta vana küllalt? Viiskümmend läbi ja kaks korda abielus olnud, täiskasvanud tütarde ja poja isa. «Imelik,» mõtles ta, «kui ta poleks ilus, siis ei murraks

ma selle üle pead. Ilu on kuratlik asi, kui oled sellele vastu tundlik!» Ja rahutu südamega astus ta klubi lugemistuppa. Samas toas oli ta Bosinney'ga vestelnud ühel suve-õhtupoolikul; praegugi veel mäletas ta väga hästi varjatud ja salajast õpetust, mida ta oli andnud sellele noormehele June'i huvides; mäletas Forsyte'ide hinge analüüsi, mille ta oli julgenud esitada; ta mäletas ka seda, kuidas ta oli mõtisklenud selle üle, missugune võis olla naine, kelle eest ta noormeest hoiatas. Ja nüüd! Peaaegu vajas ta ise hoiatamist. «Kuradi naljakas!» mõtles ta. «Tõesti kuradi naljakas!»

14. peatükk

SOAMES AVASTAB, MIDA TA IHKAB

On ju kaugelt kergem öelda: «Siis teame, kuidas asjad on», kui nende sõnade all midagi kindlat mõelda. Neid sõnu lausudes oli Soames vaid väljendanud oma vaistliku kiivuse ägedust. Sõidukist väljudes oli ta vihane iseendale, et ta Irenet polnud näinud, Jolyonile, et too teda oli näinud; aga ka oma võimetusele täpselt öelda, mida ta õieti tahtis.

Ta oli sõidukist lahkunud, sest et ta ei suutnud onupoja kõrvale istuma jääda; kiiresti ida poole kõndides mõtles ta: «Mina ei usalda seda Jolyoni mitte silmapilgukski. Väljatõugatu jääb ikka väljatõugatuks!» See mees tundis loomupärast poolehoidu — ee — kergemeelsete kommete vastu. (Soames ei julgenud öelda: patu vastu, sest see sõna oli liiga melodramaatiline Forsyte'ide jaoks.)

Kahevahelolek iseenda soovide suhtes oli tundeks, millega ta seni polnud kokku puutunud. Ta oli nagu laps tõotatud uue mängukanni ja äravõetud vana lelu vahel; imestusega vaatas ta iseennast. Alles pühapäeval oli ta iha tundunud lihtsana, — siis ei soovinud ta muud kui vabadust ja Annette'i. «Lähen õige sinna õhtust sööma,» mõtles ta. Annette'i nägemine ehk paneks ta jälle vaid ühte soovima, rahustaks ta ärritust ja selgitaks ta mõtteid.

Restoran oli õige täis; seal oli hea hulk välismaalasi ja teisitaseid inimesi, keda ta nende välimuse põhjal pidas kunstikeks või kunstnikeks. Katkendlikke lauseid kuulis läbi taldrikute ja klaaside kõlina. Selgesti kuulis ta, kuidas pooldati buure ja laideti Briti valitsust. «*Madame* Lamotte'i *clientèle** mulle just suurt ei meeldi,» mõtles ta. Ta sõi ükskõikselt, mis talle ette kanti, ja jõi eri tellimise peale toodud kohvi ilma oma sealolekut teatavaks tegemata; kui ta viimaks lõpetas, hoolitses ta selle eest, et teda ei nähtaks, kui ta läks *madame* Lamotte'i pühapaika. Nad sõid parajasti, nagu ta oli arvanudki; nende lauasõök oli temale ettekantud toidust nii palju meeldivam, et ta peaaegu solvus. Nad tervitasid teda nii võltsilõbusana tunduva üllatusega, et ta äkilise kahtlustusega mõtles: «Ma usun, nad teadsid kogu aeg, et ma siin olen.» Vargsi heitis ta Annette'ile uuriva pilgu. Ta näis nii ilus, nii süütult avameelne; kas oli võimalik, et ta seameel õngitses? Soames pöördus *madame* Lamotte'i poole ja ütles:

«Sõin siin lõunat.»

Tõesti! Oleks ta seda ometi teadnud, ta oleks võinud mõningaid roogi soovitada; kui kahju! Soamesi kahtlus tugevnes. «Pean ettevaatlik olema,» mõtles ta terava kibedusega.

«Veel tassike eriti head kohvi, *monsieur*? või likööri, Grand Marnier'd?» ja *madame* Lamotte tõusis, et lasta neid hõrgutised tuua.

Annette'iga üksi jäädes ütles Soames kerge tõrjuva naeratusega:

«Noh, Annette?»

Tüdruk punastas. Möödunud pühapäeval oleks see Soamesi närvid kihelema pannud, nüüd tekitas see temas umbes säärase tunde, nagu oleks temale kuuluv koer saba liputanud ja talle näkku vaadanud. Temas tekkis kummaline võimutunne: näis, nagu võiks ta Annette'ile öelda: «Tule, suudle mind,» ja tüdruk tuleks. Ja ometi — see oli imelik — tundus ruumis viibivat veel teine nägu ja teine kogu; kumma järele kihelesid ta närvid, — kas selle või teise järele? Ta vihjas peaga restorani suunas ja ütles:

«Teil on veidraid külalisi. Kas teile see elu meeldib?»

Annette vaatas hetkeks tema poole üles, langetas siis pilgu ja hakkas oma kahvliga mängima.

«Ei,» ütles ta. «See ei meeldi mulle.»

«Ta on mul peos,» mõtles Soames. «Kui ma tahan. Aga kas ma teda tahan?» Annette oli graatsiline, oli ilus, — väga ilus; ta oli värske, tal oli teataval määral maitset. Soamesi silmad rändasid mööda väikest tuba, kuid ta vaimusilmad kõndisid teist teed; ta nägi loorja tud valgust, hõbedasi seinu, india siidipuust klaverit ja otsekui tõrjuvalt klaveri vastu nõjatuvat naist, — naist valgete õlgadega, mida ta tundis, ja tumedate silmadega, mida ta oli püüdnud tundma õppida; naist juustega, mis sarnanesid tuhmi tumeda merevaiguga. Ja nagu kunstnikus, kes teostamatut taotleb ja igavesti janunebnii ärkas temas sel hetkel janu endise kire järele, mis polnud rahuldust leidnud.

«Noh,» ütles ta rahulikult. «Te olete noor. Teil on kõik alles ees.»

Annette raputas pead.

«Mõnikord arvan, et mu ees pole midagi peale rängatöö. Mina ei armasta tööd mitte nii nagu mu ema.»

«Teie ema on lausa ime,» ütles Soames kerge pilkega. «Tema käes ei äpardu miski.»

Annette ohkas:

«Rikas olla on vist imetore.»

«Oo, teie saate kindlasti kord rikkaks,» vastas Soames ikka veel kerge pilkega. «Ärge kartke.»

Annette kehitas õlgu.

«*Monsieur* on väga lahke.» Ja ta pistis šokolaaditükikese oma pisut mossitavate huulte vahele.

«Jah, mu kallis,» mõtles Soames. «Nad on väga ilusad.»

Madame Lamotte tuli kohvi ja likööriga ning lõpetas selle vestluse. Soames ei jäänud sinna kauaks.

Väljas Soho tänavail — mis temas alati tekitasid kujutluse ebasündsal viisil omandatavaist omandeist — vajus ta sügavasse mõttesse. Oleks Irene talle vaid poja kinkinud, siis ei jookseks ta nüüd naiste järele! See mõte kerkis mingist tumedast peidupaigast äkki ta teadvusse. Poeg, — olend, kelle peale oma lootused panna; olend, kes annaks eelolevale elule väärtust; olend, kes jääks

[illegible] pärast teda, jätkates ta enda olemasolu. «Kui mul [illegible] poeg,» mõtles ta kibedusega, «oma seaduslik poeg, [illegible] sündaksin isegi edasi elada, nagu ma seni elasin. [illegible] naine on lõppude lõpuks niisama hea kui teine.» [illegible] edasi minnes raputas ta pead. Ei! Üks naine polnud [illegible] seesama, mis teine. Nii mitugi korda oli ta seda katsunud mõelda vanasti, oma äpardunud abielu päevil, — [illegible] iga kord oli see tal luhtunud. See äpardus ka nüüd. [illegible] püüdis Annette'i kujutleda samasugusena, nagu too [illegible] oli. Kuid Annette polnud samasugune; temas polnud [illegible] endise kire võlu. «Ja Irene on mu naine,» mõtles ta. «Mu seaduslik naine. Ma pole midagi teinud, et [illegible] endast eemale tõugata. Miks ei peaks ta tagasi [illegible] minu juurde? See oleks õige ja seaduspärane. [illegible] ei tekitaks skandaali ega segadusi. Kui see on [illegible] ebameeldiv — aga miks peaks see talle ebameeldiv olema? Ma pole pidalitõbine ja tema, — ta pole [illegible] kellessegi armunud!» Miks jannata abielulahutuskohtu keeruka sõnadetegemisega, ebapuhta uudishimuga ja kavalate keerdkäikudega, kui Irene nagu tühi maja [illegible] näitas, et seaduspärane omanik tema taas võtaks [illegible] valdusse? Midagi äärmiselt ahvatlevat oli [illegible] taolisele, oma tundeid saladuses hoidma kalduvale inimesele mõttes, et ta võis rahulikult uuesti alustada endale kuuluva omandi valdamist, sellega maailma [illegible] mingit tähelepanu äratamata. «Ei,» mõtles ta. «Oleks rõõmus, et läksin toda tüdrukut vaatama. Tean [illegible], mida ma kõige rohkem ihkan. Kui vaid Irene tagasi tuleb, siis olen nii vastutulelik, kui ta vähegi soovib; ta võib oma elu elada; aga kes teab, — kes teab, [illegible] saab ta täiesti minu omaks.» Midagi lämmatavat [illegible] ta kurku. Ja kangekaelselt oma mõtte juurde jäädes kõndis ta piki Green Parki aiavõret oma isa maja [illegible], püüdes astuda omaenda varju peale, mis heledal [illegible] tema ees käis.

TEINE OSA

1. peatükk

KOLMAS PÕLVKOND

Jolly Forsyte lonkis ühel novembrikuu pärastlõunal Oxfordis mööda High Streeti alla; Val Dartie lonkis samal ajal üles. Jolly oli äsja sõuderiietuse vahetanud tänavaülikonna vastu ja oli teel «Frying-pan'i», kuhu ta hiljuti oli valitud. Val oli äsja ratsutusülikonna seljast võtnud ja oli teel «põrgusse» — kihlvedude vahetalitaja juurde Cornmarketil.

«Halloo!» ütles Jolly.

«Halloo!» vastas Val.

Nõod olid teineteist kõigest kaks korda näinud; esiteks oli teist aastat õppiv Jolly uustulnuka einele kutsunud; ja eelmisel õhtul olid nad pisut võõrapärases olukorras uuesti kokku saanud.

Ühe rätsepatöötoa kohal Cornmarketis elas üks noid noori saatuse soosikuid, kes alaealisena oli suure pärandi omanikuks, kelle vanemad olid surnud, hooldajad kaugel ja iseloomu kalduvused pahelised. Üheksateistkümne-aastasena oli ta alustanud elukäiku, mis tundub nii ligitõmbavana ja seletamatuna tavalisile surelikele, kellede silmis üksainus laostumine on lausa pidupäev. Ta oli kuulus juba selle poolest, et omas ainsat tol ajal Oxfordis leiduvat ruletilauda; hämmastava kiirusega lõi ta juba ette läbi need rahad, mis tema kätte veel polnud jõudnudki. Ta ületas isegi Crumi, kuigi ta oli täisvereline ja lihav isik, kel puudus eelmainitu veetlev raugus. Vali jaoks oli ruletilaua juurde pääsemine võrdunud umbes ristimisega; ligikaudu leeritunnistuse kättesaamisega võrdus tagasitulek ühiselamusse pärast luba-

[illegible] läbi akna, mille võre oli vaid silmapete. Tol [illegible] kord enda ees oleva rohelise laua kohalt [illegible] oli ta läbi suitsupilvede märganud teisel [illegible] lauda seisvat onupoega. *«Rouge gagne, impair, et [illegible]»* Pärast seda polnud ta Jollyt enam näinud.

«Tule minuga koos «Frying-pan'i» teed jooma,» ütles Jolly, ja nad läksidki sinna.

Kui mõni võõras oleks neid koos näinud, siis oleks ta [illegible] tabamatut sarnasust kahe omavahel sugulu[illegible] Forsyte'ide perekonna kolmandasse põlvkonda [illegible] noormehe vahel; nad sarnanesid kujult, kuigi [illegible] silmade hall värv oli tumedam, ta juuksed heledamad ja käharamad.

«Teed ja võisaiu, palun,» ütles Jolly kelnerile.

«Võta minu sigaretti,» ütles Val. «Nägin sind eile [illegible]. Kuidas sul läks?»

«Ma ei mänginud.»

«Mina võitsin viisteist naela.»

Jolly oleks meelsasti korranud isalt kuuldud veidrat [illegible] mängu kohta: «Kui sind pügatakse, on su meel [illegible], kui sina teisi pügad, on sul kahju»; ta ütles aga [illegible]:

«Minu arvates loll mäng; käisin tolle poisiga koos [illegible]. Ta on kole puupea.»

«Oo! Ma ei tea,» ütles Val (nii kaitseb inimene mahatehtavat jumalat), «ta on päris lõbus vend.»

Vaikides puhusid nad suitsupilvi õhku.

«Sa oled mu omastega tuttav, eks?» ütles Jolly. «Nad [illegible] homme siia.»

Val läks natuke punaseks.

«Tõesti? Võin sulle haruldaselt kindla näpunäite anda Manchesteri novembri-võiduajamiste puhuks.»

«Tänan, mind huvitavad ainult klassikalised võiduajamised.»*

«Nende pealt ei saa raha võita,» ütles Val.

«Ma vihkan võiduajamisi,» ütles Jolly, «seal on säärane kära ja hais. Mulle meeldib hobustekoppel.»

«Mulle meeldib kihla vedada,» vastas Val.

Jolly naeratas; tema naeratus sarnanes ta isa omaga:

«Mina ei võida iialgi. Kui ma kihla vean, siis kaotan.»

«Kogemuste eest peab muidugi maksma.»

«Jah, kuid see on kuidagi ikka ühenduses teiste inimeste tüssamisega.»

«Muidugi, kas sina või teised, — see ongi erutav.»

Jolly nägu oli pisut põlglik.

«Mida sa vabal ajal teed? Kas sõuad?»

«Ei, ratsutan ja sõidan niisama ringi. Tulevasel semestril hakkan polot mängima, kui saan oma vanataadi niikaugele, et ta vastavad rahad lagedale toob.»

«Su vanaisa on onu James, eks? Missugune ta on?»

«Vanem kui puruvana,» ütles Val. «Ja alati on tal hirm, et ta laostub.»

«Minu vanataat ja tema olid vist vennad.»

«Ükski neist vanaättidest pole vist sportlane olnud,» ütles Val. «Nad aina jumaldasid raha.»

«Minu vanataat küll mitte,» ütles Jolly soojalt.

Val raputas oma sigaretilt tuhka.

«Raha kõlbab vaid raiskamiseks,» ütles ta. «Tahaksin koledasti, et mul seda rohkem oleks.»

Jolly heitis talle alt üles arvustava pilgu, mille ta vanalt Jolyonilt oli pärinud: Rahast ei räägita! Jälle tekkis vaikus, mille kestel nad jõid teed ja sõid võisaiu.

«Kus su omaksed peatuvad?» küsis Val ülimat üks-kõiksust teeseldes.

««Vikerkaares». Mis sa sõjast arvad?»

«Räbal asi. Buurid pole sugugi spordimehed. Miks nad lagedale ei tule?»

«Miks nad peaksid tulema? Kõik räägib nende vastu — peale nende võitlusviisi. Ma peaaegu imetlen neid.»

«Nad oskavad ratsutada ja lasta,» möönis Val. «Muidu aga on see üks täitanud kari. Kas sa Crumi tunned?»

«Mertonist?* Ainult näo poolest. Ka üks neist elumeestest, eks? Pealiskaudne kergats.»

«Ta on mu sõber,» ütles Val kindlalt.

«Oo! Vabanda!» Olles riivanud teineteise snobistlikke eelistusi, istusid nad nüüd ja vaatasid teineteisest kohmetult mööda. Jolly kujundas oma isiksust alateadlikult sõpraderingi eeskujul, kelle põhimõtteks oli: «Ärge püüdkegi meid tüüdata. Elu pole kaugeltki küllalt pikk;

[illegible] kõnelda kiiremini ja mõjuvamalt, rohkem teha [illegible] teada, iga asja juures vähem viivitada, kui [illegible] arvatagi. Meie oleme p a r i m a d, — tugevad [illegible] nagu terastraat.» Ja Val kujundas end ebateadlikult sõpraderingi kohaselt, kelle juhtlauseks oli: «Ärge [illegible] meid huvitada ega ergutada. Me tunneme kõiki [illegible] või kui me ei tunne, siis teeskleme, et tunneme. [illegible] elamisest nii kurnatud, et ükski tund meile enam [illegible] hiline pole. Külma rahuga kaotame kas või viimase [illegible] seljast. Oleme lennanud ruttu ja meid ei üllata [illegible] miski. Kõik on nagu sigaretisuits. Bismillah!*» [illegible] üdini sissejuurdunud võistlustung sundis [illegible] noort Forsyte'i paleust evima; sajandi lõpul aga on [illegible] kaunis segased. Aristokraatia enamik oli juba [illegible] põhimõtted vastu võtnud, kuigi siin-seal mõni [illegible] taoline — kõrgema aadliku noorem poeg — pain[illegible] raugusega pooldas mängurite nirvaanat, mis ka[illegible]kümnendail aastail oli keigarite ja moenarride *[illegible] bonum** olnud. Ja Crumi ümber kogunes ikka [illegible] salgake siniverelisi ühes nende plutokraatlike järel[illegible]jatega.

[illegible] kahe noore sugulase vahel oli olemas veel teine [illegible] vähem ilmne antipaatia; seda põhjustas taba[illegible] perekonnasarnasus, mis võib-olla mõlemat pahan[illegible] võib ka olla, et selle põhjuseks oli poolteadlik aimus [illegible] vaenust kummagi perekonnaharu vahel, — nende [illegible] juhuslikud väljendused ja varjatud vihjed olid [illegible] aluse pannud. Teelusikat kõlistades mõtles Jolly: «Tema lipsunõel ja tema vest, tema veniv kõneviis ja ta [illegible], — oh issand küll!»

Ja Val mõtles saia söömist lõpetades: «Kaunis vastik [illegible].»

«Sa lähed vist omastele vastu?» küsis ta püsti tõustes. «Ütle neile, et ma neile meelsasti oma kolledžit näitaksin, ega seal küll suurt vaadata ei ole, — aga võib-olla nad tuleksid siiski.»

«Tänan, ma ütlen neile.»

«Vahest nad einetaksid minuga? Mul on päris korralik teenija.»

Jolly kahtles, kas neil selleks aega oleks.

«Sa küsid neilt siiski?»

«Väga lahke sinust,» ütles Jolly, kindlasti otsustades, et nad kutset vastu ei võta; loomupärase viisakusega lisas ta juurde: «Parem tule ja söö homme meiega lõunat.»

«Hea meelega. Mis kella ajal?»

«Pool kaheksa.»

«Kas õhturiietuses?»

«Ei.» Ja nad lahkusid, tundes kumbki salajast vaenu teise vastu.

Holly ja ta isa saabusid keskpäevase rongiga. Esmakordselt külastas Holly tornide ja unistuste linna; ta oli väga vaikne, peaaegu arglikult vaatles ta venda, kes moodustas osakese sellest imelisest paigast. Pärast einet käis ta ringi sügava uudishimuga, uurides venna majapidamist. Jolly elutoa seinad olid paneelidega kaetud, kunsti esindasid varem vanale Jolyonile kuulunud Bartolozzi puulõiked ja päevapildid kaaslastest, — noortest meestest, tuliseist, pisut kangelaslikest noormeestest; Holly võrdles neid vaimus Valiga. Ka Jolyon uuris hoolikalt oma poja iseloomu ja maitse tunnuseid.

Jolly tahtis väga, et nad tema sõudmist näeksid; seepärast mindi jõe äärde. Venna ja isa vahel kõndiv Holly tundis uhkust, kui pead tema poole pöördusid ja pilgud temal peatusid. Et Jollyst parimat muljet saada, lahkusid nad temast ujuva paadisilla juures ja lasksid endid üle jõe sõidutada. Saledana — kõigist Forsyte'idest olid üksnes vana Swithin ja George kehakad — sõudis Jolly teisena kaheksamehe-paadis. Ta nägu oli väga tõsine ja innukas. Uhkusega mõtles Jolyon, et ta oli kõige meeldivama välimusega noormees paadis; Hollyle, nagu kunagi õele, jätsid paar teist noormeest parema mulje, kuid ühegi hinna eest poleks ta seda öelnud. Jõgi oli särav sel pärastlõunal, aasad haljendasid, puud olid alles värviküllased. Täiuslik rahu puhkas vana linna kohal; Jolyon kavatses järgmisel päeval mõne visandi teha, kui ilm ilus püsib. Paat möödus neist teist korda, piki silda koju kihutades. Jolly nägu oli täitsa liikumatu; ta ei tahtnud näidata, et ta hingeldas. Jolyon ja Holly läksid üle jõe tagasi ja jäid teda ootama.

«Oo!» ütles Jolly koduteel. «Olin sunnitud tolle Val Dartie täna õhtuks meile kutsuma. Ta tahtis teile einet

pakkuda ja oma tube näidata; parem kutsusin ta siia, et teil minna ei tarvitseks. Mulle ta suurt ei meeldi.»

Holly kahvatuvõitu nägu muutus hõõguvpunaseks.

«Miks mitte?»

«Oh, ma ei tea. Ta on minu meelest kaunis edev ja üldse pisut labane. Missugused ta omaksed on, isa? Ta on vaid kaugemalt sugulane, eks?»

Jolyon varjas end naeratuse taha.

«Küsi Hollylt,» ütles ta. «Holly nägi tema onu.»

«M i n u l e Val meeldis,» vastas Holly enda ette maha vaadates. «Ta onu oli — hoopis teistsugune.» Ripsmete alt vaatas ta vargsi Jolly poole.

«Kas olete kunagi meie perekonnalugu kuulnud, mu kallid?» ütles Jolyon veidra tuju mõjul. «See on päris muinasjutt. Esimene Jolyon Forsyte — igatahes esimene, kellest me midagi teame —, see tähendab teie vana-vana-vanaisa, elas Dorsetshire'is, mere ääres, ja oli «põllupidaja», nagu ütleb teie vanatädi. Ta oli põllumehe poeg — õigemini öelda, nad olid talupojad; teie vanaisa tavatses öelda: võrdlemisi väikesed mehed.» Ta vaatas Jolly poole, et näha, kuidas tema suursugusus selle teate vastu võtab; teise silmaga märkas ta Holly pisut öelat heameelt venna näol ilmneva väikese pettumuse üle.

«Võime teda kujutleda paksuna ja tugevana, esindamas Inglismaad enne tööstusajastu algust. Teine Jolyon Forsyte — sinu vana-vanaisa, Jolly; teda tunneme paremini Superior Dorset Forsyte'ina — ehitas maju, nagu vana pärimus jutustab; talle sündis kümme last ja ta rändas Londonisse. Teatakse, et ta jõi madeirat. Tema esindab Napoleoni sõdade aegset ja üldise rahutuse Inglismaad. Vanim tema kuuest pojast oli kolmas Jolyon, teie vanaisa, mu kallid; ta kauples teega ja oli mitmesuguste ühingute esimeheks; üks tublimaid inglasi maa peal — ja minule kalleim.» Jolyoni häälest oli pilge kadunud; pühalikult vaatasid poeg ja tütar talle näkku. «Ta oli õiglane ja visa, hellameelne ja noor südamelt. Te mäletate teda ja mina mäletan teda. Nüüd teiste juurde! Teie vanaonul Jamesil, noore Vali vanaisal, on poeg nimega Soames; temaga on seotud lugu õnnetust armastusest, mida ma teile ei hakka jutustama. James ja tei-

sed kaheksa kõige vanema Forsyte'i last — neist on veel elus — esindasid Victoria-aegset Inglismaad selle kaubanduslikkude põhimõtetega, viieprotsendilise individualismiga ja oma raha tagasi saada tahtmise põhimõtetega, — kui te teate, mis see tähendab. Igatahes muutsid nad oma pika eluea jooksul omavahel kolmkümmend tuhat naela ümmarguseks miljoniks. Nad ei teinud iial midagi meeletut, — peale teie vanaonu Swithini, kes end vist kord tüssata laskis ühe taskukunstniku poolt ja keda nelja hobusega Forsyte'iks nimetati, sest et ta oma kahte hobust ise juhtis. Nende aeg on möödumas ja kadumas on ka nende tüüp, — mitte just meie kodumaa kasuks. Nad liikusid aeglaselt, kuid olid ka usaldusväärsed. Mina olen neljas Jolyon Forsyte, — vilets nimi edasikandja . . .»

«Ei, isa,» ütles Jolly ja Holly surus isa kätt.

«Jah,» kordas Jolyon. «Olen vilets eksemplar. Kardan, et ma ei esinda midagi muud kui sajandi lõppu, teenimatut sissetulekut, asjaarmastajalikkust ja isiklikku vabadust, — see on midagi muud kui individualism, Jolly. Sina oled viies Jolyon Forsyte, mu poiss, ja sinuga algab uus sajand.»

Kuna ta veel rääkis, astusid nad ühiselamu väravast sisse, ja Holly ütles:

«See on vaimustav, isa!»

Ükski neist ei teadnud õieti, mida Holly mõtles. Jolly oli tõsine.

«Vikerkaar», mida — nagu üksnes Oxfordi võõrastemaju — iseloomustas moodsate sisseseadete puudumine, omas väikest tammepuutahveldisega erasalongi, kus Holly valgesse kleiti riietatuna ja arglikuna üksinda istus, kui ainus külaline sisse astus.

Val võttis ta käe ja puudutas seda nii õrnalt, nagu oleks tal tegemist liblikaga. Kas Holly paneks selle «kehva lille» juustesse? See oleks seal kole tore. Val võttis oma nööpaugust gardeenia.

«Oo! Ei, tänan! See ei lähe ju!» Kuid Holly võttis siiski lille ja kinnitas nõelaga oma kaela juurde; talle meenusid äkki Jolly sõnad «edevusest». Lill Vali nööpaugus oleks tähelepanu äratanud; ja Holly tahtis nii väga, et Val Jollyle meeldiks. Kas Holly taipas, et Val

[illegible] juuresolekul end näitas oma parimast ja rahulikuküljest; kas sellega osalt seletuski Vali veetlev [illegible] teimasse?

«Ta ei rääkinud midagi meie ratsutamisest, Val.»

«Ei maksagi! Jäägu see meie vahele.»

Vali käte rahutus ja jalgade püsimatus tekitas Hollys [illegible] võimutunde; ühtlasi oli see soe tunne — soov teist [illegible]sikuks teha.

«Tuusta mulle Oxfordist. Tore peab see olema.»

Val mõõnis, et oli kole peen teha, mida tahtsid: loenguse kuulamine ei nõudnud suurt vaeva ja mõned poisid [illegible] tõesti väga kenad.

«Aga,» lõpetas ta, «muidugi oleksin parema meelega Londonis ja tuleksin vahel sind vaatama.»

Holly käsi liigatas arglikult põlvel, ta langetas pilgu.

«Ega sa pole unustanud,» ütles Val äkki südant rindu [illegible], «et me pidime koos hulkuma minema?»

Holly naeratas.

«Oh, see oli ju ainult niisama rääkida. Sääraseid asju ei või teha, kui oled täiskasvanud.»

«Tühja kah! Sugulased võivad,» ütles Val. «Suvepuhkuse ajal — see algab juunis, tead, ja on ilmatu pikk — küllap siis leiame juhuse.»

Holly raputas pead, kuigi tal sellele salanõule mõeldes [illegible] värin läbi keha.

«Sellest ei tule midagi,» pomises ta.

«Ei tule midagi!» ütles Val innukalt. «Kes meid siis [illegible]? Ega's ometi sinu isa või su vend?»

Sel hetkel astusid sisse Jolyon ja Jolly; romantika [illegible] Vali lakk-kingadesse ja Holly siidkingakestesse, [illegible] kiheles ja kipitas kogu õhtu, mis polnud just tähelepandav südamlikkuse poolest.

Oma peenetundlikkusega märkas Jolyon varsti mõlema noormehe vahelist varjatud vaenulikkust; Holly aga hämmastas teda. Tahtmata muutus ta irooniliseks, mis noorte enesevälendustungi alati pidurdab. Pärast sööki toodi talle kiri; seda lugenud, jäi ta vaikseks ega rääkinud peaaegu midagi, kuni Jolly ja Val tõusid, et minema hakata. Ta väljus ühes nendega ja saatis oma poega sigarit suitsetades kuni Christ Churchi väravateni.

Tagasi tulles võttis ta taskust kirja ja luges seda lähe
navalgel veel kord.

«Kallis Jolyon,

Soames tuli täna õhtul jälle, — minu kolmekümne
seitsmendal sünnipäeval. Teil oli õigus, ma ei või
enam siia jääda. Homme lähen «Piedmonti» hotelli,
kuid ma ei sõida välismaale, enne kui olen Teid näi
nud. Olen üksi ja nukker.

Sõpruses Teie

Irene»

Ta pani kirja kokku, pistis uuesti taskusse ja kõndis
edasi, imestades oma tunnete ägedust. Mis oli Soames
õelnud või teinud?

Ta pöördus High Streeti, läks piki Turli edasi ja sal
tus tornide, kuplite, õppeasutuste pikkade esikülgede ja
müüride rägastikku, mis tugevas kuuvalguses kord
helendasid, kord pimedasse varju vajusid. Siin, otse
Inglismaa rüütellikkuse südames, oli raske kujutleda, et
üksildast naist võidi tülitada või ta peale jahti pidada, —
kuid mida muud võis Irene kiri tähendada? Soames vist
muidugi nõudis Irenelt, et ta uuesti tema juurde tagasi
läheks; avalik arvamus ja seadus olid ju tema poolt.
«Tuhat kaheksasada üheksakümmend üheksa!» mõtles
Jolyon, vahtides ühe aiamüüri tipul helkivaid klaasikilde.
«Aga kui asi puutub omandisse, siis oleme ikka alles pa
ganad! Homme sõidan linna. Arvan, et on kõige parem,
kui Irene läheb välismaale.» Kuid see mõte ei meeldinud
talle. Miks pidi Soames Irene Inglismaalt välja kihu
tama! Soames võis talle pealegi järgneda, ja vöörsil
oleks Irene veel abitum oma mehe tähelepanuavalduste
vastu! «Pean ettevaatlikult toimima,» mõtles Jolyon.
«See poiss võib veel väga tülikaks muutuda. Mulle ei
meeldinud tema käitumine sõidukis tol õhtul.» Ta mõt
ted pöördusid oma tütrele June'ile. Võis ehk tema
aidata? Kord oli Irene ta parimaks sõbraks; nüüd oli ta
«lastud vares»; June'ile oli ju lastud vareste avitamine
loomupärane! Ta otsustas oma tütrele telegrafeerida, et
ta teda Paddingtoni jaamas ootaks. «Vikerkaare» poole
tagasi minnes püüdis ta endale aru anda oma tundeist.
Kas teda erutaks iga naise sattumine samasugusesse

[illegible] Ei kindlasti mitte. See avameelne otsus viis
[illegible] leidnud, et Holly oli magama läinud, läks
[illegible] oma magamistuppa. Kuid ta ei saanud magada;
[illegible] ta mantlisse mässituna akna juures, vaa-
[illegible] kuuvalgust katustel.

Korvaltoas oli ka Holly ärkvel, mõeldes Vali ripsmeile,
[illegible] alumistele, ja sellele, kuidas saaks Jollyt panna
[illegible] sõbralikumalt suhtuma. Ta väike magamistuba
[illegible] kanget gardeenialõhna, temale see meeldis.

[illegible] Val oli pea oma teisel korral asetseva toa aknast
[illegible] pistnud; ta vahtis kuuvalgesse õue, ilma et ta seda
[illegible] oleks näinud, — selle asemel nägi ta Hollyt sale-
[illegible] ja valgesse riietatuna: sellisena, nagu ta teda sisse
[illegible] nägi kamina ees istuvat.

[illegible] aga lebas oma kitsas magamistaos, käsi põse all,
[illegible] nägi unes, et ta ühes Valiga paadis istus ja temaga
[illegible] sõudis, kuna isa kaldalt hüüdis: «Teine! Auru
[illegible], pagan võtku!»

2. peatükk

SOAMES KATSUB VEEL KORD

[illegible] kõigist säravaist äridest, mis oma akendega ehivad
[illegible] West Endi, oli Soamesi arvates Gaves ja Corte-
[illegible] kõige «ligitõmbavam», — see sõna oli äsja moodi
[illegible]. Soamesil polnud sellist armastust vääriskivide
[illegible] nagu ta onul Swithinil; pärast seda, kui Irene
[illegible] äastal tema majast lahkus ja hülgas kõik tema kin-
[illegible] sädelevad ehteasjad, muutus Soamesile selline
[illegible] vahelahutusviis vastikuks. Kuid ta oli teemantide alal
[illegible] teataval määral asjatundjaks, ja Irene sünnipäeva
[illegible] nädalal oli ta teel Poultrysse ja sealt tagasi juhust
[illegible] pisut aega viitnud suuremate kullasseppade
[illegible] taga, kus kaup küll raha väärtusele ei vas-
[illegible], kuid vähemalt oli maitsekas ja ehtne.

Pärast Jolyoniga koos tehtud sõitu oli pidev mõtisklus
[illegible] järjest enam veennud selles, kui ülimal määral täh-
[illegible] oli ta elus käesolev hetk, kui äärmiselt vajalik oli
[illegible] astuda ja seejuures mitte vääratada. Kuiva ja
[illegible] tunde kõrval, et nüüd oli viimane aeg enda

säilitamise kasuks tegutseda, oma asju korraldada ja perekonda rajada, kiirustas teda ta meelte salajane hõi mille unest oli äratanud naise nägemine, keda ta hu kirglikult oli ihaldanud, ja veendumus, et oli patt ter mõistuse ja Forsyte'i viisipärase tagasihoidlikkuse vas kui ta jättis kasutamata enda päralt oleva naise.

Winifredi asjus oli kuninglik advokaat Dreamer Soames oleks eelistanud Waterbucki, kuid temast oli vahepeal kohtunik tehtud (nii hilja, et tekkis tavalin kahtlus, kas sel polnud poliitilist alust) — soovitanud nõuda abielulise ühiselu jätkamist, mille vajaduse juure Soames polnud kahelnudki. Kui nad vastava otsuse kät saaksid, siis tuleks neil oodata, kas seda täidetakse. Kui mitte, siis tähendaks see kuritahtlikku hülgamist; nei tuleks siis hankida tõendeid lubamatu käitumise kohta ja nad võiksid nõuda lahutust. Kõike seda teadis Soame väga hästi. Teda peeti ju silmapaistvaks õigusteadlaseks See lihtsus õe asjas viis teda veelgi suuremale meelehei tele, kui ta mõtles raskustele iseenda asjas. Kõik tõuka teda lihtsa lahenduse suunas, milleks oli Irene tagasi tulek. Kui see oligi Irenele vastumeelt, — kas temal endal siis ei tulnud tundeid maha suruda, ülekohut andestada, kannatusi unustada? Tema vähemalt ei olnud Irenele iialgi kurja teinud, — ja maapealne elu on täis kompromisse! Ta võis Irenele pakkuda nii palju rohkem, kui Irene praegu omas. Ta oli valmis suurema kindla rahasumma tema nimele kirjutama. Neil päevil uuris ta sageli oma peegelpilti. Ta polnud iialgi tolle Dartie taoline keigar olnud, ei olnud ka kujutlenud, et ta naistele meeldib, kuid ta oli oma välimusest siiski üsna heal arvamusel, — ja mitte põhjusetult, sest tal oli korralik rüht, ta oli hästi säilinud, puhas, terve, kahvatu jumega, joomine ega mingisugused liialdused polnud temasse moonutavaid jälgi jätnud. Forsyte'ide tugev lõug ja teravad näojooned olid tema silmis hüveks. Tema arvates polnud ta välimuses midagi, mis oleks võinud vastikust tekitada.

Mõtted ja igatsused, milledega me päev päeva järel tegeleme, tunduvad viimaks loomulikena, kuigi nad algul näisid kaugeina. Kui ta ainult suudaks anda küllaldasi tõendusi oma kindlast kavatsusest minevikku unustada

[illegible] kui ta teeks kõik, mis ta võimuses on, et Irenele meel[illegible] miks ei peaks siis Irene tema juurde tagasi [illegible]?

Ta läks seepärast üheksanda novembri hommikul [illegible] ja Cortegali juurde, et osta teatav teemantnõel. [illegible] kakskümmend viis, sir; see on enam kui odav. See [illegible]mantnõel d a a m i l e.» Soamesi meeleolu oli selline, [illegible] ja hinnaga kõhklematult nõustus. Ja ta läks oma [illegible], õhuke roheline nahkkarbike rinnataskus. Mitu [illegible]ta päeva jooksul avas ta selle, et vaadata seitset [illegible]dalt sädelevat kivi nende piklikus sametpesas.

[illegible] kui see daamile ei meeldi, sir, siis vahetan selle rõõ[illegible] igal ajal ümber. Kuid seda ei tarvitse karta.» Kui [illegible] tõesti ei tarvitseks karta! Ta tegi suure hulga [illegible], see oli ainus närvide rahustamise viis, mida ta tun[illegible] Tema büroos olles tuli Buenos Airese agendilt tele[illegible]ramm vajalike üksikasjadega ja ühe naisstjuuardi nime [illegible] aadressiga, kes valmis oli vande all tunnistama mis [illegible]. See oli õigeajaline hoiatus Soamesile tema tugeva [illegible]sõgavale juurdunud vastikuse juures, mida temas [illegible] musta pesu pesemine avalikkuse ees. Ja maa[illegible] raudteega Victoria jaama sõites sai ta lehest [illegible] abielulahutusprotsessi kirjeldust lugedes veel ühe [illegible], mis sundis teda soovima alustada oma abielu [illegible]. Kõigi tõeliste Forsyte'ide kiindumus oma pere[illegible] mure ja rahutuse puhul, — ühtekuuluvustunne, [illegible] nad tugevaks ja võimsaks tegi, — sundis teda [illegible] Lane'ile lõunat sööma minema. Ta ei võinud ega [illegible] omastele oma kavatsustest sõnagi lausuda; sel[illegible] oli ta liiga tagasihoidlik ja uhke —, kuid julgustav oli paljas teadminegi, et nad sellest kuuldes rõõmustak[illegible] ja talle edu sooviksid.

James oli sünges meeleolus, sest leek, mille Krügeri [illegible]ilmaatumi häbematus temas süütas, oli kustunud vii[illegible] kuu viletsate tulemuste ja «Timesi» manitsuste [illegible], et ei jõudu pingutataks kõigest väest. Ta ei teadnud, millega see asi lõpeb. Soames püüdis tuju tõsta, pidevalt [illegible]* nime korrates. Kuid Jamesi meeleolu ei parane[illegible]. Seal oli see Colley, kelle nad ühel künkal olid ümber [illegible]; ja too Ladysmith oli all orus, ja kõik kokku [illegible] skole segane lugu»; tema arvates oleks pidanud

meremehi sinna saatma, — need olid need õiged mehed. Krimmi sõjas oli neist palju kasu. Soames vahetas [illegible] ainet, et teda lohutada. Winifred oli kirja saanud, et [illegible] Oxfordis Guy Fawkesi* päeval ilutulestikuga «rassiss [illegible] ainult seetõttu tabamata jäi, et ta oma näo oli mustaks võõbanud.

«Ah,» ümises James. «Ta on arukas mehike.» Varsti pärast seda aga raputas ta pead ja tähendas, ta ei teadvat, mis sellest poisist küll saab. Mõtlikult silmitses ta oma poega ja pomises: «Kahju, et sul endal poissi pole. Oleksin tahtnud lapselast, kes kannaks mu enda nime. Aga noh, mis parata!»

Soames võpatas. Ta polnud oodanud säärast väljahüpet oma südamesaladuse paljastamiseks. Emily nägi, kuidas ta võpatas, ja ütles:

«Lollus, James; ära räägi niimoodi.»

Kuid James ei vaadanud kellelegi näkku ja pomises edasi. Seal oli Roger ja Nicholas ja Jolyon; neil kõigil olid pojapojad. Swithin ja Timothy polnud abiellunud. James ise oli teinud, mis ta suutis; kuid tema lugu on varsti lauldud. Ja ta vaikis, nagu oleks ta väljendamas sügavat lohutust sisaldavaid sõnu. Ta hakkas kahvli ja leivatüki varal praetud aju sööma ja sõi lõpuks ka leivatüki ära.

Soames vabandas end kohe pärast söömist ja läks. Ei olnud just külm, kuid ta riietus kasukasse; see pidi teda kaitsma närviliste värinate eest, millede all ta päev otsa oli kannatanud. Alateadlikult oli tal tunne, et ta jättis kasukas parema mulje kui tavalises mustas ülekuues. Lame nahktoos südame kohal, asus ta teele. Ta polnud suitsetaja, kuid süütas sigareti ja suitsetas seda edasi minnes suure ettevaatusega. Ta liikus mööda puiesteed pikkamisi Knightsbridge'i suunas, meelega aega viites, et kella veerand kümneks Chelsea'sse jõuda. Mis asja küll Irene tegi õhtust õhtusse oma väikeses urkas? Kui salapärased olid naised! Sa elasid nendega külg külje kõrval ega teadnud neist midagi. Mis asja ta tolles Bosinney'a ometi nägi, et kiindus temasse nii pööraselt? Pöörane oli see ju olnud, mis ta tegi, — meeletu kuutõbi ja hullus; see hävitas arusaamise kõigist väärtustest ja purustas nende mõlema elu! Hetkeks täitis Soamesi mingi vaimus-

[illegible] nagu oleks ta mees mõnest juturaamatust, kes [illegible] valmust haaratuna võis Irenele kõik eluvarad [illegible] anda, andestada ja unustada ja tema tuleviku [illegible] haldjaks saada. Teeäärse puu all Knightsbridge'i [illegible] vastas, kuhu kuu heledalt ja selgelt paistis, [illegible] ta veel kord nahkkastikese taskust ja laskis kive [illegible] sädelda. Jah, need olid tõesti puhtaimad kivid! [illegible] kui karp kõvasti krõpsatades kinni läks, käis jälle [illegible] läbi ta närvide; ta hakkas kiiremini kõndima, [illegible] kinnastatud käed kasukataskutes rusikasse ja loo- [illegible] et Irenet kodus pole. Jälle painas teda mõte [illegible] salapärasusest. Õhtust õhtusse üksinda süüa, — [illegible] pidulikult riietatuna, nagu tahaks ta iseennast [illegible] panna, et viibib seltskonnas! Klaverit mängida — [illegible] Isegi koera või kassi polnud tal, niipalju kui [illegible] oli näinud. Ja Soamesile meenus äkki määra, [illegible] ta Mapledurhamis pidas jaamasõitudeks. Iga kord, [illegible] Soames talli läks, seisis loom seal ihuüksi pooltuk- [illegible] ja ometi kõndis ta koju minnes alati erksamalt [illegible] kodust eemaldudes; näis, nagu igatseks ta tagasi oma [illegible] üksindusse! «Ma kohtleksin teda hästi,» mõtles [illegible] ühelt mõttelt teisele hüpates. «Oleksin väga ette- [illegible]tlik.» Ja igatsus koduse elu järele, mille pilkav saa- [illegible] temalt näis igaveseks röövinud olevat, paisus äkki [illegible] südames, nii et ta South Kensingtoni jaama [illegible] unistustesse vajus. King's Roadil tuli lõõtspilli [illegible] mees tuikudes kõrtsist. Soames jälgis hetkeks, [illegible] ta tänavasillutisel oma nõrkadel jalgadel tuiger- [illegible] tantsis omaenda krääksuvate helide saatel; siis [illegible] ta üle tee, et purjus veidrikuga mitte kokku puu- [illegible]. Oheks ööks soolaputkasse! Mäherdused eeslid need [illegible] on! Purjus mees aga oli Soamesi kõrvalepõika- [illegible] märganud ja heatahtlikkude sõimusõnade voog [illegible] talle teisele poole tänavat. «Loodetavasti pane- [illegible] nad ta luku taha,» mõtles Soames tigedusega. «Kui- [illegible] tohivad sellised märatsejad vabalt liikuda, kui väl- [illegible] käib üksikuid naisigi!» Selle mõtte tekitas tema ees [illegible]ndiv naisekogu. Tema kõnnak tundus Soamesile ime- [illegible]lult tuttav; kui eesmineja pöördus nurga taha, kuhu [illegible] temagi, siis hakkas ta süda kõvasti peksma. Ta [illegible] ümber nurga minekuga, et asjas kindel olla. Jah!

see oli Irene; selgesti tundis ta ära tema kõnnaku kõrge poolpimedal tänaval. Veel kaks korda pööras Irene nur ber nurga; viimase nurga juurest nägi Soames, kuidas ta astus majja, milles ta elas. Et teda mitte silmist kaotada, jooksis Soames talle järele, tõttas trepist üles ja sai ta ukse ees kätte. Ta kuulis võtit lukuaugus keeramas vat ja jõudis just siis Irene kõrvale, kui see võpatades avatud ukse vahel ümber pöördus.

«Ära karda,» ütles Soames hingeldades. «Nägin sind juhtumisi. Luba, et ma hetkeks sisse tulen.»

Irene oli käe rinnale surunud, ta nägu oli kahvatanud, silmad kohkumisest suured. Siis näis ta endast jagu saa vat; ta langetas pea ja ütles:

«Hea küll.»

Soames sulges ukse. Ka tema pidi end koguma; kui Irene oli salongi läinud, ootas Soames veel terve minuti sügavalt hinge tõmmates, et oma vasardavat südant ra hule sundida. Sel tuleviku kohta nii tähtsal hetkel nahk karpi taskust välja võtta tundus talle toorusena. Ent kui ta seda välja ei võta, siis pole tal oma tulekut eelalgu millegagi vabandada. Selles keerulises olukorras haaras teda kärsitus igasuguste vabanduste ja õigustuste välja duse vastu. Ta seisis paratamatuse ees ja pidi sellele otse näkku vaatama! Ta kuulis Irene nukrat häält liigu tava leebusega ütlevat:

«Miks tulid sa jälle? Kas sa aru ei saa, kui väga ma eelistaksin, et sa ei tuleks?»

Soames heitis pilgu ta riietele, — tumepruun samet, sooblinahkne boa ja samasugune ümmargune mütsike. Kõik sobis talle imehästi. Ilmselt jätkus tal raha riiete ostmiseks! Soames ütles järsult:

«Täna on su sünnipäev. Tõin sulle selle,» ja ta ulatas Irenele rohelise nahkkarbi.

«Oo! Ei — ei!»

Soames vajutas nupule; karp avanes ja seitse kivi säras kahvatuhallil sametil.

«Miks mitte?» ütles Soames. «Ainult märgiks, et sa mulle enam pahane pole.»

«Ma ei või.»

Soames võttis ehte karbist välja.

«Las ma ainult vaatan, kuidas see sobib.»

Irene põrkas tagasi.

Soames läks talle järele, sirutas käe ja hoidis ehet ta Irene põrkas jälle tagasi.

Soames langetas käe.

«Irene,» ütles ta. «Unusta minevik. Kui m i n a seda siis võid kindlasti ka sina. Algame uuesti, nagu midagi olnud. Kas jah?» Ta hääl oli nukker ja näkku puuritud silmades oli midagi anuvat.

Irene tõstes mõttes vastu seina surutud Irene neelatas see oli tema ainus vastus. Soames rääkis edasi:

«Kas tahad tõesti eluaeg siin väikeses koopas elada poolsurnu? Tule minu juurde tagasi ja ma annan kõik, mis sa tahad. Võid omaenda elu elada; vanda seda.»

Ta nägi, kuidas Irene huuled pilkavalt kõverdusid.

«Jah,» kordas Soames. «Seekord mõtlen seda tõsiselt. Ainult ühe palun sult. Ma tahan — ma tahan poega. Ära sellliselt otsa vahi! Ma vajan poega. See on ränk.» Ta hääl muutus läbematuks, nii et ta seda vaevalt ise tundis; kaks korda heitis ta pea kuklasse nagu õhku lämbes. Kuid nähes Irene tumedaid silmi, mis mingi hirmuga ainiti tema näkku vahtisid, võttis ta end kokku ja ta piinav kindlusetus muutus vihaks.

«Kas see on nii väga ebaloomulik?» ütles ta läbi hammaste. «Kas on ebaloomulik, kui inimene tahab last omaenda naiselt? Sina rikkusid meie elu ja hävitasid kõik. Elame vaid poolikult ja ilma tulevikuta. On see sulle nii ükskõikne, et ma kõige kiuste sind ikka veel oma naist tahan? Räägi, — jumala pärast, räägi ometi!»

Irene näis katsuvat rääkida, kuid ei suutnud.

«Ma ei taha sind hirmutada,» ütles Soames leebemalt. «Isevaas teab seda. Tahaksin sulle vaid selgeks teha, et ma nii enam elada ei saa. Tahan sind tagasi. Vajan sind.»

Irene tõstis käe ja kattis alumise osa näost, ta silmad aga vahtisid ikka veel Soamesi, nagu loodaks ta, et need jaksavad teda vaos hoida. Kõik need viljatud ja piinad aastad — oh, mis ajast peale? — peaaegu sellest ajast, mil ta Irenet esmakordselt nägi, ärkasid tuseva lainena taas ellu Soamesi mälestuses; ta nägu lõpuks krambis, millest ta kuidagi jagu ei saanud.

«Veel pole liiga hilja,» ütles ta. «Ei ole, — kui vaid sina seda usud.»

Irene võttis käe suu eest; mõlema käega tegi ta ... rinna kohal ahastavaid liigutusi. Soames haaras ta kätest kinni.

«Lase lahti!» ütles Irene hingeldades. Kuid Soames hoidis neid kinni ja püüdis vaadata tema silmadesse, mis ei pilkunud. Siis ütles Irene rahulikult:

«Ma olen siin üksi. Ega sa ei käitu niisama nagu kord varem?»

Soames pillas ta käed, nagu oleksid need tulised rauad, ja pöördus kõrvale. Kas nii püsiv leppimatus oli üldse võimalik? Kas võis üksainus vägivaldne omandamisakt nii kaua meeles seista? Kas sulges see tema eest lõplikult kõik teed? Ja üles vaatamata ütles ta kangekaelselt:

«Ma ei lähe enne, kui sa mulle oled vastanud. Ma pakun sulle, mida vähesed mehed pakuksid. Ma vajan ... vajan mõistlikku vastust.»

Peaaegu üllatusega kuulis ta Irenet ütlevat:

«Sulle ei saa anda mõistlikku vastust. Mõistusel pole selle asjaga midagi tegemist. Võid kuulda ainult julma tõtt: pigemini sureksin.»

Soames jäi talle ainiti näkku vaatama.

«Oo!» ütles ta. Teda tabas mingi kõnelemis- ja liikumisvõimetus; ta värises nagu inimene, keda on surmavalt solvatud ja kes veel ei tea, kuidas sellesse suhtuda või kuidas see temasse mõjub.

«Oo!» ütles ta jälle. «On see nii hull? Kas tõesti? Sa pigemini sureksid. See on alles tore!»

«Mul on kahju. Sa nõudsid mult vastust. Ma ei saa tõde muuta, eks ole?»

Selle nii kummalise seletuse vastu otsis Soames tegelikkuselt abi. Ta pistis nõela karpi tagasi ja pani karbi taskusse.

«Tõde!» ütles Soames. «Sellist asja pole naiste juures olemaski. Ainult närvid — närvid.»

Ta kuulis, kuidas Irene sosistas:

«Jah, närvid ei valeta. Kas sina seda veel ei teadnud?» Soames vaikis; teda painas mõte: «Ma t a h a n seda naist vihata. Ma tahan teda vihata.» Selles oligi

... Kui ta vaid suudaks! Ta heitis pilgu Irenele, kes ... seisis seina najal, pea püsti ja käed koos, — ... nagu oleks tahetud teda maha lasta. Ja Soames ütles ruttu:

«Ma ei usu sellest ainust sõnagi. Sul on armuke. Kui ... siis ei oleks sa selline — selline väike lollpea.» ... silmade ilmest märkas ta, et oli midagi ennatut ... ja liiga ootamatult tagasi abieluaegsesse vabasse ... langenud. Ta pöördus ukse poole. Kuid ta ei ... väljuda. Miski ta sisimas takistas teda: too sü... ja salajasim Forsyte'ide iseloomuomadus, — ... tunnustada oma visaduse fantastilist abitust. ... pöördus jälle ümber ja jäi seisma, selg vastu ust. ... vastas seisis Irene, selg vastu seina; Soames ei ... et midagi naeruväärset oli selles, kuidas neid ... toa laius teineteisest lahutas.

«Kas sa ialgi mõtled kellelegi peale iseenda?» ütles Soames.

Irene huuled värisesid; siis vastas ta pikkamisi:

«Kas oled ialgi mõelnud, et ma mõistsin oma eksitust — oma lootusetut, hirmsat eksitust — juba meie ... esimesel nädalal? Kolm aastat püüdsin kohaneda, — sa ju tead, et ma püüdsin? Kas tegin seda ... pärast?»

Soames kiristas hambaid.

«Jumal teab, mis see oli. Mina pole sind ialgi mõistnud ega mõista sind ialgi. Sul oli kõik, mis sa tahtsid; ... võid selle jällegi saada, — võid saada veel rohkemgi. ... sul minu vastu on? Küsin sult selge sõnaga: Mis ... on?» Ta ei märganud selles küsimuses sisalduvat ... vaid rääkis kirglikult edasi: «Ma pole vigane, ... jälestust äratav, pole jäme, pole rumal. Mis see siis ...? Mis saladus see minus on?»

Irene vastuseks oli pikk ohe.

Soames pani käed risti liigutusega, mis tema kohta oli kummaliselt väljendusrikas.

«Kui ma täna õhtul siia tulin, siis olin — siis lootsin — siis mõtlesin teha — kõik, mis ma saan, et minekku kustutada ja uuesti otsast peale hakata. Ja sina tuled «närvidega», tuled vaikimise ja ohkamisega. Selles

pole midagi tõelist ega käegakatsutavat. See on — see on nagu ämblikuvõrk.»

«Jah.»

See teises toa otsas sosistatud sõna tegi Soamesi uuesti hulluks.

«Noh, ma ei taha olla ämblikuvõrgus. Ma purustan selle.» Ta läks otse Irene juurde. «Nüüd!» Mis ta Irene juurde minnes teha tahtis, seda ei teadnud ta isegi. Kui ta aga üsna Irene lähedal oli, ärritas teda äkki naise riiete vana tuttav lõhn. Ta pani käed Irene õlgadele ja kummardus, et teda suudelda. Ta ei suudelnud aga mitte huuli, vaid kõvasti kokkusurutud suu kitsast joont; siis tõukasid Irene käed ta näo eemale; ta kuulis Irene hääli ütlevat: «Oo! Ei!» Häbi, sisetundepiin, oma jõuetuse tunne mattis enda alla kogu Soamesi olemuse; ta pöördus kanna peal ümber ja läks otse uksest välja.

3. peatükk

KÜLASKÄIK IRENE JUURDE

Jolyon leidis June'i end Paddingtoni jaamaesiseli ootamas. June oli ta telegrammi eine ajal kätte saanud. Oma korteri — ateljee ja kaks magamistuba ühes St. John's Woodi aias — oli ta valinud täieliku sõltumatuse tõttu, mida see talle kindlustas. «Moraalivalvurite» silmadele nähtamatult, kestvalt majas viibivaist teenijaist takistamatult võis ta «lastud vareseid» igal päevasel või öisel kellaajal vastu võtta; sageli kasutas June'i ateljeed mõni «varestest», kel endal ateljeed ei olnud. June nautis oma vabadust ja oli sellesse mingi neitsiliku kirega kiindunud; soojust, mille ta oleks Bosinney peale raisanud ja millest, tema forsaitlikku visadust arvestades, Bosinney kindlasti oleks tüdinenud, kulutas ta nüüd kunstnike maailma tunnustamatute ja paljutõotavate «suurvaimude» peale. Ta elas vaid selleks, et pardipoegi muuta luikedeks, kelledeks tema neid pidas. Ta oli nii innukalt abivalmis, et kaotas otsustusvõime. Kuid ta oli aus ja helde; oma väikese agara käega võitles ta masendavate akadeemiliste ja äriliste arvamuste vastu,

ja kuigi ta sissetulek küllalt suur oli, näitas ta pangaarve ometi sageli puudujääki.

Paddingtoni jaama tuli ta külaskäigult Eric Cobbley juurest, mis teda hingepõhjani oli erutanud. Mingi vilets pildisaal oli lõppeks siiski keeldunud tolle siledate juustega suurvaimu maalide näitust korraldamast. Selle ettevõtte häbitu asjaajaja oli pärast Cobbley stuudio külastamist väljendanud arvamust, et selline näitus oleks «mõõgivõimaluste seisukohalt vaadates enam kui kehv». See ärilise pelgurlikkuse ülim näide June'i lemmikvarese suhtes (ja Cobbley käsi käis naise ja kahe lapsega nii pahasti, et June oli sunnitud oma pangaarve üle kulutama) pani ikka veel punetama ta kitsa kindlameelse näo ja tegi ta punakuldsed juuksed veel säravamaks kui muidu. Ta kaelustas oma isa ja istus ühes temaga üüriuudukisse, — temal oli Jolyoniga niisama palju rääkimist kui Jolyonil temaga. Oli vaid küsitav, kumb neist pidi algust tegema.

Jolyon jõudis vaevalt sõnadeni: «Tahtsin, et sa tulekski, kallis,» kui ta June'i näkku vaadates ta siniste silmade siia-sinna liikumisest (see meenutas saaki varitseva kassi sabaotsa liigutusi) märkas, et June teda üldse ei kuulanud.

«Isa, kas on tõsi, et ma mitte kuidagiviisi oma raha kallale ei pääse?»

«Onneks pääsed ainult protsentide kallale, mu kallis.»

«Kui kole rumal! Kas midagi selle vastu teha ei saa? See peaks ometi võimalik olema. Tean, et ma saaksin väikese näitusesaali osta kümne tuhande naela eest.»

«Väike näitusesaal,» pomises Jolyon, «tundub tagasihoidliku soovina! Kuid su vanaisa nägi ette selliseid soove.»

«Minu arvates,» hüüdis June suure ägedusega, «on kõik see raha eest hoolitsemine kohutav, kui maailmas on nii palju suurvaime, kes nii vähese raha puudumise pärast lihtsalt hukkuvad. Ma ei lähe iialgi mehele ega saa lapsi; miks ei peaks mul võimalust olema natuke head teha, selle asemel et olla käsist-jalust seotud oletatavate juhtumite pärast, mida iialgi ei tule?»

«Meie nimi on Forsyte, mu kallis,» vastas Jolyon iroo-

nilise häälega, millega tema tormakas tütar polnud ilmselt harjuda saanud. «Ja Forsyte'id, nagu sa tead, on inimesed, kes oma rahaasju selliselt korraldavad, et nende lapselapsed, surres enne oma vanemaid, peavad tegema testamente, et pärandada edasi varandusi, mille nad alles pärast vanemate surma kätte saavad. Kas suudad sellest aru saada? Mina ka mitte, kuid nii see igatahes on. Meie juures valitseb põhimõte, et varandus ei tohi minna väljapoole seni, kuni on mingi võimalus seda perekonnale säilitada; kui sina sured vallalisena, siis jääb raha Jolyle ja Hollyle ja nende lastele, kui nemad peaksid abielluma. Eks ole meeldiv mõelda, et ühelgi teist ilmselgi ei tule puudust kannatada, ükskõik mis te ka teete.»

«Aga kas ma ei saa endale seda raha laenata?»

Jolyon raputas pead.

«Kindlasti võiksid mõne näituseruumi üürida, kui sa vajaliku raha oma tuludest kokku hoiaksid.»

June ümatas põlglikult.

«Siis ei jääks mul midagi järele teiste aitamiseks.»

«Mu kallis laps,» pomises Jolyon. «Kas see poleks ükskõik?»

«Ei,» ütles June lõikavalt. «Osta saaksin kümne tuhandega; see oleks vaid nelisada aastas. Kuid üüri peaksin maksma tuhat naela aastas ja mulle jääks siis kõigest viissada. Mõtle, isa, mis ma teha võiksin, kui mul see saal oleks. Lühikese ajaga teeksin Eric Cobbley'le nime ja veel paljudele teistelegi.»

«Kes nime väärib, see teeb endale aja jooksul selle isegi.»

«Siis, kui ta surnud on!»

«Kas tunned ühtki elavat inimest, mu kallis, kes sellest paremaks sai, et tal nimi on?»

«Jah, sind,» ütles June ta käsivart surudes.

Jolyon võpatas. «Mind?» mõtles ta. Ahaa! Nüüd palub ta mult midagi. Seda me, Forsyte'id, oskame, — igaüks oma eri viisil.

June nihutas end temale lähemale.

«Isake,» ütles ta. «Osta s i n a see näitusesaal, ja ma maksan sulle selle eest nelisada naela aastas. Siis ei saa keegi meist kahju. Pealegi on see suurepärane rahamahutusviis.»

Jolyon käänles ja väänles.

«Kas sa ei arva,» ütles ta, «et see on pisut kahtlane, kui kunstnik ostab näitusesaali? Pealegi on kümme tuhat ikka suur raha, ja mina pole ärimees.»

June silmitses teda heakskiitva imetlusega.

«Muidugi mitte,» ütles ta. «Aga sa oled hirmus asjalik. Ja ma olen kindel, et see end tasub. See on parim võimalus neid viletsaid äritsejaid ja muid selliseid inimesi kõrvaluks teha.» Jällegi surus June oma isa käsivart.

Jolyoni nägu väljendas nöökivat meeleheidet.

«Kus asetseb see ihaldatud saal? Hiilgavas kohas tõenäoliselt?»

«Osana Cork Streeti lähedal.»

«Ah,» mõtles Jolyon. «Seda ma arvasin. Nüüd aga selle juurde, mida mina t e m a l t tahan!»

«Noh, ma mõtlen järele, kuid mitte praegu. Kas mäletad Irenet? Tahaksin, et sa ühes minuga tema juurde läheksid. Soames ajab teda jälle taga. Tal oleks julgem, kui leiaksime talle kuhugi pelgupaiga.»

See juhuslikult tarvitatud sõna pidi paratamatult ärritama June'i huvi.

«Irene! Ma pole teda näinud pärast seda, kui... Muidugi! Aitaksin teda meelsasti.»

Nüüd oli Jolyoni kord suruda tema käsivart, soojalt imetledes väikest tulihingelist ja suuremeelset olendit, kelle ta oli sigitanud.

«Irene on uhke,» ütles ta, June'i poolviltu vaadeldes; ta kahtles äkki June'i diskreetsuses. «Teda on raske aidata. Peame õrnad ja ettevaatlikud olema. Siin ta elabki. Ma telegrafeerisin talle, et ta meid ootaks. Saadame oma kaardid üles.»

«Ma ei salli Soamesi,» ütles June sõidukist väljudes. «Ta kirtsutab nina kõige üle, millel pole menu.»

Irene oli «Piedmonti» hotelli nõndanimetatud daamide salongis.

Suure moraalse julgusega, mis oli ta tugevamaid külgi, sammus June otse oma endise sõbra juurde, suudles teda põsele ja mõlemad istusid sohvale, millel võõrastemaja asutamisest saadik veel keegi polnud istunud. Jolyon nägi, et Irenet sügavasti liigutas June'i lihtne andestus.

«Soames tülitab teid siis jälle?» küsis ta.

«Ta käis eile minu juures; ta tahab, et ma tema juurde tagasi läheksin.»

«Sa muidugi ei lähe!» hüüdis June.

Irene naeratas natuke ja raputas pead. «Aga tema seisund on kohutav,» pomises ta.

«See on ta enda süü; ta oleks pidanud end sinust lahutada laskma, kui see võimalik oli.»

Jolyonile meenus, kui innukalt June vanasti oli loodnud, et lahutusprotsess ei määriks ta truudusetu, surnud peigmehe nime.

«Kuulakem, mida Irene teha kavatseb,» ütles ta.

Irene huuled värisesid, kuid ta rääkis rahulikult.

«Oleks kõige parem, kui annaksin talle uue põhjuse minust vabanemiseks.»

«Kui hirmus!» hüüdis June.

«Mis muud võin ma teha?»

«Sellest ei saa juttugi olla,» ütles Jolyon väga rahulikult. *«Sans amour.»**

Ta uskus, et Irene hakkab nutma; kuid Irene tõusis ruttu püsti, pööras neile peaaegu selja ja katsus enese valitsust tagasi saada.

June ütles äkki:

«Ma lähen Soamesi juurde ja ütlen, et ta su rahule jätaks. Mida ta veel tahab oma eas?»

«Last. See on loomulik.»

«Last!» hüüdis June põlglikult. «Muidugi! Et talle oma raha jätta. Kui ta last tahab, siis otsigu keegi ja saagu see; siis võid sa ennast temast lahutada lasta ja ta võib selle teise naiseks võtta.»

Jolyon märkas äkki, et ta June'i kaasavõtmisega oli vea teinud; tema äge sõjakus oli vesi Soamesi veskile.

«Irenele oleks kõige parem, kui ta vaikselt tuleks meie juurde Robin Hilli ja ootaks, kuidas asjad kujunevad.»

«Muidugi,» ütles June. «Kuid . . .»

Irene vaatas Jolyonile otse näkku, — kõik Jolyoni hillsemad katsed seda pilku mõista jäid tagajärjetuks.

«Ei! Tooksin vaid sekeldusi teile kõikidele. Lähen välismaale.»

Tema häälekõlast mõistis Jolyon, et see oli lõplik

Teda läbis asjasse mittepuutuv mõte: «Ma võiksin ju sinna vaatama minna.» Kuid ta ütles:

«Kas te ei arva, et oleksite välismaal veel abitum, kui ta teile järele tuleks?»

«Ma ei tea. Võin vaid katsuda.»

June kargas püsti ja hakkas toas edasi-tagasi käima.

«See kõik on kohutav,» ütles ta. «Miks peab see jälle piinakirjalik seadus inimesi piinama ja õnnetuks ja abitaks tegema aastast aastasse?» Ent keegi tuli tuppa ja June jäi vait. Jolyon lähenes Irenele.

«Kas vajate raha?»

«Ei.»

«Kas soovite, et ma teie korteri välja üürin?»

«Jah, Jolyon, palun.»

«Millal te sõidate?»

«Homme.»

«Aga te vahepeal sinna tagasi ei lähe?» Seda ütles Jolyon kartusega, mis ta enda meelest kummaline tundus.

«Ei; võtsin kõik vajaliku kaasa.»

«Te saadate mulle oma aadressi?»

Irene sirutas talle käe:

«Te olete nagu kalju.»

«Kalju liivasel pinnal,» vastas Jolyon tugevasti tema käsi surudes. «Kuid rõõmuga teen igal ajal kõik, mis tarvis, pidage seda meeles. Ja kui te meelt muudate . . . Tule, June, jäta jumalaga.»

June tuli akna juurest ja surus Irene oma käte vahele.

«Ära temale mõtle,» ütles ta tasa. «Naudi oma elu ja mingu sul hästi!»

Mõeldes pisaraile Irene silmis ja naeratusele ta huulel, väljusid nad üsna vaikseina ja möödusid daamist, kes oli seganud nende kõnelust ja nüüd lehitses laual olevaid ajakirju.

Rahvusliku Pildigalerii ette jõudes hüüdis June:

«Küll on ikka häbituid julmureid ja hirmsaid seadusi!»

Kuid Jolyon ei vastanud. Temas oli midagi ta isa tasakaalust, ja ta võis asjadesse erapooletult suhtuda isegi siis, kui ta tunded olid erutatud. Irenel oli õigus; Soamesi seisund oli niisama halb või veel halvem kui tema oma.

Mis aga puutub seadusesse, siis oli see loodud inimeste jaoks, kellesse seesama seadus suhtus kui õige madalsi seisvaisse. Kartes, et ta oma tütre seltsi jäädes nii vol teisiti midagi ebadiskreetset teeb, ütles ta, et peab ruttama Oxfordi tagasiminevale rongile, hõikas voorimehe ja jättis June'i Turneri akvarelle vaatama, lubades, et ta näituseruumi asja üle järele mõtleb.

Kuid selle asemel mõtles ta Irenele; kaastunne on õel davasti armastuse kaksikvend! Kui nii, siis oli ta kindlasti Irenesse armumise ohus, sest ta tundis temale sügavasti kaasa. Mõelda, et ta seotuna ja üksildasena pidi mööda Euroopat rändama! «Loodan, et ta pead ei kaota,» mõtles Jolyon. «Ta võib hõlpsasti meelt heita.» Nüüd, kus Irene haprad tegevusniidid olid katkenud, ei suutnud Jolyon kujutleda, kuidas ta edasi elab, — nii ilus olend ilma ühegi lootuseta, mängukanniks igaühe käes! Jolyoni meelekibedus sisaldas rohkem kui natuke kartust ja kiivust. Naised teevad kummalisi asju, kui neid kitsikusse aetakse. «Tahaksin teada, mis Soames nüüd teeb!» mõtles ta. «Äärmiselt rumal ja mõttetu olukord! Ja teised arvatavasti ütlevad, et Irene on ise süüdi.» Väga hajameelsena ja nukrana istus ta rongi, kaotas pileti ja kergitas Oxfordi jaamas kübarat daami ees, kelle nägu talle tuttav tundus, kelle nimi talle aga meelde ei tulnud isegi siis, kui ta teda nägi «Vikerkaares» teed joomas.

4. peatükk

KUHU FORSYTE'ID ASTUDA KARDAVAD

Oma lootuste purunemisest värisedes, roheline lame nahkkarbike ikka veel südame kohal, eemaldus Soames mõtetega, mis olid kibedad nagu surm. Ämblikuvõrk! Kiiresti kõndides ja kuuvalgel mitte midagi nähes mõtles ta kramplikult äsjaseile sündmustele ja Irene kujule, mis tema puudutusel oli otsekui tardunud. Ja mida rohkem ta mõtles, seda kindlamalt uskus ta, et Irenel oli armuke, — vastasel korral oleksid naeruväärsed tema sõnad: «Ennem sureksin!» Kuigi Irene teda ennast iial polnud armastanud, ei teinud ta ometi mingisuguseid

[illegible], enne kui Bosinney esile kerkis. Ei; ta oli [illegible] armunud, muidu poleks ta andnud nii melodra[illegible] vastust tema ettepanekule, mis igatahes oli [illegible]. Väga hea! See lihtsustas asja.

«Astun samme, et teada saada, kuidas lood on,» mõtles Soames. «Homme hommikul lähen kõigepealt Polteedi juurde.»

Kuid isegi seda otsust tehes teadis ta, et tal iseendaga veel raskusi tekib. Polteedi agentuuri oli ta oma tegevusaastate jooksul nii mitugi korda kasutanud — alles [illegible] hiljuti Dartie asjas —, kuid ta poleks iialgi võimalikuks pidanud, et laseb sel agentuuril jälgida omaenda [illegible].

See oli liiga häbistav talle enesele!

Sellele kavatsusele ja oma haavatud uhkusele mõeldes ei saanud ta magada. Alles habet ajades meenus talle äkki, et Irene elas nüüd oma neiupõlve nime all. Polteed ei teaks — igatahes alguses mitte —, kelle naine ta on, [illegible] vaataks Soamesile teenistusvalmilt näkku, et ta seljatagu irvitada. Irene võiks niisama hästi olla mõne tema [illegible] naine. Ja kas ta seda polnudki, — eks olnud ju Soames iseenda advokaat?

Ta teostas oma kavatsuse, niipea kui see võimalik oli, kartes, et ta muidu ehk siiski meelt muudab. Ta laskis Warmsonil endale varahommikul tassi kohvi tuua ja hiilis majast enne hommikusööki vargsi välja. Kiiresti kõndis ta ühele noist kitsaist West Endi tänavaist, kus Polteed ja teised samasugused firmad valmis olid jõukama klassi voorusi teenima. Seni oli ta alati lasknud Polteedi enda juurde Poultrysse tulla; kuid ta teadis tema aadressi ja oli uste avamise ajaks seal. Esimeses toas, mis oli sisustatud nii mugavasti nagu mõni rahalaenutajabüroo, teretas teda daam, kes meenutas kooliõpetajat.

«Tahan näha mr. Claud Polteedi. Ta tunneb mind, — mu nimi pole tähtis.»

Ta püüdis kõik teha, et ükski teada ei saaks, et tema — Soames Forsyte — oli sunnitud oma naise järele luurata laskma.

Mr. Claud Polteed — kes täiesti erines Lewis Polteedist — oli üks noid tumedate juustega, pisut kongus ninaga ja vilgaste pruunide silmadega mehi, keda hõlp-

sasti võib juutideks pidada, kes aga tegelikult on foinit lased; ta võttis Soamesi vastu toas, kust tihedate va pade ja eesriiete tõttu ükski hääl välja ei tungi Sisustus oli usaldust äratav; kuskil polnud mingisugu dokumentide jälgi näha.

Ta teretas Soamesi aupaklikult ja keeras ainsa uks mõnel määral suurustavalt lukku.

«Kui mõni klient mulle järele saadab,» tavatses ta öelda, «siis on ta nii ettevaatlik, kui tahab. Tuleb ta siis siis paneme ta uskuma, et tal ei tarvitse kõrvalisi kuula jaid karta. Võin julgesti öelda, et kui mitte millegi muu poolest, siis julgeoleku poolest me seisame esimese kohal . . . Noh, sir, mis ma võin teie heaks teha?»

Soamesi ängistas erutus nii, et ta vaevalt rääkida suu tis. Oli tingimata tarvis selle mehe eest varjata, et tal oli asja vastu muid kui kutsealaseid huvisid; ja masinlikult omandas ta nägu oma tavalise poolviltuse naeratuse.

«Tulen teie juurde nii varakult, sest et ühtki tundi ei tohi kaotada (ühe tunni pärast võis ta siiski veel meele muuta!). Kas teil on mõni tõesti usaldusväärne naine vaba?»

Mr. Polteed keeras ühe laeka lukust lahti, võttis sealt märkmiku, silmitses seda ja pani laeka jälle lukku.

«Jah,», ütles ta. «Täpselt selline naine.»

Soames oli istunud ja jala põlvele pannud; teda ei reetnud miski peale nõrga puna, mida väga hästi võis pidada tema loomupäraseks jumeks.

«Siis saatke ta kohe välja, et kuni edaspidiste korraldusteni jälgida mrs. Irene Heronit.» Ja ta andis Irene aadressi.

«Otsekohe,» ütles mr. Polteed. «Arvatavasti lahutus?» Ja ta sõnas kõnetorusse: «Kas mrs. Blanch on seal? Kümne minuti pärast tahan temaga rääkida.»

«Võtke kõik aruanded ise vastu,» jätkas Soames. «Ja saatke need pitseerituina ja tähituina isiklikult minule. Mu klient nõuab, et asi jääks ülimasse saladusse.»

Mr. Polteed naeratas, nagu soovides öelda: «Ärge mind õpetama tulge, kallis härra»; ja hetkeks libises ta pilk mitteametlikult üle Soamesi näo.

«Ses suhtes olgu ta täiesti rahulik,» sõnas ta. «Kas suitsetate?»

ütles Soames. «Võib-olla jookseb asi tühja, — te Kui mõni nimi teatavaks saab või jälgimist Polteed noogutas pead.

Võin asja seada salakirja alusele. Sel juhul ei nime- nimesid; me töötame numbritega.»

Ta keeras teise laeka lukust lahti, võttis sealt kaks kirjutas neile midagi ja andis ühe neist Soamesile.

Hoidke seda, sir; see on teie võti. Teine eksemplar minu kätte. Nimetame seda asja 7-ks. Jälitatav on 17; maja 19; maja 25; teie ise — see tähendab teie firma — minu firma 32; mina ise 2. Kui teil peaks tarvis kirjalikult oma klienti mainida, siis on tema oleks 43, kahtlustatav isik oleks 47; järgmine isik 51. Kas teil veel erilisi vihjeid või korraldusi?»

Ei,» ütles Soames. «Palun vaid mitte kuidagi tähele- äratada.»

Polteed noogutas jälle pead: «Kulud?»

Soames kehitas õlgu.

«Kulud püsigu mõistlikkuse piirides,» vastas ta tähtsalt ja tõusis püsti. «Jäägu see asi täiesti teie kätte.»

«Täiesti,» ütles mr. Polteed, kes äkki seisis Soamesi ja ukse vahel. «Teises asjas tulen varsti teie juurde. Head aega, sir.» Ta silmad käisid veel kord mitteametlikult üle Soamesi näo ja ta keeras ukse lukust lahti.

«Head aega,» ütles Soames, ilma et ta oleks vasakule või paremale vaadanud.

Tänaval vandus ta tõsiselt ja tasa omaette. Ämblik- sõrk, — ja et seda purustada, pidi ta kasutama säärast nuiskimist; nurgatagust ja ebapuhast luuramist, mis nii õõvastik oli inimesele, kes vaatas oma eraelule kui püh male omandile. Kuid liisk oli langenud, ta ei saanud enam taanduda. Ja ta läks Poultrysse ning lukutas rohelise nahkkarbi ühes salakirjavõtmega, mille üles- andeks oli kristallselgeks teha ta kodune pankrot.

Imelik, et mees, kelle elu kulus varanduslike raskuste ja teiste inimeste koduste äparduste avalikkuse ette kand- misega, — imelik, et selline mees nii üliväga kartis ise- enda koduste asjade avalikkuse ette sattumist; ja siiski

polnud see imelik, sest kes tundis veel paremini kohalike asjaarutuste tundetut käiku?

Päev otsa töötas ta rängasti. Winifred pidi kella neljaks büroosse tulema; Soames tahtis ta kaasa võtta Temple'isse* nõupidamisele advokaat Dreameriga; tegi oodates luges Soames veel kord kirja, mille Winifred tema nõuandel Dartie ärasõidu päeval oli kirjutanud ja milles ta Dartie't palus tagasi tulla.

«Kallis Montague,

sain Su kirja teatega, et Sa mu jäädavalt maha jätad ja sõidad Buenos Airesesse. See muidugi vapustas mind väga. Esimest juhust kasutades kirjutan Sulle ja teatan, et olen valmis minevikku unustama, kui Sa kohe mu juurde tagasi tuled. Palun tee seda. Ma olen väga erutatud ega taha praegu muud midagi öelda. Saadan selle kirja tähitult aadressil, mille Sa oma klubisse jätsid. Palun telegrafeeri mulle.

Sinu Sind ikka veel armastav naine
Winifred Dartie.»

Uhhh! Missugune jama! Soames mäletas, kuidas ta üle Winifredi õla vaatas, kui Winifred maha kirjutas seda, mis tema oli pliiatsiga ette kirjutanud; sulge kõrvale pannes ütles Winifred imeliku häälekõlaga (nagu ei teaks ta isegi õieti, mida tahta): «Kui ta äkki tuleb, Soames!» «Ta ei tule enne,» oli Soames vastanud, «kui ta raha on läbi löönud. Sellepärast peamegi kohe tegutsema.» Winifredi kirja ärakirja juurde oli lisatud «Iseseumi» klubist purjus päi saadetud kritseldise algupärand. Soames oleks soovinud, et joobnud olek selle juures nii ilmselt märgatav poleks olnud. Just selliseist asjust haarab kohus kinni. Tal oli tunne, nagu kuuleks ta kohtuniku häält ütlevat: «Seda võtsite tõsiselt? Küllalt tõsiselt, et talle niisugust kirja kirjutada. Arvate, et ta tõesti mõtles, mis ta kirjutas?» Ükskõik! Ei saadud valelda tõsiasja vastu, et Dartie oli ära sõitnud ega olnud tagasi tulnud. Oli olemas ka tema telegraafi teel saadetud vastus: «Tagasitulek võimatu. Dartie.» Soames raputas pead. Kui asi lähemate kuude jooksul korras pole, siis kerkib too mees jälle esile nagu valeraha. Temast lahti

[illegible] hoiaksid nad kokku vähemalt tuhat naela aastas, [illegible]stamata kõiki Winifredi ja isa pahandusi. «Pean [illegible]ri kiirustama,» mõtles Soames. «Asi tuleb ruttu [illegible]ada.»

Winifred, kes oli riietunud mingeisse poolleinarõivasse, mis väga hästi sobisid ta heledate juustega ja pika [illegible]ega, — saabus Jamesi hobustega Jamesi tõllas. [illegible] polnud seda sõidukit Citys enam näinud pärast [illegible], kui ta isa viie aasta eest ettevõttest välja astus; [illegible] vanamoeline välimus põrutas teda. «Ajad muutu[illegible]» mõtles ta. «Mine tea, mis järgmisena kaob.» Juba [illegible]rukübaraidki harvemini näha. Ta küsis, kuidas Vali [illegible] käib. «Val kirjutab,» ütles Winifred, «et ta tuleval [illegible]nädalil tahab hakata polot mängima.» Winifred arvas, et Val väga heas seltskonnas liikus. Peenelt varjatud [illegible]ahutusega küsis ta: «Kas mu asi äratab väga palju [illegible]helepanu, Soames? Kas see p e a b lehtedesse minema? [illegible] oleks nii halb Valile ja tüdrukutele.»

Soames vastas alles iseenda raskuste mõju all olles: [illegible]ched on pealetükkivad; on väga raske midagi nende [illegible] varjul hoida. Nad ütlevad, et kaitsevad rahva kõlbe[illegible], ja nad rikuvad seda oma vastikute kirjeldustega. [illegible]uid me pole veel nii kaugel. Täna tuleb meil Dreame[illegible]iga rääkida vaid leppimisküsimusest. Ta teab muidugi, et me soovime lahutust, kuid sul tuleb nägu teha, nagu [illegible]akseid kangesti Dartie tagasitulekut, — võid end täna selles osas harjutada.»

Winifred ohkas.

«Oh, missugune tola oli Monty,» ütles ta.

Soames heitis talle terava pilgu. Temale oli selge, et [illegible] oma Dartie't tõsiselt ei suutnud võtta ja kogu loo [illegible]aseks tühja joosta, kui talle seda vähegi võimaldataks. Soamesi enda vaist oli selles asjas algusest peale õigel [illegible]teel olnud. Nüüd väikest skandaali karta tähendaks vaid [illegible]ide ja tema lapsi häbisse ja võib-olla laostumisse viia, lubades Dartie'l nende kukile tagasi tulla; ta võis järjest [illegible]ingavamale langeda ja ära raisata kogu raha, mis [illegible]James oma tütrele pärandaks. Ükskõik, kuidas seda raha [illegible]a kindlustada, see mees oskaks seda ikkagi oma taskutesse juhtida ja paneks perekonna tahes või tahtmata [illegible]enda eest maksma, et mitte pankrotti teha või koguni

vanglasse sattuda! Soames ja Winifred jätsid läikivate hobustega ja läikivaid kübaraid kandvate teenijatega jõeäärsele sõiduteele ja läksid kuningliku advokaadi Dreameri büroosse Crown Office Row.

«Mr. Bellby on siin, sir,» ütles kirjutaja. «Mr. Dreamer tuleb kümne minuti pärast.»

Mr. Bellby, noorem äriosanik — kuigi mitte väga noorest Soames kasutas ainult kindlaks kujunenud reputatsiooniga õigusteadlasi; saladuseks oli talle, kuidas õigusteadlased jõudsid nii kaugele, et tema neid kasutas, mr. Bellby istus ja lehitses viimast korda asjasse puutuvaid pabereid. Ta oli äsja kohtust tulnud ja kandis alles parukat ning talaari, mis väga hästi sobisid ta tillukest pumbapidet meenutava esiletungiva ninaga, ta väikeste kavalate siniste silmadega ja õielihoiduva alumise huulega; ükski mees poleks võinud Dreamerit paremini täiendada ja toetada.

Kui teda Winifredile oli esitletud, jätsid nad ilma kõrvale ja rääkisid sõjast. Äkki ütles Soames vahele:

«Kui ta nõus pole, siis ei saa me protsessi alustada enne kuut kuud. Tahaksin, et asi rutemini edeneks, Bellby.»

Bellby, kes rääkis kerge iiri murrakuga, naeratas Winifredile ja pomises: «Seaduslik viivitus, mrs. Dartie.»

«Kuus kuud!» kordas Soames. «See veniks siis juuni kuussel! Asi ei tuleks arutusele enne suvevaheaja lõppu. Peame kiirustama, Bellby,» — tal oleks tegemist, et Winifredi nii kaua sundida kindlaks jääma.

«Mr. Dreamer palub teid nüüd sisse astuda, sir.»

Nad läksid ükshaaval sisse; mr. Bellby enne ja Soames ühes Winifrediga pärast üheminutilist vaheaega oma taskukella järgi.

Kuninglik advokaat Dreamer seisis talaaris, kuid ilma parukata kamina ees, nagu oleks eelolev nõupidamine mingi lõbuasi; tal oli nahkne, kuidagi õline jume, mis suure õpetatusega kaasas käib; võrdlemisi suur nina, ninal nagu õrrel istuvad näpitsprillid ja hallikas põsehabe; alatasa kergitas ta teist kulmu ja varjas alahuult ülahuule alla, mis ta kõneviisi natuke pudistavaks tegi. Tal oli ka kombeks äkki nagu ümber nurga läheneda isikule, kellega ta kõneles; kõik see ühes rahutuks tegeva

[illegible] ja harjumusega uriseda, enne kui ta rääkima hakkas, — oli talle päranduste ja abielulahutuste [illegible] ebatavalise kuulsuse toonud. Kui ta teist kulmu kergitades mr. Bellby jutuka tõsiasjade kordamise oli [illegible] lõpetanud, urises ta ja ütles: «Ma tean seda kõike», [illegible] pöördus äkki Winifredi poole ja pudistas:

«Tahame, et ta tagasi tuleks, eks, mrs. Dartie?»

Soames ütles teravalt vahele:

«Meie õe seisukord on muidugi talumatu.»

Dreamer urises. «Muidugi. Kas võime usaldada telefonilist keeldumist või peame ootama jõuluni, et talle [illegible] anda kirjutamiseks, — selles on küsimus, eks?»

«Mida rutemini . . .» algas Soames.

«Mis tele ütlete, Bellby?» küsis Dreamer, ümber nurga [illegible].

Mr. Bellby näis õhku nuusutavat nagu jahikoer.

«Meie asi ei tule arutusele enne detsembri keskpaika. Rohkem ei tarvitse meil temale aega anda.»

«Ei,» ütles Soames. «Miks peaks mu õel raskusi olema, kuna tema . . .»

«Mööda maailma rändab!» ütles Dreamer jälle oma nurga tagant esile sööstes. «Just nii. Inimesed ei peaks mööda maailma rändama; ega ei peaks, mrs. Dartie?» Ja ta kergitas oma talaari nagu mingit paabusaba. «Olen samal arvamisel. Võime edasi minna. On veel midagi öelda?»

«Praegu mitte midagi,» ütles Soames paljutähendavalt. «Tahtsin vaid, et te mu õde tundma õpiksite.»

Dreamer urises pehmelt: «Väga rõõmustav. Head aega!» Ja ta langetas kaitsva talaari.

Head väljusid üksteise järel. Winifred läks trepist alla. Soames jäi veel sinna. Tahtmata tundis ta, et Dreamer oli temasse mõjunud.

«Tunnistajatega on minu arvates asi korras,» ütles ta Bellbyle. «Omavahel öelda, — kui me asjaga ruttu hakkama ei saa, siis ei saa me sellega üldse hakkama. Kas arvate, et t e m a seda mõistab?»

«Teen selle talle selgeks,» ütles Bellby. «Ta on tubli mees — tubli mees.»

Soames noogutas pead ja ruttas õele järele. Winifred

seisis tuuletõmbuses ja näris loori taga huuli. Soames ütles kohe:

«Naisstjuuardi tunnistusest jätkub täiesti.»

Winifredi nägu muutus kalgiks; ta sai endast jagu, ja nad läksid oma sõiduki juurde. Kogu vaikiva tagasisõidu jooksul Green Streeti tegeles kumbki vaimus ühe küsimusega: «Miks, oh, miks pean ma oma õnnetuse selitselt avalikkuse ette viima? Miks pean salakuulajaid tarvitama, kes luuraksid mu isiklikke muresid? Mina pole neis süüdi.»

5. peatükk

JOLLY MÕISTAB KOHUT

Omandusvaist, mis nii rängasti petetuna kaht Forsyte'ide perekonna liiget sundis tegema katseid vahaneda sellest, mida nad enam omada ei võinud, tugevnes iga päevaga Briti riigis. Nicholas, kes algul nii kahtlevalt oli suhtunud sõjasse, mis omandit pidi kahjustama, — Nicholas kuuldavasti oli öelnud, et buurid olevat kangekaelne kari; nad tekitavat suure hulga kulusid, mida rutemini nad õpetust saavat, seda parem. Tema saadaks Wolsely* sinna! Nähes alati natuke kaugemale kui teised inimesed — mille tõttu ta varandus oli suurem kui kõigi teiste Forsyte'ide oma —, oli ta juba märganud, et Buller polnud sobiv mees: «Nagu härg, kes niisama ringi müttab; enne kui nad asjast arugi saavad, on Ladysmith langenud.» See oli detsembri algul; ja kui Must Nädal* saabus, oli tal võimalus igaühele sõnada: «Ma ju ütlesin seda.» Selle sünge nädala jooksul — teist sellesarnast ei mäletanud ükski Forsyte näinud olevat — tegi kõige noorem Nicholas oma väeosas («Kuradi korpus» oli selle nimeks) nii palju rividrilli, et noor Nicholas küsis perekonnaarsti arvamust oma poja tervise kohta ning jäi tõsiselt muresse, kuuldes, et poeg oli täitsa terve. Poiss oli just oma kulukad õpingud lõpetanud ja parajasti vandeadvokaadiks saanud, seepärast oli tema vanematele lausa painav teada, et poeg sõjaväes aega viitis sellisel ajastul, mil arvata võis, et ka eraisikutelt hakatakse nõudma sõjalist tublidust. Tema

vanaisa muidugi naeris sellise mõtte üle, sest liiga sügavale oli temasse juurdunud veendumus, et ükski Briti [illegible] ei võinud kaua kesta ja et igas sellises sõjas ainult [illegible] sõjamehed arvesse tulid; ta oli äärmiselt [illegible] riiklike vaheleastumiste vastu, mis temale [illegible] kahju tuua võisid, pannes tema omanduses olevaid [illegible] teemandikaevanduste aktsiaid kiiresti langema, mis tema arvates oli küllaldaseks ohvriks ta poja-poja poolt.

[illegible] seevastu olid hoopis teistsugused tunded ülekaalus. Mitmesuguste vaadetega noormeeste loomupärane erutus kristalliseerus Mustale Nädalale eelnenud kahe kuu jooksul vähehaaval elavaks opositsiooniks. Tavaline noorsugu, kes Inglismaal alati on konservatiivsete kalduvustega, kuigi ta midagi liiga tõsiselt ei võta, nõudis ägedasti võitlust kuni lõpuni ja buuridele tublit karistust. Ka Val Dartie pooldas loomulikult enamiku arvamust. Vabameelsed noored aga — väike, kuid võib-olla kõvemini häälitsev hulk — olid sõja lõpetamise ja buuridele autonoomia andmise poolt. Kuni Musta Nädalani jäid siiski mõlemad rühmitused vormituks, ei omanud teravaid piirjooni ja vaidlesid üksnes põhimõtteliselt. Jolly oli üks neid, kes ei teadnud, kummal pool ta seisis. Vanaisalt päritud õiglusearmastus ei lasknud tal nähtusi vaadelda ühekülgselt. Pealegi oli tema rühmituse — «parimate» — seas äärmiselt edumeelsete vaadetega noormees, kelle isiklik mõju oli väga suur. Jolly kõhkles. Ka tema isa näis kahevahel olevat. Ja kuigi ta — nagu kahekümneaastasele kohane — oma isa teraselt silmas pidas, hoolega otsides vigu, mida veel parandada oleks võinud, oli isa käitumises ometi mingit õilsust, mis tegi kuidagi võluvaks ta iroonilise sallivuse. Kunstnikud olid ju teatavasti hamletipärase iseloomuga; seda tuli arvestada isegi siis, kui armastati oma isa. Kuid Jolyoni omapärane arvamus, et «oma nina teiste asjusse pistmine» (nagu uitlanderid olid teinud) ja «teiste nahka üle lüües kasu saamine» just peen polnud, — see arvamus (ükskõik, kas see põhjendatud oli või mitte) mõjus pojasse teataval määral külgetõmbavalt, sest temas oli palju loomupärast peenust. Teisest küljest ei sallinud Jolly «veidrikke» (nagu neid tema sõp-

rade seas nimetati) või «kekatseid» (nagu neid Vali sõ-
rade seas kutsuti), nii et ta alles kahevahel kõikus, kui
lõi Musta Nädala kell. Üks — kaks — kolm, tulid koh-
tavad hoobid Stormbergi, Magersfonteini ja Colenso
juures. Inglase visa hing pani oma lootuse esimese
hoobi juures Methueni* peale, teise hoobi juures Bulleri
peale, kalgistus aga siis järjest suurenevas nukruses. Ja
Jolly ütles iseendale: «Ei, pagan võtku, nüüd peame
neile sakstele naha peale andma, olgu meil õigus või
mitte.» Ja ilma et Jolly seda oleks teadnud, mõtles ta
sedasama.

Järgmiseks pühapäevaks — see oli semestri viimane
pühapäev — kutsuti Jolly ühe «parima» juurde veini
jooma. Pärast teist tervisejooki — «Elagu Buller ja
maha neetud buurid!» — märkas ta, et Val Dartie, kes
samuti seal viibis, teda irvitades silmitses ja oma naah-
rile midagi ütles. Jolly oli kindel, et ta ütles midagi hal-
vustavat. Kuigi ta oli viimane poiss maailmas, kes oleks
tahtnud kuidagi tähelepanu äratada või avalikku sega-
dust tekitada, punastas Jolly siiski ja surus huuled kõ-
vasti kokku. Imelik vaenulikkus, mida ta Val Dartie
vastu alati oli tundnud, suurenes ja tugevnes äkki. «Hea
küll!» mõtles ta. «Oota aga, sõber.» Nagu seda tavaliselt
ikka tehakse, jõi ta rohkem veini, kui talle hea oli, ning
see aitas tal solvamist meeles pidada; kui nad kõik koos
minema hakkasid, puudutas ta Vali käsivart.

«Mis sa ennest minu kohta ütlesid?»

«Kas ma ei või öelda, mis ma tahan?»

«Ei.»

«Noh, ma ütlesin, et sa oled buurimeelne, — ja seda
sa oled!»

«Sa valetad!»

«Tahad kakelda?»

«Muidugi, kuid mitte siin; aias.»

«Hea küll. Tule!»

Teineteist viltu vahtides hakkasid nad ebakindlaina,
kuid vankumatuina minema; nad ronisid üle aiavõre. Orad
ülal käristasid väikese augu Vali käisesse; see tegi talle
muret. Jolly mõtles sellele, et nad kavatsesid võidelda
neile mõlemale võõra kolledži maa-alal. See polnud just
õige; kuid ükskõik — säärane alatu poiss!

Nad läksid üle muru peaaegu täitsa pimedasse kohta
ja lõhkasid kuued seljast.

«Ega sa viimati purjus ole?» küsis Jolly äkki. «Ma ei
sinuga võidelda, kui sa purjus oled.»

«Ma pole rohkem purjus kui sina.»

«Hakkame siis pihta.»

Teineteisele kätt andmata võtsid nad otsekohe võitlus-
sendi. Nad olid liiga palju joonud, et asjatundlikult
võidelda, ja püüdsid seepärast seda eriti korrapäraselt
aha, kuni Jolly Valile peaaegu juhuslikult andis hoobi
sina pihta. Sellele järgnes metsik ja inetu kaklus vanade
poole tihedas varjus; polnud vahekohtunikke, kes oleksid
käskinud neid lõpetada; läbipekstuina ja hingeldavaina
läksid nad teineteisest lahti ja vaarusid teine teisele
poole, kui kellegi hääl äkki ütles:

«Teie nimed, palun, noorhärrad?»

Selle lahke küsimuse juures, mis tuli aiavärava juures
oleva laterna alt nagu mingi jumaluse küsimus, ei pida-
nud nende närvid enam vastu; nad haarasid oma kuued,
läksid aiavõre juurde, ronisid üle ja läksid tagasi kõr-
valisse kohta, kust tulles nad võitlust olid alustanud.
Siin ähmases valguses äigasid nad oma näod puhtaks
ja läksid kümnesammuse vahemaaga ilma sõna lausu-
mata kolledži värava poole. Vaikides väljusid nad. Val
sammus piki Breweryt Broadi poole, Jolly vastassuunas
High Streeti poole. Jolly pea huugas ikka veel; täis ka-
hetsust, et ta rohkem asjatundmist ei ilmutanud, mõtles
ta vastulöökidele ja nokautidele, mis ta oli andmata jät-
nud. Vaimus nägi ta teistsugust võitlust, mis otsatult
erines äsja peetud löömingust; see oli ääretult vapper
võitlus, mõõgavöö ja mõõgaga, löökide ja pareerimis-
tega nagu tema armastatud Dumas' lehekülgedel. Ta
kujutles iseend La Mole'i, Aramise, Bussy, Chicot' ja
d'Artagnanina ühesainsas isikus; kuid võimatu oli tal
kujutleda Vali Coconnasina, Brissacina või Rochefortina.
See poiss oli vaid neetud sugulane allpool igasugust
arvustust. Ükskõik! Paar tublit hoopi oli ta saanud!
«Buurimeelne!» See sõna kõrvetas ikka veel; ta valuta-
vas peas liikusid mõtted väeteenistusse astumisest, üle
lahinguvälja ratsutamisest, vaprast tulistamisest ja buu-
ridest, keda langes nagu kodujäneseid. Kipitavaid silmi

tõstes nägi ta katuseharjade vahel säravaid tähti ja [illegible] ennast Karoos (ükskõik, mis see ka oli) vaibasse mä[illegible] tuna, püss laskevalmis ja pilk sätendavasse taeva[illegible] juhitud.

Järgmisel hommikul oli tal kohutav kassiahastus, nagu üks «parimaid» kunagi, arstis ta seda külmas[illegible] kümblusega ja kange kohviga, mida ta juua ei suut[illegible] rüübates vaid natuke reinveini eine ajal. Muhu oma [illegible] sel mõtles ta kirjutada muinasjutulise tundmatu ar[illegible] kes talle nurga tagant oli otsa jooksnud. Ühelgi [illegible] musel poleks ta maininud võitlust, sest õieti ei vastan[illegible] see kaugeltki tema tõekspidamistele.

Järgmisel päeval sõitis ta Londoni ja sealt otse [illegible] Hilli. Seal polnud kedagi peale June'i ja Holly, seal [illegible] oli Pariisi siirdunud. Koolivaheaeg möödus rahutult ja tujutult; kummagi õega polnud tal lähemat kokkupu[illegible] det. June'il muidugi oli küllalt tegemist oma «lastud v[illegible] restega», keda Jolly tavaliselt sallida ei suutnud, [illegible] toda Eric Cobbley't ja tema perekonda, — «lootusetu[illegible] heidikuid», kes koolivaheajal alati kõikjal majas ring[illegible] vedelesid. Holly ja Jolly vahel aga oli imelik võõrdu[illegible] mine tekkinud, nagu oleks Holly hakanud oma isiklikke arvamusi omandama, mis oli nii — tarbetu. Jolly tegu[illegible] vihaselt palli, ratsutas meeletult, kuid üksinda möödu[illegible] Richmond Parki, kus ta hulljulgelt hüppas üle järskude ja kõrgete takistuste, mis sulgesid teatavaid vähetarvi[illegible] tatud rohtunud teid; kõike seda nimetas ta oma närvide karastamiseks. Jolly kartis kartlikkust näidata rohkem kui enamik teisi noormehi. Ka püssi ostis ta, tegi endale koduaasal märklaua ja laskis üle tiigi köögiviljaaia müürisse, aednikke hädaohtu viies; seejuures mõtles ta, et ta ühel päeval ehk väeteenistusse astub ja Lõuna-Aafrika oma kodumaale päästab. Nüüd, mil kodanikke kutsuti üles vabatahtlikena väeteenistusse astuma, oli poiss ülimas ärevuses. Pidi ta minema? Ükski «parimatest» ei mõelnud minekule, niipalju kui ta teadis, — ja ta oli kirjavahetuses õige mitmega nendest. Oleksid nad midagi sellist kavatsenud, siis oleks ka tema otsekohe läinud, sest ta oli väga võitlushimuline, tal oli tugevat sõjavaistunnet ja ta ei suutnud üheski asjas teistest maha jääda; kui ta aga omast peast üksi läheks, siis võiks see tun-

[illegible] kaikimisena, sest tõepoolest tarvilik see ju muidugi [illegible]. Pealegi polnud tal erilist tahtmist minna, sest [illegible] noore Forsyte'i teisele iseloomuküljele oli vastik [illegible] ülisapäisa ükskõik millesse tormamine. Tema [illegible] oli kõik segi, ta oli ülimal määral ärritatud [illegible] muutunud enam sugugi endise vaikselt-rahuliku ja [illegible] suursuguse noormehega.

[illegible] siis nägi ta kord midagi, mis teda pööraselt vihas[illegible] kahi ratsanikku lagendikul Richmond Parki värava [illegible], vasakul ratsutav daam oli vähimagi kahtluseta [illegible] oma hõbekimlil ja paremal pool ratsutas niisama [illegible] too «poisike» Val Dartie. Jolly esimeseks mõt[illegible] oli hobust edasi kihutada ning minna ja küsida, [illegible] see tähendab; öelda poisile, et ta «ära auraks», ja [illegible] Holly koju. Järgmisel hetkel mõtles ta, et ta ennast [illegible] teeb, kui nad keelduvad sõna kuulmast. Ta ratt[illegible] oma hobusega puu taha, mõistis aga siis, et nii[illegible] võimatu oli neid jälitada. Ei jäänud muud üle kui [illegible] minna ja Holly tulekut oodata! Et ta salaja selle [illegible] kaabakaga minema hiilis! June'iga ei saanud Jolly [illegible] pidada, sest June oli hommikul Eric Cobbley ja [illegible] kambaga ära sõitnud. Ja isa oli ikka veel tolles [illegible] Pariisis». Jolly tundis, et nüüd oli käes üks [illegible] hetki, millede vastu tema ja keegi Brenti-nimeline [illegible] koolis järjekindlalt olid treeninud, ajalehepaberit [illegible] süüdates ja toa keskpaika asetades, et harjutada [illegible]averelisust hädaohu hetkel. Ta polnud sugugi kül[illegible]avereline, kui ta hoovis ootas, ajaviiteks silitades koer [illegible]hassari, kes inetuna nagu vana paks munk ja oma [illegible] äraoleku tõttu kurvana tema poole üles vaatas ja [illegible]helepanu eest hingeldamisega tänu väljendas. Möödus [illegible] tundi, enne kui Holly saabus punetavana ja palju [illegible]semana, kui tal õigus oli olla. Jolly nägi teda kii[illegible] enda poole vaatavat — muidugi oli ta oma süüst [illegible] —, läks talle siis järele, võttis tema käsivarre ja [illegible] ta vanaisa endisesse kabinetti. See tuba, mida nüüd [illegible] tasvitati, tekitas neis mõlemas ikka veel eba[illegible]määrase kujutluse kellestki, kelles ühinesid õrnus, pikad [illegible]ged vurrud, sigarisuitsu lõhn ja naer. Siin oli Jolly [illegible] noorukesena, — siis kui ta veel koolis ei käinud, [illegible]saadelnud oma vanaisaga, kes veel kaheksakümne-aas-

tasena oli täiesti painduv. Siin oli Holly suure nahktooli käsipuul istudes vanaisa hõbedasi käharaid ta kõrva eest ära silunud, et talle saladusi kõrva sosistada. Läbi selle klaasukse olid nad kõik kolmekesi arvatuid kordi välja murule jooksnud mängima kriketit ja salapärast mängu, mille nimeks oli «Wopsy-doosie», mida kõrvalised inimesed ei mõistnud ja mille juures vanal Jolyonil ikka väga kuum hakkas. Siia oli Holly kord ühel soojal ööl oma öösärgis ilmunud, kui ta halli und oli näinud; siin oli ta unenäo mõju alt vabanenud. Ja kui Jolly kord päeva väga üleannetult alustas sellega, et puistas magneesiumi *mademoiselle* Beauce'ile määratud värskesse munasse ja midagi veelgi halvemat tegi, siis oli teda (isa äraolekul) saadetud siia tuppa järgnevale kahekõnele:

«Noh, mu poiss, nii ei tohi sa enam teha.»

«Aga ta andis mulle vastu kõrvu, vanaisa, siis andsin mina temale ja siis andis tema minule.»

«Daami lüüa? Seda ei tehta iialgi! Kas palusid tal vabandust?»

«Veel mitte.»

«Siis pead seda otsekohe tegema. Mine!»

«Aga tema hakkas peale, vanaisa; ja tema lõi kaks korda, mina ainult üks kord.»

«Oli hirmus, et sa seda tegid, mu kallis.»

«Noh, tema läks vihaseks; aga mina ei läinud.»

«Mine nüüd!»

«Tule sina ka, vanaisa.»

«Noh, olgu, — see ainus kord.»

Ja nad läksid käsikäes.

Siia — kus Waverley-romaanid* ja Byroni teosed ja Gibboni «Rooma riik» ja Humboldti «Kosmos» ja pronkskuju kaminapealsel ja meisterlik õlimaal «Hollandi kalurite paadid päikeseloojakul» vankumatult oma paikadel püsisid; kus nii vähe oli muutunud, et võis tunduda, nagu istuks vana Jolyon ikka veel oma tugitoolis, jalg põlvel, kõrge laup ja sügavad silmad tõsiselt «Timesi» kohale kummardunud, — siia tulid nüüd tema kaks lapselast. Ja Jolly ütles:

«Nägin sind tolle poisiga pargis.»

Nähes verd Holly põskedesse valguvat, tundis ta teatavat rahuldust; Holly p i d i ju häbenema!

«Noh, ja siis?» ütles Holly.

See üllatas Jollyt; ta oli oodanud rohkemat või vähemat.

«Kas tead,» ütles ta iga sõna rõhutades, «et ta mind möödunud semestri lõpul nimetas buurimeelseks? Ma pidin temaga poksima.»

«Kumb võitis?»

Jolly oleks meelsasti vastanud: «Mina», kuid see tundus talle endaalandamisena.

«Kuule õige!» ütles ta. «Mida see tähendab? Ilma keelegi ütlemata!»

«Mida peaksin ütlema? Isa pole kodus. Ja miks ei või ma temaga ratsutada?»

«Sa võid minuga ratsutada. Leian, et ta on kohutav haabakas.»

Holly muutus vihast kahvatuks.

«Ei ole. Sa oled ise süüdi, kui sa teda ei salli.»

Ta lipsas vennast mööda ja väljus, jättes Jolly üksi vahtima kilpkonnal istuvat pronks-Veenust, mida ta eest seni oli varjanud õe tume pea pehme vildist ratsutuskübara all. Jolly oli imelikult segane; vapustatud oli šokk, millega ta seni oli harjunud. Eluaegne üleolek lebas purunenult ta jalgade ees. Ta läks Veenuse juurde ja uuris imetlikult kilpkonna. Miks ta ei sallinud Val Dartie't? Ta poleks võinud seda öelda. Perekonnalugu ta ei tundnud; vaevalt oli ta kuulnud vaenust, mis kolmeteistkümne aasta eest algas, kui Bosinney June'ile Soamesi naise pärast selja pööras; Valist ei teadnud ta peaaegu mitte midagi; ta oli nõutu. Ta lihtsalt e i s a l l i n u d teda. Küsitav oli siiski: mis pidi ta tegema? Tõsi küll, Val Dartie oli sugulane, kuid Hollyl ei sobinud temaga ümber hulkuda. Aga reeta, mis ta juhuslikult oli näinud, — see käis Jolly tõekspidamiste vastu. Säärases kimbatuses oiles läks ja istus ta vanasse nahktugitooli ning pani jala põlvele. Hakkas pimenema, kui ta seal istus ja läbi kõrge akna välja vaatas vana tamme poole, mis suurena, kuid lehtedest paljana pikkamööda muutus hämarale taustale joonistatud tumedamaks laiguks.

«Vanaisa!» mõtles ta ilma igasuguse seoseta ja võttis

uuri taskust. Ta ei näinud osuteid, laskis aga uuri lüüa: «Kell viis!» Ta vanaisa esimene kulduur, kapslid vanadusest võipehmed, sissegraveeritud ilustused kulunud ja mõlkis mõnegi kukkumise tagajärjel. Kella löömine tundus nõrga häälena tollest kuldsest ajastust, mil nad Londonist siia majja elama asusid; nad sõitsid vanaisaga tema tõllas siia ja läksid peaaegu otsekohe puude juurde. Puud, mille otsa võis ronida; ja puude all vanaisa kurerehapeenraid kastmas! Mis tuleks teha? Isale kirjutada, et ta koju sõidaks? June'iga rääkida? Ent June oli nii — nii äkiline! Mitte midagi teha ja õnne peale lootma jääda? Pühad on ju varsti läbi. Minna Vali juurde ja teda ähvardada? Aga kust saada tema aadressi? Holly seda ei annaks! Terve rägastik teid, terve pilv võimalusi! Ta süütas sigareti. Kui ta selle pooleni oli ära suitsetanud, kadus pinevus ta näost, — peaaegu nagu oleks kõhn vana käsi hellalt selle üle libisenud; ja ta kõrva tundus miski sosistavat: «Ära tee midagi; ole kena Holly vastu, ole hea tema vastu, mu kallis!» Jolly ohkas rahuldatult ja puhus suitsu läbi nina . . .

Kuid ülal oma toas kortsutas ratsakleidist vabanenud Holly ikka veel kulme. Ikka jälle kordasid ta huuled sõnu: «Ta ei ole kaabakas! Ei ole!»

6. peatükk

JOLYON KAHEVAHEL

Jolyoni peatuspaigaks Pariisis oli väike erahotell hästituntud restorani peal, St. Lazare'i jaama ligidal. Ta vihkas teisi Forsyte'e välismaal; need tundusid talle naeruväärseina nagu veest väljatõmmatud kalad oma tallatud teedel Ooperisse, Rue de Rivolile ja Moulin Rouge'i. Teda vihastas nende ilme, millest oli näha, et nad olid tulnud siia, sest et nad tahtsid kodust eemale jõuda nii ruttu kui võimalik. Kuid ükski teine Forsyte ei tulnud tema pelgupaiga lähedusse, kus tal magamistoas puutuli põles ja kus kohv oli oivaline.

Pariis meeldis talle alati talvel kõige rohkem. Puusuitsu terav lõhn ja küpsetatud kastanite hõng, talvepäi-

[illegible] heledus selgeil päevil, külmast talveõhust hoolimata [illegible] kohvikute ette asetatud lauad, endaga rahulolevad [illegible] jalutajad bulvaritel, — kõik see tõendas talle, et Pariisil talveti oli hing, mis südasuveks ära lendas nagu [illegible].

Ta rääkis hästi prantsuse keelt, tal oli sõpru, ta tundis kohakesi, kus sai hästi süüa ja kummalisi inimesi [illegible]. Ta tundis end Pariisis elutargana, ta pilge [illegible] siin teravamaks; elu voolas siin rafineeritult ja [illegible], muutudes maitsvate naudingute kimbuks, — [illegible] valguskiirtest läbistatud pimeduseks.

Kui ta detsembri esimesel nädalal otsustas Pariisi [illegible], ei möönnud ta kaugeltki, et Irene sealolek teda [illegible]. Ta polnud kaht päevagi seal viibinud, kui talle [illegible], et ta tuleku peamiseks põhjuseks oli olnud soov [illegible] näha. Inglismaal ei möönda seda, mis on loomulik. Londonis oli ta arvanud, et tuleks Irenega rääkida ta [illegible] väljaüürimisest ja muist asjust; Pariisis aga teadis ta kohe paremini, mida ta tahtis. Selles linnas oli midagi võluvat. Kolmandal päeval kirjutas ta Irenele ja sai temalt vastuse, mis ta närvid rõõmsalt võbisema pani:

«Mu kallis Jolyon,

oleksin õnnelik, kui Teid näeksin.

Irene.»

Oli päikesepaisteline päev, kui ta hakkas Irene võõrastemajja minema; tal oli tunne nagu sageli siis, kui ta [illegible] vaatama mõnd pilti, mida ta üle kõige armastas. [illegible] kui ta mäletas, polnud veel ükski naine temasse [illegible] seda erilist meelast ja ometi ebaisiklikku [illegible]. Teda ootas pidu ta silmadele; tagasi tulles ei [illegible] ta Irenet paremini, kuid ta oleks valmis minema [illegible] silmadele homme uut pidu valmistama. Selline oli [illegible], kui Irene talle jõeäärse rahuliku võõrastemaja [illegible] ehitud ja pisut luitunud võõrastetoas vastu [illegible]; tema tulekust teatas väike paaž, sõnades: «*Madame*», ja kadus. Irene nägu, ta naeratus ja rüht olid just säärased, nagu Jolyon neid oli kujutlenud; Irene [illegible] ütles selgesti: «Sõber!»

«Mis uudist, vaene pagulane?» ütles Jolyon.

«Ei mingit uudist.»

«Soamesist pole midagi kuulda?»

«Ei midagi.»

«Üürisin teie korteri välja ja, nagu hea asjaajaja kunagi, toon teile pisut raha. Kuidas meeldib teile Pariis?»

Irenele neid küsimusi esitades näis talle, et ta ilmgi polnud nii kauneid ja tundelisi huuli näinud. Alahuul kaardus kergelt ülespoole, ülahuule nurgas oli vaevalt märgatav lohuke. Jolyonil oli tunne, nagu avastaks ta seni peaaegu ebaisiklikult imetletud mahedas ja vaikses kujus naise. Irene möönis, et natuke raske oli üksinda Pariisis elada; ja ometi olevat Pariis nii täis omaenda elu — tunnistas ta —, et see sageli tunduvat niisama ohutuna nagu elutu kõrb. Muide, inglasi praegu ei armastatavat.

«See käib küll vaevalt teie kohta,» ütles Jolyon. «Teie peaksite prantslastele meeldima.»

«Sel on ka oma halvad küljed.»

Jolyon noogutas pead.

«Noh, siis lubage, et m i n a olen teie juhiks oma siin olemise kestel. Homme algame. Tulge ja sööge õhtu minuga mu lemmikrestoranis, ja siis läheme Opera Comique'i.»

See oli igapäevaste kohtumiste algus.

Jolyon leidis peagi, et neile, kes ihkasid oma poolehoiule püsivust, oli Pariis ainus koht, kus võis segamatult sõpruses elada ilusa naisega. Nagu mingi ilmutus laskus linnuna ta südamesse laulev teadmine: *«Elle est ton rève! Elle est ton rève!»** Mõnikord näis see loomulik, mõnikord naeruväärne, — pole just meeldiv elatanud eas armuda. Kuna Seltskond oli ta kord endast välja tõuganud, siis ei olnud ta pärast seda enam iialgi suuremat hoolinud konventsionaalsest kõlblusest; kuid mõte armastusele, mida Irene ei võinud vastata — kuidas võis ta seda tema vanuse juures? —, kerkis vaevalt tema alateadvusest kõrgemale. Ta tundis ka tusast valu, nähes, kui tühi ja üksildane oli Irene elu. Püüdes talle natuke lohutust tuua ja nähes, et nende paljud väikesed rännakud talle ilmselt rõõmu tegid, hoidus ta armastusväärselt midagi tegemast või ütlemast, mis seda rõõmu võis

rikkuda. Nagu närbunud taim vett joob, nii nägi ta Irene tema seltsi nautivat. Nende arvates ei teadnud Irene aadressi keegi peale Jolyoni; Irene oli Pariisis tundmatu ja Jolyoni tunti vähe, nii et enda varjamine näis tarbetu kui jalutuskäikudel, kõnelustel, kontsertide, muuseumide, isiklike külastustel, väikestel lõunasöökidel, rännakutel Versailles'sse, St. Cloud'sse, isegi Fontainebleau'sse. Ja seg lendas, — möödus üks neid täiuslikke kuid ilma minevikuta või tulevikuta. Mis Jolyoni nooruses oleks meeletu kirg olnud, see oli nüüd võib-olla niisama sügav tunne, kuid palju leebem; kaitsvaks seltsimehelikkuseks muutsid selle imetlus, lootusetus ja rüütellikkus, — vähemalt niikaua kui Irene ta lähedal viibis naeratavana ja tema sõpruse üle õnnelikuna, Jolyonile järjest ilusamana ja vaimselt lähedasemana. Irene maailmavaade näis tema omaga imehästi käsikäes käivat, tuginedes rohkem tundeile kui mõistusele, olles irooniliselt umbusklik, vastuvõtlik kõigele kaunile, peaaegu kirglikult abivalmis ja salliv, kuid kõige selle juures püsides mõnes asjas loomupäraselt jäigana, mis Jolyoni kui mehe juures polnud nii kergesti võimalik. Kogu selle sõpradena veedetud kuu jooksul ei kaotanud Jolyon iial täiesti tunnet, et esimesel päeval tekkinud tunnet, nagu külastaks ta mingit jumaldatud kunstiteost, mingit peaaegu ebaisiklikku igatsust. Et oma muretut meeleolu mitte purustada, püüdis ta hoiduda näkku vaatamast tulevikule, olevikku paratamatule järglasele; ta kavatses aga kõike seda veel kord läbi elada, veelgi sulnimais paigus, kus päike oleks kuum ja kus oleks võõrapäraseid asju näha ja maalida. Järsu lõpu tegi kõigele kahekümnendal jaanuaril saabunud telegramm:

«Astusin vabatahtlikuna tegevväkke. Jolly.»

Jolyon sai selle just siis, kui ta oli minemas Louvre'i, et seal Irenet kohata. Ta kukkus otsekui taevast alla. Kuna tema siin unistas ja lootis, oli ta poeg — kelle õpetajaks ja juhiks ta pidi olema — astunud selle suure sammu ohtude, raskuste, võib-olla koguni surma suunas. Jolyon oli hingepõhjani vapustatud; ta mõistis äkki, kui tugevasti Irene oli seotud kogu ta olemuse juurtega. Lahkumise eel ei võinud side nende vahel — sellest oli tõesti side saanud — kauemini jääda ebaisiklikuks.

Jolyon tundis, et kõigi asjade rahulik ühine nautimine oli jäädavalt lõppenud. Ta nägi oma tundeid sellena, mis need olid, — kirgliku kiindumusena. See oli võib-olla naeruväärne, kuid nii vastuvaidlematult tõsi, et see varem või hiljem pidi ilmnema. Ent talle tundus, et ta praegu ei võinud ega tohtinud midagi sellist ilmutada. Teade Jollylt oli sellele halastamatuks takistuseks. Ta oli uhke, et Jolly väeteenistusse astus; uhke oma poja üle, kes läks kodumaa eest võitlema (ka Jolyoni buurimeelsusele oli Must Nädal oma jäljed jätnud). Ja nii jõudis lõpp enne algust kätte! Noh, õnneks polnud ta ennast kuidagi reetnud!

Kui ta muuseumi jõudis, seisis Irene «Kaljude neitsi» ees, — veetlevana, süvenenuna, naeratavana ja millestki teadlikuna. «Kas pean loobuma s e l l e nägemisest?» mõtles Jolyon. «See oleks ebaloomulik, seni kui tema nõus on, et ma teda näen.» Ta seisis, ilma et teda oleks nähtud, ja vaatles Irenet, vajutas oma mällu tema kuju, kadestades pilti, mida Irene nii tähelepanelikult ja nii kaua silmitses. Kaks korda pööras Irene pead sissekäigu suunas ja Jolyon mõtles: «Seda teeb ta minu pärast!» Viimaks lähenes ta Irenele.

«Vaadake,» ütles ta.

Irene luges telegrammi ja Jolyon kuulis teda ohkavat. Ka see ohe oli tema pärast! Jolyoni olukord oli tõesti julm! Et oma pojale truuks jääda, pidi ta Irene käest suruma ja minema. Et truuks jääda tundele oma südames, pidi ta Irenele vähemalt ütlema, mis laadi tunne see oli. Kas Irene mõistab vaikust, millega Jolyon vaatas toda pilti; kas ta võib seda mõista?

«Kardan, et pean kohe koju sõitma,» ütles ta viimaks. «Mul puuduks väga teie selts.»

«Minul ka; aga muidugi peate minema.»

«Niisiis!» ütles Jolyon ja sirutas käe.

Irene pilku kohates sai tunnetevoog temast peaaegu võitu.

«Selline on elu!» ütles ta. «Hoolitsege enda eest, mu kallis!»

Ta sääred ning jalad tundusid kangeina, nagu oleks aju keeldunud teda Irene juurest ära viimast. Ukse

juurest tagasi vaadates nägi ta, kuidas Irene käe tõstis ja oma sõrmeotsi huultega puudutas. Jolyon kergitas päitsikult kübarat ega vaadanud enam tagasi.

7. peatükk

DARTIE DARTIE VASTU

Dartie protsess Dartie vastu abieluliste õiguste uuesti jalulseadmise asjas, mille suhtes Winifred oma südames nii sügavasti kahevahel oli, pidi lähemal ajal kohtus arutusele tulema. Enne kohtute jõulupuhkust ei saadud kuidagi nii kaugele, kui aga kohtuistungid uuesti algasid, oli see asi järjekorras kolmas. Winifred pühendus jõudude ajal veelgi rohkem seltskonnaelule kui tavaliselt: selgelev kohtuasi oli lukutatud ta sügavalt dekolteeritud rinda. James oli nende jõulupühade ajal tema vastu eriti heldekäeline, väljendades sellega oma kaastunnet ja kergendust ta läheneva lahutuse puhul «sellest pagana kaasast», — kaastunnet ja kergendust, mida ta vana süda tundis, kuigi ta vanad huuled sellest rääkida ei suutnud.

Dartie kadumise kõrval tundus riigi võlapaberite langus võrdlemisi väikese asjana; mis puutub skandaali, siis aitas tõeline vastikus tolle mehe vastu ja järjest suureneV varanduse ülekaal hea nime üle iga õige, isegi surma lävel seisva Forsyte'i silmis ta mõtteid kõrvale juhtida asjast, millele vihjamast igaüks peale tema enda hoolikalt hoidus. Niihästi advokaadina kui isana erutas teda kartus, et Dartie äkki esile kerkib ja teeb, mida kõhus käsib. See oleks alles kena lugu. See kartus pures teda sel määral, et ta Winifredile jõuluks õige suurt tšekki kinkides ütles: «See on peamiselt tollele seal kaugel, et ta tagasi ei tuleks.» See oli muidugi mahavisatud raha, kuid siiski omamoodi kindlustus laostumise vastu, mis teda enam ei ähvardaks, kui abielulahutus teostuks; ta käis Winifredile küsimustega peale, kuni Winifred võis kinnitada, et raha oli ära saadetud. Vaene naine! Maksis palju südamevalu saata ära see raha, mis pidi minema «tolle olendi» käekotti! Soames raputas pead, kui ta sel-

lest kuulis. Neil ei olevat tegemist mõne Forsyte'iga, kes visalt oma kavatsusest kinni peaks. Rahasaatmine oli väga ohtlik samm, kui ei teatud, kuidas asjad seal õisti olid. Kohtus jätaks see siiski hea mulje; küllap ta hoolitseb, et Dreamer sellele tähelepanu juhiks. «Tahaksin teada,» ütles ta äkki, «kuhu see balletitrupp Argentiinasi läheb.» Ta kasutas iga juhust, et seda meenutada, sest ta teadis, et kuigi Winifred suurt Dartie'st ei hoolinud, ta siiski ei tahtnud teda avalikkuse ees alandada. Soames küll imetlust meelsasti ei väljendanud, mõõnis aga, et Winifred käitus äärmiselt hästi; nagu linnupojad toitu, nii nõudsid kõik lapsed isa kohta käivaid uudiseid, — lisaks oli Imogen küps seltskonda viimiseks ja Val väga tusane kogu asja üle. Soames tundis, et Vali arvamine oli Winifredile kõige tähtsam, keda ta ilmselt rohkem armastas kui oma teisi lapsi. Poiss võis nüüdki veel lahutust takistada, kui ta seda tõesti tahtis. Ja Soames hoidus hoolikalt selle eest, et õepoeg midagi ei kuuleks lähemale jõudvast esialgsest asjaarutusest. Ta tegi rohkemgi. Ta kutsus Vali oma klubisse lõunat sööma ja hakkas Valile sigarit pakkudes rääkima asjast, mis, nagu ta teadis, oli noormehele kõige südamelähedasem.

«Kuulsin,» ütles ta, «et sa tahad Oxfordis polot mängida.»

Val ajas end oma toolil sirgu.

«Jah, väga,» ütles ta.

«Noh,» jätkas Soames. «See on väga kulukas asi. Su vanaisa vaevalt nõustub sellega, enne kui ta võib kindel olla, et tal muid suuri kulusid kanda ei tule.» Ja ta peatus, et näha, kas poiss oli aru saanud, mis ta öelda tahtis.

Vali tumedad tihedad ripsmed varjasid ta silmi, kuid ta suur suu tõmbus veidi viltu ja ta pomises:

«Arvan, et räägid mu taadist!»

«Jah,» ütles Soames. «Kardan, et asi sõltub sellest, kas ta vanaisale edaspidigi koormaks on või mitte.» Rohkem ta ei öelnud, jättes poisi asjaks selle üle järele mõelda.

Kuid Val mõtles noil päevil ka hõbevalgele kimlile ja sellel ratsutavale tüdrukule. Kuigi Crum oli Londonis ja Val oleks võinud Cynthia Darkile esitletud saada, niipea

kui ta oleks soovi avaldanud, ei väljendanud Val seda [illegible] ta koguni hoidus Crumi eest ja elas elu, mis tundus kummaline talle endalegi, kui mitte arvestada rätsepale ja hobusteüürijale makstud summasid. Ema, õdede ja meerema venna teada veetis ta õppevaheaega «poisse [illegible]» ja õhtuid uniselt kodus. Ükskõik, mida nad [illegible] ajal ette panid, — kõigele vastas ta ühteviisi: «Pahju; pean ühe sõbra juurde minema.» Tal tuli tarvitada haruldasi riukaid, et ratsutamisülikonnas märkamatult majast välja ning jälle sisse pääseda; kuni ta viimaks «Goat's Clubi» liikmeks saades võis need riided [illegible] viia, seal tähelepandamatult ümber riietuda ja oma [illegible] seljas Richmond Parki lipsata. Oma suurenevaid [illegible] hoidis ta hardalt enda teada. Ühegi hinna eest [illegible] ta «poistele», keda ta «vaatamas» ei käinud, [illegible] lausunud asjast, mis nii naeruväärne oli nende [illegible] enda tõekspidamiste seisukohalt vaadatuna. Kuid [illegible] saanud sinna midagi parata, et need tunded hävi[illegible] temas kõik muud tungid. Need asetusid tema ja [illegible] nooruse õigustatud rõõmude vahele ja pidid ta [illegible] Crumi silmis muutma memmepojukeseks. Tema [illegible] sooviks oli oma uusimasse ratsaülikonda riietuda ja vargsi siirduda Robin Hilli värava juurde, kuhu [illegible] kimmel teeseldud malbusega traavis, oma [illegible] ja tumedajuukselist koormat kandes; raagus oksega harvikuil ratsutasid nad siis kõrvu, ei rääkinud [illegible] palju, kihutasid mõnikord võidu ja hoidsid mõnikord teineteise käest kinni. Enam kui kord oli Val õhtuse [illegible] hetkedel kiusatusse sattunud oma emale jutustada, kuidas see arglik leebe onupojatütar oli teda võlunud ja ta «elu hävitanud». Kuid teda takistas kibe kogemus, et kõik üle kolmekümne viie aasta vanaks saanud inimesed olid mängurikkujad. Igatahes pidi ta ju arvatavasti ülikooli lõpetama ja Holly pidi «seltskonda minema», enne kui nende abielust asja saaks; milleks siis [illegible] keeruliseks teha, kuni tal võimalust oli Hollyt näha? Oed aina kiusasid ja olid osavõtmatud olendid, vend oli veelgi halvem. Tal polnud seega kedagi, keda usaldada; kõigele lisaks too neetud lahutusasi! Mäherdune õnnetus, kui inimesel on nimi, mida kellelgi teisel ei ole! Oleks ta nimi ometi Gordon või Scott või Howard

või midagi muud üsna tavalist! Aga Dartie, — teist [illegible] list nime aadressraamatus ei olnudki! Niisama [illegible] oleks ta nimeks võinud olla Morkin — ega seegi [illegible] rohkem kaitset pakkunud! . . . Nii läks kõik edasi, [illegible] ühel päeval jaanuari keskel hõbevalge kimmel ja [illegible] turjal ratsutaja kohtamisele ei tulnud. Külma käes [illegible] des kaalutles Val, kas ratsutada maja juurde. Kuid [illegible] võis seal olla ja mälestus nende süngest kahevõitlus[illegible] oli Valil alles värskelt meeles. Ta ei võinud ju alati [illegible] delda Holly vennaga. Nii pöördus ta siis kurvalt [illegible] tagasi ja veetis õhtu süngeis mõtteis. Hommikus[illegible] ajal järgmisel päeval märkas ta, et emal oli seljas [illegible] mida ta varem polnud näinud, ja kübar peas. Kleit [illegible] must, väheste paabusiniste kaunistustega, kübar [illegible] lai, — Winifredi välimus oli haruldaselt meeldiv. [illegible] aga Winifred pärast einet talle ütles: «Tule siia, Val[illegible] ja tema ees salongi läks, muutus Vali sisetunne [illegible] rahutuks. Winifred sulges hoolikalt ukse ja tõstis [illegible] rätiku huultele. Val tundis parma kannikeste lõhna, [illegible] lega seda oli niisutatud, ja mõtles: «Kas ta on avastanud selle loo Hollyga?»

Ta mõtted katkestas Winifredi hääl:

«Kas tahad midagi mu meeleheaks teha, kallis [illegible] Val naeratas kõheldes.

«Kas tuled täna hommikul minuga . . .»

«Pean minema . . .» algas Val, kuid ema näoilme [illegible] dis teda peatuma: «Ega sa ometi . . .»

«Jah, ma pean täna hommikul kohtusse minema.»

Juba! See neetud lugu, mida tal peaaegu oli õnnestu[illegible] nud unustada, kuna keegi sellest ilmaski ei rääkinud. Ta haletses ennast ja näppis tillukesi nahatükikesi oma sõr[illegible] mede küljest. Siis märkas ta, et ema huuled tõmblesid, ja ütles impulsiivselt: «Hea küll, ema; ma tulen. Need elajad!» Mäherdusi elajaid ta mõtles, seda ei teadnud ta isegi, kuid sõna vastas täpselt mõlema tundeile ja viis nad mõningal määral jälle tasakaalu.

«Arvan, et on parem, kui ma ümber riietun,» pomises ta ja põgenes oma tuppa. Ta riietus visiitkuube, valis kõrgema krae, pärlist lipsunõela ja oma ilusaimad hallid kedrid, ise seejuures tasakesi vandudes. Ennast peeglist vaadeldes mõtles ta: «Noh, pagan võtku, märgata ei

[illegible] ma midagi!» ja läks trepist alla. Ta leidis vanaisa [illegible] ukse eest ja ema rikkalikult karusnahkadesse [illegible], nagu läheks ta linnapea vastuvõtule. Nad [illegible] teineteise kõrvale kinnisesse tõlda ja kogu sõidu [illegible] vihjas Val üksainus kord eelolevale asjale: «Ega [illegible] pärlitest midagi ei räägita?»

[illegible] kohevad valged sabad Winifredi muhvi kül[illegible] hakkasid värisema.

«Oh ei,» ütles ta. «Tänane asi on üsna süütu. Su vana[illegible] tahtis ka tulla, kuid ma ei lasknud. Arvasin, et sina [illegible] mu sinna. Sa näed nii kena välja, Val. Tõmba [illegible] mantlikrae tagant natuke kõrgemale, — nii on [illegible]»

«Kui nad sinuga kärkima hakkavad . . .» algas Val.

«Oo! Nad ei hakka. Mõtlen käituda väga külmalt; see [illegible] parem.»

«Ega nad mind tunnistajaks ei kutsu?»

«Ei, kallis, kõik on korraldatud.» Ja ta silitas Vali [illegible]. Ema meelekindlus rahustas Vali rinnas mässavat [illegible]; et midagi teha, võttis ta kindaid käest ja pani [illegible] jälle kätte. Nagu ta nüüd nägi, ei sobinud kindad [illegible] kedride juurde; nad oleksid pidanud hallid olema, [illegible] aga tumepruunist hirvenahast; Val ei suutnud otsus[illegible], kas jätta nad kätte või võtta ära. Nad saabusid [illegible] pärast kella kümmet. Val läks esmakordselt [illegible] ja kohtuhoone jättis temasse sügava mulje.

«Tohoo tonti,» ütles ta, kui nad eesruumi astusid. «Sellest saaks ju neli või viis kole toredat tenniseväljakut.»

Soames ootas neid mingi trepi jalal.

«Seal te oletegi,» ütles ta ilma neile kätt andmata, nagu ei sobiks selline kodusus ametliku ümbruskonnaga. «Meil tuleb minna Happerly Browne'i juurde. Kohtusaal I. Oleme esimestena järjekorras.»

Valil oli rinnas nüüd tunne nagu siis, kui ta kriketit mängides valmistus palli lööma; kuid tusaselt läks ta ema ja onu järel, ei vaadanud rohkem ringi, kui tingimata tarvilik oli ja mõtles, et siin majas on umbne õhk. Igal pool näis mingisuguseid inimesi luuravat ja Val sikutas Soamesi käisest.

«Kuule, onu, ega sa ometi neid vastikuid lehemehi sisse lase?»

Soames heitis talle kõrvalt ühe neist pilkudest, mis omal ajal nii mõnegi inimese olid vaikima pannud.

«Siit sisse,» ütles ta. «Sul ei tarvitse kasukat seljast võtta, Winifred.»

Ärritunult ja püsti päi läks Val nende järel sisse. Selles neetud urkas näis igaüks — ja seal oli õige hulk rahvast — teisel süles istuvat, kuigi istekohad üksteisest lahutatud olid; Valil oli tunne, et nad võisid kõik koos kuhugi sügavikku vajuda. Kuid see oli vaid hetkeline mulje, milles segunesid mahagonlauad, mustad talaarid, valged parukad, näod ja laualolevad paberid, kõik kaunis salapärane ja sosistlev, — siis istus ta oma ema kõrval esimeses reas, selg kõige muu poole; ta tundis rõõmu ema parma kannikeste lõhnast ja võttis viimast korda kindad käest. Ema vaatas talle näkku. Val mõistis äkki, et ema teda tõesti siin enda kõrval vajas ja et ka tema ses loos tuli arvestada. Noh, olgu! Küllap ta neile näitab! Ta ajas end sirgu, pani jala põlvele ja vahtis sügavamõtteliselt oma kedrisid. Kuid just siis ilmus mingi «vana onkel» (oma talaaris ja pikas parukas sarnanes ta veidralt riietatud naisega) kuskilt uksest nende ees olevasse kõrgesse pulti ja Val pidi kähku jala põlvelt võtma, et püsti tõusta ühes kõigi teistega.

«Dartie Dartie vastu!»

Vali meelest oli ütlemata vastik kuulda oma nime sellisel avalikult hõigatavat. Ja äkki märkas ta, et tema selja taga keegi oli hakanud ta perekonnast kõnelema; ta keeras pead ja nägi vana, parukaga meest, kes rääkides tundus oma sõnu söövat, — kentsakas vana veidrik; seda laadi mehi oli ta paar korda näinud Park Lane'i lõunasöökidel usinasti portveini joovat; nüüd ta teadis, kust selliseid saksu «välja kougiti». Ta leidis vana veidriku siiski õige paeluva olevat ja oleks teda edasi vahtinud, kui ema poleks ta käsivart puudutanud. Olles sunnitud enda ette vaatama, suunas ta oma silmad nüüd kohtunikule. Miks pidi sel sarkastilise suuga ja kärmelt liikuvate silmadega «vanapoisil» võim olema ennast nende eraasjadesse segada, — miks ei tegelnud ta oma enda asjadega, mida arvatavasti oli niisama palju ja mis-

aga olid sama ilged? Ja peaaegu nagu haigus liigutas Valis ta sugukonnale omane sügavale juurdunud individualism. Hääl tema selja taga sumises aina edasi: «Sagedased lahkuminekud rahaasjus — kaebealuse (mähermõistetud sõna! Oli see tema isa?) pillamine — pinevad suhted — mr. Dartie sagedased äraolekud. Minu volitaja katsus kõike seda täitsa õigustatult takistada — tagajärjeks oleks laostumine olnud — ta manitses — kaardimäng ja võiduajamised... («See on õige,» mõtles Val. «Kuhja aga kõik kokku!») Oktoobri alguses lõplik lahkuminek — kui süüdistatav minu volitajale oma klubist selle kirja kirjutas.» Val sirutas ennast, ta kõrvad huugasid. «Panen ette seda lugeda, vajaliku parandusena arvestades, et kõnealune härrasmees seda kirjutades oli — kas ütleksime, hea lõuna mõju all?»

«Vana elajas!» mõtles Val, veelgi rohkem punastades. «Sulle ei maksta selle eest, et sa nalja teeksid!»

«Tulevikus ei ole sul võimalust mind mu oma kodus teotada. Homme lahkun kodumaalt. Mäng on läbi.»

Väljendus, mida sageli kuuleme nende suust, kel kuigi suurt edu pole olnud.»

«Hiitavad öökullid,» mõtles Val, ja puna ta näol tumenes.

«Olen tüdinud end sinust teotada laskmast.» Minu volitaja võib teile öelda, et need nõndanimetatud «teotused» koosnevad sõnast «jätis», — minu arvates küllaltki pehme väljendus, olukorda arvestades.»

Val heitis kõrvalt pilgu oma ema liikumatusse näkku; ema silmadest paistis tagaaetu pilk. «Vaene ema,» mõtles ta ja puudutas oma käsivarrega ema käsivart. Hääl tema selja taga sumises edasi:

«Lähen uut elu alustama. — M. D.»

Järgmisel päeval sõitis kaebealune aurikul «Tuscarora» Buenos Airesesse. Pärast seda pole me temast enam midagi kuulnud, kui mitte arvestada telegraafi teel saadetud eitavat vastust kirja peale, mille minu volitaja talle järgmisel päeval suures kurbuses kirjutas, paludes teda enda juurde tagasi tulla. Teie helduse loaga astub mrs. Dartie nüüd tunnistajatepinki.»

Kui ema püsti tõusis, oli Valil meeletu himu samuti tõusta ja öelda: «Kuulge, teie! Ütlen teile, et te mul teda viisakalt kohtleksite.» Ta surus selle himu siiski maha,

kuulis oma ema ütlevat: «tõtt, täit tõtt ja ainult tõtt»,* ja vaatas üles. Ema jättis suurepärase mulje oma karusnahkade ja laia kübaraga; ta põsenukkidel oli kerge punа, ta oli rahulik ja asjalik; Val oli tema üle uhke, kui ta seal selliselt seisis kõigi nende «neetud seaduse meeste» vastas. Küsitlus aigas. Teades, et see oli vaid sissejuhatuseks abielulahutusele, jälgis Val teatava lõbuga küsimusi, mis olid selliselt sõnastatud, et pidi tekkima mulje, nagu sooviks ema tõesti isa tagasitulekut. Talle näis, nagu veetaks «vanu parukapäid peenelt nina pidi». Õige ebameeldivalt mõjus temasse, kui kohtunik äkki ütles:

«Noh, ja miks teie mees teie juurest ära läks, — oleti mitte sellepärast, et teie nimetasite teda «jätiseks»?»

Val nägi oma onu silmi tunnistaja poole pöörduvat, ilma et ta nägu oleks liikunud; ühtlasi kuulis ta paberi krabinat oma selja taga ja tundis vaistlikult, et asja arutuse tulemusi ähvardas hädaoht. Kas onu Soames ja vana veidrik Vali selja taga olid midagi untsu ajanud? Ema vastas natuke venitades:

«Ei, mylord, kuid nii oli see juba kaua kestnud.»

«Mis oli kestnud?»

«Meie mõtete lahkuminekud rahaasjus.»

«Kuid teie varustasite teda rahaga. Kas tahate öelda, et ta jättis teid maha oma olukorra parandamise mõttega?»

«See lojus! See vana lojus! Ta pole muud midagi kui lojust!» mõtles Val äkki. «Ta haistab midagi ja katsub selle jälile saada.» Vali süda seisatas; kui — kui tal see õnnestub, siis saab ta muidugi teada, et ema tõeliselt ei tahagi isa tagasitulekut. Ema hakkas jälle rääkima, seekord pisut ülalt alla:

«Ei, mylord, kuid ma keeldusin talle rohkem raha andmast. Kestis hulk aega, enne kui ta seda uskuma hakkas; aga viimaks ta uskus — ja kui ta uskuma jäi . . .»

«Ma mõistan, te keeldusite. Kuid hiljem saatsite talle raha.»

«Tahtsin, et ta tagasi tuleks, mylord.»

«Ja te arvasite, et see toob ta tagasi?»

«Ma ei tea, mylord, talitasin oma isa nõuande järgi.»

Kohtuniku näoilme, paberikrabin selja taga ja onu Soamesi äkki teineteise peale asetuvad jalad ütlesid Val-

et ema oli andnud just õige vastuse. «Keeruline mõtles ta. «Küll on aga tembutus!»

Kohtunik ütles:

«Viimane küsimus veel, mrs. Dartie. Kas armastate veel oma meest?»

Vali lõdvalt rippuvad käed tõmbusid rusikasse. Mäherõigusega puudutas see kohtunik äkki asja inimlikku külge? Kas pidi ema siin avameelselt rääkima ja kõigi nende inimeste kuuldes ütlema, mida ta võib-olla isegi ei teadnud? See polnud sünnis. Ema vastas tasa: «Jah, mylord.» Val nägi, et kohtunik noogutas pead. «Sind ma küll õpetaksin, kui saaksin!» mõtles ta aukartusetult, kui ema tagasi tuli ja tema kõrvale istus. Järgnes veel tunnistusi ta isa ärasõidu ja kestva eemalviibimise kohta, — kõigi ühelt nende oma toatüdrukult, mis Valile tundus eriti naeruvääriliselt; siis peeti jälle kõnesid, — kõik tühi tembutus; ja siis kuulutas kohtunik oma otsuse, ja nad võisid minna. Val väljus ema kannul, kõrki nägu tehes ja maha vahtides; kõigest väest püüdis ta väljendada põlgust igaühe vastu. Ema hääl vahekäigus äratas ta vihasest endassesulgumisest.

«Sa käitusid ilusasti, kallis. Oli nii lohutav, et sa seal olidsid. Su onu ja mina läheme nüüd einetama.»

«Hea küll,» ütles Val. «Mul on siis aega oma sõbra juurde minna.» Ta jättis lühidalt jumalaga ja jooksis trepist alla, välja õhu kätte. Ta hüppas üürisõidukisse ja ütles «Goat's Club'i». Ta mõtted olid Holly juures; ta arutas, mis teha, enne kui vend Hollyle näitab seda lugu homseles lehtedes.

*

Kui Val neist oli lahkunud, hakkasid Soames ja Winifred «Cheshire Cheese'i» minema. Soames oli soovitanud seal mr. Bellbyt kohata. Sel ennelõunasel kellaajal oleksid nad seal peaaegu üksi ja Winifred arvas, et oleks «samõsantne» näha seda kuulsat kõrtsi. Kui nad kelneri hämmastuseks olid kerge eine tellinud, jäid nad ootama nii eine-kui ka mr. Bellby saabumist, vaikides ja puhates pärast poolteisetunnilist avalikkuse ees piinlemist. Mr. Bellby ilmus varsti, oma pikka nina ees ajades; tema tuju oli niisama särav, nagu nende oma oli sünge. Noh,

lepituskatse oli otsustatud, — mis muret neil siis veel oli!

«Seda küll,» ütles Soames viisipäraselt vaikse häälega. «Kuid meil tuleb hakata jällegi tunnistajaid otsima. Ta nõuab arvatavasti lahutust — oleks veider, kui selguks, et me tema patustusist algusest peale teadlikud olime. Küsimused näitasid küllalt selgesti, et kohtunik meid hästi ei usalda.»

«Tühja kah,» ütles mr. Bellby rõõmsalt. «See läheb tal meelest! Vahepeal tuleb tal umbes sada kohtuasja otsustada. Pealegi on ta juba pretsedendi tõttu kohustatud abielu lahutama, kui tunnistused on küllaldased. Me ei ütle talle, et mrs. Dartie tõsiasju teadis. Dreamer tegi oma asja väga kenasti, — temas on midagi nii isalikku.»

Soames noogutas pead.

«Minu õnnitlus teile, mrs. Dartie,» jätkas mr. Bellby. «Teil on loomulikku annet tunnistuse andmiseks. Kindel nagu kalju.»

Siis ilmus kelner kolme taldrikuga, mida ta ühelainsal käsivarrel tasakaalus hoidis; ta tähendas: «Ma ruttasin pudingiga, sir. Täna leiate sellest eriti palju lõokesi.»

Mr. Bellby avaldas ta hoolitsusele oma ninanoogutusega heakskiitu. Kuid Soames ja Winifred vaatasid õudusega poolvedelast pruunist segust koosnevale kergele einele ja sorisid selles oma kahvliga, lootes leida maitsvate väikeste lauljate kehi. Kord sööma hakanud, leidsid nad siiski, et olid näljasemad, kui olid arvanud, ja sõid kõik ära; igaüks jõi klaasi portveini peale. Jutt käändus sõjale. Soames arvas, et Ladysmith langeb, kuid et see ka terve aasta võib kesta. Bellby arvas, et sõda lõpeb suve jooksul. Mõlemad möönsid, et vajati rohkem mehi. Nüüd võis küsimusse tulla üksnes täielik võit, sest tegemist oli juba prestiižiküsimusega. Winifred viis kõneluse jälle asjalikumale pinnale, öeldes, et ta ei tahaks lahutusprotsessi alustada enne suvise õppevaheaja algusi; poistel läheks see siis meelest, enne kui Val Oxfordi tagasi pöördub; ka Londoni hooaeg oleks siis möödas. Advokaadid kinnitasid talle, et kuuekuine vaheaeg oli tarvilik; pärast seda aga, — mida varem, seda parem. Inimesi hakkas nüüd sisse tulema ja nad läksid lahku, — Soames Citysse, Bellby oma kontorisse, Winifred tõllas

Park Lane'ile, et emale jutustada, kuidas tal oli läinud. Tulemus oli üldiselt nii rahuldav, et soovitavaks peeti jällegi rääkida ka Jamesile, kes päev päeva kõrval lakkamatult ütles, ta ei teadvat midagi Winifredi asjast ega tahtvat selle kohta midagi öelda. Et tema elupäevad olid lõppemas, muutus maiste asjade tähtsus talle järjest suuremaks, nagu oleks ta arvanud: «Pean kokku ahmima oli palju, kui saan ja põhjalikult pead murdma; varsti pole mul enam midagi, mille üle pead murda.»

Ta kuulas aruannet torisedes. See oli uuemoeline asjajamine, — ei tema teadnud midagi! Aga ta andis Winifredile tšeki ja ütles:

«Arvan, et sul on palju kulusid. Sul on uus kübar. Miks ei tule Val meid vaatama?»

Winifred lubas Vali varsti lõunale kaasa tuua. Ja koju jõudes läks ta oma magamistuppa, kus ta üksi võis olla. Nüüd, mil tema mehele oli käsk antud tagasi tema kaitse alla tulla, et teda siis igaveseks ära võtta, — nüüd tahtis ta veel kord katsuda selgusele jõuda selle kohta, mida ta valutav ja üksildane süda õieti tahtis.

8. peatükk

VÄLJAKUTSE

Hommik oli olnud udune, peaaegu külm. Kuid päike hakkas paistma, kui Val sörkis Roehampton Gate'i suunas, kust ta tahtis tavalisele kohtumispaigale kapata. Ta tuju tõusis kiiresti. Miski polnud selle hommiku sündmustes nii väga hirmus olnud peale eraasjade häbistava paljastamise avalikkuse ees. «Kui me oleksime kihlatud,» mõtles ta, «siis oleks ju ükskõik, mis juhtuks.» Ta oli samasugune nagu kõik teised inimesed, kes abielu tulemuste üle hädaldavad ja neile jalahoope annavad, kuid kõigest väest püüavad abielluda. Ja kartes hilineda, kihutas ta nelja üle Richmond Parki talviselt kuivanud rohu. Kuid jällegi oli ta üksi kohtumispaigas; Holly teistkordne tulematajäämine erutas teda kohutavalt. Ta ei võinud tagasi minna, ilma et ta teda täna poleks näinud! Ta ratsutas pargist välja ning suundus Robin Hilli

poole. Ta ei suutnud otsustada, keda ta pidi küsima [illegible] oletada, et Holly isa oli tagasi tulnud, et ta õde [illegible] vend oli kodus! Ta otsustas riskida ja esiti nende kohta järele küsida; kui tal õnne oleks ja neid kodus poleks, siis oleks päris loomulik lõpuks Holly järele pärida; kui aga mõni neist o l e k s kodus, siis pidi «väike ratsutus» olema päästvaks ettekäändeks.

«Ainult miss Holly on kodus, sir.»

«Oo! tänan. Kas võin oma hobuse talli juurde viia? Teatage palun — tema sugulane mr. Val Dartie.»

Kui ta tallide juurest tagasi tuli, oli Holly eesruumis väga punetavana ning arana. Ta juhtis Vali ruumi teise otsa ja nad istusid laiale aknaesisele pingile.

«Olin koledasti mures,» ütles Val tasa. «Mis on juhtunud?»

«Jolly teab meie ratsutamistest.»

«On ta kodus?»

«Ei; aga ma arvan, et ta varsti tuleb.»

«Siis — !» hüüdis Val, kummardus ettepoole ja haaras Holly käe. Holly katsus oma kätt ära tõmmata; see ei läinud tal korda, ta lakkas katsumast ja vaatas Valile nukralt näkku.

«Kõigepealt,» ütles Val, «pean sulle midagi rääkima oma perekonnast. Mu isa, tead, pole täitsa — tahtsin öelda — ta jättis mu ema maha ja nüüd katsutakse lahutust saada; seepärast kästi tal tagasi tulla, tead. Homme loed seda lehest.»

Holly silmade värv tumenes, nad väljendasid kartlikku huvi; ta käsi surus Vali kätt. Kuid õnnemängija Valis oli nüüd hoogu sattunud ja ta ruttas edasi:

«Muidugi pole sellest praegu suurt midagi, aga ma arvan, et asi läheb hullemaks, enne kui lõpp kätte jõuab; lahutusprotsessid on jäledad, tead. Tahtsin sulle öelda, sest — sest — sa pead teadma — kui,» ja ta hakkas kogelema, Holly murelikesse silmadesse vaadates. «Kui — kui sa oled kullake ja mind armastad, Holly. Mina armastan sind — nii väga; ja ma tahaksin kihlatud olla.» Ta oli seda öelnud nii kohmakal viisil, et ta hea meelega iseendale mööda kõrvu oleks andnud; nüüd vajus ta põlvili ja püüdis leebele kohmetule näole lähemale pääseda. «Sa ju armastad mind — eks? Kui mitte, siis ma —»

[illegible] hetkeline pinev vaikus; see oli nii kohutav, et ta [illegible] hulda isegi kauge muruniidumasina häält, mis [illegible], nagu oleks murul rohtu niita. Siis vajus Holly [illegible] poole; ta vaba käsi puudutas Vali juukseid ja Val [illegible] «Oo, Holly!»

Holly vastus oli väga leebe: «Oh, Val!»

Val oli sellest hetkest unistanud, kuid ta oli end alati [illegible] kõikevallutava noore armastajana, nüüd aga tundis ta end alandlikuna, liigutatuna, arana. Ta kartis liigutada, kartis, et ta püsti tõustes purustab nõiduse; kartis, et Holly siis tagasi põrkab ja oma andumust salgab. — nii väga värises Holly ta embuses, kui ta oma huuli lähendas tema suletud laugudele. Holly silmad [illegible] näisid natuke udustena; Val surus oma huuled [illegible] huultele. Äkki kargas ta püsti. Ta kuulis samme, [illegible] imestavat uratust. Ta vaatas ümber. Ei kedagi! [illegible] pikad eesriided, mis neid välisest eesruumist lahutasid, liikusid veel.

«Taevas! Kes see oli?»

Ka Holly oli jalule hüpanud.

«Jolly, ma arvan,» sosistas ta.

Val lõmbas otsustavalt käed rusikasse.

«Hüva,» ütles ta. «Nüüd oleme kihlatud, nüüd ei hooli ma sellest põrmugi.» Ta sammus eesriiete poole ja tõmbas need kõrvale. Jolly seisis kamina juures, hoolega selga nende poole pöörates. Val läks tema poole, Jolly pöördus ümber.

«Palun vabandust, et kuulsin,» ütles ta.

Kõige kiuste pidi Val teda sel hetkel paratamatult imetlema; tema nägu oli selge, ta hääl rahulik, ta ilme kuidagi õilis, nagu oleks ta kindlate põhimõtete järgi tegutsenud.

«Noh, sinusse see ei puutu,» ütles Val järsult.

«Oo,» ütles Jolly. «Palun, tule siiapoolel» Ja ta läks läbi halli. Val järgnes temale. Kabineti uksel tundis ta käepuudutust oma käsivarrel; Holly hääl ütles:

«Ma tulen kaasa.»

«Ei,» ütles Jolly.

«Jah,» ütles Holly.

Jolly avas ukse ja nad läksid kõik kolmekesi sisse. Väikeses ruumis jäid nad kolmnurgana kolmele kulunud

türgi vaiba nurgale seisma; nad seisid täitsa sirgelt, ilma üksteise otsa vaatamata, ega suutnud oluliselt midagi naljakat näha.

Val lõpetas vaikimise.

«Holly ja mina oleme kihlatud.»

Jolly astus sammu tagasi ja toetus vastu aknapiita.

«See on meie maja,» ütles ta. «Ma ei hakka sind siin solvama. Kuid mu isa on kaugel. Mina vastutan oma eest. Sa kasutasid olukorda.»

«Seda ma ei kavatsenud,» ütles Val ägedalt.

«Ma arvan, siiski,» ütles Jolly. «Muidu oleksid rääkinud minuga või oodanud, kuni mu isa tagasi tuleb.»

«Oli põhjusi,» ütles Val.

«Missuguseid?»

«Need puutuvad mu perekonnasse, — äsja rääkisin Hollyle. Tahtsin, et ta teaks, enne kui midagi juhtub.»

Jolly oli äkki vähem peen.

«Olete lapsed,» ütles ta. «Ja teate seda isegi.»

«Mina ei ole m i t t e laps!»

«Oled küll, — sa pole veel kahtkümmend täis.»

«Noh, ja sina?»

«Mina o l e n kakskümmend täis,» ütles Jolly.

«Parajasti said; igatahes mina olen samasugune mees kui sina.»

Jolly nägu muutus tulipunaseks, läks siis pilve. Ilmselt võitles ta iseendaga; Val ja Holly vahtisid talle aina niiti näkku, nii selgesti märgatav oli see võitlus. Nad kuulsid isegi ta hingamist. Siis selgus ta nägu ja muutus kummaliselt otsustavaks.

«Seda näeme kohe,» ütles ta. «Kas teed sedasama, mis mina teen?»

«On see väljakutse?»

Jolly naeratas.

«Jah, see on väljakutse; tean väga hästi, et sa seda ei tee.»

Val tundis kahtlusepistet südames; ta kobas teadmatuses.

«Ma pole unustanud, et sa oled kelkija,» ütles Jolly pikkamisi. «Usun, et sinu kohta palju muud öelda ei olegi. Ma pole ka seda unustanud, et sa mind buurimeelseks nimetasid.»

Val kuulis hingeldust iseenda raskete hingetõmmete vahel ja nägi Holly nägu väga kahvatuna ettepoole kummarduvat, silmad pärani.

«Jah,» jätkas Jolly vaevalt märgatava omapärase naeratusega. «Küllap näeme kohe. Mina lähen vabatahtsuna tegevväkke; tehke teie sedasama, härra Val Darlie.»

Val põrkas tagasi. See oli nagu sootuks ootamatu hoop otse silmade vahele, — nii äkki ja nii vastikult tabas teda keset ta unistusi; ta vaatas Holly poole silmadega, mis järsku liigutavalt segaseks olid muutunud.

«Jolly,» ütles Jolly. «Anna endale aega! Mõtle hästi järele.» Ta ise istus oma vanaisa tugitooli käsipuule.

Val ei istunud; ta jäi seisma, käed sügaval ratsutustaskutes, — rusikasse tõmbunud, värisevad käed. Peasisava otsuse — ükskõik, mäherdune see ka oleks — nagu kohutavus koputas tugevasti ta südamele nagu surutu kirjakandja. Kui ta väljakutset vastu ei võta, on ta kohtatud Holly silmis ja oma noore vaenlase, Holly Darie venna silmis. Võtab ta selle aga vastu, — ah! siis kaob kõik: Holly nägu, ta juuksed, ta silmad ja suudlused, mida ta alles nii vähe oli saanud!

«Mõtle hästi järele,» ütles Jolly jälle. «Mäng olgu aus.»

Ja nad mõlemad vaatasid Holly poole. Too oli taandunud laeni ulatuvate raamaturiiulite poole; ta tume pea toetus Gibboni «Rooma keisririigi» vastu, ta pehmed halvid silmad kiindusid mingi ahastusega Valisse. Ja Val, kes tavaliselt kuigi taiplik polnud, mõistis äkki midagi. Holly oleks uhke oma venna — tema vaenlase üle. Holly kaheneks tema pärast. Ta käed väljusid taskutest, nagu oleks mõni vedru nad sealt välja paisanud.

«Hüva!» ütles ta. «Tehtud!»

Holly nägu — oo, see oli kummaline! Val nägi teda punastavat ja võpatavat. Mis ta tegi, oli õige, — Holly nägu säras nukrast imetlusest. Jolly tõusis püsti ja tegi suure kummarduse, nagu oleks ta öelda tahtnud: «Sooritasid katse».

«Homseni siis,» ütles ta. «Me läheme koos.»

Val tõusis jõupingutusest, mida see otsus oli nõudnud, ja silmitses teda õelalt oma ripsmete alt. «Hea küll,» mõtles ta. «Seekord võitsid! Mina pean kaasa tulema, —

aga küllap sina selle eest veel kuidagi tasud!» Ja ta ütles väärikalt:

«Olen valmis.»

«Kohtume rekruteerimise peapunktis kell kaksteist,» ütles Jolly. Ta avas klaasukse ja läks välja terrassile sellesama seesmise aje tõukel, mis oli sundinud teda taanduma, kui ta neid ennest tabas.

Vali meeltesegadus oli äärmiselt suur, kui ta nii äkki kahekesi jäi Hollyga, kelle eest ta oli maksnud nii ootamatut hinda. Esikohal seisis aga siiski kelkimishimu. Tuli ju hea nägu teha halva asja juurde.

«Ratsutada ja püssi lasta igatahes saame nüüd küllalt,» ütles ta. «Lohutav on seegi.» Ja mingi sünge hea meelega kuulis ta ohet, mis näis tulevat Holly südame põhjast.

«Oh,» ütles ta. «Sõda on varsti otsas, võib-olla pole meil tarvis ära sõitagi. Mulle oleks see ju ükskõik, kui poleks sind!»

Igatahes pääseb ta jäledast lahutusprotsessist eemale. Hea seegi! Siis tundis ta Holly sooja kätt oma pihku pugevat. Jolly arvas, et ta sai neid takistada teineteist armastamast! Ta hoidis Hollyt tugevasti ümber piha, siimitses teda leebelt läbi ripsmete, naeratas julgustavalt, lubas teda varsti vaatama tulla ja tundis end vähemelt kuue tolli võrra pikemana ja Hollyt kaugelt enam oma võimuses olevat, kui ta iial oleks julgenud mõeldagi. Ta suudles Hollyt palju kordi, enne kui ta istus hobuse selga ja ratsutas linna tagasi. Nii hakkab omandusvaist vähimagi tõuke mõjul kiiresti kasvama ning arenema.

9. peatükk

LÕUNASÖÖK JAMESI POOL

Pidusööke nüüd enam ei antud Jamesi majas Park Lane'il, — igas majas saabub kord hetk, mil peremees või perenaine selleks enam suuteline pole; ei serveerita enam üheksat käiku kahekümnele sööjale peenis valgeis vestides ega tarvitse maja kassil enam imestada, mika ta äkki luku taha pannakse.

Seepärast tellis Emily mõninga erutusega (seitsmekümneaastasena oleks ta meelsasti veel aeg-ajalt näinud väikesi pidustusi ja seltskondlikke koosviibimisi) lõunasöögi kahe asemel kuuele, kirjutas isiklikult menüükaardid ja korraldas lilli — mimoose Rivieralt ja valgeid roomia hüatsinte, mis ei tulnud Roomast. Peale Jamesi ja Emily enda olid tulemas muidugi ainult Soames, Winifred, Val ja Imogen. Kuid ta armastas natuke toredust teha ja kujutluses meenutada möödunud aegade hiilgust. Ta riietus nii pidulikult, et James tähendas:

«Milleks sa selle kleidi selga tõmbad? Külmetad enda haigeks.»

Kuid Emily teadis, et kaheksakümneaastastegi naiste kaela külmetuse eest kaitseb särada tahtmine, ja vastas ainult:

«Las ma panen sulle ühe neist maniskitest ette, James, mis ma sulle muretsesin; siis tarvitseb sul ainult pükse vahetada ja sametkuub selga panna, ja sa oledki valmis. Vaille meeldib, kui su välimus on kena.»

«Maniskitest!» ütles James. «Alati raiskad sa oma raha millegi peale.»

Ta laskis endaga muudatuse siiski sooritada, nii et ta lõuaalune särama hakkas, sealjuures ebamääraselt pomisedes:

«Kardan, et poiss on pillaja.»

Natuke rõõmsamate silmadega ja natuke punetavamate põskedega kui tavaliselt istus ta siis elutuppa oma harilikule kohale ning jäi ootama, mil uksekell kõliseb.

«Korraldasin päris pidusöögi,» ütles Emily mõnuga. «Arvasin, et see on heaks harjutuseks Imogenile, — tal tuleb sellega harjuda nüüd, mil ta hakkab seltskonnas käima.»

James ümises midagi ebaselget: ta mõtles sellele, kuidas Imogen tavatses ta põlvele ronida või temaga paukuvaid jõulukompvekke praksutada.

«Temast saab kord iludus,» pomises ta. «See poleks ime.»

«Ta ongi ilus,» ütles Emily. «Ta peaks hea partii tegema.»

«Juba sa seletad jälle! Parem olgu kodus ja hoolitsegu oma ema eest,» pomises James. Kui mõni teine Dartie

ta ilusa tütretütre ära viiks, siis oleks see tema [illegible]. Ta polnud Emilyle iial täiesti andestanud, et ta Monsigue Dartie'st niisama pimestatud oli olnud kui ta ise.

«Kus on Warmson?» ütles ta äkki. «Ma jooksin täna õhtul klaasi madeirat.»

«Vahuviina on juba, James.»

James raputas pead.

«Sellest ma ei hooli,» ütles ta. «Minule see ei maitse.»

Teisel pool kaminat istuv Emily sirutas käe ja helistas.

«Härra sooviks, et te avaksite pudeli madeirat, Warmson.»

«Ei, ei!» ütles James, kuna ta kõrvatipud ägedasti vabisesid ja ta silmad puurisid end millessegi, mida väljal tema nägi. «Kuulge, Warmson, minge tagumisesse keldrisse; otsmise kapi keskmiselt riiulilt vasakut kätt leiate seitse pudelit; võtke nendest keskmine ja ärge seda raputage. See on viimane neist madeirapudelitest, mis ma mr. Jolyonilt sain, kui me siia kolisime. Seda pole keegi liigutatud; see peaks esmajärguliselt hea olema, aga ma ei tea, ei või midagi öelda.»

«Väga hea, sir,» vastas Warmson ja kadus.

«Hoidsin seda meie kuldpulmadeks,» ütles James äkki. «Kuid mina oma vanuses ei ela enam kolme aastat.»

«Tühi jutt, James,» ütles Emily. «Ära räägi sedasi.»

«Oleksin pidanud selle ise ära tooma,» pomises James. «Tema põrutab seda kindlasti.» Ja ta vajus vaiksesse mõtisklusse, meenutades pikki hetki lahtiste gaasitulede all ämblikuvõrkude seas ja veiniga immutatud korkide meeldivas lõhnas, mis oli nii isuäratav olnud mõnegi pidusöögi eel. Selle keldri veinisse oli kirjutatud neljakümne seitsme aasta ajalugu — sellest ajast peale, kui ta Park Lane'i majja oli tulnud oma noore mõrsjaga — ja paljude sõprade ja tuttavate põlvkondade ajalugu, kes juba teise ilma olid läinud; tühjendatud veinikapid kõnelesid perekondlikest pidustusist, — kogu ta sugukonna pulmadest, sündidest ja surmapäevadest. Kui tema kord läheb, siis jääb vein sinnapaika ja mine tea, mis sellest saab. See juuakse või koguni raisatakse ära, kes teab.

Sellest sügavast mõtisklusest äratas teda ta poja saabumine; varsti tuli ka Winifred oma kahe vanema lapsega.

[illegible] mindi alla, — James Imogeniga, kes varsti [illegible] seltskonda astuma; ilusa lapselapse lähedus valmistas [illegible] rõõmu; Soames Winifrediga; Emily Valiga, kelle silmad hakkasid särama, kui ta nägi austreid. Ähvardas tore sööming tulla «kihiseva» ja portveiniga! Ta tundis vajadust selle järele pärast kõike, mis ta täna oli [illegible], kuid millest ta veel polnud rääkinud. Pärast esimest paari klaasi mõtles ta mõnuga oma põues peituvale pommile, sellele sensatsioonilisele isamaa-armastuse tõjenduse näitele, — sest seda, mis ta kuninganna ja [illegible]maa heaks oli teinud, võttis ta esialgu puhtisikliku [illegible]ndinguna. Ta oli nüüd «täitsamees», oli lahutamatult [illegible]nud kahurite ja hobustega; tal oli õigus kiidelda, — [illegible]gi ta seda muidugi ei kavatsenud teha. Ta mõtles oma [illegible]dist rahulikult teatada, kui vestlusse vaheaeg tekib. [illegible]gu söögikaardile heitnud, otsustas ta, et kõige kohasem oleks seda teha «*bombe au fraises*'i»* juures; seda [illegible] tekiks kindlasti teatav pidulikkus. Enne kui nad [illegible]usõõgi roosilise tipuni jõudsid, meenus talle paar [illegible]da, et vanaisale ju iial midagi ei öeldud. Kuid vanaisa [illegible] või madeirat ja näis täitsa terve olevat. Pealegi [illegible] tal hea meel olema, et tulemas on selline vastulöök [illegible]ahistavale abielulahutusele. Ka enda vastas istuva onu [illegible]gemine oli tugevasti ergutav. Onu Soames polnud [illegible]rmugi sportlane, — maksis tõesti vaadata, mäherduse [illegible]ha ta teeb sellise uudise juures. Pealegi oli parem seda [illegible]male siin öelda kui nelja silma all, — seal oleks see [illegible]sile mõlemale erutav! Tal oli emast kahju; kuid kel [illegible] jätkuda palju tundeid teiste jaoks, kui ta lahkuma [illegible] Hollyst.

[illegible] kuulis vanaisa habrast häält ütlevat:

«Val, võta natuke madeirat oma jäätise juurde. Ülikoolis sa säärast asja ei saa.»

Val jälgis, kuidas vedelik pikkamisi ta klaasi täitis, kuidas vana vein õlisena läikis; ta hingas selle lõhna sisse ja mõtles: «Nüüd on paras aeg!» See oli paljutähendav hetk. Ta rüüpas väikese lonksu ja kerge soojus valgus ta [illegible] niigi juba kuumutatud soontesse. Ta vaatas [illegible]ku ringi, ütles: «Lasksin ennast täna vabatahtlikuna kirja panna, vanaema,» ja tühjendas klaasi, otsekui isesuda terviseks juues.

«Mis?» hüüatas ta ema kohkunult.

«Noor Jolly Forsyte ja mina läksime koos sinna.»

«Ega sa ometi allkirja andnud?» küsis onu Soames.

«Muidugi! Esmaspäeval läheme laagrisse.»

«Heldeke!» hüüdis Imogen.

Kõik vaatasid Jamesi poole. Kätt kõrva taga hoides ajas ta pea õieli.

«Mis on?» ütles ta. «Mis ta ütleb? Ma ei kuule.»

Emily kummardus ettepoole ja silitas Vali kätt.

«Pole muud, kui et Val läks vabatahtlikuks, James; see on temast väga tubli. Sõdurikuues oleks ta väga meeldiv.»

«Läks vabat... Lollus!» ütles James valju väriseva häälega. «Te ei näe sedagi, mis teil nina all on. Tema tal tuleks sõtta minna. Tuleks lahingusse minna, enne kui ta asjast ärugi saab.»

Val nägi, kuidas Imogeni silmad teda imetlesid, kuidas ema vaikselt ja peenelt taskuräti huultele tõstis.

Äkki ütles onu:

«Sa oled alaealine.»

«Mõtlesin sellele,» naeratas Val. «Ütlesin, et olen kahekümne ühe aastane.»

Ta kuulis, kuidas vanaema imestusega sõnas: «Noh, Val, see oli sinust vahva,» ja märkas, kuidas Warmson aupaklikult ta vahuviinaklaasi täitis; siis kuulis ta oma vanaisa häält tusaselt ütlevat: «M i n a küll ei tea, mis sinust saab, kui see nii edasi läheb.»

Imogen patsutas ta õlga, onu silmitses teda poolviltu; ainult ema istus liikumatult, kuni Val ta vaikimisest erutatuna ütles:

«Pole midagi, tead; küllap me neist varsti jagu saame. Loodetavasti jõuan mina ka veel jaole.»

Ta oli ülevas meeleolus, ühtlasi ka nukker, ja tundis end samal ajal kohutavalt tähtsana. See alles näitab onu Soamesile ja kõigile Forsyte'idele, mis tähendab — olla spordimees. Oli siiski kangelaslik ja erakordne öelda, et ta oli kahekümne ühe aastane.

Emily hääl tõi ta maa peale tagasi:

«Sa ei tohi teist klaasi juua, James. Warmson!»

«Küll nad Timothy pool imestavad!» hüüdis Imogen. «Annaksin palju, et nende nägusid näha. Kas sa saad mõõga, Val, või ainult püssi?»

«Mis sundis sind seda tegema?»

Onu Soamesi häält kuuldes tundis Val kerget külmavärinat. Mis teda sundis? Kuidas vastata? Ta oli tänulik vanaema mahedate sõnade eest:

«Noh, mina leian, et see on Valist väga vahva. Olen kindel, et temast saab tore sõdur; tal on just kohane kuju selleks. Võime kõik tema peale uhked olla.»

«Mis on noorel Jolly Forsyte'il sellega tegemist? Miks ta koos läksite?» jätkas Soames halastamatult oma küsitlust. «Minu teada te pole kuigi suured sõbrad?»

«Ega ei ole,» pomises Val. «Kuid ma ei tahtnud t e m a s t maha jääda.» Nüüd silmitses onu teda hoopis teisiti, — otsekui heakskiitvalt. Ka vanaisa noogutas pead, vanaema viskas pea kuklasse. Nad kõik kiitsid heaks, et ta ei tahtnud halvem olla kui see onupoeg. Sel pidi mõni põhjus olema! Valil oli ähmane tunne, nagu keituks mingi häiriv punkt väljaspool tema vaatepiiri, nagu mingi tsükloni määratlematu keskpunkt. Ja oma onu näkku vaadates oli tal ähmane nägemus naisest tumedate silmadega, kuldsete juustega, valge kaelaga, meeldiva lõhnaga ja ilusate siidriietega, mida tema armastas puudutada, kui ta üsna väike oli. Pagan võtku, jah! Tädi Irene! Ta tavatses Vali suudelda ja Val oli kord mängleval ta käsivart hammustanud, sest see meeldis talle oma pehmusega. Vanaisa küsis:

«Mis ta isa teeb?»

«Ta on Pariisis,» ütles Val ning jäi vaatama oma onu hoopis veidrat näoilmet; see sarnanes — sarnanes uriseva koera näoilmega.

«Kunstnikud!» ütles James. Selle hingepõhjast öeldud sõnaga tõusis ta lauast.

Kui Val ema kõrval istudes koju sõitis, nautis ta oma kangelaslikkuse järelvilja nagu üliküpseid astelpihlakamarju.

Winifred ei öelnud küll muud, kui et tal tulevat kohe rätsepa juurde minna ja lasta endale korralik munder teha, mitte leppida sellega, mis talle antakse. Aga Val tundis, et ema oli väga vapustatud. Peaaegu pidi ta teda lohutama sellega, et ta nüüd vastikust lahutusprotsessist võis eemale minna; kuid teda keelasid Imogeni juuresolek ja teadmine, et ema ei saanud selle eest kuhugi

minna. Teda kurvastas, et ema tema peale uhkem ei olnud. Kui Imogen oli voodisse läinud, siis alles julges ta katsetada meeleliigutusega.

«Mul on kole kahju sind maha jätta, ema.»

«Noh, pean katsuma kuidagi hakkama saada. Teema mis saame, et sind niipea kui võimalik ohvitseriks ülendataks; siis pole sul nii raske. On sul riviõppusest aimu Val?»

«Mitte vähimatki.»

«Loodetavasti ei vaeva nad sind liiga palju. Homme pean su kaasa võtma ja kõik vajaliku ostma. Head ööd suudle mind!»

Selle pehme ja kuuma suudlusega silmade vahel ja ikka veel kõrvades kumisevate sõnadega «loodetavasti ei vaeva nad sind liiga palju» istus Val kustuva kaminatule ette sigaretti suitsetama. Kadunud olid tuline hoog ja suur himu kangelast mängida. Kõik see oli pagana kibe ja tüütav lugu. «Küllap ma kord selle Jollyst poisiga oma arved õiendan,» mõtles ta trepist üles minnes ja möödudes toast, kus ta ema surus hambad padjasse, et lämmatada mahajäetustunnet, mis vägisi tahtis ta nuuksuma panna.

Ja varsti oli Jamesi külalistest üksainus ärkvel, — Soames oma isa magamistoa kohal asetsevas toas.

Niisiis oli too Jolyon Pariisis, — mis oli tal s e a l tegemist? Muidugi jooksis ta Irene järele! Polteedi viimane aruanne oli vihjanud võimalusele, et varsti midagi juhtub. Kas see seda tähendaski? Too poiss oma habemega ja neetud iroonilise kõneviisiga, — selle vanamehe poeg, kes Soamesile andis hüüdnime «varakas mees» ja ära ostis ta õnnetu maja. Soames oli alati vaenulikult mõelnud sellele, et ta oli sunnitud ära müüma maja Robin Hillis; iial ei andestanud ta oma onule selle ostmist ega onupojale selles elamist.

Külmast hoolimata kiskus ta akna lahti ja vaatas välja parki. Sünge ja pime oli jaanuariöö; kuuldus nõrka liiklemiskära; tundus külma lähenemist; puud olid paljad, paar tähte vilkus taevas. «Lähen homme Polteedi juurde,» mõtles ta. «Jumala eest, olen vist hull, et ma seda naist ikka veel tahan. See Jolyon! Kui —? Hm! Ei!»

10. peatükk

KOER BALTHASARI SURM

Jolyon, kes öösi üle Pas de Calais' oli sõitnud, saabus pühapäeva hommikul Robin Hilli. Ta ei olnud koju sõna saatnud, seepärast asus ta jaamast jala teele ning astus oma maa-alale läbi metsatuka juures oleva värava; jõudnud vanast ümberkukkunud puutüvest tehtud istme juurde, asetas ta sellele oma ülekuue ja istus. «Ristluuvalut» mõtles ta. «Nii lõpeb armastus minu eas!» Ja äkki näis Irene üsna lähedal olevat, — just samasugune nagu tol väljasõidul Fontainebleau'sse, kus nad puutüvel istusid ja einetasid. Häirivalt lähedal! Kuivanud puulehtede lõhn, mida kahvatu päikesevalgus lehtedest imes, kõditas ta sõõrmeid. «Olen õnnelik, et pole kevad,» mõtles ta. «Kui värsked mahlad lõhnaksid, linnud laulaksid ja õied pakataksid, siis oleks võimatu seda taluda. Loodetavasti saan kevadeks sellest üle, ma vana narr!» ja ta võttis oma kuue ning läks edasi üle välja. Ta möödus liigist ja läks pikkamisi üles künkale. Künka tipu lähedalt tervitas teda kähisev haukumine. Teisel pool sõnajalaistandikku oleval murul nägi ta oma vana koera Balthasari. Loom, kelle ähmased silmad oma peremeest võõraks pidasid, hoiatas maailma tema eest. Jolyon vilistas oma erilisel viisil. Isegi sellelt saja või rohkema sammu kauguselt võis ta näha, kuidas äratundmine koitis pruuni- ja valgelapilises rasvunud kehas. Vana koer ajas end jalule, hakkas jõuetult ja erutatult liputama oma selja kohal käharduvat saba; viimast jõudu kokku võttes tuli ta vaarudes lähemale ja kadus sõnajalaistandikku. Jolyon arvas, et kohtab teda aiavärava juures, kuid teda ei olnud seal; muret tundes pöördus Jolyon sõnajalaistandikku. Vana koer lebas küljeli ja vaatas juba klaasiseks muutunud silmadega üles.

«Mis on, mu vaene vanapoiss?» hüüdis Jolyon. Balthasari kähar ning sulgjas saba liigatas korraks; ta kustuvad silmad näisid ütlevat: «Ma ei saa püsti tõusta, peremees, kuid ma olen rõõmus, et näen sind.»

Jolyon põlvitas maha; ta silmad olid nii ähmased, et ta vaevalt nägi koera külje äeglast, järjest nõrke-

vat kerkimist. Ta tõstis looma pead, — pea oli väga raske.

«Mis on, kallis sõber? Kust sul valutab?» Saba liigatas veel kord; silmadest kustus elu. Jolyon silitas kätega üle liikumatu, alles sooja keha. Polnud midagi parata, — süda selles rasvunud kehas oli lihtsalt lakanud tööta-mast erutuse mõjul, mida tekitas peremehe tagasitulek. Jolyon tundis, kuidas nina, mille ümber mõned valkjad harjased kasvasid, ta huulte vastas juba hakkas külmaks muutuma. Ta põlvitas veel mõned minutid, hoides käit kangestuva pea all. Laipa oli väga raske üles künkata kanda; sinna oli kuivanud lehti kogunenud, Jolyon puistas neid ta peale ja kattis ta nendega; tuult ei olnud, lehed võisid teda õhtupoolikuni uudishimulike silmade eest varjata. «Matan ta ise,» mõtles Jolyon. Kaheksateist aastat oli möödunud sellest, kui ta kord koju St. John's Woodi läks, tilluke kutsikas taskus. Imelik, et vana koer just nüüd pidi surema! Oli see mingi ennustus? Ta pöördus värava juures ümber, vaatas sealt veel kord ruske kühmu poole, hakkas siis pikkamisi maja poole sammuma, kurgus midagi väga kibedat.

June oli kodus; ta oli ülepeakaela tagasi tulnud, kui kuulis uudist Jolly väeteenistusse astumisest. Jolly isamaa-armastus oli võitnud June'i buurepooldavad tunded. Õhkkond majas oli imelik ja kuidagi ahistav, kui Jolyon sisse astus ja teistele koer Balthasari surmast rääkis. See uudis mõjus kõiki ühendavalt. Koer Balthasariga oli kerkinud üles lüli, mis neid ühendas minevikuga! Kaks neist ei mäletanud midagi, mis enne teda oli olnud, June'ile kehastas ta vanaisa viimseid aastaid; Jolyonile koduste raskuste ja esteetiliste heitluste aega, enne kui ta jälle pääses oma isa armastuse ja rikkuse kuningriiki. Ja nüüd oli ta läinud!

Õhtupoolikul võtsid Jolyon ja Jolly maakirved ja labidad ning läksid välja murule. Nad valisid koha ruske kuhila lähedal, et ei tarvitseks teda kaugele kanda; ettevaatlikult lõikasid nad murumättad välja ning hakkasid kaevama. Kümme minutit kaevasid nad vaikides ja puhkasid siis.

«Noh, vanapoiss,» ütles Jolyon. «Sa siis arvasid, et pead seda tegema.»

«Jah,» vastas Jolly. «Kuigi ma ise sugugi ei taha.»

Kui täpselt väljendasid need sõnad Jolyoni enda meeleolu!

«Selle eest imetlen sind, vanapoiss; ei usu, et mina seda sinu eas oleksin teinud; kardan, et selleks on minus liiga palju Forsyte'ide verd. Kuid arvatavasti nõrgeneb sugukonna omapära iga põlvkonnaga. Sinu pojast — kui sul poeg peaks sündima — tuleb ehk puhas altruist; kes teab!»

«Siis ei sarnaneks ta minuga, isa; ma olen kole isekas.»

«Ei, mu kallis, on selge, et sa seda ei ole.»

Jolly raputas pead ja nad hakkasid jälle kaevama.

«Imelik on koera elu,» ütles Jolyon äkki. «Ainus neljajalgne algelise altruismiga ning jumala tunnetusega.»

Jolly vaatas isale näkku.

«Kas sa usud jumalasse, taat? Ma ei teadnud seda.»

Selle juurdleva küsimuse puhul, millele võimatu oli kergemeelselt vastata, peatus Jolyon hetkeks; ta selg oli kaevamisest väsinud.

«Mida sa mõtled jumala all?» küsis ta. «On kaks kujutlust jumalast, mida võimatu on kokku sobitada. On olemas Loov Põhimõte, mida võimatu on tunnetada, — sellesse peab uskuma. Teiseks on olemas Inimesesse peidetud altruismi Kogusumma, — muidugi usume sellesse.»

«Ma mõistan. See jätab Kristuse välja.»

Jolyon jäi talle ainiti näkku vaatama. Kristus, ühendav lüli kahe aate vahel! Laste suust räägib tarkus! Siin oli õigeusklikkus viimaks teaduslikult seletatav! Ülev lugulaul Kristuse elust oli inimeste katse ühendada kaht lepitamatut kujutlust jumalusest. Ja kuna inimeste altruismi Kogusumma õieti ka moodustas vaid osakese Loovast Põhimõttest, niisama nagu kõik muugi Looduses ja universumis, siis oleks võidud valida halvemgi ühendav lüli! Veider, kuidas käiakse läbi elu, ilma et seda nähtaks selliselt vaatekohalt!

«Mis siis sina sellest arvad, vanapoiss?» küsis ta.

Jolly kortsutas kulme.

«Esimesel aastal muidugi rääkisime õige palju seda

laadi asjust. Kuid teisel aastal lakatakse seda tegemast; ma ei tea, miks, — see on hirmus huvitav.»

Jolyonile meenus, et ka tema oli sellest Cambridge'is esimesel aastal üsna palju rääkinud ja teisel aastal lakanud sellest rääkimast.

«Arvatavasti,» ütles Jolly, «on see too teine juhuluse mõiste, millest sinu arvates vanal Balthasaril aimu oli.»

«Jah, muidu poleks ta vaene vana süda iialgi lõhkenud millegi väljaspool teda ennast oleva pärast.»

«Kas see ei olnud aga tegelikult just isekas meeleliigutus?»

Jolyon raputas pead.

«Ei, koerad pole puhtad Forsyte'id; nad armastavad ka seda, mis on väljaspool neid endid.»

Jolly naeratas.

«Noh, ma arvan, et mina olen Forsyte —» ütles ta. «Tead, lasksin ennast ainult sellepärast üles kirjutada, et kutsusin välja Val Dartie sedasama tegema.»

«Aga miks siis?»

«Me ei salli teineteist,» ütles Jolly lühidalt.

«Ah,» ümises Jolyon. Nii käis siis vaen edasi ka kolmandasse põlvkonda, — see uueaegne vaen, mis avalikult ei väljendunud!

«Kas jutustan sellest poisile?» mõtles ta. Kuid milleks, — kui ta peatuma pidi seal, kus algas temasse endasse puutuv osa.

Ja Jolly mõtles: «Holly asi on talle sellest poisist rääkida. Kui Holly seda ei tee, siis tähendab see, et ta rääkida ei taha; oleks alatus, kui mina räägiksin. Igatahes tegin asjale lõpu. Aitab sellestki!»

Nii kaevasid nad vaikides edasi, kuni Jolyon ütles:

«Noh, vanapoiss, ma arvan, et nüüd on suur küllalt.» Ja labidatele toetudes vaatasid nad alla auku, kuhu õhtutuul juba mõned lehed oli kandnud.

«Ma ei suuda taluda seda, mis nüüd tuleb,» ütles Jolyon äkki.

«Las mina teen seda, isa. Minust ei hoolinud ta kuigi palju.»

Jolyon raputas pead.

«Tõstame ta üsna õrnalt üles ühes lehtede ja kõigega.

Ta ei tahaks teda enam näha. Mina võtan ta peast kinni.

Äärmise ettevaatlikkusega tõstsid nad vana koera lõpp, mille luitunud pruun ja valge värv siit-sealt paistis lehtede alt, mida tuul lendu viis. Raskena, külmana ja kõigest kaugena asetasid nad selle hauda ja Jolly puistas veelgi lehti peale, kuna Jolyon hakkas ruttu mulda pilduma elutule kogule, kõigest hingest kartes, et keegi ta meeleliigutust märkab. Tükk minevikku oli läinud! Kui ta ees ometi seisaks õnnelik tulevik, mida maksaks oodata! Tal oli tunne, nagu kataks ta mullaga isegi oma elu. Nad panid murumättad hoolikalt siledale väsinud künkale ja läksid käsikäes koju tagasi, — tänulikkudena, et kumbki oli säästnud teise tundeid.

11. peatükk

TIMOTHY EI LEPI LOLLUSTEGA

Forsyte'ide börsil sai uudis vabatahtlikena väeteenistusse astumisest kiiresti teatavaks; ühes sellega tuli ainum, et June tahtis Punase Risti õeks minna, et mitte teistest maha jääda. Need sündmused olid nii ebatavalised ja puhta forsaitismi vaatekohalt nii hävitavad, et need perekonnasse mõjusid siduvalt ja Timothy salong järgmise pühapäeva õhtupoolikul kubises perekonnaliikmeist, kes püüdsid teada saada, mida sellest kõigest mõelda, ja tahtsid vastamisi vahetada perekondlikku tegutsemist. Giles ja Jesse Hayman ei kaitsnud enam ainda, vaid pidid õige varsti Lõuna-Aafrikasse minema; Holly ja Vali kord oli neile järgneda aprillis; June aga, — noh, keegi ei teadnud ilmaski, mida tema õieti mõtles teha.

Spion Kopi* juurest taandumine ja igasuguste heade sõjaväeuudiste puudumine näis andvat hämmeldavat usutavust kõigele sellele, mida Timothy omalt poolt nii kartustäratavalt kinnitas. Noorim vanadest Forsyte'idest — vaevalt kaheksakümne aastane —, kes üldist arvamust mööda oma isaga, «Superior Dossetiga» sarnanes

isegi ta tuntuimalt iseloomujoonelt, nimelt madeira ja
miselt, oli nii mitu aastat nähtamatu olnud, et ta oli
muutunud peaaegu muinasjutuliseks. Suur hulk aega oli
möödunud sestsaadik, kui kirjastajaameti riskid ta närv
nii väga olid mõjutanud, et ta neljakümneaastasena
kõigest kolmekümne viie tuhande naelaga ärist väga
astunud ja hakanud ettevaatlikult elama kapitalimaht
tusest. Aastast aastasse protsente ja protsentide pro
sente kõrvale pannes oli ta oma kapitali neljakümne
aasta jooksul kahekordistanud, ilma et ta kordki oleks
teadnud, mis tähendab rahaasjade üle mures olla. Nüüd
pani ta umbes kaks tuhat naela aastas kõrvale, ning
arvestades ta hoolt oma tervise eest, võis ta, nagu tädi
Hester ütles, oma kapitali enne surma veel kord kahekor
distada. Mis ta sellega siis teeb, kui ta õed on surnud ja
ta ise surnud, — seda küsimust arutasid sageli pilkavalt
sellised vabamõtlejad nagu Francie, Euphemia või noor
Nicholase teine poeg Christopher, kes oli koguni nii vaba
meelne, et rääkis kavatsusest näitlejaks hakata. Kõik
möönsid igatahes, et seda kõige paremini teadis Timothy
ise ja võib-olla ka Soames, kes iial ühtki saladust ei
avaldanud.

Need vähesed Forsyte'id, kes Timothyt olid näinud,
kirjeldasid teda paksu ja tüüaka, mitte väga pika mehena
punakaspruuni jumega ja hallide juustega; temas polnud
peaaegu sugugi seda näojoonte peenust, mille enamik
Forsyte'e oli pärinud oma esiisa naiselt, ilusalt ja tasase
loomuga naisterahvalt. Kõik teadsid, et Timothy tundis
üllatavat huvi sõja vastu, pistis lippe kaardisse sõja
algusest peale; rahutusega mõeldi, mis juhtuks siis, kui
inglased paisataks merre ja tal peaaegu võimatu oleks
lippe õigetesse kohtadesse pista. Kui palju ta perekonna
asjust teadis või mida ta nendest arvas, sellest teati
vähe, kui mitte arvestada tädi Hesteri alalisi kinnitusi,
et Timothy oli väga vapustatud. Oli seepärast palju
tähendavaks sündmuseks, kui Forsyte'id Spion Kopi eva
kueerimisele järgnenud pühapäeval üksteise järel märka
sid, et ainsas tõesti mugavas tugitoolis keegi istus, selg
valguse poole ja suur käsi näo alumise osa ees varjuks;
aukartliku häälega teatas tädi Hester igaühele:

«Su onu Timothy, mu kallis.»

Timothy teretus oli ikka ühesugune; kuidagi möödaminnes ja pealiskaudselt sõnas ta:

«Kuidas käsi käib? Kuidas käsi käib? Vabanda, et ma käsi ei tõuse.»

Francie oli seal ja Eustace oli tulnud oma autoga. Winifred oli Imogeni kaasa toonud; ta unustas ebameeldiva lahutusasja, kuulates perekonna sooje heakskiidu-avaldusi. Vali vabatahtlikuks mineku puhul; Marian Tweetyman oli ka seal ja tõi uusimaid uudiseid Gilesi ja Jesse'i kohta. Kõik kokku ühes tädi Juley ja tädi Hesteriga, noore Nicholasega, Euphemiaga ja — oh hellakest — George'iga, kes koos Eustace'iga autos oli tulnud, moodustasid nad koosviibimise, mis meenutas perekonna parimaid päevi. Polnud enam ühtki tühja tooli väikeses salongis ja hirmuga mõeldi sellele, et ehk veel keegi võib saabuda.

Kui Timothy sealviibimise tõttu tekkinud sunnitud olek hakkas natuke vähenema, pöördus vestlus sõjaasjule. George küsis tädi Juley'lt, millal tema Punase Ristiga sõjaväljale läheb, ja ajas tädi peaaegu naerma; seepeale pöördus ta Nicholase poole ja ütles:

«Noor Nick on vapper sõjamees, eks ole? Millal me siis näeme teda metsikus kaitsevärvi mundris?»

Noor Nicholas naeratas leebelt ja kuidagi anuvalt, mõista andes, et ema niikuinii väga mures oli.

«Dromio'd on läinud, nagu ma kuulsin,» ütles George Marian Tweetymani poole pöördudes. «Varsti oleme kõik sõjaväljal. *En avant,** Forsyte'id! Pallige, servige, andke pihta!»

Tädi Juley kõhistas naeru, — George oli ju n i i naljakas! Kas tädi Hester tooks Timothy kaardi? Siis ta võiks neile näidata, kuidas kõik on.

Timothy poolt kuuldus mingi ümin, mida jaatamisena tõlgitseti, ja tädi Hester väljus toast.

George kirjeldas veelgi Forsyte'ide sõttaminekut, kõnetades Timothyt ülemjuhatajana ja Imogeni — kelle ta kohe oli märganud «ilusa plika» olevat — markitandina; siis võttis ta oma torukübara põlvede vahele ja hakkas sel kujutletud pulkadega trummi lööma. Ta ettekannet järgiti segaste tunnetega. Kõik naersid — George oli ju tunnustatud naljategija —, kuid kõik tundsid, et pere-

konda «nöögiti», ja see näis neile ebaloomulikuna nägi mil viis perekonnaliiget oli astunud kuninganna teenistusse. Kardeti, et George läheb liiga kaugele, ja hoiti kergendust, kui ta tõusis, tädi Juley käe alt kinni võttis Timothy juurde sammus, teda sõjamehelikult tervitas oma tädi pilkava kirega suudles ning ütles: «Oi, milline nauding, kallis papa! Tule, Eustace!» ja toast väljus saadetuna tõsisest ja kõrgist Eustace'ist, kes polnud midagi naeratanud. Vaikust katkestas tädi Juley hämmastanud hüüe: «Mõtelda, ta ei oodanudki kaartil Ära seda pahaks pane, Timothy. Ta on n i i naljakas!» Timothy võttis käe suu eest.

«Ma ei tea, mis kõik veel tulemas on,» kuuldi teda ütlevat. «Mis sellest asjast saab? Niiviisi neid buure ei lööda.»

Üksnes Francie'l oli julgust tähendada:

«Kuidas siis, onu Timothy?»

«Kõik see uuemoeline vabatahtlikkude võtmine ja need kulud, — raha viiakse maalt välja.»

Just siis tuli tädi Hester kaardiga, hoides seda nagu haiget imikut. Euphemia abil asetati see klaverile — väikesele Colwoodi tiibklaverile —, mida usutavasti viimati oli mängitud kolmeteistkümne aasta eest, suvel enne tädi Anni surma. Timothy tõusis püsti. Ta sammus klaveri juurde ja jäi oma kaardi ette seisma, seda vaadates, kuna kõik teised ta ümber kogunesid.

«Noh,» ütles ta. «See on praegune olukord; ja väga vilets olukord pealegi. Hm!»

«Jah,» ütles Francie väga julgelt. «Aga kuidas sa tahad seda muuta, onu Timothy, kui sinna rohkem mehi ei saadeta?»

«Mehi!» ütles Timothy. «Mehi pole tarvis, — riigi raha raiskama. Napoleoni on tarvis; tema ajaks selle asja ühe kuuga joonde.»

«Aga kui Napoleoni pole olemas, onu Timothy?»

«See on nende asi,» vastas Timothy. «Milleks me sõjaväge pidasime ja rahu ajal söötsime! Häbi peaks neil olema nõuda, et kogu maa neid peab aitama! Iga mees jäägu oma töö juurde, siis läheb kõik hästi.»

Ta vaatas ringi ja lisas peaaegu vihaselt:

«Vabatahtlikult väkke minna! See on ju niisama hea

kui raha aknast välja loopida! Me peame kokku hoidma! Tuleb säilitama, — see on ainus võimalik tee.» Ja mingi erilise häälitsusega, mis polnud õieti ei nohin ega turtsatus, astus ta Euphemia varvastele ja väljus toast. Järele jäi temast hämmastus ja nõrk kõrbenud suhkru lõhn.

Alati jääb sellest tugev mulje, kui keegi ilmse endaväärikusega ütleb midagi, milles ta tõesti on veendunud. Hetkeks seisid vaikides kaardi ümber tuppa jäänud Foltheksa Forsyte'i — kõik naised peale noore Nicholase. Siis ütles Francie:

«Tõesti, ma arvan, tal on õigus, teate. Milleks meil ju lõpuks sõjavägi on? Nad oleksid teadma pidanud. Tõepoolest ainult hellitatakse neid.»

«Mu kallis!» hüüdis tädi Juley. «Nad on ju nii palju kannatanud. Mõtle ometi, nad loobusid oma punasest mundrist. Nad olid alati nii uhked selle peale. Nüüd on nad kõik nagu sunnitöölised. Hester ja mina rääkisime alles eile, et see peab neile väga valus olema. Mõtle, mis Raudne Hertsog* selle kohta oleks öelnud.»

«Uus värv on väga tore,» ütles Winifred. «Val on kena oma riietes.»

Tädi Juley ohkas:

«Tahaksin teada, missugune on Jolyoni poiss. Mõtelda, et me teda ialgi pole näinud! Ta isa peab nii uhke olema tema peale.»

«Ta isa on Pariisis,» ütles Winifred.

Oli näha, kuidas tädi Hesteri õlg äkki kerkis, nagu tagasi tõrjudes õe järgmist märkust, sest Juley kortsus nüüd põsed olid punaseks läinud.

«Eile käis meil siin armas väike mrs. MacAnder; ta tuli just Pariisist. Ja mis te arvate, keda ta seal tänaval nägi? Te ei aima seda ialgi.»

«Me ei katsugi, tädike,» ütles Euphemia.

«Irene! Mõtelge! Nii pika aja järel! Ta jalutas ruuge habemega . . .»

«Tädike! Sa tapad mu! Ruuge habemega . . .»

«Ma tahtsin öelda,» rääkis tädi Juley rangelt edasi, «ruuge habemega härraga. Ja mitte üht päeva pole ta vanem. Ta on alati nii ilus,» lisas ta mingi kõhkleva vabandusega.

«Oo! Jutusta meile temast, tädike,» hüüdis Imogen.

«Ma vaevalt mäletan teda. Ta on meie perekonna [illegible] saladus, eks? Säärased lood on alati lõbusad.»

Tädi Hester istus, Juley oli nüüd tõesti ülima [illegible] tusega hakkama saanud!

«Lahja ta just ei olnud, niipalju kui ma mäletan,» pomises Euphemia. «Tal on küllaltki liha luil.»

«Mu kallis,» ütles tädi Juley. «Kui imelikult sa sellest räägid, — mitte just kenasti.»

«Ei, seda mitte; aga missugune ta siis oli?» ei jäi nud Imogen järele.

«Ütlen sulle, mu laps,» sõnas Francie. «Ta oli mingi sugune moodne Veenus ja väga hästi riietatud.»

«Veenus polnud iialgi riietatud,» ütles Euphemia teravalt. «Ja tal olid sinised silmad nagu sulasafiirid.»

Kui nii kaugele jõuti, jättis Nicholas jumalaga.

«Mrs. Nick on hirmus range,» ütles Francie naerdes.

«Tal on kuus last,» ütles tädi Juley. «Ta peabki ettevaatlik olema.»

«Kas onu Soames teda hirmsasti armastas?» jätkas halastamatu Imogen ja vaatas oma tumedate säravate silmadega näost näkku.

Tädi Hester tegi meeleheidet väljendava liigutuse, kuid juba vastaski tädi Juley.

«Jah, su onu Soames oli temasse väga kiindunud.»

«Ma arvan, ta jooksis kellegagi ära?»

«Ei, sugugi mitte; see tähendab — mitte just täiesti.»

«Mis ta siis tegi, tädike?»

«Tule, Imogen,» ütles Winifred. «Me peame minema hakkama.»

Kuid tädi Juley ütles suure meelekindlusega vahele:

«Ta — ta ei käitunud sugugi hästi.»

«Oh hoidku!» hüüdis Imogen. «Kaugemale ma ei saa ega saa!»

«Noh, kallis,» ütles Francie. «Tal oli armulugu, mis lõppes noormehe surmaga; ja siis läks ta sinu onu juurest ära. Minule meeldis ta alati.»

«Ta andis mulle ikka šokolaadikompvekke,» ütles Imogen tasa. «Ja ta lõhnas nii hästi.»

«Muidugi,» tähendas Euphemia.

«Sugugi mitte muidugi!» vastas Francie, kes ise tarvitas äärmiselt kallist levkoiparfüümi.

«Ma ei mõista, miks me selliseist asjust räägime!» ütles tädi Juley käsi tõstes.

«Kas ta laskis ennast lahutada?» küsis Imogen ukse juurest.

«Muidugi mitte!» hüüdis tädi Juley. «See tähendab — muidugi mitte.»

Teise ukse juurest kuuldus kobinat. Timothy oli tuppa tagasi tulnud.

«Tulin oma kaardi järele,» ütles ta. «Kes on lahutatud?»

«Ei keegi, onu,» vastas Francie täitsa tõepäraselt.

Timothy võttis klaverilt oma kaardi.

«Ärgu meil seda laadi asju perekonnas olgu,» ütles ta. «Kogu see vabatahtlikuks minemine on küllalt paha. Kodumaa variseb kokku; ma ei tea, mis meist veel saab.»

Ta raputas oma jämedat sõrme toa poole: «Liiga palju naisi on nüüdsel ajal ja nad ei tea ise, mis nad tahavad!»

Seda öelnud, haaras ta kahe käega kõvasti kaardist kinni ja väljus, nagu kartes, et keegi talle vastab.

Seitsme naise seast, keda ta oli kõnetanud, kuuldus tagasihoidlikku üminat; kõige selgemini olid kuulda Francie hüüatus: «Tõepoolest, need Forsyte'id —!» Ja tädi Juley arvamus: «Ta peab täna õhtul oma jalgu leotama kuumas sinepivees, Hester; kas ütled Jane'ile? Kardan, et veri talle jälle pähe on tõusnud . . .»

Kui nad õhtul pärast sööki Hesteriga kahekesi koos istusid, pillas ta silma heegelnõelalt ja vaatas üles:

«Hester, ma ei tea, kust ma kuulsin, et kallis Soames tahab Irenet jälle enda juurde tagasi. Kes meile ometi jutustas, et George temast naljaka pildi tegi ja alla kirjutas: «Ta ei saa õnnelikuks, enne kui see tal käes on»?»

«Eustace,» vastas tädi Hester «Timesi» tagant. «See oli tal taskus, aga ta ei näidanud meile.»

Tädi Juley vaikis ja mõtiskles. Kell tiksus. «Times» krabises, tuli vurises kahinal. Tädi Juley pillas teise silma maha.

«Hester,» ütles ta. «Mulle tuli nii kohutav mõte.»

«Ära siis mulle ütle,» sõnas tädi Hester kähku.

«Oo! Ma pean. Sa ei või arvata, kui kohutav!» Ja ta ütles sosinal: «Jolyon — Jolyon — räägitakse, et tal — on nüüd ruuge habe.»

12. peatükk

TAGAAJAMINE JÄTKUB

Kaks päeva pärast pidusööki Jamesi juures varustas mr. Polteed Soamesi materjaliga, mille üle maksis järele mõelda.

«Keegi härra,» ütles ta, heites pilgu salakirja võtmele oma vasakus käes, «47, nagu ütlesime, pühendas viimase kuu jooksul Pariisis märgatavat tähelepanu 17 vastu. Kuid seni ei näi veel midagi väga otsustavat toimunud olevat. Kohtumised olid alati avalikes paigus, ilma et oleks püütud endid varjata — restoranides, ooperis, Opéra Comique'is, Louvre'is, Luxembourgi aias, hotelli võõras teruumis ja nii edasi. Kumbki pole veel teineteise tuba desse astunud. Nad käisid Fontainebleau's, kuid midagi tähtsat ei juhtunud. Lühidalt, olukord on palju tõotav, kuid nõuab kannatust.» Ja äkki üles vaadates lisas ta:

«Väga huvitav üksikasi — 47 on sama nimega hotelliää —. 31.»

«Ta teab, et olen Irene mees,» mõtles Soames.

«Väga imelik — ristinimi — Jolyon,» jätkas mr. Polteed. «Me teame tema Pariisi aadressi ja siinset elukohta. Muidugi ei taha me ebaõige jänese järele joosta.»

«Jätkake, kuid olge ettevaatlik,» ütles Soames tusasselt. Vaistlik veendumus, et see detektiivist sell oli avastanud tema saladuse, tegi ta veelgi sõnakehvemaks.

«Vabandage,» ütles mr. Polteed. «Lähen vaatan, kas on midagi uut saabunud.»

Ta tuli mõne kirjaga tagasi. Kui ta oli taas ukse lukustanud, heitis ta pilgu ümbrikkudele.

«Jah, siin on isiklik kiri minule 19-lt.»

«Noh?» ütles Soames.

«Hm!» vastas mr. Polteed. «Ta kirjutab: «47 sõitis täna Inglismaale. Aadress tema pakkidel: Robin Hill. Lahkumine 17-st Louvre'i muuseumis kell 3.30; mitte midagi tähelepanuväärset. Pidasin parimaks siia jääda ja jätkata 17 jälgimist. Võite 47-t Inglismaal silmas pidada, kui peate seda vajalikuks.» Ja mr. Polteed heitis Soamesile mitteametliku pilgu, nagu oleks ta ainet kogunud

inimese loomuse üle koostatavale raamatule, mille ta [illegible] kirjutada, kui ta oma ärilisest tegevusest loobub. «Väga arukas naine, see meie 19, ja oskab end imehästi [illegible]matuks teha. Odav ta ei ole, on aga oma palka [illegible]väärt. Seni pole jälitataval tema olemasolust mingit [illegible]mist. Kuid aja jooksul, nagu teate, hakkavad tundelised [illegible]nõnesed midagi aimama, kuigi nad midagi kindlat ei [illegible]ta. Annaksin nõu 17 nüüd rahule jätta ja 47-t silmas [illegible]pidada. Kirjavahetuse ligi ei pääse me hõlpsasti. Praegu[illegible]sel olukorras oleks see vaevalt soovitavgi. Võite aga [illegible] valitajale öelda, et väljavaated on väga head.» Ja [illegible]ülis silmitses ta oma helkivaid silmi kissi tõmmates vai[illegible]kest külalist.

«Hm,» ütles Soames äkki. «Pean paremaks, et te jälitamist Pariisis diskreetselt jätkate ja Inglismaal midagi ei [illegible]ta.»

«Väga hea,» vastas mr. Polteed. «Seda võib.»

«Kuidas — kuidas nad omavahel käituvad?»

«Loen teile ette, mis ta kirjutab,» ütles mr. Polteed, [illegible]seras puldi laeka lukust lahti ja võttis sealt paberite [illegible]mbu. «Ta teeb sellest kuskil konfidentsiaalse kokku[illegible]võtte. Jah, siin see ongi! 17 väga meeldiv, 47 vanemas [illegible]ras — ilmselt armunud — ootab parajat aega — 17 [illegible]tagasihoidlik, võib-olla seadnud mõnesuguseid tingi[illegible]musi — võimatu teada, kui rohkem andmeid pole. Üldi[illegible]selt kaldun arvama, et ta pole veel midagi kindlat otsus[illegible]tanud — võib kord täitsa impulsiivselt tegutseda. Mõle[illegible]mas on stiili.»

«Mida see tähendab?» ütles Soames suletud huulte vahelt.

«Noh,» pomises mr. Polteed naeratusega, mis paljastas hulga valgeid hambaid. «See on meil tarvitusel olev väljend. Teiste sõnadega tähendab see, et nad ei näi ajaviiteks mänglevat, — nad saavad tõsiselt teineteise omaks või ei saa üldse mitte.»

«Hm,» ümises Soames. «See on kõik, eks?»

«Jah,» ütles mr. Polteed. «Kuid see on paljutõotav.»

«Amblik,» mõtles Soames. «Head päeva.»

Ta läks läbi Green Parki, et Victoria jaama jõuda ja maa-alusel raudteel Citysse sõita. Oli soe nii hilise jaanuari kohta. Sädelev päikesepaiste langes läbi kerge udu

külmunud rohule, — päev oli nagu helendav ämblike võrk.

Väikesed ämblikud — ja suured ämblikud! Ja suurim ämblik oli ta enda visadus, mis oma niite järjest mässis iga selge väljapääsutee ümber. Mida oli sel mehel Irene lähedusest otsida? Kas Polteedi oletused vastasid tõele? Või tundis Jolyon ainult kaasa Irene üksindusele, nagu tema seda arvatavasti nimetas, — sentimentaalne vaba mõtleja oli ta ju alati olnud! Kui asi tõesti nii oleks, nagu Polteed vihjas! Soames jäi seisma. See ei võinud olla! Too Jolyon oli seitse aastat vanem kui ta ise ega olnud välimuselt meeldivam. Ka mitte rikkam! Mis kõi getõmbejõud tal oli?

«Pealegi tuli ta tagasi,» mõtles Soames. «Näib, nagu ei ... Lähen teda vaatama!» Ta võttis kaardi ja kirjutas:

«Kui Sul sel nädalal mõnel õhtupoolikul pool tundi aega on, siis olen «Connoisseursis» kella 5.30 ja 6 vahel. Võiksin tulla ka «Hotch-Potchi», kui Sa seda eelistad. Tahaksin Sind näha — S. F.»

Ta läks mööda St. James's Streeti ja andis kirja «Hotch-Potchi» uksehoidja kätte.

«Andke see mr. Jolyon Forsyte'ile, niipea kui ta siia tuleb,» ütles ta ja võttis ühe noid uusi taksiautosid, et Citysse sõita ...

Jolyon sai kaardi sama päeva õhtupoolikul ja hakkas «Connoisseursi» minema. Mida Soames nüüd tahtis? Oli ta tema Pariisis-käimisest kuulnud? Ja üle St. James's Streeti minnes otsustas ta, et ei tee oma sealkäimisest mingit saladust. «Aga et Irene seal on,» mõtles ta, «seda ei või ma talle öelda, kui ta seda juba ise ei tea.» Segases meeleolus laskis ta end juhatada Soamesi juurde, kes kitsa kaarakna all teed jõi.

«Teed mitte, tänan, kuid ma jätkan suitsetamist, kui tohin.»

Eesriided polnud veel ette tõmmatud, kuigi väljas juba tuled põlesid; oodates istusid onupojad teineteise vastas.

«Kuulsin, et sa käisid Pariisis,» ütles Soames lõpuks.

«Jah; jõudsin just tagasi.»

«Noor Val rääkis mulle; tema ja sinu poeg lähevad siis sõtta.»

Jolyon noogutas pead.

«Irenet sa vist ei näinud. Ta peab kuskil välismaal olema.»

Jolyon mässis end suitsupilve, enne kui ta vastas:

«Jah, ma nägin teda.»

«Kuidas ta käsi käib?»

«Väga hästi.»

Tekkis uus vaikus; siis ajas Soames enda toolil sirgu.

«Kui ma sind viimati nägin,» ütles ta, «siis olin kahevahel. Me rääkisime sest asjast ja sina väljendasid oma arvamust. Ma ei taha seda vaidlust uuesti alustada. Tahan öelda vaid niipalju: minu seisund tema suhtes on äärmiselt raske. Ma ei tahaks, et sa kasutaksid oma mõju minu vastu. Sellest, mis juhtus, on palju aega möödunud. Kavatsen paluda, et ta mineviku unustaks.»

«Sa ju palusid juba,» pomises Jolyon.

«Siis oli see mõte talle uus; see oli liiga üllatav. Kuid mida rohkem ta sellele mõtleb, seda selgemaks peab talle saama, et see on ainus õige tee meile mõlemale.»

«Minul ei jäänud säärast muljet tema meeleolust,» ütles Jolyon erilise rahuga. «Andesta, kui ma ütlen, et sa asjasse õigesti ei suhtu, kui arvad, et mõistusel siin üldse midagi öelda on.»

Ta nägi onupoja kahvatut nägu veelgi kahvatumaks muutuvat; ilma seda teadmata oli ta tarvitanud Irene enda sõnu.

«Tänan,» pomises Soames. «Kuid mina näen asju võib-olla selgemini, kui sa arvad. Tahan vaid kindel olla, et sa ei püüa teda minu vastu mõjutada.»

«Ma ei tea, mis sind arvama paneb, et mul on mingit mõju,» ütles Jolyon. «Kui mul seda aga on, siis tarvitan seda kindlasti selles suunas, mida pean tema õnnele soodsamaks. Usun, et olen üks neist, keda nimetatakse feministideks.»

«Feminist!» kordas Soames, nagu aega võita püüdes. «Tähendab see, et sa oled minu vastu?»

«Olen selle vastu, et naine elab mehega, kes talle

täiesti vastumeelt on,» ütles Jolyon. «Minu meelest on see vastik.»

«Oletatavasti sisendad talle oma arvamusi iga kord, kui teda näed.»

«Ma ei näe teda vist enam.»

«Sa ei lähe siis Pariisi tagasi?»

«Minu teada mitte,» ütles Jolyon, tajudes, missugust pineva tähelepanuga Soames teda vaatles.

«Noh, see oli kõik, mis mul öelda oli. Igaüks, kes mehe ja naise vahele astub, võtab raske vastutuse enda peale, nagu tead.»

Jolyon tõusis püsti ja tegi talle kerge kummarduse.

«Head aega,» ütles ta ja läks kätt andmata minema, jättes Soamesi talle järele vaatama. «Meie, Forsyte'id,» mõtles Jolyon voorimeest kutsudes, «oleme väga taiviliseeritud inimesed. Lihtsama rahva seas oleks asi läinud lõõmaks. Kui poleks mu poissi, kes sõtta läheb... Sõtta! Vanad kahtlused tõusid temas jälle esile. Tore sõda! Rahvaste või naiste alistamine! Püüe võita ja valitseda neid, kes sind ei taha. Peene siivuse eitamine! Omandamine, seaduspärased õigused; ja kes nende vastu on — ühiskonnast välja! «Taevale tänu!» mõtles ta. «M i n a olen a l a t i nende vastu olnud!» Jah! Ta mäletas, kuidas ta isegi enne oma esimest õnnetut abielu oli vihaselt vaielnud iirlaste materdamise vastu või kohtumõistmise vastu naiste üle, kes püüdsid vabaneda meestest, keda nad jälestasid! Pastorid väitsid, et hinge ja ihu vabadus on kaks erinevat asja! Hukatuslik väide! Ihu ja hinge ei saa sel kombel lahus hoida. Vaba tahe on iga liidu tugevuseks, mitte selle nõrkuseks. «Oleksin pidanud Soamesile ütlema,» mõtles ta, «et ta minu arvates on naeruväärne. Ah! Aga ta on ka traagiline!»

Tõepoolest, kas võis maailmas olla midagi traagilisemat kui inimene, kelle ta enda omandusvaist oli orjastanud, kel seepärast vaba silmapiir puudus, kes ei suutnud isegi mõista, mida teine inimene tundis? «Pean Irenele kirjutama ja teda hoiatama,» mõtles ta. «Soames tahab uuesti katset teha.» Ja kogu tee Londonist Robin Hilli mässas ta rangé kohusetunde vastu, mis teda oma poja pärast keelas Pariisi tagasi ruttamast.

Soames aga istus veel kaua oma toolil; ka teda pures

niisama suur piin, — kiivas piin, nagu oleks talle ilmutatud, et too mees oli temast endast ees ja kudus värskeid vastupanuvõrke ta väljapääsutee ette. «Peab see tähendama, et sa oled minu vastu?» Oma saamatu küsimusega polnud ta midagi saavutanud. Feminist! Tühi sõnakõlks! «Ma ei tohi ülepeakaela toimida,» mõtles ta. «Mul on aega hinge tõmmata; ta ei lähe Pariisi tagasi, kui ta ei valetanud. Ootan kevadeni!» Kuid ta ei võinud teada, mis kasu tal võis olla kevadest; see võis vaid suurendada tema piina. Ta vaatas alla tänavale, kus möödusad kogud liikusid kõrgete laternate valgussõõrist valgussõõri; ja ta mõtles: «Mitte millelgi ei näi mõtet olevat. Olen üksi, — see on mu häda.»

Ta sulges silmad; ja kohe oli tal tunne, nagu näeks ta Irenet mingil pimedal tänaval mingi kiriku lähedal; ta nägi teda mööduvat, siis ümber vaatavat, nii et ta märkas tema silmade sära ja ta valget laupa väikese tumeda sõbara all, mis oli kaunistatud kuldlitritega ja mille külgest taga loor alla rippus. Ta avas silmad, — nii selgesti oli ta Irenet näinud! Tänaval möödus tõesti naine, kuid see polnud tema! Oh ei, see polnud tema!

13. peatükk

«SIIN MA OLEN JÄLLEGI!»

Imogeni kleidid esimeseks hooajaks köitsid ta ema tähelepanu ja vanaisa rahakotti kogu märtsikuu läbi. Forsaitliku visadusega seiras Winifred selles asjas ülimat tähtsuslikkust. See juhtis ta mõtted kõrvale pikkamisi lähenevalt protsessilt, mis pidi talle andma vabaduse, mille kohta ta isegi ei teadnud, kas ta seda soovis või mitte; see juhtis ta mõtted kõrvale ka pojast ja tema lähenevast ärasõidust sõtta, mille kohta ikka veel tuli rahutuks tegevaid uudiseid. Nagu usinad mesilased suvetiiledel või läikivad parmud orajatel sügisõitel, nii rändasid tema ja ta «väike tütar» — kes oli peaaegu niisama pikk kui ta ise ja kelle rinnaümbermõõt polnud palju väiksem —, lenneldes mööda Regent Streeti kauplusi ja Hanover Square'i ja Bond Streeti ärisid, süvenedes

kaalutlusisse ja riidekangaste uurimisse. Tosinaid hämmastava käitumisega ja erilise kõnnakuga noori neiusid sammus uusimaisse «loominguisse» riietatuina Winifredist ja Imogenist mööda. Modellkleidid — «väga moodne armuline proua, viimane moekarje õieti» —, mida need mõlemad kõhklevalt kõrvale heitsid, oleksid võinud terve muuseumi täita; modellkleidid, mida nad tingimata omandada tahtsid, peaaegu tühjendasid Jamesi rahakoti. Polnud mõtet teha midagi poolikult; Winifred tundis, et just see esimene ja ainus tumestamatu hooaeg pidi saama hiilgavaks menuks. Kannatlikkust, millega ta proovile pani enda eest möödahõljuvate tahtetute olendite kannatlikkuse, võis võrrelda vaid uskliku hardusega. Winifredile oli see pikaks palvetuseks oma kalli jumalanna Moe ees; niisama innukaks palvetuseks nagu mõne katolikuusulise palvetus Püha Neitsi ees. Imogenile oli see kogemuseks, mis polnud kaugeltki ebameeldiv; sageli oli ta välimus nii kena, sageli kuulis ta meeli tusi, — ühe sõnaga: see kõik oli «amüsantne».

Kahekümnenda märtsi õhtupoolikul, kui nad Skywardi kaubamaja peaaegu tühjaks olid teinud, läksid nad õhtu tee Caramel ja Bakeri juurde, et endid kosutada šokolaadi ja vahukoorega, ning hakkasid siis koju minema üle Berkeley Square'i; õhtu õhus tundus juba kevade hõngu. Winifred avas ukse — see oli hiljuti heleoliivroheliseks värvitud; sel aastal ei jäetud midagi tegemata Imogeni auks — ja läks hõbekorvikese juurde, et vaadata, kas keegi oli neid külastanud. Äkki tundis ta kipitust ninasõõrmeis. Mis lõhn see oli?

Imogen oli võtnud laenuraamatukogust saadetud romaani ja süvenes sellesse. Oma rinnas tekkinud kummalise tunde tõttu ütles Winifred peaaegu teravalt:

«Võta see kaasa, kallis, ja puhka enne sööki.»

Imogen läks ikka veel lugedes trepist üles. Winifred kuulis, kuidas tema toa uks paugatas, ja tõmbas sügavalt hinge. Kas kevad kõditas tema meeli, — kõige mõistlikkuse ja solvatud vooruse kiuste üles piitsutades igatsust tema «tola» järele? Mehe lõhn! Nõrk sigarite ja lavendlivee lõhn, mida ta polnud tundnud sellest varasügisesest ööst saadik kuus kuud tagasi, mil ta oma meest nimetas «jätiseks». Kust see lõhn tuli? Või oli see

[illegible] kujutletud lõhn, — puhtmäluline aurandus? Ta vaatles ümber. Ei midagi, — mitte midagi, vähimatki korrast hallis ega söögitoas. Väike päevane unenägu oli see lõhn, — petlik, nukraks tegev, rumal! Hõbekorvikeses oli uusi kaarte, kaks «mr. ja mrs. Polegate Thomilt» ja üks «mr. Polegate Thomilt»; ta nuusutas neid, kuid neil oli ainult lõhn. «Olen vist väsinud,» mõtles ta. «Lähen heitan pikali.» Salong ülemisel korral oli pime, oodates kätt, mis seal tule süütaks; ta läks edasi oma magamistuppa. Ka see oli hämar, eesriided olid poolest saadik veel tõmmatud, sest kell oli kuus. Winifred võttis mantli seljast — jälle see lõhn! —, siis jäi ta otsekui rabatuna seisma. Midagi tumedat oli tõusnud toa kaugemas nurgas asetsevalt sohvalt. Ta suust tuli sõna, mis tema perekonnas väljendas õudust: «Jumal!»

«Mina olen — Monty,» ütles kellegi hääl.

Winifred võttis kõvasti voodiotsast kinni, sirutas kätt ja keeras tualettlaua kohal rippuva lambi põlema. Just valgussööri serval tuli nüüd selgesti nähtavale Dartie kogu puuduvast uuriketist kuni puhaste pruunide kingadeni, mis aga, jah, olid ninade juurest pragunenud. Ta rind ja nägu jäid varju. Ta näis kõhnem olevat, — või pettis valgus? Dartie astus lähemale; nüüd oli ta valgustatud kinganinadest kuni tumeda pealaeni, — tõepoolest: see oli hakanud halliks minema! Ta näovärv oli tumedam ja kollakam; mustad vurrud polnud enam ettevõtlikult püsti, neis oli nüüd midagi sardoonilist; ta näos oli jooni, mida Winifred ei tundnud. Ta kaelasidemes polnud nõela. Ta ülikond — ah! Winifred tundis seda — aga see oli pressimata ja luitunud. Jälle vahtis Winifred ta kinganinasid. Tugevasti ja hoolimatult oli elu Montyt raputanud ja põrutanud, sasinud ja kratsinud. Liikumatult ja sõna lausumata seisis Winifred paigal ja vahtis pragu ta kinganinal.

«Noh,» ütles Dartie. «Ma sain kirja kätte. Tulin tagasi.»

Winifredi rind tõusis raskelt. Ühes tuttava lõhnaga sallekerkinud igatsus oma mehe järele võitles kiivusega, mis oli sügavam kui iialgi enne. Seal ta nüüd oli, — tume ja otsekui paljaks riisutud vari endisest siledast ja ilbest keigarist! Mäherdune võim oli temaga seda tei-

nud, — ta tilgatumalt tühjaks pigistanud nagu sidrun? Too naine!

«Tulin tagasi,» ütles Dartie uuesti. «See oli ränk asi. Jumala eest! Ma sõitsin vahetekil. Mul pole midagi peale riiete seljas ja selle reisitasku.»

«Ja kelle käes on kõik muu?» hüüdis Winifred äkki elavnedes. «Kuidas sa julgesid tulla! Tead küll, et sa selle kirja tagasikutsega said ainult selleks, et lahutus võimalik oleks. Ära puutu minusse!»

Nad hoidsid mõlemad laia voodi otsast kinni, kus nad nii paljude aastate öid olid koos veetnud. Sageli, — jah, sageli oli Winifred soovinud, et ta tagasi tuleks. Nüüd aga, mil ta tagasi oli tulnud, täitis Winifredi hinge kõigi ja surmav vaenulikkus. Dartie tõstis käe vurrude juurde, kuid ta ei näppinud ega keerutanud neid vanal tuttaval viisil, vaid ainult sikutas neid allapoole.

«Heldeke!» ütles ta. «Kui sa teaksid, missugune elu see oli!»

«Olen rõõmus, et ma ei tea.»

«Kas laste käsi käib hästi?»

Winifred noogutas pead. «Kuidas sa sisse said?»

«Oma võtmega.»

«Siis ei tea teenijad midagi. Sa ei või siia jääda, Monty.»

Dartie naeris lühidalt ja pilkavalt.

«Kuhu siis?»

«Ükskõik kuhu.»

«Vaata mind ometi! See — see neetud . . .»

«Kui sa t e d a mainid,» karjatas Winifred, «siis lähen otsekohe Park Lane'ile ega tule enam tagasi.»

Äkki tegi Dartie midagi üsna lihtsat, kuid tema kohta nii ebatavalist, et see Winifredi liigutas. Dartie sulges silmad. Tundus, nagu oleks ta öelnud: «Hea küll! Olen maailmale surnud!»

«Võid toa saada selleks ööks,» ütles Winifred. «Su asjad on alles siin. Imogen üksi on kodus.»

Dartie toetus voodiotsa najale.

«Noh, kõik on sinu teha,» ja ta käsi võpatas. «Olen omadega läbi. Sul ei tarvitse liiga vali olla, — asi pole seda väärt. Mul hakkas hirm; mul hakkas hirm, Freddie.»

Winifredi läbis värin, kui ta kuulis seda vana meelitus-

sõna, mida Dartie polnud mitmel ja mitmel aastal enam tarvitanud.

«Mis ma temaga peale hakkan?» mõtles ta. «Jumala pärast, mis ma temaga peale hakkan?»

«Ütle sul sigarette?»

Winifred andis talle sigareti karbist, mida ta seal hoidis nendeks juhtudeks, kui ta öösiti magada ei saanud, ja ulatas talle tuld. Selle teoga ärkas ta loomuse asjalik külg taas ellu.

«Mine võta kuum vann. Panen sulle riietustuppa voodi rõivad valmis. Rääkida võime hiljem.»

Dartie noogutas pead ja vaatas üksisilmi Winifredi silmadesse. Ta silmad näisid poolkustunud olevat — või tuli see sellest, et kortsud laugudel olid muutunud sügavamaks?

«Ta pole enam endine,» mõtles Winifred. «Ilal ei muutu ta enam endiseks! Kuid missugune ta edaspidi oleks?»

«Hea küll,» ütles Dartie ja läks ukse poole. Isegi ta liigutused olid muutunud nagu inimesel, kes oma illusioonid on kaotanud ja kahtleb selle juures, kas üldse maksab liikuda.

Kui ta oli läinud ja Winifred kuulis veesorinat vannitoas, pani ta täieliku komplekti rõivaid tema riietustoas olevale voodile; siis läks ta trepist alla ja tõi biskviidikasti ja viskipudeli üles. Siis tõmbas ta mantli jälle seljga, kuulatas hetke vannitoa ukse taga, läks alla ja väljus majast. Tänaval jäi ta kõheldes seisma. Kell oli seitse läbi! Kas Soames on klubis või Park Lane'il? Ta pöördus viimase suunas. Tagasi! Soames oli seda alati kartnud — tema ise oli seda mõnikord lootnud. Tagasi! Täiesti temasuguse tola viis — tagasi tulla, öelda: «Siin ma olen jällegi!» ja neid kõiki narriks teha: seadust, Soamesi ja Winifredi ennast! Ent nüüd poleks vaja enam seadusega tegelda, ei ripuks enam see sünge pilv tema ja ta laste kohal. Mäherdune kergendustunne! . . . Jah, aga kuidas suhtuda tema tagasitulekusse? Too naine oli temas äratanud kire, mäherdust ta Winifredile endale iialgi polnud ilmutanud; Winifred polnud aimanudki, et ta selliseks kireks on võimeline. See just piinaski teda! Isekas, käratsev «tola», keda Winifred ise polnud iialgi

tõeliselt sütitanud, oli teisel naisel lasknud end tõesta ja paljaks teha! See oli teotav! Liiga teotav! Ei olnud õige ega sünnis teda tagasi võtta! Ja ometi oli ta [illegible] tagasi kutsunud; võib-olla nõuaks nüüd seadus, et ta tema tagasi võtaks! Dartie oli ikka veel tema mees, tema käes oli jämedam ots! Ja ta ei soovinud kahtlustada mata muud midagi kui raha, — et osta sigareid ja lavendlivett! See lõhn! «Lõpuks pole ma vana,» mõtles Winifred. «Veel mitte vana!» Kuid too naine, kes oli sundinud Dartie't ütlema: «Olen omadega läbi. Mul hakkas hirm, mul hakkas hirm, Freddie!» Siia ja sinna pilutuna lähenes Winifred oma isa majale; kogu aeg ägas tõukas teda ta Forsyte'i loomus sügava veendumuse poole, et Dartie kõigest hoolimata oli tema omand, mille lest tuli kinni hoida ahne maailma kiuste. Nii jõudis ta Jamesi maja juurde.

«Mr. Soames? Oma toas? Ma lähen üles; ärge öelge, et ma siin olen.»

Ta vend riietus. Winifred leidis ta peegli eest, kus ta oma musta kaelasidet sidus ilmega, nagu põlgaks ta selle otsi.

«Halloo!» ütles ta, Winifredi peeglist vaadeldes. «Mis viga?»

«Monty!» ütles Winifred kiviselt.

Soames pöördus kähku ümber. «Mis!»

«Tagasi!»

«Sees,» pomises Soames. «Meie endi kaevatud augus. Miks pagan ei lasknud sa mind julmusega katset teha? Teadsin alati, et praegune tee on liiga ohtlik.»

«Oo! Ära räägi sellest! Mis ma pean tegema?»

Soamesi vastuseks oli sügav, sügav ohe.

«Noh,» ütles Winifred kärsitult.

«Mis ta ütleb enda vabanduseks?»

«Ei midagi. Teine king oli tal varvaste kohalt katki.»

Soames vaatas talle ainiti näkku.

«Ah!» ütles ta. «Muidugi! Viimane häda käes. Nüüd algab see siis uuesti! See viib isa hauda.»

«Kas me ei saa seda tema eest varjata?»

«Võimatu. Tal on haruldaselt hea nina kõige jaoks, mis tuska teeb.»

Ta jäi mõttesse, sõrmed sinisest siidist trakside vahel.

«Peaks ometi olema mõni seaduslik tee, kuidas teda kahjutuks teha,» pomises ta.

«Ei,» hüüdis Winifred. «Ma ei taha ennast jälle lasta narrida teha; parem juba lepin temaga.»

Nad vaatasid teineteisele otsa. Nende südamed olid täis tundeid, kuid nad ei suutnud neid väljendada, — Forsyte'id olid nad mõlemad.

«Kuhu sa ta jätsid?»

«Vanni,» ja Winifred naeris lühidalt ja kibedalt. «Ainus asi, mis ta kaasa tõi, oli lavendlivesi.»

«Rahu!» ütles Soames. «Sa oled põhjalikult vapustatud. Tulen sinuga kaasa.»

«Mis sellest kasu oleks?»

«Peame talle tingimused esitama.»

«Tingimused! Kõik oleks jälle niisama. Kui ta on toimunud — kaardid ja kihlveod, joomine ja . . .» Ta jäi vait, sest talle meenus oma mehe näoilme. Nagu end kõrvetanud laps — nagu end kõrvetanud laps . . . võib-olla . . .

«Toibub?» küsis Soames. «On ta haige?»

«Ei; läbi põlenud; see on kõik.»

Soames võttis oma vesti toolilt ja tõmbas selga; ta võttis kuue ja pani selga, tilgutas kölni vett oma taskurätikule, kinnitas uuriketi nööpauku ja ütles: «Meil pole aega.»

Ja iseenda muredest hoolimata tundis Winifred talle kaasa, nagu oleks ta selle lühikese lausega paljastanud oma sügavat südamevalu.

«Tahaksin ema näha,» ütles Winifred.

«Küllap ta on isa juures nende magamistoas. Tule tasa alla kabinetti. Ma toon ta sinna.»

Winifred hiilis vargsi alla väikesse pimedasse kabinetti, mis oli tähelepandav peamiselt kuhugi mujale paigutamiseks liiga kahtlase Canaletto* poolest ja ilusa Kohtuotsuste-kogu poolest, mida paljude aastate jooksul enam keegi polnud avanud. Siin seisis ta, selg kastanpruunide tihedasti suletud eesriiete poole, ja vahtis tühja kaminasse, kuni ta ema Soamesi saatel sisse astus.

«Oh, mu vaene kallis!» ütles Emily. «Kui haleda näoga sa siin seisad! See on temast tõesti liiga halb!»

Nende perekonnas oli nii väga hoidutud kõigi ebamoodsate erutusväljenduste eest, et tal võimatu oli oma

tütre juurde minna ja teda kõvasti kaenlasse võtta. Kui lohutav oli ta pehme häälgi ja ta ikka veel täidlasi õlgade nägemine kallihinnalise musta pitsi all. Oma uhkust säästes ja püüdes ema mitte kurvastada, ütles Winifred kõige igapäevasema häälega:

«Kõik on korras, ema; ei maksa erutuda.»

«Ma ei saa aru,» ütles ema Soamesi poole vaadates, «miks Winifred ei või talle öelda, et kaebab ta kohtusse, kui ta majast eemale ei hoidu. Ta võttis Winifredi pärilt, ja kui ta neid tagasi ei toonud, siis jätkub sellest.»

Winifred naeratas. Nüüd tulid nad muidugi kõik iga suguste nõuannetega, kuid ta teadis juba, mis ta teeb — et ta ei tee mitte midagi. Järjest tugevamaks muutus temas tunne, et kõigest hoolimata ikkagi tema oli oma moodi võidu saanud, oli enda omandi säilitanud. Ei! Kui ta tahab Dartie't karistada, siis võib ta seda teha kodus, ilma et teised sellest teaksid.

«Noh,» ütles Emily. «Tule rahulikult söögituppa; pead siia jääma ja meiega koos sööma. Isale ütlemine jäta minu hooleks.» Kui Winifred ukse poole läks, keeras ta toa pimedaks. Siis alles nägid nad vahekäigus juhtunud õnnetust.

Valgus toas, mida iial ei valgustatud, oli Jamesi ligi tõmmanud; seal ta seisis oma tumepruuni kaamelikarvadest rätikusse mässituna, nii et käsivarred olid kaetud ja hõbevalget pead näis lahutavat pikk vahemaa ta moodsaisse pükstesse riietatud jalgadest. Seal ta seisis, jäi jendamatult sarnanedes kurega, ja ta näol oli ilme, nagu näeks ta enda ees konna, kes oli liiga suur allaneelamiseks.

«Mis see kõik tähendab?» ütles ta. «Isale ütlemine! Iial ei ütle te mulle midagi.»

Nüüd ei osanud Emily vastata. Kuid Winifred läks ta juurde, pani oma käed ta abitult rätikusse mässitud käsivartele ja ütles:

«Monty pole pankrotti teinud, isa. Ta tuli ainult tagasi.»

Kõik kolm kartsid, et juhtub midagi tõsist, ja olid rõõmsad, et Winifred ta käsivartest kinni hoidis; kuid nad ei teadnud, kui visa ja sitke oli see varjutaoline vana Forsyte. Miski tuksatas ta paljaks aetud suu ja

läks ümber. Miski võpatas kahe pika hõbevalge habemeliha vahel. Siis ütles ta teatava väärikusega:

«Ta viib mu hauda. Teadsin, kuidas see läheb.»

«Sa ei tohi muretseda, isa,» ütles Winifred rahulikult. «Ma hoolitsen, et ta korralikult käituks.»

«Ah!» ütles James. «Võta see ära, mul on palav!» Nad mähkisid rätiku lahti. Ta pöördus ümber ja läks kindlate sammudega söögituppa.

«Suppi ma ei taha,» ütles ta Warmsonile ja istus oma kohale. Ka kõik teised istusid — Winifred alles kübarata —, kuna Warmson kattis neljandale. Kui ta toast väljus, ütles James:

«Mis ta kaasa tõi?»

«Mitte midagi, isa.»

James vaatas ainiti lusikal peegelduvat näopilti. «Lahutus!» pomises ta. «Lollus! Et mulle seda varem pähe ei tulnud! Oleksin pidanud talle teatava summa maksma, et teda Inglismaalt eemal hoida. Soames, sa mine ja tee talle see ettepanek.»

See näis nii õige ja lihtsa nõuandena, et isegi Winifred oli üllatatud, kui ta vastas:

«Ei, jätan ta enda juurde, kui ta juba tagasi on tulnud; ta peab ainult korralikult käituma, — see on kõik.»

Teised vaatasid kõik tema poole. Teati ju ammugi, et Winifred on vahva.

«Kes teab, missuguste kõrilõikajate seas ta seal väljas elas!» ütles James sõnu säästes. «Võta revolver! Ära sa ilma selleta voodisse mine. Warmson peaks tulema ja seal magama. Homme räägin temaga ise.»

See teade liigutas neid ja Emily ütles lohutavalt:

«Nii on õige, James; mingisuguseid lollusi me ei luba.»

«Ah,» pomises James süngelt. «Ma ei tea ütelda.»

Warmson tuli kalaga ja katkestas vestluse.

Kui Winifred kohe pärast sööki läks isale head ööd soovima, vaatas James talle nii küsivate ja ahastavate silmadega näkku, et ta ütles nii lohutava häälega, kui vähegi suutis:

«Kõik on korras, isake, kallis; ära muretse. Ma ei vaja kedagi, — ta on täiesti taltsas. Mind erutaks ainult see, kui sina mures oleksid! Head ööd, jumal õnnistagu sind!»

«Jumal õnnistagu sind!» kordas James, nagu ei [illegible] ta õieti, mida need sõnad tähendavad; ta silmad jälgisid Winifredi ukseni.

Winifred jõudis enne kella üheksat koju ja läks kohe trepist üles.

Dartie lebas sinisesse saržülikonda ja lakk-kingadesse riietatult oma riietumistoas oleval voodil; ta käsivarred olid kukla taga ristamisi ja kustunud sigaret rippus tal suus.

Winifredile meenutas ta naeruväärselt tema akna taga kastides kasvavaid lilli pärast kõrvetavat suvepäeva; need lebasid — või pigemini seisid — pärast päikeseloojakut just niisama närbunuina, kuid juba kosuvaina lähenevast ööst. Näis, nagu oleks ta närbunud abikaasale juba kerget kastet sadanud.

«Arvatavasti käisid sa Park Lane'il,» ütles Dartie loiult. «Kuidas käib vanamehe käsi?»

Tahtmata vastas Winifred kibedalt:

«Ta pole veel surnud.»

Dartie võpatas, — tõepoolest, ta võpatas.

«Saa minust hästi aru, Monty,» ütles Winifred. «Ma ei soovi, et teda erutataks. Kui sa korralikult ei käitu, siis võid tagasi minna, — võid minna ükskõik kuhu. Kes oled söönud?»

«Ei.»

«Kas tahad midagi süüa?»

Dartie kehitas õlgu.

«Imogen pakkus mulle süüa; ma ei tahtnud.»

Imogen! Suures erutuses oli Winifred ta unustanud.

«Sa siis nägid teda? Mis ta ütles?»

«Suudles mind.»

Haavunult nägi Winifred, kuidas Dartie tume, sardoonniline nägu pehmenes. «Jah!» mõtles ta. «Temast ta hoolib, minust mitte sugugi.»

Dartie silmad liikusid siia-sinna.

«Teab ta minust?»

Winifredi läbis mõte, et siin oli relv, mida ta vajas. Dartie ei tahtnud, et lapsed saavad teada!

«Ei. Val teab. Teised mitte; nad teavad ainult, et sa ära sõitsid.»

Ta kuulis Dartie't kergendatult ohkavat.

«Aga nad saavad teada,» ütles ta kindlalt, «kui sa pöörast annad.»

«Tea küll,» ütles Dartie. «Löö mind! Olen maas!»

Winifred läks voodi juurde.

«Kuule, Monty! Ma ei taha sind lüüa. Ma ei taha sulle haiget teha. Ma ei tee mingisuguseid vihjeid. Ma ei hakka piinlema. Mis oleks sellest kasu?» Ta vaikis hetkeks. «Rohkem ma ei talu ega tahagi taluda! On parem, kui sa seda tead. Sa panid mu kannatama. Kuid sa olid mulle kord armas. Sellepärast . . .» Dartie pruunid silmad vaatasid raskete laugude alt Winifredi rohekashallidesse silmadesse; äkki puudutas Winifred tema kätt, keeras selja ning läks oma tuppa.

Seal istus ta kaua peegli ees, näpitses oma sõrmuseid ja mõtles teises toas voodil lebavale tumedale alistunud mehele, kes oli talle peaaegu võõras. Ta oli otsustanud mitte «piinelda», tundis aga närivat kiivust kõige vastu, mis sel mehel seljataga oli; aeg-ajalt läbis ta südant ka haletsus.

14. peatükk

VÕORAPÄRANE ÖÖ

Soames ootas tusaselt kevadet, — see polnud kerge ülesanne inimesele, kes teab, et aeg möödub lennates, ilmud pöösast ei tule käe lähedale ega ilmu ämblikuvõrgust kuskilt väljapääsuteed. Mr. Polteedil polnud midagi teatada peale selle, et jälgimine jätkus, — ja see maksis hulk raha. Val ja tema onupoeg olid läinud sõtta, kust tuli soodsamaid teateid; Dartie käitus esialgu korralikult; James oli terve; äri õitses peaaegu kohutavalt, — miski ei vaevanud Soamesi peale teadmise, et ta oli seotud ega võinud sammugi astuda üheski suunas.

Ta ei jakanud täiesti Sohos käimast, sest ta ei tohtinud neid arvamusele viia, nagu oleks ta loobunud asjast, mida tal võib-olla õige pea jälle tarvis oli. Kuid tal tuli olla nii tagasihoidlik ja ettevaatlik, et ta sageli möödus

restorani «Bretagne» uksest sisse astumata ja kõndis minema sealsest ümbrusest, mis temale alati meeldis, seal asuva omandi siivutust.

Nii kõndis ta ühel maiõhtul mööda Regent Streeti ja sattus kõige hämmastavamasse tunglemisse, mida ta iial oli näinud: kiljuv, vilistav, tantsiv, tõuklev, groteskne ja kohutavalt heatujuline rahvasumm pappninadega ja suu pillidega, odavate viledega ja pikkade sulgedega, kõigi idiootlike tunnustega, nagu temale tundus. Mata king!* Muidugi, see oli vabastatud! Väga hea! Ent kas oli see vabanduseks? Kes need inimesed olid? Mis nad olid? Kust olid nad West Endi tulnud? Nad kõditasid tema nägu, vilistasid ta kõrvadesse. Tüdrukud karjusid: «Ära oma parukat kaota, vanaonu!» Üks noormees lõi tal torukübara peast maha, nii et ta selle suure vaevaga jälle kätte sai. Paukherneid plahvatas ta nina all, ta jalgade vahel. Ta oli segane, ärritatud, solvunud. Rahvast voolas igast linnajaost, nagu oleks mingi tõuge purustanud tammid ja voolama pannud veed, millede olemasolust ta oli ehk kuulnud, kuid mida ta polnud uskunud. See oli rahvas; see oli viisipärasuse ja forsaitlisuse arvutu elav eitus. See oli — jumala eest — demokraatia! See haises, möirgas; see oli jälestatav! East Endis, jah, või isegi Sohos, olgu, — kuid siin, Regent Streetil, Piccadillys! Mida mõtles ometi politsei! Kuni 1900. aastani polnud Soames ühes tuhandete teiste Forsyte'idega iialgi näinud seda nõiakatelt kaanetult; kui ta nüüd sellesse vaatas, suutis ta vaevalt uskuda oma kipitavaid silmi. See kõik oli ennenähtamatu. Neil inimestel polnud enesevalitsust, tema näis neile naljaasjaks olevat; mäherdused parved tooreid, harimatuid, naervaid inimesi, ja kuidas nad naersid! Miski polnud neile püha! Poleks olnud üllatav, kui nad oleksid hakanud aknaid purustama! Mööda Pall-Malli* — nende ülevate asutuste ees, millede liikmeks saamine maksis kuuskümmend naela — kihas see tantsiv hullumeelsete kari kriisates ja vilistades. Klubiaknaist vaatasid tema enda taolised alla nende peale tasakaaluka lõbutundega. Nad ei taibanud selle tähendust! Asi oli tõsine, — sellest võis saada ei tea mis! Rahvasumm oli rõõmus, kuid võis tulla päev, mil see oli teistsuguses meeleolus! Ta mäletas, et ta oli kord näinud

[illegible] inimkarja kaheksakümnendate aastate* lõpul, [illegible] ta Brightonis elas. Siis oli asju purustatud ja kõnesid peetud. Kuid suurem kui hirm oli ta sügav üllatus. Nad olid hüsteerilised, — see polnud inglispärane! Ja [illegible] seda linnakese vabastamise pärast, mis polnud suurem kui — Watford ja asetses kuue tuhande miili kaugusel! Enesevalitsus, tagasihoidlikkus! Need omadused, mis olid talle peaaegu kallimad kui elu, need omadused ja kultuuri hädavajalikud tunnused, — kus nad olid! See polnud inglispärane! Ei, see polnud inglispärane! Nii mõtiskles Soames, oma teed edasi minnes. Tal oli tunne, nagu oleks ta äkki kedagi tabanud oma kinnisvaradokumentidest välja lõikamas «rahulikku omandamist» tagavat paragrahvi; või nagu oleks ta näinud minglit hiilivat ja vargsi lähenevat tulevikukoletist, kes oma varju heitis enda ette. Neil puudus tõsidus, neil puudus sihikartus! Tal oli tunne, nagu oleks ta avastanud, et üheksa kümnendikku inglise rahvast olid välismaalased; ja kui see nii oli, — siis oli kõik võimalik!

Hyde Park Corneri juures sattus ta George Forsyte'iga vastamisi, kes võiduajamistel tublisti oli päevitunud; tal oli papist nina käes.

«Halloo, Soames!» ütles ta. «Siin on sulle nina!»

Soamesi vastuseks oli nõrk naeratus.

«Sain selle ühelt neist asjameestest,» jätkas George, kes ilmselt tuli lõunasöögilt. «Pidin talle paar tulist andma, — ta tahtis mul kübara peast maha lüüa. Kunagi tuleb meil nende meestega võidelda; nad muutuvad pagana häbematuks, — kõik need radikaalid ja sotsialistid. Nad tahavad meie varandust. Ütle seda onu Jamesile, siis ta magab paremini!»

«*In vino veritas,**» mõtles Soames, kuid noogutas vaid pead ja läks edasi Hamilton Place'i poole. Park Lane'il oli kõigest mõni üksik käratseja; nad ei teinud kuigi suurt kisa. Üles majade poole vaadates mõtles Soames: «Meie oleme ikkagi kodumaa selgroog, hõlpsasti nad meist jagu ei saa. Omand on üheksa kümnendikku seadusest.»

Kui ta aga oma isa maja ukse enda järel sulges, kadus kogu see veider ja võõrapärane tänavail nähtud lummutus tema meelest nii täielikult, nagu oleks ta seda unes

näinud ja ärkaks oma vedrumadratsiga voodi [illegible] puhtas hommikuses mugavuses.

Jõudnud suure tühja elutoa keskpaika, jäi ta [illegible]

Naine! Inimene, kellega võiks kõige üle rääkida. [illegible] peale on igaühel õigus! Pagan võtku! Selle peale on igaühel õigus!

KOLMAS OSA

1. peatükk

SOAMES PARIISIS

Soames oli vähe reisinud. Üheksateistkümneaastasena oli ta isa, ema ja Winifredi seltsis teinud «väikese ringsõidu» Brüsseli, Reini jõele, Šveitsi — ja Pariisi kaudu koju tagasi. Kahekümne seitsme aastasena (just siis, kui ta hakkas huvi tundma piltide vastu) oli ta viis kuuma nädalat Itaalias viibinud, tutvudes renessansiga, — see ei pakkunud kaugeltki seda, mida ta teiste juttude järgi oli arvanud; ja tagasiteel jäi ta kaheks nädalaks Pariisi, end veenedes vaid iseendasse, nagu kohane on Forsyte'ile, kui teda ümbritsevad nii tugevasti iseendisse kiindunud ja nii «võõrapärased» inimesed nagu prantslased. Kuna ta prantsuse keele oskus oli kooliajast pärit, siis ei saanud ta nende kõnest aru. Vaikimine oli tema arvates parem kummalegi poolele; sellega ei saanud ennast narriks teha. Talle ei meeldinud meeste rõivad, kinnised sõidukid, mesipuutaolised teatrid ja vahast lõhnavad pildikogud. Ta oli liiga ettevaatlik ja liiga arg, et uurida Pariisi seda külge, mida Forsyte'ide seas sõnalausumatult peetakse kõige ligitõmbavamaks. Mis puutub soodsaisse võimalusisse mõnd kunstieset osta, siis polnud need kõne väärtki. Ahne kari, — nii oleks vist Nicholas nende kohta öelnud. Soames tuli rahuldamatult tagasi ja ütles, et Pariisi hinnatavat üle.

Kui ta 1900. aasta juunis Pariisi läks, oli see järelikult alles tema kolmas katse tsivilisatsiooni keskusega tutvumiseks. Seekord aga läks mägi Muhamedi juurde, sest ta pidas end nüüd sügavamalt tsiviliseerituks kui Pariis, ja võib olla oligi ta seda. Pealegi oli tal kindel eesmärk.

Nüüd polnud enam tegemist maitse- ja kõlblusetussaitsi ees põlvitamisega, vaid iseenda seaduspäraste asjade ajamisega. Ta sõitis Pariisi, sest et olukorras polnud enam vähimatki nalja. Jälitamine jätkus ja jätkus, kuni sel polnud mingisuguseid — mitte mingisuguseid tagajärgi! Jolyon polnud Pariisi tagasi läinud ja ühtki uut «kahtlustatavat» polnud olemas! Tegutsedes uute ja väga konfidentsiaalsete ülesannetega, tundis Soames rohkem kui iial enne, mäherdune oluline tähtsus on advokaadi heal nimel. Kuid öösiti ja jõudehetkedel piinas teda mõte, et aeg aina möödus ja raha voolas sisse, tema tulevik oli aga niisama «raudus» kui ennegi. Mateking õhtust saadik oli ta märganud, et mingi «noor doktor» narr» Annette'i ümber lipitses. Juba kaks korda oli ta teda kohanud, — lõbus noor poiss, mitte üle kolmekümne aasta vana. Midagi ei pannud Soames nii väga pahaks kui lõbusust; see oli sobimatu ja ekstravagantne omadus, millel tõsiasjadega midagi ühist polnud. Tema soovide ja lootuste segu muutus talle, ühe sõnaga, piinavaks. Lisaks oli talle hiljuti mõte tulnud, et Irene ehk teadis, et teda jälitati. See sundiski teda lõpuks minema ja ise järele vaatama; ta tahtis veel kord katsuda Irene vastikust tunnet murda, lootes, et Irene enam ei keeldu tema ja iseenda eluteed vähegi siledamaks muutmast. Aparduk katse jällegi, — noh, siis näeb ta igatahes, kuidas Irene elab!

Ta asus Rue Caumartinil olevasse võõrastemajja, mida Forsyte'idele väga soovitati ja kus peaaegu keegi ei rääkinud prantsuse keelt. Ta polnud mingit kava koostanud. Ta ei tahtnud Irenet ehmatada, pidi aga valvel olema, et ta tema eest ei saaks põgeneda. Järgmisel hommikul läks ta ilusa ilmaga teele.

Pariisi tähekujuliselt laialiminevatel tänavatel oli rõõmus, otse särav ilme, mis Soamesi tusaseks tegi. Ta astus tõsiselt, nina tõelises uudishimus küljetsi püsti. Ta oleks nüüd soovinud prantslaste omapära mõista. Ehk olnud Annette prantslane? Pariisi külastamisest võis talle palju kasu olla, — kui ta vaid oskas seda saavutada. Sellises meeleolus jõudis ta Place de la Concorde'ile, kus ta kolm korda pidi sõidukite alla jääma. Peaaegu liiga järsku jõudis ta Cours la Reine'ile, kus

Irene hotell asetses; ta polnud veel otsustanud, kuidas toimida. Ta läks jõe kaldale ja nägi plataani tihedate lehtede vahelt valget rõõmsailmelist roheliste luukidega hoonet. Arvates, et kaugelt parem oleks Irenet juhuslikult kohata kuskil väljas kui riskida külaskäiguga, istus ta pingile, kust ta sissekäiku võis silmas pidada. Kell polnud veel üksteistki ega olnud usutav, et Irene juba välja oli läinud. Mõned tuvid uhkeldasid ja puhastasid end sulgi plataani varjude vahel olevatel päikesepaistetaikudel. Möödus sinises pluusis tööline ja puistas neile raasukesi paberist, millesse oli mässitud tema lõunasöök. Siidpaeltest tanuga *«bonne»* karjatas kaht väikest pattidega ja pitsäärelistе püksikestega tütarlast. Möödus pärilõld, mille *cocher** kandis sinist kuube ja musta läikivat kübarat. Soamesile tundus neis kõigis olevat midagi otsitut, midagi maalilist, mis ei sobinud argipäevaellu. Teatraalne rahvas, need prantslased! Ta süütas sigareti, kuigi ta harva suitsetas; tal oli tunne, nagu teeks saatus talle ülekohut, paisates ta elu võõraisse seltsse. Poleks ime — arvas ta —, kui Irenele meeldiks see välismaine elu: ta polnud iialgi täiesti inglispärane, isegi välimuselt mitte! Ja Soames hakkas arutama, missugune neist aknaist roheliste päikesekatete taga oli tema oma. Missuguste sõnadega öelda, milleks ta oli tulnud, — missuguste sõnadega seda öelda, et purustada tema uhke kangekaelsuse vastupanu? Ta viskas oma sigaretiotsa tuvide ette ja mõtles: «Ma ei või siin igavesti põidlaid tiirutada. Parem on ära minna ja pärast tõmat teda külastada.» Kuid ta istus ikka edasi; kuulis, kuidas kell lõi kaksteist ja siis pool üks. «Ootan kella ühend,» mõtles ta. «Kui ma juba kord siin olen.» Siis kargas ta võpatades püsti ja istus kohkudes taas pingile. Majast oli väljunud daam koorevärvilises kleidis ja sõnaldus ruske päevavarju all. Irene ise! Soames ootas, kuni Irene jõudis nii kaugele, et ta teda enam ära tunda ei võinud; siis hakkas ta Irenele järele minema. Irene jalutas, nagu poleks tal mingit erilist eesmärki, suundus aga — kui Soames ei eksinud — Bois de Boulogne'i poole. Vähemalt pool tundi kõndis Soames teisel pool tänavat tema järel, siis jõudis Irene puiestikku. Kas ta ehk siiski läks kedagi kohtama? Mõnd neetud prants-

last, — mõnd Bel Ami taolist kergatsit, kel mund [illegible] nud teha kui naiste järele joosta (Soames oli seda [illegible] matut lugenud mõningate raskustega, tundes jäles[illegible] sega segatud veetlust). Tusaselt jälgis ta Irenet piki va[illegible] julist puiesteed, teda aeg-ajalt silmist kaotades, kui [illegible] tegi käänaku. Talle meenus, kuidas ta kord ammugi [illegible] ööl Hyde Parkis vargsi hiilis puu juurest puu juurde, pingi juurest pingi juurde, kõrvetavas kiivuses pimesi ja naeruväärselt otsides Irenet ja noort Bosinney't. Tee [illegible] järsu käänaku; Irenele järele rutates leidis ta tema [illegible] mas väikese purskkaevu ees, — see oli väike, saledate puusadeni juustesse looritud rohelisest pronksist Niobe, kes vaatas oma pisaratest tekkinud tiiki. Soames jõudis nii äkki Irene ette, et ta temast peaaegu möödas oli, enne kui ta jõudis ümber pöörduda ja kübara peast võtta. Irene ei hüpanud püsti. Ta oli end alati osanud ohjeldada, — see oli üks neid omadusi, mida Soames tema juures kõige enam imetles; see oli aga ka Soamesi suurimaks südamevaluks, sest see ei võimaldanud tal iialgi teada, mida Irene mõtles. Kas ta oli märganud, et Soames tema järel käis? Irene enesevalitsus pahandas teda; ta ei hakanud oma sealolekut seletama, näitas lei nava väikese Niobe poole ja ütles:

«Päris hea asi.»

Siis nägi ta, kuidas Irene võitles, et oma rahu säilitada.

«Ma ei tahtnud sind ehmatada; on see sinu lemmik paiku?»

«Jah.»

«Natuke üksildane.» Kui ta seda ütles, läks keegi daam jalutades mööda, peatus, et purskkaevu vaadelda, ja kõndis edasi.

Irene silmad jälgisid teda.

«Ei,» ütles ta ja uuristas päikesevarjuga mulda. «Ma pole iialgi üksi. Alati käib mul vari kannul.»

Soames mõistis; ta vaatas Irenele teravalt näkku ja hüüatas:

«Noh, see on su enda süü. Võid end sellest iga silmapilk vabastada. Irene, tule tagasi minu juurde ja ole vaba.»

Irene naeris.

«Ära naera!» karjatas Soames ja lõi jalaga vastu [illegible]. «See on ebainimlik. Kuula mind! Kas on ü h t k i [illegible]must, mille ma võiksin esitada, et sa mu juurde ta[illegible]si tuleksid? Kui lubaksin sulle omaette maja, — ja [illegible]ksin sind vaid aeg-ajalt külastamas?»

Irene tõusis püsti. Midagi meeletut oli äkki ta näos ja [illegible].

«Ei mingit! Mingit! Mingit! Sa võid mind hauani jälitada. Ma ei tule.»

Äärmiselt solvatuna ja erutatuna põrkas Soames tagasi.

«Ära tee stseeni,» ütles ta teravalt. Ja mõlemad seisid liikumatult, ainiti vahtides väikest Niobet, kelle rohekat [illegible] kõrvetas päikesepaiste.

«See on siis sinu viimane sõna,» pomises Soames käsi rusikasse tõmmates. «Sa mõistad meid mõlemaid hukka.»

Irene langetas pea.

«Ma ei saa tagasi tulla. Ela hästi!»

Koletu ülekohtu tunne lõi Soamesis leegitsema.

«Peal» hüüdis ta. «Ja kuula mind hetkeks. Sa andsid mulle püha tõotuse — sa tulid mu juurde ilma ühegi pennita. Sa said kõik, mis ma võisin sulle anda. Sa murdsid oma tõotuse põhjusetult, sa tegid mu maailma naeruks. Sa ei andnud mulle last; sa tegid minust vangi; sina — sa mõjutad mind ikka veel selliselt, et ma sind ihkan — et ma sind ihkan. Noh, mis sa ütled enda kohta?»

Irene pöördus ümber, ta nägu oli surnukahvatu, ta silmad leegitsesid tumedalt.

«Jumal lõi mu niisuguseks, nagu ma olen,» ütles ta. «Olen halb, kui tahad, — kuid mitte nii halb, et andukasin uuesti mehele, keda ma vihkan.»

Päike säras ta juustes, kui ta eemaldus, ja näis kallistavat ta keha ümber liibuvat koorevärvilist kleiti.

Soames ei suutnud rääkida ega liikuda. Sõna «vihkama» — nii äärmusesse kalduv ja primitiivne — pani otse värisema temas peituva Forsyte'i. Südamepõhjast tuleva sajatusega eemaldus ta kohast, kust Irene oli põgenenud, ja jooksis peaaegu käte vahele tagasilonkivale daamile, — tollele jälitavale narrile!

Varsti nõretas ta higist pargi tihnikus.

«Noh,» mõtles ta, «mul ei tarvitse nüüd temast enam hoolida; tema ei küsi ju minust ka mitte vähimatki. Veel täna näitan talle, et ta on ikka veel minu naine.»

Kuid tagasiteel võõrastemajja oli ta sunnitud mõõnama, et ta ei teadnud isegi, mida ta oli sellega öelda tahtnud. Ta ei võinud ju avalikku stseeni teha; ja kui ta seda ei võinud, mis võis ta siis teha? Ta peaaegu needis oma õrnatundelisust. Irene võib-olla ei väärinud arvesse võtmist; kuid Soames ise ometi vääris seda. Ja ilma sõnamata, istudes oma hotelli hallis, mida alatasa läbisid reisijuhte käes hoidvad turistid, tundis ta sügavat masendust. Ahelais! Kogu ta elu kõigi loomupärasis vaistudega ja sündsate igatsustega oli seotud ja kammitsaisse pandud; ja kõik sellepärast, et saatus teda seitsmeteistkümne aasta eest sundis oma südame siduma selle naise külge, — nii tugevasti, et tal nüüdki veel õieti polnud südant kellegi teise külge sidumiseks. Neetud oli päev, mil ta teda kohtas, ja ta silmad, mis selles naises nägid midagi muud kui julma Veenust! Ent kujutledes, kuidas päikesepaiste langes Irene keha ümber läbipaistvale hiina krepist kleidile, oigas ta veel praegugi, nii et üks mööduvaid turiste mõtles: «Sel mehel on valu! Oota, mida ma ise sõin lõunaeineks?»

Hiljem Ooperi lähedal ühe kohviku ees istudes, klaas külma teed sidruniga ja õlekõrrega laual, tegi ta õela otsuse lõunasöögiks Irene võõrastemajja minna. Kui Irene seal on, siis räägib ta temaga; kui teda ei ole, jätab ta temale kirja. Ta riietus hoolikalt ja kirjutas järgmist:

«Sinu idüll tolle Forsyte'iga on mulle igatahes teada. Kui see jätkub, siis võid kindel olla, et ma teen kõik, mis suudan, et ta elu kibedaks muuta.

S. F.»

Ta pitseeris kirja, ei kirjutanud aga aadressi, sest ta ei suutnud kirjutada Irene neiunime, mida see nüüd häbitult jälle kandis, ega tahtnud ka Forsyte'i nime ümbrikule panna, et Irene kirja ilma lugemata puruks ei rebiks. Siis läks ta välja ning rändas läbi hõõguvate tänavate, kus liikus vaid õhtusi lõbuotsijaid. Ta astus Irene võõrastemajja ning istus söögisaali kaugemasse nurka, kust ta

kõiki sisse- ja väljaviivaid uksi võis näha. Irenet polnud veel. Soames sõi vähe, ruttu, valvsalt. Irene ei tulnud. Soames jõi hallis aeglaselt kohvi, tellis kaks klaasi konjakit, kuid Irene ei tulnud ikkagi mitte. Soames läks toimetaja juurde ja silmitses nimesid. Number 12, teisel korralt. Ja ta otsustas kirja ise üles viia. Ta läks punase vaibaga kaetud trepist üles, möödus väikesest salongist; taheksa — kümme — kaksteist! Kas koputada, pista kiri ukse alt sisse või —? Ta vaatas vargsi ringi ja vajutas käepideme alla. Uks avanes, kuid väikesse ruumi, mis viis teise ukse juurde; ta koputas teisele uksele, — ei mingit vastust. Uks oli lukus. Ukse all polnud vähimatki pragu; võimatu oli kirja ukse vahelt sisse pista. Ta pani selle taskusse tagasi ja jäi hetkeks kuulatama. Ta oli peaaegu kindel, et Irenet seal polnud. Ja äkki väljus ta, möödus väikesest salongist ja läks trepist alla. Ta peatus uroos ja ütles:

«Palun lahkesti see kiri mrs. Heronile kätte toimetada.»

«*Madame* Heron sõitis täna ära, *Monsieur,* — üsna vähemalt kella kolme ajal. Keegi tema perekonnas oli haigeks jäänud.»

Soames surus huuled kõvasti kokku.

«Oh!» ütles ta. «Kas teate tema aadressi?»

«*Non, Monsieur,** arvatavasti Inglismaa.»

Soames pani kirja jälle taskusse ja läks välja. Ta kutsus parajasti mööduva lahtise sõiduki.

«Viige mind ükskõik kuhu!»

Mees ei saanud ilmselt aru, naeratas ja vibutas piitsa. Ja Soames sõitis väikeses kollaste ratastega vankris läbi kogu tähekujulise Pariisi. Siin-seal peatus voorimees ja küsis: «*C'est par ici, Monsieur?**» — «Ei, edasi!» hüüdis Soames, kuni mees meelt heites lakkas küsimast ja kollaste ratastega sõiduk aina edasi veeres, möödudes kõrgeist, lamedate esikülgedega ja suletud luukidega majadest ja plataanidega ääristatud puiesteedest, — nagu väike Lendav Hollandlane.

«Nagu minu elu,» mõtles Soames. «Ilma eesmärgita, aina edasi ja edasi.»

2. peatükk

ÄMBLIKUVÕRGUS

Soames pöördus järgmisel päeval Inglismaale tagasi. Kolmandal hommikul külastas teda mr. Polteed, kel nööpaugus ja pruun kõvakübar peas.

Soames pakkus talle istet.

«Uudised sõjast pole just halvad,» ütles mr. Polteed. «Loodan, et teie käsi käib hästi, sir.»

«Tänan, üsna hästi.»

Mr. Polteed kallutas end ettepoole, naeratas, avas käe, vaatas pihku ja ütles leebelt:

«Arvan, et teie asi on nüüd lõpuks korras.»

«Mis?» hüüatas Soames.

«19 saatis äkki teate, mida me õigusega võime olesuse tavaks tõenduseks pidada.» Ja mr. Polteed tegi pausi.

«Noh?»

«Selle kuu kümnendal nägi ta kohtumist 17 ja tundmatu härra vahel; see oli vara päeval; 19 võib vanduda, et ta nägi sama härrat hotellis 17 magamistoast väljumas kella kümne ajal õhtul. Arvan, et sellest tõendusest peaks jätkuma, eriti seetõttu, et 17 on Pariisist lahkunud, — muidugi kõnealuse härraga. Mõlemad lipsasid meie käest küll ära ja me pole neid veel uuesti avastanud; aga küllap me nad kätte saame — küllap saame. 19 on väga raskeis tingimusis rängasti töötanud ja ma olen rõõmus, et tal viimaks edu on olnud.» Mr. Polteed võttis toosist sigareti, koputas selle otsa vastu lauda, vaatas Soamesile näkku ja pani sigareti karpi tagasi. Tema volitaja näoilme polnud julgustav.

«Kes on see uus isik?» küsis Soames järsult.

«Seda me ei tea. Aga ta vannub, et see nii oli, ja kirjeldab täpselt tundmatu välimust.»

Mr. Polteed võttis taskust kirja ning hakkas lugema:

«Keskealine, keskmine kasv, sinine ülikond päeval, frakk õhtul, kahvatu, tumedad juuksed, väikesed tumedad vurrud, lamedad põsed, tugev lõug, hallid silmad, väikesed jalad, süüdlaslik ilme . . .»

Soames tõusis ja läks akna juurde. Sinna jäi ta sardoonilises vihas seisma. Igavene narr — lootusetu narr!

Seitsme kuu jooksul maksta viisteist naela nädalas, et sinna avastataks su enda naise armuke! «Süüdlaslik ilme!» Ta paiskas akna lahti.

«On palav,» ütles ta ja tuli oma tooli juurde tagasi. Ta pani jala põlvele ja heitis mr. Polteedile kõrgi pilgu.

«Ma kahtlen, kas sellest jätkub,» ütles ta sõnu venitades. «Ühegi nime või aadressita. Arvan, et jätke daam nüüd rahule ja tegelge meie sõbra 47-ga.» Kas Polteed oli ta ära tundnud, seda ta ei teadnud; vaimus aga nägi ta teda oma sõprade seas seisvat ja pööraselt naervat. «Süüdlaslik ilme!» Pagan võtku!

Mr. Polteed ütles tungivalt, peaaegu paatosega:

«Uskuge mind, me oleme mõnikord asjaga hakkama saanud isegi siis, kui tõendusi oli veel vähem. Pariis on Pariis, teate. Veetlev naine elab üksi. Miks mitte riskida, sir? Võiks ju ka veel pisut juurde panna.»

Soames mõistis äkki. Mehe kutseline agarus oli ärganud: «Suurim võit minu tegevusaja jooksul; aitasin inimesel lahutuse saada külaskäigu varal omaenda naise magamistuppa! Sellest oleks tore rääkida, kui ma kord erru lähen!» Ja üheainsa metsiku hetke jooksul mõtles Soames: «Miks mitte?» Lõpuks olid ju sadadel keskmist kasvu meestel väikesed jalad ja süüdlaslik ilme!

«Mind pole volitatud riskima!» ütles ta lühidalt.

Mr. Polteed vaatas üles.

«Kahju,» ütles ta. «Väga kahju! Too teine asi näib ummikusse jooksvat.»

Soames tõusis püsti.

«Ükskõik. Palun valvake 47-t ja vaadake, et te tühja tuult ei talla. Head aega!»

Mr. Polteedi silmad sähvatasid sõnade «tühja tuult» juures.

«Väga hea, teatame teile kõigest.»

Ja Soames oli jälle üksi. See ämbliku moodi, räpane ja naeruväärne nuuskimine! Ta asetas käsivarred lauale ja toetas lauba nende vastu. Tervelt kümme minutit puhkas ta selliselt, kuni teda segas üks ametnikest, tuues ringkirja kavandi käikulastavate uute väga otsitud Manifoldi ja Toppingi osatähtede kohta. Sel pärastlõunal lõpetas ta varakult töötamise ja asus teele restorani

«Bretagne» suunas. *Madame* Lamotte oli üksi kodus. Kas *Monsieur* jooks temaga teed?

Soames kummardas.

Kui nad väikeses toas teineteise vastas istusid, ütles ta järsult:

«Tahaksin teiega rääkida, *Madame.*»

Madame Lamotte'i selgete pruunide silmade kärgis pilk ütles Soamesile, et ta neid sõnu ammugi oli oodanud.

«Kõigepealt pean teilt midagi küsima: too noor doktor — mis ta nimi oli? Kas on midagi tema ja Annette'i vahel?»

Madame sarnanes äkki üleni pigisõega, — teravalt lihvitud, must, kõva, läikiv.

«Annette on noor,» ütles ta. «Seda on ka *Monsieur le Docteur.* Noorte inimeste vahel areneb kõik ruttu; kuid Annette on hea tütar. Ah! Tema loomus on otse kiiduväärt!»

Õige nõrk naeratus kõverdas Soamesi huuli.

«Siis mitte midagi otsustavat?»

«Otsustavat, — ei, muidugi mitte. Noormees on väga kena, kuid — mis teha? Tal pole praegu raha.»

Ta tõstis oma hiinamustrilise tassi; Soames tegi seda sama. Nende pilgud kohtusid.

«Olen abielus,» ütles ta. «Hulk aastaid elan oma naisest lahus. Nüüd kavatsen ennast temast lahutada lasta.»

Madame Lamotte pani tassi käest. Tõesti! Kui traagiline! Tema täielik tunnetepuudus tekitas Soamesis veidrat põlgust.

«Olen rikas mees,» jätkas ta, täiesti teadlik olles, et see märkus ei rääkinud heast maitsest. «Oleks tarbetu praegu rohkem öelda; ma arvan, te mõistate mind.»

Madame'i silmad läksid pärani, nii et silmavalged üleni paistsid; ta vaatas Soamesile väga kindlalt näkku.

«*Ah! Ça — mais nous avons le temps!*»* oli kõik, mis ta ütles. «Veel tassike?»

Soames tänas, jättis jumalaga ja väljus.

See oli nüüd tehtud; *Madame* ei luba, et Annette tollele rõõmsatujulisele noorele eeslile midagi kindlat tõotab, kuni... Kuid kas Soamesil on kunagi võimalus öelda: «Olen vaba»? Ja millal on tal võimalik seda

teida? Tulevik näis vähimagi tõepärasuse kaotanud olevat. Ta tundis end kärbsena, kes ämblikuvõrgu kiudude vahele vangistatuna haledate silmadega vahib ihatud vaba õhu poole.

Ta vajas liikumist ja kõndis Kensingtoni aedadeni ning mööda Queen's Gate'i alla Chelsea poole. Võib-olla oli Irene oma korterisse tagasi tulnud. Seda vähemalt võis ta välja uurida. Pärast viimast ja kõige teotavamat keeldumist otsis tema haavatud enesetunne taas lohutust mõttest, et Irenel pidi olema armuke. Söögiajaks jõudis ta Irene maja ette. Küsida polnud tarviski! Tema akna juures kastis hallipäine daam lilli. Oli ilmne, et korter oli välja üüritud. Soames eemaldus pikkamisi mööda jõekallast; õhtu oli täis selget, rahulikku ilu, täis kooskõla ja mõnutunnet, — ainult tema südames ei olnud seda mitte.

3. peatükk

RICHMOND PARK

Samal pärastlõunal, mil Soames Prantsusmaale sõitis, saat Jolyon Robin Hillis järgmise telegrammi:

«Teie poeg kõhutüüfusse haigestunud otsest ohtu ei ole telegrafeerin jälle.»

Telegramm saabus majja, mis juba niigi oli täis ärevust June'i eeloleva ärasõidu tõttu; tema kajut järgmiseks päevaks oli juba tellitud. June usaldas parajasti Eric Cobbley't ja tema perekonda oma isa hoole alla, kui telegramm saabus.

Jolly väeteenistuse mõju all tehtud otsus Punase Risti õeks õppida oli ausalt teostunud; muidugi ei puudunud seejuures ärritused ja kahetsused, mida kõik Forsyte'id tunnevad, kui nende isiklikku vabadust kärbitakse. Algul oli June tegevuse «imetaolisusest» vaimustatud; kuu aja pärast aga jõudis ta veendumusele, et ta iseseisvalt võis palju paremini õppida kui teiste juhatusel. Ja kui Holly poleks otsustanud tema eeskuju järgida ega oleks ka õppima hakanud, siis oleks June õppimise paratamatult pooleli jätnud. Jolly ja Vali ärasõit aprillis oli veelgi tugevdanud ta nõrkevat otsust. Nüüd aga, ärasõidu eel,

rõhus mõte, et ta pidi Eric Cobbley ühes naise ja kahe lapsega hoolimatu maailma külmadele vetele ujuma jätma, teda nii rängalt, et jällegi ähvardas kõigest loobuda tahtmise oht. Saabunud telegramm oma muretsetud teatega otsustas asja. Ta nägi end juba Jolly päästajana, — muidugi lubatakse tal oma venda päästa! Jolyon — kes alati kaugemale nägi ja kõige juures kõige les — ei jaganud seda lootust. Vaene June! Kas vaid ükski tema põlvkonda kuuluv Forsyte mõista, kui karm ja julm oli elu? Sestsaadik kui Jolyon oli teada saanud oma poja saabumisest Cape Towni, piinas teda alatasa mõte pojast. Ta ei suutnud harjuda teadmisega, et Jolly kogu aeg oli hädaohus. Telegramm oli talle peaaegu kergenduseks, kuigi selle sisu oli nii tõsine. Nüüd oli Jolly vähemalt kuulide eest kaitstud. Ja ometi — kõhutüfus oli pahaloomuline haigus! «Times» oli täis nende nimistuid, kes tüüfusesse olid surnud. Miks ei võinud t e m a lebada haiglas seal võõrsil ja ta poeg olla terve kodus? Ta kolme lapse ebaforsaitlik eneseohverdamine oli Jolyonile päris hämmastav. Tema ise oleks meelsasti Jollyga kohad vahetanud, sest ta armastas oma poega; n e i d aga ei mõjutanud mingisugune nii laiskis aje. Tal jäi vaid mõelda, et see oli Forsyte'ide mandumise tunnus.

Hilja õhtupoolikul tuli Holly välja tema juurde vana tammepuu alla. Ta oli õige palju kasvanud viimaste kuude jooksul, mil ta kodust eemal olles halastajaõde õppis. Nähes teda tulevat, mõtles Jolyon: «Tal on rohkem mõistust kui June'il, olgugi ta alles laps; rohkem arukust. Tänu jumalale, et t e m a ära ei lähe.» Väga vaikselt istus Holly kiigele. «Temale on see niisama raske kui minule,» mõtles Jolyon. Nähes Holly pilku endasse kiinduvat, ütles ta:

«Ära võta seda väga südamesse, laps. Kui ta haige poleks, siis oleks ta ehk veel suuremas ohus.»

Holly tõusis kiigelt üles.

«Pean sulle midagi rääkima, isa. Minu pärast läks Jolly vabatahtlikuks ja saadeti sõtta.»

«Kuidas nii?»

«Kui sina Pariisis olid, siis Val Dartie ja mina armusime teineteisesse. Me käisime Richmond Parkis ratsu-

tamas; me kihlusime. Jolly sai sellest teada ja arvas, et peab asja lõpetama; sellepärast kutsus ta Vali sõjaväkke astuma. Kõik oli minu süü, isa; ja nüüd tahaksin ka minna sinna minna. Sest see oleks mulle hirmus, kui midagi juhtuks ükskõik kummaga neist. Pealegi olen ma niisama palju õppinud kui June.»

Jolyon vaatas teda hämmastusega, millesse segunes pilget. See siis oli vastus mõistatusele, mille ta iseendale oli esitanud; kõik ta kolm last olid siiski Forsyte'id. Holly oleks pidanud talle kõike seda varem rääkima! Kuid ta jättis suhu kippuvad kibedad sõnad ütlemata. Hellus noorte vastu oli võib-olla ta pühim usutunnistus. Muidugi sai ta, mida ta vääris. Kihlatud! Siis sellepärast oli nagu katkenud side tema ja Holly vahel! Kihlatud noore Val Dartie'ga — Soamesi õepojaga —, kes kuulus teise leeri! Kõik see oli hirmsasti ebameeldiv. Ta pani maalimisraami kokku ja asetas pildi puu najale.

«Kas rääkisid June'ile?»

«Jah; ta ütles, et võtab mu kuidagi oma kajutisse. See on ühe inimese kajut; kuid teine meist võiks põrandal magada. Kui sa nõus oled, läheb ta ja hangib nüüd loa.»

«Nõus olen?» mõtles Jolyon. «Natuke nagu hilja on minult nõusolekut küsida!» Kuid jällegi ohjeldas ta ennast.

«Sa oled liiga noor, kallis; nad ei anna sulle luba.»

«June tunneb paari inimest, kes tema abil said Cape Towni minna. Kui mind veel õeks ei võeta, siis võin sinna nende juurde jääda ja edasi õppida. Luba, et ma lähen, isa!»

Jolyon naeratas, sest ta oleks võinud nutta.

«Ma ei keela iial kedagi midagi tegemast,» ütles ta.

Holly lõi käsivarred ta kaela ümber.

«Oo, isa, sa oled kõige parem inimene maailmas.»

«See tähendab, kõige halvem,» mõtles Jolyon. Esmakordselt hakkas ta kahtlema sallivuse põhimõtte juures.

«Ma pole sõbralikus vahekorras Vali perekonnaga,» ütles ta, «ega tunne Vali, kuid Jolly ei sallinud teda.»

Holly vaatas kaugusse ja ütles:

«Mina armastan teda.»

«See otsustab asja,» ütles Jolyon kuivalt; siis märkas ta Holly näoilmet, suudles teda ja mõtles: «Kas on ole-

mas midagi liigutavamat kui noorte truudus?» Kui ka Hollyt lausa keelata ei tahtnud, siis oli ilmne, et ta pidi asja võtma selle parimast küljest; ta läks seepärast June'iga linna. Kas oma visaduse või selle asjaolu tõttu, et vastav ametnik juhtus olema Jolyoni vana koolivend, — igatahes said nad loa, et Holly võis sõita June'i kajutis. Järgmisel õhtul viis ta nad Surbitonis jaama ja nägi neid kindlaksmääratud ajal ära sõitvat varustatuina rahaga ja kreditiividega, ilma milledeta Forsyte'id ei reisi.

Särava taeva all sõitis ta tagasi Robin Hilli hiilgavale lõunasöögile, mille teenijad erilise hoolega lauale kandsid, püüdes talle näidata, et nad temale kaasa tundsid; ja ta sõi seda erilise hoolega, et neile näidata, kui väga ta hindas nende osavõtlikkust. Ent tõelise kergendustundega läks ta oma sigariga terrassile, mille kiviplaadid nägid Bosinney kujult ja värvilt nii hästi oli valinud; siin embas teda öö, nii kaunis öö; vaevalt kuuldus sosinat puude lehestikust, ja kõikjal oli nii magusat lõhna, et see talle haiget tegi. Rohi oli kastest märg ja ta jalutas mööda kiviplaate edasi-tagasi, kuni talle äkki tundus, nagu oleks ta üks kolmest edasi-tagasi sammujast ja nagu oleks tema isa alati majale kõige lähemal, ta poeg alati terrassi servale kõige lähemal. Kumbki hoidis oma kätt kergelt tema käsivarrel; ta ei julgenud kätt tõsta, ei sigarit suust võtta, kartes neid segada; sigar põles ära, tuhka tema riietele puistates, ja kukkus lõpuks ta kuumaks läinud huulte vahelt maha. Siis lahkusid nad tema juurest; ta tundis oma käsivarsi külmetavat. Kolm Jolyoni olid seal kõndinud ühe Jolyoni isikus!

Ta peatus ja loendas helisid, — vanker möödus maanteed mööda, rong mürises kauguses, koer haukus Gage'i talus, puud kahisesid, tallipoiss mängis oma odavai viledes pillil. Kui palju oli tähti ülal taevas; kui heledad ja vaiksed nad olid ja kui väga kaugel! Kuu ei paistnud veel! Oli parajasti küllalt valgust, et näha piki terrassiserva võhumõõkade tumedaid õisi ja pikki teravaid lehti; need olid ta lemmiklilled oma öövärviliste kaarjate kortsunud õielehtedega. Ta pöördus maja poole. See oli suur ja valgustamata; ühtki hinge peale tema ei elanud selles majaosas. Täielik üksindus! Ta ei võinud siin üksinda

olasi elada. Ja ometi: miks pidi inimene ennast üksikuna tundma, seni kui ilu oli olemas? Nagu mõnele lollile mõistatusele kõlas vastus — sest et ta end üksikuna tundis. Mida suurem ilu, seda suurem üksindus, sest ilu vajab harmooniat ja harmoonia eeldab ühendust. Ilu ei võinud lohutada, kui selles polnud hinge. Hullustavalt kaunist ööd, kus oli nagu viinamarjakobarate kuma tähtede valguses, rohu ja mee lõhna pimedikus, ei saanud ta nautida, kui ta lahutatud oli naisest, kes tähendas temale ilu sisimat olemust ja kehastust. Ta tundis, et see naine temast oli nüüd ülimal määral lahutatud väärika sündsuse läbi.

Asjata katsus ta magada; liiga raske oli kätte võidelda loobumust, mis Forsyte'idele nii ränk on, kuna nad on harjunud oma teed käima ja nende isad nende eest on nii mõnusasti hoolitsenud. Koidu ajal uinus ta siiski ja nägi varsti kummalist und.

Ta seisis näitelaval otsatu kõrgete, tähtedeni ulatuvate, ühkete eesriietega, mis rippusid poolringis ümber rambitule. Ta ise oli väga väike, — tilluke edasi-tagasi sammuv rahutu kogu; ja imelik oli see, et ta polnud mitte ainult tema ise, vaid oli ühtlasi ka Soames, nii et ta mitte ainult ei elanud, vaid ka jälgis oma elamusi. See teda ennast ja Soamesi kehastav kogu püüdis väljapääsuteed leida läbi eesriiete, mis teda ümbritsesid rasketena ja tumedatena. Mitu korda oli ta neist mööda sammunud, enne kui ta rõõmuga märkas ootamatut kitsast pilu; see oli kõrge, kaunilt võhumõõga õite värviline lõhe kaunidusse — otsekui pilk kaugesse, sõnulkirjeldamatusse paradiisi. Kui ta kiiresti lähemale astus, et sealt läbi minna, nägi ta, et eesriided ta ees sulgusid. Kibeda pettumusega liikus ta edasi — või oli see Soames? — ja nägi jälle lõhet kaheks jagunenud eesriiete vahel; kuid jällegi sulgusid need liiga ruttu. Nii kordus see ikka ja ikka jälle; ta ei pääsenud läbi, kuni ta ärkas, Irene nimi huultel. See unenägu tegi ta väga rahutuks, — eriti tema enda samastumine Soamesiga.

Hommikul tundus töötamine talle võimatuna; tundide kaupa ratsutas ta Jolly hobusel, et ennast väsitada. Järgmisel päeval otsustas ta Londoni kolida ja vaadata, kas ta saaks luba oma tütardele Lõuna-Aafrikasse järele

sõita. Järgmisel hommikul hakkas ta just pakkima, kui ta sai sellise kirja:

«Green Hotel,
Richmond
13. juuni

Mu kallis Jolyon,

Olete vist üllatunud nähes, kui lähedal ma Teile olen. Pariis muutus võimatuks — ja ma tulin siia, et Teilt nõu küsida. Tahaksin nii meelsasti Teid jälle näha. Sestsaadik kui Te Pariisist lahkusite, ei ole ma vist näinud ühtki inimest, kellega ma oleksin tõesti võinud kõnelda. Kas kõik on hästi Teie ja Teie pojaga? Keegi vist ei tea, et ma praegu siin olen.

Ikka Teie sõber

Irene.»

Irene kolme miili kaugusel temast! Ja jälle põgenemas! Väga kummaline naeratus ilmus Jolyoni huultele. See oli rohkem, kui ta oleks võinud arvata!

Umbes keskpäeval hakkas ta jala läbi Richmond Parki minema; edasi kõndides mõtles ta: «Richmond Park! Tõepoolest, see sobib meile Forsyte'idele!» Mitte et Forsyte'id seal oleksid elanud — seal ei elanud kedagi peale kuninglikkude isikute, pargivahtide ja hirvede —, kuid Richmond Parkis võis Loodus minna nii kaugele ja mitte edasi, võis trotsivalt näida loomulikuna ja paistis ütlevat: «Vaata minu vaiste, — nad on peaaegu kired, peaaegu vabad, kuid muidugi mitte täiesti; ülimaks omanduseks on iseenda omamine.» Jah! Richmond Park omas iseennast isegi sel säraval juunikuu päeval, mil puuladvad helisesid nooletaolistest käokukkumistest ja metstuvid kuulutasid südasuve.

Green Hotel, kuhu Jolyon jõudis kella üheks, seisis peaaegu kuulsa «Krooni ja Valitsuskepi» võõrastemaja vastas. See oli tagasihoidlik ja üliväga lugupidamist vääriv asutus, kus iial puudust polnud külmast härjalihast ja karusmarjakoogist ja kus ikka peatus kaks või kolm leskdaami, nii et peaaegu alati mõni kahehobusetõld seisis ukse ees.

Toas, mille puuvillased eesriided olid nii libedad, et iga meeleliigutus tundus keelatud olevat, istus Irene

lõhandiga kaetud klaveritoolil ja mängis «Hänsel ja Gretit»* vanast partituurist. Tema kohal mitte just Morrise* tapeediga kaetud seinal rippus trükipilt, mis kujutas kuningannat poni seljas jahikoerte, šoti mütsikeste ja tapetud põtrade seas; Irene kõrval aknalaual oli pott valge- ja roosaõielise fuksiaga. Victoria-aegne stiil oli toas lihtsalt kisendav; ja oma ihu ümber liibuvas kleidis tundus Irene Jolyonile möödunud sajandi voogudest kerkiva Veenusena.

«Kui hotelliomanikul silmad peas oleksid,» sõnas Jolyon, «siis näitaks ta teile ust; te ei sobi tema sisustusse sekka.» Nii sai ta hõlpsasti käesoleva hetke meeleliigutusest üle. Nad sõid külma liha, marineeritud kreeka pähkleid, karusmarjakooki, jõid kannutäie ingveri õlut ja läksid siis parki; kergele vestlusele järgnes vaikus, mida Jolyon oli kartnud.

«Te pole mulle veel Pariisist jutustanud,» ütles ta viimaks.

«Ei. Mind jälitati hulk aega; inimene harjub sellega. Aga siis tuli Soames. Väikese Niobe juures, — ikka sama lugu: kas ma tema juurde tagasi ei läheks!»

«Uskumatu!»

Irene oli rääkinud silmi tõstmata; nüüd aga vaatas ta ühtäkki. Selgemini kui ükski sõna oleks öelda suutnud, ütlesid Jolyoni näkku kiindunud tumedad silmad: «Olen lõpule jõudnud; kui sa mind tahad, — siin ma olen.»

Kas oli ta iialgi — nii vana kui ta oligi — tundnud nii suurt ja puhast liigutust kui sel hetkel?

Peaaegu oleks ta suust lipsanud sõnad: «Irene, ma jumaldan teid!» Siis aga nägi ta selgesti (iial poleks ta uskunud, et vaimsed nägemused võivad nii selged olla), kuidas Jolly voodis lebas valge seina poole pöördunud valge näoga.

«Mu poeg on väga haige seal väljas,» ütles ta rahulikult.

Irene libistas käsivarre tema käevangu.

«Jalutagem edasi; ma mõistan.»

Ei tarvitsenud katsuda mingit viletsat seletust anda! Irene oli mõistnud! Ja nad kõndisid edasi mööda juba põlvekõrgust sõnajalga jäneseurgaste ja tammede vahel;

nad rääkisid Jollyst. Kaks tundi hiljem lahkus Jolyon Irenest Richmond Hill Gate'i juures ja pöördus koju tagasi.

«Ta siis teab, missugused on mu tunded tema vastu? Muidugi! Seda ei saanud varjata säärase naise eest!

4. peatükk

ÜLE JÕE

Jolly oli surmani väsinud unenägudest. Nüüd oli ta liiga nõrk ja kahvatu, et veel und näha; liikumatult lebas ta, ebamääraselt mäletades kaugeid asju; parajasti suutis ta silmi pöörata ja läbi oma aseme lähedal oleva akna näha jõe niret, mis mööda liiva edasi voolas; ja tagant paistis üksikult kasvav piimapõõsas laial karroo. Nüüd teadis ta, mis oli karroo, kuigi ta polnud näinud buure nagu jäneseid pikali kukkuvat ega olnud mööda vihisevaid kuule kuulnud. Haigus oli teda seljatagant ta banud veel enne, kui ta jõudis püssirohusuitsu nuusu tada. Palav päev ja ennatu lonks vett, võib-olla ka ri kiläinud puuvili, — kes teab? Tema mitte; tal polnu isegi nii palju jõudu enam, et vastikut taudi ta võidu pa rast vihata; tal oli vaid jõudu teadmiseks, et siin paljud lebasid ühes temaga ja et ta haige oli pööraseist unenä gudest; tal oli parajasti nii palju jõudu, et ta võis vaa data jõeriba ja suutis uduselt mäletada noid kaugeid asju.

Päike oli peaaegu loojunud. Varsti läheb jahedamaks. Ta oleks hea meelega teada tahtnud, mis kell oli; oleks hea meelega katsunud oma vana võisiledat uuri ja kuu lanud selle lööke. See oleks nii sõbralik, nii kodune ol nud. Tal polnud enam jõudu isegi mäletamiseks, et vana uuri sel päeval viimati üles keerati, kui ta siia lebama jäi. Tema peaaju tuige oli nii nõrk, et ta ei suutnud va het teha nägude vahel, mis tulid ja läksid; põetajad, ar stid, sanitarid, — kõik sulasid kokku üheks ebamääraseks näoks. Sõnadel, mida ta kohal räägiti, oli kõigil sama mõte; ja seegi ei sisaldanud peaaegu mitte midagi. Sel gem — ehkki kauge ja nõrk — oli see, mida ta varem

oli teinud — möödumine vana trepi astmeist loendusel Harrow's — vastus õpetajale: «Jah, sir! Siin, sir!» — oma kingade mässimine «Westminster Gazette'i» rohe kasse paberisse; läikivad kingad — vanaisa lähenemine kuskilt pimedast — mulla lõhn — seente kasvumaja! Robin Hill! Vaese vana Balthasari matmine lehtede alla! Isa! Kodu ...

Meelemärkus tuli tagasi; ta nägi, et jões polnud vett, — ja keegi rääkis temaga. Ei vaja midagi? Ei. Mida võis siin vajada? Liiga nõrk oli ta vajamiseks, — ainult ehk kuulda oma kella löömist ...

Holly! Isal ei visanud ta palli korralikult. Oo! Viska nüüd! Mitte nii madalalt! ... «Esimene ja teine, tagasi!» Tema oli teinel ... Veel kord tuli ta teadvusele, tajudes väljast tulevat sinipunakat videvikku ja tõusvat veripunast poolkuud. Ta silmad jäid võlutult sellele peatuma; järgnevail pikkadel tühjushetkedel kerkis see ikka kõrgemale ja kõrgemale ...

«Ta on minemas, doktor!» Ei mingeid kingi enam sisse pakkida? Mitte isalgi enam? «Pinguta jõudu, teinel» Ära nuta! Mine rahulikult — üle jõe — maga! ... Pime? Kui keegi — paneks lööma — ta kella! ...

5. peatükk

SOAMES TEGUTSEB

Mr. Polteedi käekirjaga kirjutatud pitseeritud kiri seisis kaks tundi avamatult Soamesi taskus; selle kahe tunni jooksul andus ta pideva tähelepanuga «New Colliery Company» asjadele, mis peaaegu kohe pärast vana Jolyoni juhatajakohalt lahkumist olid hakanud allamäge minema ja viimasel ajal nii kiiresti olid halvenenud, et nüüd enam muud üle ei jäänud kui likvideerida. Kirja avas ta oma City klubis, mis talle püha oli nende einete pärast, mis ta siin oli ühes oma isaga söönud seitsmekümnendate aastate alguses, kui James ta meelsasti kaasa võttis, et ta tutvuks oma tulevase elu laadiga.

Kaugemas nurgas lambaprae ja kartulipudru juures luges ta:

«Austatud härra.

Vastavalt Teie sooviavaldusele alustasime asja uurimist teisest otsast ja jõudsime rahuldavatele tagajärgedele. 47-t. silmas pidades võimaldus meil kindlaks teha, et 17 elab Richmondis hotellis «Green». Oleme tähele pannud, et mõlemad möödunud nädala kestel iga päev kohtusid Richmond Parkis. Midagi täitsa ebasustavat ei ole seni märgata olnud. Kuid arvestades ka seda, mis me aasta alguses Pariisis kindlaks tegime, usun, et me nüüd võiksime kohut rahuldada. Muidugi jätkame asja jälgimist Teie edaspidiste käskudeni.

Tõelise lugupidamisega
Claud Polteed.»

Soames luges kirja kaks korda läbi ja kutsus kelneri: «Viige see ära; see on külm.»

«Kas toon midagi muud, sir?»

«Ei. Viige mulle kohv teise tuppa.»

Ta maksis selle eest, mida ta polnud söönud, ja väljus, möödudes kahest tuttavast, neid ära tundmata.

«Kohut rahuldada!» mõtles ta, istudes oma kohviga väikese ümmarguse marmorlaua juures. Too Jolyon! Ta kallas endale kohvi, tegi selle magusaks ning jõi. Tuleb teda alandada ta enda laste silmis! Selle ägeda otsusega tõusis ta püsti ja leidis esmakordselt, et ebamugav oli olla iseenda advokaat. Seda skandaalset asja ei saanud ta ajada oma büroos. Ta pidi oma isikliku väärikusega suurimal määral seotud asja andma võõra kätte, mõne teise, kutselt perekondlike häbitegudega tegeleva mehe kätte. Kelle juurde võis ta minna? Võib-olla Linkman ja Laveri juurde Budge Row'l; neid võis usaldada, nad polnud liiga silmapaistvad; olid pealegi ainult teretuttavad. Aga enne, kui ta nende juurde läks, pidi ta veel kord Polteediga rääkima. Selle mõtte juures nõrkes Soames hetkeks. Paljastada oma saladus? Kuidas selleks sõnu leida? Teha end põlguse ja salajase naeru aluseks? Kuid lõppeks teadis mees seda ju niigi, — oo jah, ta teadis! Ja tundes, et ta nüüd kohe pidi asja lõpule viima, võttis Soames voorimehe ja sõitis West Endi.

Kuuma ilma tõttu oli isegi mr. Polteedi toa aken ava-

tud; selle ainsaks kaitseks oli traatvõrk, mis takistas kärbeste sissepääsu. Kaks või kolm kärbest olid katsunud sisse tungida ja olid võrgu silmadesse kinni jäänud; nad rippusid seal nagu oodates, et neid kohe õgima hakataks. Soamesi akna poole pöördunud pilku nähes tõusis mr. Polteed vabandades ja sulges akna.

«Teesklev lollpea!» mõtles Soames. Nagu kunagi inimene, kes tugevasti iseendasse usub, kohanes ta olukorraga ja ütles oma kerge kõvera naeratusega:

«Sain teie kirja kätte. Hakkan nüüd tegutsema. Oletan, et te teate, kes on tegelikult see daam, keda te jälgisite?»

Mr. Polteedi näoilme sel hetkel oli meisterlik. See ütles nii selgesti: «Noh, mis teie siis arvate? Kuid see on ainult ametlik teadmine, uskuge mind ja vabandage!» Ta tegi kerge käeliigutuse, nagu öelda tahtes: «Selliseid asju — selliseid asju juhtub meie kõigiga!»

«Hea küll siis,» ütles Soames huuli niisutades. «Mul ei tarvitse enam midagi öelda. Annan Linkman ja Laverile volituse minu nimel tegutseda. Teie tõendusi ma ei taha kuulda, kuid saatke neile lahkesti kella viie ajal oma aruanne ja hoidke ka edaspidi asja suurimas saladuses.»

Mr. Polteed pani silmad poolkinni, nagu mõista andes, et ta tema soovi otsekohe täidab. «Kallis härra,» ütles ta.

«Kas olete veendunud, et sellest jätkub?» küsis Soames äkki tarmukalt.

Mr. Polteed kehitas vaevalt märgatavalt õlgu.

«Te võite riskida,» pomises ta. «Arvestades seda, mis me teame, ja inimeste loomust, võite riskida.»

Soames tõusis püsti.

«Küsige mr. Linkmanit. Tänan; jääge istuma.» Ta ei tahtnud, et mr. Polteed libiseks tema ja ukse vahele nagu harilikult. Piccadilly päikesepaistel pühkis ta laupa. See oli olnud kõige halvem; võõrastega oleks asi kergem. Ja ta läks Citysse tagasi, et teha, mis tal veel teha oli.

Sel õhtul Park Lane'il lauas istudes ja vaadeldes, kuidas ta isa sõi, haaras teda jällegi ta vana igatsus poja järele, — poja järele, kes vaatleks t e m a söömist ta eluõhtul; kelle t e m a oma põlvedele võtaks, nagu James

teda ennast vanasti oli võtnud; oma poja järele, kes suu-daks teda mõista, sest ta oleks samast lihast ja verest, — kes teda mõistaks ja lohutaks, kes oleks rikkam ja haritum kui ta ise, sest ta algaks paremais tingimusis. Vanaks saada — nagu too kõhn hall traathabras kuju tema ees — ja olla täiesti üksi enda ümber kuhjuvate omanditega; mitte millestki huvitatud olla, sest et sel polnud tulevikku ja et ta selle pidi jätma kätele, suudele ja silmadele, milledest ta vähimatki ei hoolinud! Nüüd teostab ta oma kavatsuse kõige kiuste ja on siis vaba, et naituda ja saada poega, kelle eest ta võiks hoolitseda, enne kui temast saab vana, vana mees nagu ta isa, kelle pilk ainiti vaatas kord lihatükki oma taldrikul, kord poega.

Sellises meeleolus heitis Soames voodisse. Ent kui ta mõnusalt lebas Emily peente linade vahel, siis külastasid teda piinavad mälestused. Teda painasid nägemused Irenest; ta peaaegu tajus tema kehalist lähedust. Miks oli ta nii rumal olnud ja läinud teda uuesti vaatama; miks laskis ta end sellest voolust uuesti kaasa kiskuda, nii et piinavalt valus oli mõelda Irenele ja tollele mehele, — mehele, kes ta temalt varastas!

6. peatükk

ÜKS SUVEPÄEV

Päevil, mis järgnesid esimesele jalutuskäigule Irenega Richmond Parkis, läks Jolyonil harva ta poeg meelest. Uudiseid enam ei tulnud; järelepärimised sõjaministeeriumis ei selgitanud midagi; polnud lootust ka June'iit ja Hollylt kirja saada enne kolme nädalat. Neil päevil tundis ta, kui puudulikud olid ta mälestused Jollyst ja mäherdune asjaarmastaja ta isana oli olnud. Ei tulnud meelde ainustki sündmust, milles viha oleks mingit osa mänginud; ta ei mäletanud ühtki leppimist, sest et iial tülitsemist polnud; ta ei mäletanud ühtki südamlikku kõnelust, — neid polnud isegi siis, kui Jolly ema suri. Mitte midagi peale poolpilkava kiindumuse. Kartes ise-

enda vabadust kaotada või poisi oma kitsendada, oli ta liigse hirmuga hoidunud end üheski suunas sidumast.

Ainult Irene läheduses tundis ta kergendust, kuigi teda suuresti häiris üha tugevamaks muutuv teadmine, kui väga ta kõhkles Irene ja oma poja vahel. Jollyga oli seotud kogu see edasikestmise teadvus ja ühiskondlik tõekspidamine, mida ta nii sügavalt oli ammutanud oma noorusest ja hiljem poja kooli- ja ülikooliaastate kestel — kogu ta püüe mitte jätta täitmata seda, mida isa ja poeg teineteiselt ootasid. Irenega oli seotud kogu ta rõõm Ilust ja Loodusest. Ja järjest vähem ja vähem näis ta teadvat, kumb temas tugevam oli. Sellest tunnete halvatusest äratas teda karmilt ühel pärastlõunal, kui ta parajasti pidi Richmondi minema hakkama, keegi noormees jalgrattal imelikult tuttava näoga, kes talle nõrgalt naeratades lähenes.

«Mr. Jolyon Forsyte? Palun!» Ta pistis Jolyonile mingi kirja pihku, pööras ratta ümber ja sõitis ära. Hämmastusega avas Jolyon kirja.

«Kohtukutse lahutuse asjas; Forsyte'i süüdistus Forsyte'i ja Forsyte'i vastu!» Häbi- ja jälestustundele järgnes otsekohe vastutoime: «Kuule ikka! Seda sa just vajad ja nüüd ei meeldi see sulle!» Kuid Irene pidi samasuguse kirja saanud olema; tal tuli otsekohe Irene juurde minna. Minnes arutas ta asja igapidi. Irooniline lugu! Mis ka pühakiri südame kohta ütleks, — seaduse rahuldamiseks läks tarvis rohkem kui vaid igatsusi. Nad võisid väga hästi süüdistuse alusetust tõendada või igatahes heas usus seda teha katsuda. Ent mõte sellele tekitas Jolyonis põlastust. Kui ta ka tegelikult polnud Irene armuke, siis igatahes soovis ta seda olla; ja ta teadis, et Irene oli valmis tema juurde tulema. Seda oli Irene nägu talle öelnud. Tal polnud küll liialdatud kujutlusi Irene tundeist enda vastu. Irenel oli oma suur kirg juba olnud, ja Jolyon ei võinud nende mõlemate aastaid arvestades temalt oodata teist samasugust. Kuid Irene usaldas teda, tundis poolehoidu tema vastu ja pidi teadma, et Jolyon oli talle pelgupaigaks. Kuna ta teadis, et Jolyon teda jumaldas, siis kindlasti ei nõuaks ta, et Jolyon süüdistuse tagasi lükkaks. Tänu taevale ei omanud Irene pöörast briti kohusetundlikkust, mis õnnest keeldub keeldu-

mise pärast! Irene pidi rõõmu tundma selle vabanemise võimaluse üle — pärast seitsmeteistkümne aasta piinavat elavat surma! Et asi läks avalikkuse ette, see polnud midagi parata. Süüdistuse tagasilükkamine ei kaitseks neid häbi eest. Jolyonil oli just säärane tunne nagu igal Forsyte'il, kelle eraelu ähvardatakse: kui seadust ta vastu on, siis olgu sellest vähemalt kasugi. Pealegi: kohtu ees seista ja vanduda, et nende vahel polnud ühtki liigutust, isegi mitte ühtki sõna vahetatud, mis armastusest oleks rääkinud, — see tundus talle alandavam, kui vaikides kanda abielurikkumises süüdistatu häbi. Ta südame tundeid arvestades oli see kaugelt alandavam tema laste suhtes aga niisama halb ja piinlik. Teda kohutas mõte, et ta pidi katsuma ühe kohtuniku ja kaheteistkümne keskpärase inglase ees mingisuguseid seletusi leida koosviibimistele Pariisis ja ühistele jalutuskäikudele Richmond Parkis. Jälestatav oli talle kogu asjakäigu julmus ja silmakirjalik rangus; jälestatav oli võimalus, et neid ei usutaks, — paljas kujutluski, et Irene, kellele ta vaatas kui Looduse ja Ilu kehastusele, pidi seisma kõigi nende kahtlustavate ahnelt vahtivate pilkude ees. Ei, ei! Süüdistuse alusetuse tõendamine tekitaks vaid kõmu ja suurendaks ajalehtede minekut. Tuhat korda parem oli vastu võtta, mis Soames ja jumalad saatsid!

«Pealegi,» mõtles ta ausalt, «kes teab, kas ma isegi oma poja pärast oleksin suutnud praegust olukorda kuigi kaua enam taluda? Irene kael igatahes vabaneb lõpuks ahelaist!» Selliselt oma mõtteisse süvenedes märkas ta vaevalt ränka kuumust. Taevas oli pilve läinud; see oli lillakas, väikeste valgete joontega. Raske vihmapilsk vajutas väikese tähekujulise jälje teetolmusse, kui ta parki astus. «Oi,» mõtles ta. «Äike! Loodetavasti ei tule Irene mulle vastu; vihma hakkab valama!» Kuid samal hetkel nägi ta Irenet värava poole sammuvat. «Peame Robin Hilli tagasi ruttama,» mõtles ta.

Äike käis kella nelja ajal üle Poultry, rõõmuga tervitatud vaheldust tuues kõigi kontorite ametnikele. Soames ei tõi teed, kui talle toodi järgmine sedel:

«Lugupeetud härra,

Forsyte Forsyte'i ja Forsyte'i vastu.

Vastavalt teie korraldustele teatame Teile, et me kutsed mõlemale süüdistatavale Richmondis ja Robin Hillis täna isiklikult kätte toimetasime.

Lugupidamisega

Linkman ja Laver.»

Soames silmitses sedelit mitu minutit. Kohe pärast seda, kui ta nood korraldused oli teinud, sattus ta kiusatusse neid tühistada. Säärane skandaal, säärane avalik häbi! Pealegi ei tundunud tõendused, millest ta oli kuulnud, talle kaugeltki mitte küllalt mõjusatena; millegipärast uskus ta aina vähem ja vähem, et need mõlemad olid läinud äärmuseni. Oma korraldustega aga kihutas ta nad ise niikaugele; tal oli valus seda mõelda. Too eest pidi omandama Irene armastuse, mis Soamesile ealgi polnud kuulunud! Kas oli liiga hilja? Kas polnud tal mingit vahendit, millega neid lahutada nüüd, mil nad kohtuliku kaebusega olid tõsiasjade ette seatud? «Aga kui ma kohe ei tegutse,» mõtles ta, «siis on hilja, — nüüd, mil neil kutsed käes on. Lähen Jolyoni juurde; lähen kohe!»

Närvilisest ärevusest otse haigena saatis ta «uuemoelise» taksiauto järele. Võis kaua kesta, enne kui ta tolle Jolyoni üles leiab; ja taevas teab, missugusele otsusele need mõlemad jõuavad pärast sellist hoopi! «Kui ma oleksin teatraalne lollpea,» mõtles ta, «siis peaksin vist kaasa võtma ratsapiitsa või püstoli või muud säärast!» Ta võttis selle asemel kimbu akte kaasa (protsessi kohta «Magentie Wake'i vastu»), kavatsedes neid teel lugeda. Kuid ta isegi ei avanud neid, vaid istus üsna vaikselt, laskis end raputada ja põrutada ega märganud kuklasse puhuvat tõmbetuult ja bensiinihaisu. Ta pidi tegutsema vastavalt tolle Jolyoni käitumisele; kõige tähtsam oli mitte pead kaotada!

London hakkas juba oma töölisi välja sülgama, kui ta lähenes Putney sillale; sipelgapesa liikus väljapoole. Mäherdune hulk sipelgaid, kes kõik elatist pidid teenima ja suures rüseluses küünte ja hammastega sellest kinni hoidsid! Võib-olla esmakordselt elus mõtles Soames:

«Minul ei tarvitseks midagi teha, kui ma ei tahakski. Miski ei puutuks minusse; võiksin näppe nipsutada, elada, nagu mulle meeldiks, — lõbutseda!» Elf Ei saa elada, nagu tema oli elanud, ja siis kõik sinnapaika jätta, — istuda Capuas,* lõbutseda, raisata raha, mille ta oli kogunud, ja head nime, mille ta endale oli loonud. Inimese elu koosnes sellest, mida ta omas ja püüdis omandada. Ainult rumalad mõtlesid teisiti, — rumalad ja sotsialistid ja elupõletajad!

Sõiduk möödus nüüd suvilatest, liikudes väga kiiresti. «Viisteist miili tunnis, ma arvan!» mõtles ta. «See ergutab inimesi väljaspool linna elama!» Ja ta kaalutles, kuidas see mõjuks majadele, mida tema isa Londonis omas; ta ise polnud iialgi harrastanud seda laadi rahamahutamisviisi, — kõik tema õnnemängija-vaistud leidsid väljundi ta piltides. Sõiduk ruttas edasi, — mäest alla, Wimbledon Commonist mööda. Eelolev kõnelus! Kindlasti ei saaks viiekümne kahe aastane täiskasvanud lastega ja teatava seisundiga mees kergemeelselt toimida. «Ta ei taha ometi oma perekonda häbistada,» mõtles Soames. «Ta armastas samuti oma isa, nagu mina armastan oma isa, — ja meie isad olid vennad. See naine toob igale poole hävitust, — mis temas ometi peitub? Mina pole seda iialgi teadnud.» Sõiduk pöördus teelt kõrvale ja hiikus piki metsa edasi; Soames kuulis hilist käo kukkumist, — see oli peaaegu esimene, mida ta sel aastal kuulis. Ta oli nüüd ligikaudu selle koha vastas, mille ta algul oma maja jaoks oli valinud ja mille Bosinney enda valitud koha kasuks nii hoolimatult kõrvale heitis. Ta pühkis taskurätikuga mitu korda üle näo ja käte ja hingas sügavalt, et meelekindlust omandada. «Mitte pead kaotada,» mõtles ta. «Mitte pead kaotada!»

Sõiduk pöördus teele, mis oleks võinud tema oma olla, ja ta kuulis muusikahelisid. Tolle Jolyoni tütred oli ta hoopis unustanud.

«Võib-olla tulen kohe tagasi,» ütles ta autojuhile. «Võib ka olla, et jään kauemaks.» Ja ta helistas.

Toatüdruku kannul eesriiete vahelt halli minnes tundis ta kergendust mõtte juures, et eeloleva kokkusaamise ägedust pehmendaks June või Holly, kelle mängu ta arvas kuulvat; täieliku üllatusega nägi ta seepärast Ire-

nist klaveri juures ja Jolyoni tugitoolis kuulamas. Mõlemad tõusid püsti. Veri kerkis Soamesile pähe; ununesid äkiluks kõik ta kavatsused nii või teisiti toimida. Tema näost irvitas ta maameestest esivanemate pilk, — alt meerannast põlvnevate, enne «Superior Dossetit» elanud Forsyte'ide jonnakas pilk.

«Väga ilus!» ütles ta.

Ta kuulis toda Jolyoni pomisevat:

«Siin on küll vaevalt õige koht — läki kabinetti, kui sul midagi selle vastu pole.» Ja mõlemad läksid Soamesi eest läbi avatud eesriiete. Väikeses toas, kuhu ta neile järgnes, astus Irene avatud akna juurde ja «too Jolyon» jäi seisma tema lähedal suure tugitooli kõrvale. Soames viskas ukse enda taga paukudes kinni; see paugatus kandis ta läbi kõigi nende aastate tagasi tolle päeva juurde, mil ta ukse kinni lõi Jolyoni ees, kes oli tulnud end tema asjadesse segama.

«Noh,» ütles ta. «Mis on teil öelda endi kaitseks?»

Tollel Jolyonil oli häbematust naeratada.

«Kirjad, mis me täna saime, võtavad sult õiguse veel midagi küsida. Arvan, et sa oled õnnelik, kui vabaned ahelaist.»

«Oo,» ütles Soames. «Nii arvad sa! Tulin ütlema, et lasen end lahutada ilma teid mõlemaid häbistavaid üksikasju paljastamata, kui te vannute, et te nüüdsest peale teineteisega enam kokku ei puutu.»

Teda imestas ta kõnevool, sest seesmiselt ta kogeles ja tema käed tõmblesid. Kumbki neist ei vastanud; kuid nende näod tundusid talle põlglikena.

«Noh,» ütles ta. «Sina, Irene?»

Irene huuled liikusid, kuid Jolyon pani käe tema käsivarrele.

«Jäta ta rahule!» ütles Soames raevukalt. «Irene, kas vannud seda?»

«Ei.»

«Nii! Ja sina?»

«Ammugi mitte.»

«Te olete siis süüdi?»

«Jah, süüdi.» Seda ütles Irene oma rahulikult selge häälega ja tolle kauge ilmega, mis Soamesi nii sageli oli

meeletuks teinud; enesevalitsust kaotades hüüdis Soames:

«S i n a oled kurat!»

«Välja! Lahku siit majast või ma ei vastuta enda eest!» Too mees rääkis kallaletulekust! Hoidku, et tal endal kaela ei murta!

«Hooldaja,» ütles Soames, «kes käe sirutab sinu hoolde antud vara järele! Varas, kes võtab oma onupoja naise.»

«Nimeta mind, kuidas tahad. Sina oled oma osa valinud, meie valisime oma osa. Mine!»

Oleks Soamesil relv kaasas olnud, — ta oleks seda sel hetkel tarvitanud.

«Selle eest pead sa maksma!» ütles ta.

«Oleksin väga õnnelik.»

Kuuldes, et tema sõnade mõtet selliselt pea peale pööras tolle mehe poeg, kes talle «varaka mehe» hüüdnime oli andnud, tardus Soames paigale. See oli naeruväärne!

Seal nad seisid, — ja mingi salajane võim kaitses neid vägivalla vastu. Ükski hoop ei tabanud, ükski sõna ei mõjunud neisse. Kuid ta ei suutnud ümber pöörduda ja minna; ta ei teadnud, kuidas seda teha. Ta silmad puurisid Irene näkku, — viimast korda nägi ta seda saatuslikku nägu, — polnud kahtlust: see oli viimane kord.

«Loodan,» ütles ta äkki, «et sa kohtled teda niisama, nagu sa kohtlesid mind. See on kõik.»

Ta nägi Irenet võpatavat; ja tundega, mis oli pooleldi võidurõõm ja pooleldi kergendus, kiskus ta ukse lahti, sammus läbi halli ja läks oma sõidukisse. Silmi sulgedes toetus ta patjade najale. Iialgi oma elus polnud ta mõrvarlikule vägivallatarvitamisele nii lähedal olnud; iialgi enne polnud ta sel määral unustanud enesevalitsemist, mis oli tema teiseks loomuseks. Tal oli tunne, nagu oleks ta alasti ja paljas, nagu oleks kogu tegutsemisvõime temast kadunud, — nagu poleks elul enam mõtet, nagu keelduks mõistus töötamast. Päike paistis talle peale, kuid temal oli külm. Äsjane sündmus oli juba minevikku libisenud; see, mis tulemas oli, ei tahtnud mingit selget kuju omandada, ta ei suutnud millestki kinni haarata; ja ta tundis hirmu, nagu ripuks ta mingi kuristiku serval, nagu peaks ta järgmisel rattapöördel mõistuse kaotama. «See pole

minu jaoks,» mõtles ta. «Ma ei tohi — see pole minu jaoks.» Sõiduk ruttas edasi ja mehaanilise reana möödus ümbrus, maju, inimesi, ilma et millelgi oleks mõtet olnud. «Mul on väga veider tunne,» mõtles ta. «Pean türgi sauna minema. Mina — ma oleksin peaaegu midagi hirmsat teinud. Nii see ei lähe.» Sõiduk veeres tagasi üle silla, Fulham Roadist üles, pargist mööda.

«Türgi sauna,» ütles Soames.

Imelik, et nii soojal suvepäeval võis kuumus nii kosutav olla! Higistamisruumi minnes kohtas ta George Forsyte'i, kes parajasti väljus punasena ja läikivana.

«Halloo!» ütles George. «Mille vastu sina siis treenid? Sul pole liigset rasva.»

Veiderdaja! Soames möödus temast oma kõvera naeratusega. Selili lebades, oma nahka rahutult hõõrudes ja esimesi higistamismärke oodates mõtles ta: «Naergu nad pealegi! Ma ei taha midagi tunda! Ma ei talu vägivalda! See pole mulle hea!»

7. peatükk

ÜKS SUVEÖÖ

Soamesi lahkudes jäi väikesse kabinetti surmavaikus.

«Tänan teid ilusa vale eest,» ütles Jolyon äkki. «Tulge siit ära, — õhk selles toas pole enam endine!»

Pika kõrge lõunapoolse müüri ees, mille najal kasvatati virsikupuid, kõndisid nad vaikides edasi-tagasi. Vana Jolyon oli teatavate vahemaade taha istutanud mõned küpressid rohtukasvanud terrassi ja niiske muru vahele, mis oli täis võililli ja karikakraid; kaksteist aastat olid need haljendanud, — nüüd meenutasid nende tumedad keeritsad juba Itaaliat. Linnud lendasid pehme sahinaga mööda niisket võsastikku; pääsukesi sähvis mööda, nobedate väikeste kehade terassiniselt läikides; rohi tundus jalgade all vetruvana, selle haljus oli värskendav; liblikad ajasid üksteist taga. Pärast piinlikku vahejuhtumit oli Looduse rahu imeliselt haarav. Päikesepaistest kuumal müürijalal oli kitsas peenrariba täis mesikuppe ja orvikuid; mesilaste madalasse suminasse sula-

sid kõik teised hääled, — lehma ammumine, kellelt vast kas ära oli võetud, ning aasa lõpul kasvava jalaka taha vast kuulduv käo kukkumine. Kes oleks võinud arvata, et kümne miili kaugusel neist algas London, — Forsyte'ide London oma rikkuse ja oma viletsusega, oma mustuse ja käraga, oma ilusaarekestega siin-seal ja inetu halli telliskivi- ja lubjamerega? See London, mis oli näinud Irene endist kurbmängu ja Jolyoni enda rasketkeid päevi; see ämblikuvõrk; see omandusvaistu kuningalik töömaja!

Kuni nad kõndisid, juurdles Jolyon sõnade kallal: «Loodan, et sa kohtled teda niisama, nagu sa kohtlesid mind.» See oleneks temast endast. Kas ta võis ennast usaldada? Kas Loodus lubab, et mõni Forsyte ei orjastaks seda, mida ta jumaldab? Kas võis ilu tema kätte usaldada? Kas poleks parem, kui Irene oleks vaid külastaja, — tuleks, kui ta tahaks, laseks end omandada pigusaiks hetkedeks ja pöörduks tagasi vaid siis, kui ta ise heaks arvab? «Oleme rüüstajad,» mõtles Jolyon. «Kingsed ning aplad; eluõied pole julged meie käes. Tulgu ta minu juurde, nii kuidas ta tahab ja kunas ta tahab; ärgu tulgu üldse, kui ta ei taha. Tahaksin talle olla vaid toeks ja varjuks; iialgi, mitte iialgi tema puuriks!»

Irene oli see lõhe ilusse, mida ta oma unenäos oli näinud. Kas pääseb ta nüüd läbi eesriide ja jõuab tema juurde? Kas paljude varade rikkalik kate, kas omandusvaistu kitsas sõõr, mis piiras teda ennast ja Soamest kehastavat väikest musta kogu, — kas see nüüd kääriseb nii et ta läbi pääseb oma nägemuse juurde ja leiab seal midagi, mis pole määratud mitte üksnes meeltele? «Kui ma ometi,» mõtles ta, «ah, kui ma ometi teaksin, kuidas mitte endale haarata, mitte hävitada!»

Kuid söögilauas tuli plaanitsema hakata. Õhtul otsustas Irene võõrastemajja tagasi minna, järgmisel päeval aga tahtis Jolyon ta Londoni viia. Tal tuli juhatusi anda oma advokaadile Jack Herringile. Ei tohitud sõrmegi liigutada protsessi käigu takistamiseks. Tulgu kahjutasunõudmised, kohtulikud kitsendused, lõivud; tulgu ükskõik mis, — kui see aga kiiresti mööduks ja Irene viimase ometi ahelaist vabaneks! Homme räägib ta Herringiga, — mõlemad koos lähevad nad tema juurde. Ja siis

— välismaale, et ei jääks ühtki kahtlust, et ei puuduks ühtki tõendust, et tõeks muutuks vale, mille Irene oli lausunud. Jolyon vaatas Irene poole. Ja tema jumaldavale silmile tundus, nagu istuks ta kõrval midagi rohkemat kui vaid naine. Sügavat, salapärast maailma ilu vaimu, mida vanad maalijad — Tizian, Giorgione, Botticelli — olid osanud tabada ja oma naiste nägudele manada, — seda põgusat kaunidust nägi ta säravat Irene laubal, ta juustes, ta huultel ja ta silmis.

«Ja see kõik peab saama minu omaks!» mõtles ta. «See kohutab mind!»

Pärast sööki läksid nad välja terrassile, et kohvi juua. Nad istusid seal kaua — õhtu oli nii kaunis — ning jälgisid suveöö üsna aeglast lähenemist. Oli ikka veel soe ja õhk lõhnas pärnaõitest, — õige varakult sel aastal. Kaks nahkhiirt lendles neile omase nõrga, salapärase, kerge kahinaga. Jolyon oli toolid asetanud kabineti akna ette ja ööliblikaid lendas mööda, et külastada laest paistvat sumedat valgust. Polnud tuult; ei kuuldunud vähimatki sosinat vana tammepuu lehestikust, mis oli paarikümne sammu kaugusel neist. Metsatuka tagant tõusis kuu, — peaaegu täiskuu; kaks valgust heitles, kuni kuuvalgus jäi võitjaks, kogu aia värve ja vorme teiseks muutes, mööda terrassi kivisillutist edasi hiilides, nende jalgadeni jõudes, mööda jalgu üles ronides ja nende nägusid muutes.

«Noh,» ütles Jolyon viimaks. «Olete vist väga väsinud; on parem, kui hakkame minema. Teenija viib teid Holly tuppa.» Ta helistas. Kohale ilmunud teenija ulatas talle telegrammi. Silmadega eemalduvat Irenet jälgides mõtles ta: «See peab tunni või veel rohkema aja eest tulnud olema ja ta ei toonud seda siia! ... See on tunnusmärk! Noh, peagi kanname oma karistust!» Ta avas telegrammi ja luges:

«Jolyon Forsyte, Robin Hill. Teie poeg valuta hinge heitnud 20. juunil sügav kaastunne» — mingi tundmatu allkiri.

Ta pillas selle maha, pöördus järsult ümber ja jäi liikumatult seisma. Kuu paistis ta peale; ööliblikas lendas talle näkku. Esimene päev, mil ta polnud peaaegu lakkamatult Jollyle mõelnud. Ta läks pimesi akna poole, põr-

kas vana tugitooli — oma isa tugitooli vastu ja vajus selle käsitoele. Seal istus ta ettepoole kummargil ja vähtis õhe. Kustunud nagu küünlatuli; kaugel kodust kaugel armastusest — üsna üksi — pimedas! Tema poiss! Juba tillukese lapsena ikka nii hea temale — ei sõbralik! Kakskümmend aastat vana, ja maha niidetud nagu rohukõrs, — ilma et ta üldse oleks elada saanudki! «Ma ei tundnud teda tõeliselt,» mõtles ta. «Ja tema ei tundnud mind, kuid me armastasime teineteist. Tähtis on ainult armastus.»

Et ta seal kaugel pidi surema — üksi — nende järele igatsedes — kodu järele igatsedes! Jolyon Forsyte'i ema damele tundus see veel valusamana, veel kurvemana kui surm ise. Ei varju, ei kaitset, ei armastust elu lõpus! Ja kogu see tema sügavasti juurduv kokkukuuluvustunne, perekondlik mõtteviis ja tugev kiindumus iseenda lihasse ja veresse, mis vanemas Jolyonis nii tugev oli — mis nii tugev oli kõigis Forsyte'ides —, see tundus olevat hävatud, läbi lõigatud ja puruks käristatud ta poja üksijdase surmaga. Kaugelt parem oleks olnud, kui ta oleks surnud lahingus, kus tal poleks aega olnud igatseda, ei nad tema juurde tuleksid; poleks aega olnud võib-olla palavikunägemustes nende järele hüüda!

Kuu päistis nüüd tamme tagant, pannes selle kummaliselt elama, nii et puu näis teda silmitsevat, — see tammepuu, mille otsa ta poeg nii meelsasti oli roninud, mille otsast ta kord oli maha kukkunud ja haiget saanud, ilma et ta oleks nutma hakanud!

Uks naksatas. Ta nägi Irenet tuppa tulevat, maast telegrammi võtvat ja seda lugevat. Ta kuulis Irene rinnast nõrka kahinat. Irene langes ta kõrvale põlvili ja Jolyon sundis ennast temale naeratama. Irene sirutas oma käsivarred tema poole ja tõmbas ta pea oma õlale. Irene lõhn ja soojus embasid teda; Irene lähedalolek valiutas pikkamisi kogu ta olemuse.

8. peatükk

JAMES OOTAB

Aurukapis rahunenud Soames sõi «Remove'i» klubis lõunat ja hakkas siis Park Lane'i poole minema. Ta isa oli viimasel ajal haiglane olnud. Tema eest tuli seda asja varjata! Ilalgi polnud ta kuni selle hetkeni mõistnud, kui suurt osa mängis tema juures hirm, et ta Jamesi hallid juuksed mure ja valuga hauda saadab; alles nüüd mõistis ta, kui tihedalt see hirm oli seotud ta enda kartusega, et tekib avalik skandaal. Armastus isa vastu, mis oli alati sügav olnud, suurenes viimaseil aastail teadmise mõjul, et James vaatas temale kui tõelisele toele oma vanaduses. Soamesile tundus haletsusväärne, et inimene, kes kogu eluaja oli nii ettevaatlik olnud ja perekonna nime heaks nii palju teinud (nii palju, et see nimi tähendas peaaegu sedasama, mis tugev, jõukas väärikus), pidi enne viimset hingetõmmet seda nime lugema kõigist ajalehtedest. See oli niisama hea nagu liitu astuda Surmaga, kõigi Forsyte'ide paratamatu vaenlasega. «Pean Surmaga rääkima,» mõtles Soames. «Ja kui asi nii kaugel on, siis peame lehti tema eest kuidagi varjama. Teisi inimesi näeb ta vaevalt veel.» Ta avas ukse oma isikliku võtmega ja hakkas trepist üles minema; siis märkas ta liikumist kolmanda korra vahekäigus. Ta ema hääl ütles:

«Sa ju külmetad, James. Miks ei või sa rahulikult oodata?»

Isa hääl vastas:

«Oodata? Ma ootan alati. Miks ta ei tule?»

«Sa võid temaga homme hommikul rääkida, selle asemel et hernehirmutisena siin trepikojas vahtida.»

«Kindlasti läheb ta kohe voodisse. Mina ei saa magada.»

«Tule nüüd voodisse tagasi, James.»

«Kes teab, — võib-olla olen surnud enne homme hommikut.»

«Sul ei tarvitse hommikut oodata; lähen alla ja toon ta üles. Ära ärritu!»

«Niisugune oled sa alati, — ikka nii ülemeelik. Võib-olla ei tule ta üldse.»

«Noh, kui ta ei tule, siis ei too ka see teda siia, et sa hommikumantlis kojas seisad.»

Soames väljus viimase trepikäänaku tagant ja nägi oma isa pikka kogu pruunis vateeritud siidöökuues ülle trepikäsipuude alla vaatavat. Valgus langes ta hõbedastele juustele ja põskhabemele, ümbritsedes ta pead mingi aupaistega.

«Seal ta ongi!» kuulis Soames teda ütlevat häälega, milles tundus haavunud pahameelt; ema rahulik hääl vastas magamistoa ukse juurest:

«Siis on kõik korras. Tule tuppa, ma harjan su juuksed.» James sirutas kõhna konksutõmbunud sõrme õieli — see oli kummaline, nagu oleks luukere näpuga näidanud — ja läks uksest sisse magamistuppa.

«Mis see tähendab?» mõtles Soames. «Mis tal nüüd jälle on?»

Ta isa istus tualettlaua ees, küljega peegli poole, kuna Emily kahe hõbeharjaga pikkamisi silus ikka jälle läbi ta juuste. Ta tegi seda mitu korda päevas, sest see mõjus James'isse umbes niisama nagu kassile kõrvade tagant sügamine.

«Seal sa oled!» ütles James. «Ma ootasin.»

Soames silitas ta õlga, võttis siis hõbedase kinganõõpija, silmitses selle vabrikumärki.

«Noh,» ütles ta. «Sa näid tervem olevat.»

James raputas pead.

«Tahtsin midagi öelda. Su ema pole sellest kuulnud.»

Nagu mingit ülekohut kuulutas ta, et Emily ei teadnud seda, millest ta temale polnud rääkinud.

«Su isa oli kogu õhtu suures ärevuses. Muidugi ei tea ma, mispärast.» Harjade nõrk sahin näis ta leevendava häälekõla jätkuks olevat.

«Ei! S i n a ei tea midagi,» ütles James. «Soames võib mulle öelda.» Ta vaatas ainiti poega oma hallide silmadega, millede pinevat pilku ebamugav oli vaadata, ja pomises:

«Minuga läheb asi allamäge, Soames. Minu eas ei või midagi teada. Ma võin igal ajal surra. Hulk raha jääb järele. Rachel ja Cicely on ilma lasteta; ja Val on kaugel, — see tema isast elukas topib taskusse, mis saab. Ja mine tea, kes Imogeni ära näppab.»

Soames kuulas hajameelselt, — ta oli kõike seda ennegi kuulnud. Harjad sahisesid.

«Kui see on kõik . . .» ütles Emily.

«Kõik!» hüüdis James. «See pole midagi. Tuleb alles.» Ja jälle vaatasid ta silmad abitu pinevusega Soamesi otsa.

«Mõtlen sinule, mu poiss,» ütles ta äkki. «Sa peaksid emast lahutada laskma.»

Need sõnad just sellest suust olid peaaegu liiga vapustavad Soamesile. Kiiresti keskendus ta pilk jällegi kinganõõpijasse; nagu end vabandades rääkis James ruttu edasi.

«Ma ei tea, mis temast on saanud, — räägitakse, et ta on välismaal. Sinu onu Swithin imetles teda, — ta oli naljakas poiss.» (Nii rääkis ta alati oma surnud kaksikvennast, — «pekiks ja taiks» nimetati neid.) «Arvan, et ega ta üksi ei ole.» Sellega nentinud kauniduse mõju inimese loomusesse, jäi ta vait ja silmitses oma poega umbusklikkude linnusilmadega. Ka Soames vaikis. Harjad sahisesid.

«Jäta, James! Soames teab kõige paremini, mis ta teeb. See on tema asi.»

«Ah!» ütles James ja see sõna tuli tal hingepõhjast. «Aga kõik minu raha ja ka tema raha, — kellele see jääb? Ja kui ta sureb, siis kustub nimi.»

Soames pani kinganõõpija tualettlaua pitsidest ja roosast siidist valmistatud kattele.

«Nimi?» ütles Emily. «On ju olemas veel kõik teised Forsyte'id.»

«Nagu aitaks see m i n d,» pomises James. «Mina olen hauas ja pole enam kedagi, kui ta uuesti naist ei võta.»

«Sul on õigus,» ütles Soames rahulikult. «Ma lasen emast lahutada.»

Jamesi silmad kargasid peaaegu peast välja.

«Mis!» hüüdis ta. «Seal ta on! Keegi ei räägi mulle midagi!»

«Noh,» ütles Emily. «Kes oleks võinud arvata, et sa seda taha? Mu kallis poiss, on s e e aga üllatus pärast kõiki neid aastaid.»

«Sellest tuleb skandaal,» pomises James nagu iseen-

dale. «Kuid sinna pole midagi parata. Ära harja nii kõvasti. Millal sa seda teed?»

«Enne suvevaheaega; ta ei hakka end kaitsma.»

Jamesi huuled liikusid vargsi arvutades. «Ma ei ela nii kaua, et näeksin oma pojapoega,» pomises ta.

Emily lakkas harjamast.

«Muidugi näed, James. Soames teeb nii kähku, kui saab.»

Tekkis pikk vaikus; siis sirutas James käe välja.

«Anna mulle kölni vett.» Ta hoidis seda nina juures pööras siis lauba oma poja poole. Soames kummardus ja suudles ta laupa just sealt, kust juuksed algasid. Lõdvendusvärin käis üle Jamesi näo, nagu oleksid mureratad seisma jäämas.

«Lähen voodisse,» ütles ta. «Lehti ma ei tahaks näha, kui see asi algab. See on alatu kari; kuid mina ei või neist hoolida, — olen liiga vana.»

Kummaliselt liigutatuna läks Soames ukse poole; ta kuulis oma isa ütlevat:

«Olen väsinud. Palve loen voodis.»

Ja ema vastas:

«Nii on õige, James; seal on sul palju mugavam.»

9. peatükk

VÕRGUST VÄLJAS

Forsyte'ide börsil tekitas teade Jolly surmast võõrsil sõdurite seas segaseid tundeid. Oli kummaline lugeda, et Jolyon Forsyte (viies selle nime kandja otseses põlvnemises) oli isamaad teenides surnud haigusesse — oli kummaline seda lugeda ja seejuures end mitte isiklikult puudutatuna tunda. See äratas taas ellu vana vaenu ta isa vastu, kes oma perekonnale oli võõraks jäänud. Lugupidamine vanast Jolyonist oli ikka veel nii suur, et teised Forsyte'id iialgi päriselt ei tajunud — nagu oodata oleks võinud —, et nemad ise olid hoidunud läbi käimast tema pojaga ta eluviiside pärast. Teade suurendas muidugi huvi Vali vastu ja muret tema

pärast; Vali nimi aga oli Dartie, ja isegi kui ta lahingus langeks või saaks Victoria risti, poleks see sugugi seesama, mis see oleks siis, kui tema nimi oleks Forsyte. Täitsa rahuldav poleks ka mingi õnnetus või kuulsus, kui see tabaks Haymani poisse. Perekondlik uhkus tundis end petetuna.

Kuidas tekkis kuuldus, et «midagi väga kohutavat, mu kallis» oli tulemas, seda ei võinud keegi öelda, — kõige vähem Soames, kes alati kõike salaja hoidis. Võimalik, et kellegi silm oli näinud «Forsyte'i kaebust Forsyte'i ja Forsyte'i vastu» protsesside nimistus ja oli selle ühendanud kuuldustega «Irenest Pariisis ühes ruuge habemega». Võib ka olla, et mõnel seinal Park Lane'is olid kõrvad. Igatahes teati — vanad sosistasid sellest, noored vaidlesid selle üle —, et perekonnauhkus pidi lähemal ajal hoobi saama.

Kui Soames tegi oma pühapäevase külaskäigu Timothy juurde (ta tegi seda tundega, et ta enam külaskäike ei tee, kui protsess arutusele tuleb), siis ütles talle kogu õhkkond, et asjast teati. Keegi muidugi ei julgenud sellest tema kuuldes kõnelda, kuid igaüks neljast teisest seal olevast Forsyte'ist hoidis hinge kinni, teades, et miski ei võinud tädi Juley't takistada neid kõiki piinlikku olukorda asetamast. Ta vaatas Soamesile nii kaastundlikult näkku ja lõpetas oma jutu nii sageli poole sõna pealt, et tädi Hester vabandust palus ja ütles, ta pidavat minema Timothy silmale kompressi tegema — tal olevat odraiva tulemas. Külm ja pisut kõrk Soames ei jäänud kauaks sinna. Ta väljus kahvatute, ikka veel naeratavate huulte taha lämmatatud vandesõnaga.

Õnneks tema meelerahule, mida eelolev skandaal julmalt piinas, oli tal päevad ja ööd otsa tegemist oma ettevõttest väljaastumise kavatsustega, — sest selle sünge otsuse oli ta teinud. Pärast s e d a veel näha kõiki neid inimesi, kes olid teda tundnud nii suure «kavalpeana» ja osava nõuandjana, — ei! Kõrkus ja uhkus, mis temas nii imelikult ja lahutamatult tuima omandimeelega olid seotud, tundis jälestust selle mõtte juures. Ta tahtis puhkusele minna, oma eraelu elada, ka edaspidi pilte osta, kogujana kuulsuse omandada, — selle küljes oligi ta

süda alati rohkem rippunud kui advokaadiameti küljes. Et oma kindlat otsust teostada, pidi ta ettevõtte ühe teise firmaga ühte sulatama, ilma et avalikkus sellest teada saaks, sest see oleks tekitanud uudishimu ja oleks teda juba enneaegu alandanud. Ta heitis silma «Cuthcott, Holliday ja Kingsoni» firmale, mille kolmest omanikust kaks olid surnud. Ettevõtte täielik nimi oleks pärast ühtesulamist kõlanud: «Cuthcott, Holliday, Kingson, Forsyte, Bustard ja Forsyte». Pärast nõupidamist selle kohta, kui palju mõju surnuil ikka veel oli elavate üle, otsustati lühendada nimi «Cuthcott, Kingson ja Forsyte'i» peale, kelledest Kingson oleks jäänud tegevaks ja Soames vaikivaks osanikuks. Oma nime, kuulsuse ja klientiderohkuse eest pidi Soames saama õige suure summa.

Nagu sobib mehele, kes oma eluteel nii tähtsa arengujärguni on jõudnud, arvutas ta ühel õhtul, kui palju ta väärt oli; sõja tõttu tekkinud väärtusekaotuse heldekäeliselt maha arvanud, hindas ta oma väärtust saja kolmekümne tuhandele naelale. Pärast isa surma, mis nüüd kahjuks enam kaugel ei võinud olla, pidi ta omandama veel vähemalt viiskümmend tuhat; tema aastased väljaminekud aga tõusid praegu parajasti kahe tuhandeni. Oma piltide ees seistes nägi ta tulevikku täis äritisi tehinguid, milliseid talle tõotas ta vilunud osavus kõike ikka paremini teha kui teised inimesed. Kui ta ära müüs asjad, millede hind ähvardas langeda, säilitas asjad, millede hind aina kerkis, ja targa ettenägelikkusega aimas tuleviku maitset, siis võis ta koostada ainulaadse kogu, mis pärast tema surma läheks rahva omaks «Forsyte'i pärandi» nime all.

Ka seda oli ta otsustanud, mis teha *madame* Lamotte'iga, kui lahutus teostub. Nagu ta teadis, oli *madame'*il vaid üks soov — elada oma *rentes'*idest Pariisis oma lapselaste läheduses. Soames kavatses «Bretagne'i» restorani talt ära osta, makstes ilusat hinda. *Madame* pidi Pariisis nagu kuninganna-ema elama kapitali protsentidest, milliseid ta juba oskaks kasutada. (Muide oli Soamesil kavatsus teda restoranis asendada andeka asjaajajaga ja lasta ettevõttel oma raha peal häid protsente kanda. Sohos oli väga suuri võimalusi.)

Annette'i nimele tahtis ta kirjutada viisteist tuhat naela, — täpselt sama summa (kas sihilikult või mitte), mille vana Jolyon oli määranud «tollele naisele».

Kiri Jolyoni advokaadilt tema advokaadile paljastas tõsiasja, et «need kaks» olid Itaalias. Enne oli võimalus antud kindlaks teha, et nad olid koos peatunud ühes Londoni võõrastemajas. Asi oli päevselge; kohus võis otsuse teha poole tunniga. Kuid see pool tundi pidi Soamesile tähendama põrgupiinu; ja pärast seda poolt tundi pidid kõik Forsyte'i nime kandjad tundma, et roosilt oli õietolm pühitud. Tal polnud Shakespeare'i petlikke kujutlusi, et roosid mõne teise nime all niisama magusasti lõhnaksid. Nimi oli omand, — kindel, määrimatu osa omandist, mille väärtus pidi nüüd langema vähemalt kahekümne protsendi võrra. Peale Rogeri, kes kord keeldus ennast parlamenti valida laskmast, ja — mäherdune pilge! — Jolyoni, selle kahepaikse, polnud ühtki teist Forsyte'i, kes oleks iial millegagi välja paistnud. Kuid just see mitte-väljapaistmine oli nime suurim hüve. See oli isiklik nimi, läbi ja läbi individuaalne; nimi, mis kuulus ainult omanikule: iial ei olnud seda väljaspoolseisjad riivanud ei heas ega halvas mõttes. Tema ja iga ta perekonnaliige omas seda täielikult, jagamatult ja salajaselt; avalikkusel polnud sellega rohkem tegemist, kui tingimata tarvilik oli sündimiste, pulmade ja surmajuhtude puhul. Nädalate jooksul, mil ta ootas ja valmistus lahkuma oma kutsest, tundis ta kibedat vastikust selle kutse vastu, — nii sügavalt vastumeelne oli talle ta nime seelolev häbistus, mida talle peale sundis igatsus nime seaduspärase edasikandja järele. Kogu selle loo koletu ülekohus tekitas temas püsivat mahasurutud viha. Ta poleks midagi nii meelsasti soovinud kui laitmatut perekonnaelu; nüüd aga pidi ta pärast kõiki neid tühjajooksnud, viljatuid aastaid kohtu ette astuma ja avalikult tunnistama, et ta ei suutnud oma naist pidada; ta pidi taluma omasuguste haletsust, pilget ja halvustust. Kõik oli pea peale pööratud. Irene ja too Jolyon oleksid pidanud kannatama; nemad aga — nemad olid Itaalias! Nende nädalate kestel tundus talle otse haletsusväärsena see seadus, mida ta nii ustavalt oli teeninud, mille poole ta igasuguse omandi kaitsjana nii aukartlikult üles oli vaa-

danud. Mehele öelda, et tema naine on tema oma, ja meest siis karistada, kui keegi talt naise seadusvastaselt ära võttis, — kas võis olla veel midagi pöörasemat? Kas Seadus siis ei teadnud, et mehe nimi oli mehele kallis kui silmatera; et kaugelt raskem oli olla petetud mees kui petja? Nüüd kadestas ta Jolyoni, kellel õnnestus see, mis Soamesil luhta läks. Teda piinas ka kahjutasu küsimus. Ta tahtis tolle teise kannatama panna, mäletas aga oma onupoja sõnu «Oleksin väga õnnelik» ebameeldiva tundega, et kahjutasunõudmine mitte Jolyoni kannatama ei pane, vaid teda ennast; tal oli ebamäärane aimus, et Jolyonile isegi meeldiks maksmine, — see mees oli nii kergemeelne. Pealegi ei sobinud kahjutasu nõuda. Nõue oli esitatud peaaegu masinlikult. Kohtupäeva lähenedes nägi Soames selles veelgi üht mõttetu ja vastuoksliku Seaduse katset teda naeruvääristada, — et inimesed võiksid irvitada ja öelda: «Oo jah, ta sai päris hea hinna oma naise eest!» Ta tegi oma volinikule ülesandeks teatada, et raha läheks langenud naiste kodu heaks. Kaua kaalutles ta, missugusele heategevale asutusele seda määrata; kui ta asutuse oli kindlaks määranud, ärkas ta sageli öösiti ja mõtles: «See ei lähe; see on liiga silmatorkav; see äratab tähelepanu. Oleks pidanud olema midagi vähem pealetikkuvat; midagi maitsekamat.» Koertest ta ei hoolinud, muidu oleks ta raha neile määranud; meelt heites — ta teadmised heategevuse alal olid piiratud — otsustas ta viimaks pimedate kasuks. Selles ei võinud olla midagi sobimatut — ja see ergutaks kohut õige suurt kahjutasu määrama.

Hea hulk protsesse kustutati nimistust, mis tol suvel juhtus erakordselt lühike olema; nii pidi tema asi veel enne augustikuud arutusele tulema. Kui päev lähemale jõudis, oli Winifred tema ainsaks lohutuseks. Winifred tundis talle kaasa kui inimene, kes ise samast veskist läbi oli käinud; oli ainus naine, keda Soames usaldas, väga hästi teades, et ta oma mehele midagi rääkima ei lähe. Too kaabakas oleks vaid rõõmu tundnud! Juuli lõpul, protsessipäeva eelõhtul, läks Soames Winifredi juurde. Winifred ei olnud veel linnast ära sõita saanud, sest Dartie oli nende suvepuhkuseraha juba ära raisanud, ja Winifred ei julgenud isalt raha küsima minna,

kuna James ootas Soamesi asja edasinihkumist, millest ta ometi midagi kuulda ei tahtnud.

Soames leidis ta kirja lugemast.

«Tuleb see Vali käest?» küsis ta süngelt. «Mis ta kirjutab?»

«Ta kirjutab, et on naise võtnud,» ütles Winifred.

«Keda ta võttis, taevas halasta?»

Winifred vaatas üles tema poole.

«Holly Forsyte'i, Jolyoni tütre.»

«Mis!»

«Ta sai puhkuse ja naitus. Ma ei teadnudki, et ta teda tundis. Piinlik, eks ole?»

Soames naeris lühidalt selle iseloomustava väljenduse juures.

«Piinlik! Noh, ma ei usu, et nad sellest kuulevad, enne kui nad tagasi tulevad. Parem jäägu sinna, kus nad on. Too Jolyon annab vist oma tütrele raha.»

«Aga ma tahaksin, et Val tagasi tuleks,» ütles Winifred peaaegu haledalt. «Ma tunnen ta järele puudust; ta oleks mulle abiks.»

«Ma tean,» pomises Soames. «Kuidas Dartie nüüd käitub?»

«Asi võiks halvem olla; ainult raha tahab ta alati. Kas tahad, et ma tulen homme kohtusse, Soames?»

Soames sirutas talle käe. See liigutus väljendas nii selgesti tema üksindust, et Winifred ta kätt kahe käega pigistas.

«Ära seda nii südamesse võta, vanapoiss. Su meeleolu muutub seda paremaks, kui kõik möödas on.»

«Ma ei tea, mis ma kurja olen teinud,» ütles Soames kõlieda häälega. «Ma pole seda iialgi teadnud. Kõik on pea peale pööratud. Ma armastasin teda; olen teda alati armastanud.»

Winifred nägi verepiiska tema huulest välja valguvat; selle nägemine vapustas teda sügavalt.

«Muidugi,» ütles ta. «L i i g a halb on see kõik temast olnud! Kuid mis ma pean tegema Vali abieluasjaga, Soames? Ma ei tea, kuidas ma talle pärast seda kirjutama pean. Sina oled tütarlast näinud. On ta ilus?»

«Jah, ta on ilus,» ütles Soames. «Tumedajuukseline, — päris daam.»

«See ei kõla halvasti,» mõtles Winifred. «Jolyonil on stiili.»

«Tõesti paha lugu,» sõnas ta. «Mis ütleks isa selle kohta?»

«Ei tohi talle rääkida,» ütles Soames. «Sõda on nüüd varsti möödas; oleks parem, kui sa Vali jätaksid sinna põllumeheks.»

See oli niisama hea, nagu oleks ta öelnud, et ta ise poeg oli neile kadunud.

«Montyle ma ei öelnud,» pomises Winifred meelehelt likult.

Protsess algas järgmisel päeval enne lõunat ja kestis natuke üle poole tunni. Soames — kahvatu, peenelt riietatud, kurva pilguga — oli juba ette nii palju kannatanud, et ta kõigesse suhtus nagu surnu. Niipea kui lahutusotsus teatavaks tehti, väljus ta kohtuhoonest.

Nelja tunni pärast saab ta avalikkuse omandiks! «Advokaadi abielulahutuse protsess!» Kangekaelne tusane viha asendas tema sisemist tuimust. «Pagan võtku neid kõiki!» mõtles ta. «Ma ei jookse ära. Toimin, nagu poleks midagi juhtunud.» Ja Fleet Streeti ning Ludgate Hilli lämmatavas kuumuses läks ta jala oma City klubisse, einetas ja pöördus oma kontorisse tagasi. Seal töötas ta lakkamatult kogu pärastlõuna.

Minema hakates nägi ta, et kontoriametnikud teadsid, ja vastas nende tahtmatuile pilkudele nii mürgise vaatega, et nad otsekohe silmad langetasid. Püha Pauluse kiriku ees peatus ta, et osta kõige viisakam õhtulehtedest. Jah! Seal see oligi! «Tuntud advokaadi abielulahutus. Süüdlaseks onupoeg. Kahjutasu läheb pimedatele.» Nii, — selle olid nad ka sisse pannud! Iga vastutulijat nähes mõtles ta: «Tahaksin teada, kas ta juba teabki.» Ja äkki oli tal veider tunne, nagu tiirleks miski ringi ta peas.

Mis see oli? Asi ähvardas temast võitu saada! Seda ei tohtinud olla! Ta jääks haigeks. Ta ei tohtinud mõelda! Tuleks minna jõe äärde, sõuda ja kalastada. «Mul ei tule ometi voodisse heita,» mõtles ta.

Äkki käis tal läbi pea, et tal midagi tähtsat oli teha, enne kui ta linnast ära sõidab. *Madame* Lamotte! Ta pidi *madame*'ile seadust seletama. Veel kuus kuud, enne kui

ta tõeliselt vaba on! Ainult Annette'i ei tahtnud ta näha! Ta pühkis käega üle pealae, — see oli väga kuum.

Ta hakkas läbi Covent Gardeni minema. Sel palaval juulipäeval oli talle vana turu jätistehaisuga immutatud õhk vastik ja Soho tundus veel enam kui tavaliselt pahede pesapaigana. Ainult restoran «Bretagne» — kena ja korralikult maalitud — säilitas oma siniste pottide ja hendes kasvavate kääbuspuudega kõigest muust erineva prantsuspärase väärikuse. Sel ajal polnud külastajaid, ja kahvatud, meeldivalt riietatud ettekandjad korraldasid väikesi laudu lõunasöögiks. Soames läks läbi saali tagumisse ruumi. Tema pahameeleks vastas ta koputusele Annette. Ka tema oli kahvatu ja kuumusest loid.

«Olete meile võõraks jäänud,» sõnas ta raugelt.

Soames naeratas.

«Vastu tahtmist; mul oli palju tegemist. Kus on teie ema, Annette? Mul on temale uudis.»

«Ema pole kodus.»

Soamesile tundus, nagu vaatleks Annette teda imelikult. Mida ta teadis? Kui palju oli ema talle öelnud? Püüdes murelikult selle kohta selgusele jõuda, tajus ta mingit häirivat tunnet peas. Ta haaras laua serva järele; pööritava peaga nägi ta Annette'i endale lähenevat, üllatuse mõjul olid ta silmad selgunud. Soames sulges oma silmad ja ütles:

«Pole midagi. Arvan, et see on päikesepiste.» Päike! See oli pigemini pimedusepiste! Annette'i hääl ütles prantsuspärase rahulikkusega:

«Istuge, siis läheb see mööda.» Tema käsi rõhus Soamesi õlale ja Soames vajus toolile. Kui tume tunne hajus ja ta silmad avas, vaatas Annette tema poole alla. Missugune läbinähtamatu ja kummaline ilme kahekümneaastase tüdruku kohta!

«On teil nüüd parem?»

«Pole midagi,» ütles Soames. Vaistlikult teadis ta, et nõrkus Annette'i ees teda ei aidanud, — ta vanus oli niigi juba küllaldaseks komistuskiviks. Tahtejõud oli tema tugevuseks Annette'i ees; viimaste kuude jooksul oli ta oma kõhklusega palju kaotanud — ta ei tohtinud veelgi rohkem kaotada. Ta tõusis püsti ja ütles:

«Ma kirjutan teie emale. Lähen pikemaks puhkuseks

oma jõeäärsesse majja. Sooviksin, et te mõlemad läheksite mal ajal sinna tuleksite ja kauemaks jääksite. Praegu on seal kõige ilusam. Te tulete, eks?»

«See oleks väga meeldiv.» Häälekõlas polnud vaimustust. Kaunis kurvalt lisas Soames:

«Ka teile teeb kuumus liiga, eks ole, Annette? Jõe ääres viibimine oleks teile hea. Head aega!» Annette astus rutiin sammu ettepoole. Tema liigutuses oli nagu süütunnet.

«Kas suudate minna? Ehk tooksin teile kohvi?»

«Ei,» ütles Soames kindlalt. «Andke mulle oma käsi.»

Annette sirutas käe ja Soames tõstis selle huulte juurde. Kui ta üles vaatas, oli Annette'i näol jälle see kummaline ilme. «Ma ei tea,» mõtles Soames väljudes. «Kuid ma ei tohi mõelda — ma ei tohi muretseda.»

Aga ta muretses siiski Pall Malli poole kõndides. Ta oli inglane, teist usku, keskmises elueas, kodusest kurnamängust põrutatud, — mis oli tal Annette'ile pakkuda? Ainult rikkust, ühiskondlikku seisundit, jõudeaega, imetlust! Seda oli palju, kuid kas oli seda küllalt ilusale kahekümneaastasele tüdrukule? Ta teadis nii vähe Annette'ist. Lisaks tundis ta iseäralist hirmu ta ema ja ta enda prantsuse loomuse ees. Nad teadsid nii hästi, mida nad tahtsid. Nad olid peaaegu Forsyte'id. Iialgi ei haaraks nad varju järele ega loobuks olulisest!

Määratu jõupingutus, mida talt nõudis *madame* Lamotte'ile lihtsa kirjakese kirjutamine, kui ta oma klubisse jõudis, hoiatas teda veelgi selgemini, et tema jõud oli lõppemas.

«Minu kallis *Madame* (kirjutas ta),
juuresolevast ajaleheväljalõikest näete, et minu abielu täna lahutati. Inglise seaduste järgi aga võin uuesti naituda alles siis, kui kohtuotsusest on möödunud kuus kuud. Vahepeal on mul au paluda, et Te vaataksite minule kui inimesele, kel tõsine nõu on Teie tütre kätt paluda. Mõne päeva pärast kirjutan uuesti ja kutsun Teid pikemale külaskäigule minu jõeäärsesse majja.

Olen ikka, kallis *Madame,*
Teie otsekohene sõber
Soames Forsyte.»

Kui ta selle kirja oli pitseerinud ja posti andnud, läks ta söögisaali. Kolm suutäit suppi tegi talle selgeks, et ta ei suuda süüa; ta laskis endale sõiduki kutsuda, sõitis Paddingtoni jaama ja sealt esimese rongiga Readingisse. Ta saabus oma majja just siis, kui päike loojus, ja läks välja murule. Õhku küllastas lillepeenardel kasvavate heledate ja tumedate näälikeste lõhn. Jõe poolt tuli kerget jahedust.

Puhkust — rahu! Lubatagu vaesel mehel puhata! Et piin ja häbi ja viha ta peas üksteist taga ei ajaks kurjade öölindudena! Lastagu temal puhata, nagu poolunisena õrrel istuvad tuvid seal, nagu karvased olendid eemalt paistvas metsas, nagu lihtrahvas oma majakestes, nagu puud ja jõgi, mis hämaruses kiiresti kahvatas; nagu tumenev rukkililleesinine taevas, kus tähed helendama hakkasid, — lastagu tal vabaneda i s e e n d a s t ja puhata!

10. peatükk

ÜHE AJASTU LÕPP

Soamesi laulatus Annette'iga toimus Pariisis 1901. aasta viimasel jaanuarikuu päeval sellises saladuses, et isegi Emily sellest midagi ei teadnud, enne kui see oli toimunud. Pulmapäevale järgnenud päeval tõi ta Annette'i ühesse neist rahulikest Londoni võõrastemajadest, kus on võimalik rohkem kulutada ja selle eest vähem saada kui kuskil mujal siin maa peal. Annette'i ilu parimais Pariisi kleitides oli Soamesile suuremaks rahulduseks kui mõne täiusliku portselaneseme või ülihea maali omandamine; igatsusega ootas ta hetke, mil ta Annette'i näitab Park Lane'il, Green Streetil ja Timothy pool.

Kui keegi talt noil päevil oleks küsinud: «Öelge nüüd omavahel, — kas armastate seda tüdrukut?», siis oleks ta vastanud: «Armastan? Mis on armastus? Kui tahate teada, kas ma tema vastu tunnen sedasama, mis ma tundsin Irene vastu tol ammu möödunud ajal, mil ma teda esmakordselt kohtasin ja tema mind ei tahtnud, mil ma õhkasin ja tema järele janunesin ja minutikski rahu ei saanud, kuni ta nõustus, — ei! Kui te tahate teada,

kas ma imetlen ta noorust ja ilu, kas mu meeled pisut kihelevad teda enda lähedal nähes, — jah! Kas ma usun, et ta mu õigel teel hoiab, mulle usaldusväärseks naiseks ja mu lastele heaks emaks on? — Jällegi jah! Mida vajan ma veel? Ja mida rohkemat saab kolm neljandikku kõigist abielunaistest oma meestelt?» Ja kui küsitleja oleks veel edasi küsinud: «Ja kas arvate, et ei ole aus meelitada seda tüdrukut teile eluajaks anduma, ilma et oleksite tõeliselt tema südant vallutanud?», siis oleks ta vastanud: «Prantslased vaatavad neile asjadele teisiti kui meie. Nemad ootavad abielult majanduslikku kindlustatust ja lapsi; ja mina oma kogemuste põhjal pole sugugi kindel, et nende vaade pole meie omast mõistlikum. Seekord ei oota ma rohkemat, kui mida ma saada võin ja tema anda suudab. Mind ei üllataks, kui mõne aastate pärast temaga sekeldusi tuleks; kuid siis hakkan vananema ja mul oleksid lapsed. Ma pigistan silmad kinni. Minul on oma suur kirg olnud; tema oma on ees tulemas, — ma ei usu, et see temas tärkab minu vastu. Ma pakun talle õige palju ega oota kuigi suurt vastutasu peale laste või vähemalt ühe poja. Ühes aga olen kindel, — ta on väga arukas.»

Ja kui täitmatu küsija oleks veelgi jätkanud: «Te ei hooli siis vaimsest ühendusest abielus?», siis oleks Soames oma kõverat naeratust naeratanud ja edasi rääkinud: «See on nii, kuidas ta on. Kui mu meeled on rahuldatud, kui mu elu lastes edasi kestab, kui mu majas on maitset ja head tuju, — siis ei või ma rohkemat oodata oma vanuse juures. Ei usu, et ma oma teelt kõrvale kalduksin mingi ebamäärase tundelisuse pärast.» Selle peale peab küsitleja evima küllalt maitset, et lõpetada küsitlus.

Kuninganna oli surnud ja maailma suurima linna õhk hall valamata pisaraist. Kasukas ja torukübaras — Annette tumedais karusnahkades tema kõrval — läks Soames pidulikul matusepäeval üle Park Lane'i Hyde Parki võreni. Ta polnud tavaliselt kuigi liigutatud avalikkude sündmuste puhul; kuid see ülimal määral sümboolne, pikka rikast ajastut lõpetav sündmus jättis temasse siiski sügava mulje. Aastal 1837, kui kuninganna troonile astus, ehitas Soamesi esiisa «Superior

Dosset» veel maju, mis Londoni inetuks tegid; noor, kahekümne kuue aastane James alustas parajasti oma advokaadipraktikat. Tol ajal sõideti veel hobustega; mehed kandsid kõrgeid kraesid, ajasid ülahuule paljaks, sõid austreid püttidest; teenrid seisid kaarikute taga; naised ütlesid *«Là!»** ega omanud varandust; sel ajal sviti peent käitumisviisi ja vaesed elasid sealautades; ennetuid hädavareseid poodi väikeste roimade eest ja Dickens oli algaja kirjanik. Peaaegu kaks põlvkonda oli kaduvikku vajunud — aurikute, raudteede, telegraafi, jalgrataste, elektrivalguse, telefoni ja nüüd nende autodega — nii suureks kuhjunud rikkusega, et kaheksast protsendist oli saanud kolm ja Forsyte'e oli tuhandeid! Kõlblus oli muutunud, kombed olid muutunud, inimestest olid ahvide nõod saanud, jumal oli Mammonaks muutunud, — nii auväärseks Mammonaks, et ta koguni iseennast pettis. Kuuskümmend neli aastat, mis olid soodustanud omandust ja loonud kõrgema keskklassi, olid seda kindlustanud, karastanud, peenendanud, kuni see aadlist peaaegu enam ei erinenud oma kombeilt, kõlbuselt, kõneviisilt, välimuselt, harjumusilt ja hingelt. See oli ajajärk, mis isiklikku vabadust niivõrd oli kullanud, et see, kes omas raha, oli vaba seaduse ees ja tõeliselt; kel aga polnud raha, see oli vaba seaduse ees, kuid tõeliselt mitte. Ajastu, mis silmakirjalikkuse oli pühaks tunnistanud, nii et austusväärne oli see, kes näis austusväärne olevat. Suur Ajastu, mille ümberloovale mõjule miski ei suutnud vastu panna peale inimliku loomuse ja Universumi loomuse.

Et näha selle Ajastu möödumist, valas London — ajastu lemmik — oma kodanikke kõigi väravate kaudu Hyde Parki, viktorianismi pesapaika, Forsyte'ide õnnetükule jahialale. Halli, äsja sadamast lakanud taeva alla kogunes tumedasse riietunud rahvahulk, et näha oodatavat vaatemängu. «Hea vana» kuninganna oli aastate ja voorustega koormatuna viimast korda esile kerkinud oma eraldatusest, et Londonile pidupäeva valmistada. Houndsditchist, Actonist, Ealingist, Hampsteadist, Islingtonist ja Bethnal Greenist; Hackney'st, Hornsey'st, Leytonstone'ist, Battersea'st ja Fulhamist; ja noilt haljailt karjamailt, kus õitsevad Forsyte'id — Mayfairist ja Kensing-

tonist, St. Jamesist ja Belgraviast, Bayswaterist ja Chelsea'st ja Regent's Parkist — tuli parvedena rahvast teedele, mille kaudu varsti surm pidi mööduma süngelt teredas rongkäigus. Iial enam ei valitseks ükski kuninganna nii kaua ega oleks rahval juhust näha oma raha eest nii palju ajalugu maha maetavat. Kahju, et sõda venis pikale ja et ei saadud võidupärga kuninganna sargale panna! Kõik muu oli kohal, et teda saata ja mälestada, — sõdurid, meremehed, võõramaised vürstid, poolde vardasse lastud lipud, kellade helin ja kõige selle kohal voogav suur tumedas riietuses rahvahulk, millesse võib-olla käsu peale selga tõmmatud mustade riiete alt siin-seal südameis peitus lihtsat leina. Oli ju puhkuseis läinud rohkem kui kuninganna, — naine, kes oli muredest vaprasti jagu saanud ja hästi ning targasti elanud oma vaimuannetele vastavalt.

Väljas suure rahvajõugu seas ootas Soames võre juures, kätt Annette'i käevangus hoides. Jah! See Ajastu oli möödumas! Praegune aeg oma ametiühingute-liikumisega, parlamendis istuvate tööerakondlastega, mandrilt sisseveetava ilukirjandusega ja erilise ellusuhtumisviisiga, mida võimatu oli sõnades väljendada, — praegune aeg oli hoopis isesugune; talle meenusid Mafekingi ööl nähtud rahvasumm ja George Forsyte'i sõnad: «Nad on kõik sotsialistid, nad himustavad meie varandust.» Nagu James, ei teadnud Soames midagi, ei võinud midagi öelda selle kohta, mis juhtub, kui Edward* troonil istub! Elu poleks iialgi enam nii julge kui hea vana Viccy all! Kramplikult surus ta oma noore naise kätt. Seal vähemalt oli midagi oluliselt tema oma, viimaks ometi jälle omas ta kodust kindlust: midagi, mis omandusele andis väärtust, — jälle kord midagi reaalset. Kõvasti Annette'i vastu surutuna ja püüdes teisi eemale hoida, oli Soames endaga rahul. Inimesi tungles nende ümber, võileibu süües ja raasukesi maha pillates; plataanide otsa roninud poisid lobisesid nagu ahvid, loopisid oksi ja apelsinikoori maha. Määratud aeg oli möödas; nüüd pidid nad varsti tulema! Äkki nägi Soames oma selja taga, natuke kaugemal vasakut kätt pikakasvulist meest pehme kübaraga ja lühikese hallineva habemega ning pikakasvulist naist väikese ümmarguse karusnahkse

mütsiga ja looriga. Jolyon ja Irene — vesteldes, teineteisele naeratades: üsna lähestikku, nagu Annette ja tema! Nad ei olnud teda näinud; ja vargsi silmitses Soames neid mõlemaid, väga imelik tunne südames. Nad näisid õnnelikud olevat! Milleks olid nad siia tulnud, — need hoolimatult seaduse vastu toimivad olendid, Victoria-aegse paleuse vastu mässajad? Mis oli neil tegemist selle rahvahulga seas? Kumbki neist oli kaks korda kõlbluse poolt pagendatud, — kiideldes pealegi oma armastuse ja kommetelõtvusega! Ta vahtis neid võlutult; isegi Annette'i käe alt kinni hoides pidi ta vastu tahtmist möönma, et — et tema — Irene... Ei! Ta ei t a h t n u d seda möönda; ja ta pööras silmad kõrvale. Ta ei t a h t n u d neid näha; ta ei tahtnud vana kibedust, vana igatsust endas uuesti tärgata lasta! Siis pöördus Annette tema poole ja ütles: «Need kaks seal, Soames, — olen kindel, et nad sind tunnevad. Kes nad on?»

Soames vaatas ümber.

«Mäherdused kaks?»

«Seal, sa näed küll; nad hakkasid just minema. Nad tunnevad sind.»

«Ei,» vastas Soames. «Eksitus, mu kallis.»

«Meeldiv nägu! Ja kuidas ta kõnnib! *Elle est très distinguée!*»*

Soames vaatas neile järele. Nii oli Irene tema ellu tulnud ja sealt jälle välja astunud, — hõljuvalt ja püsti päi, kaugena, tabamatuna; alati hoidudes kokkupuutest tema hingega! Järsult pöördus ta kõrvale mineviku kaugenevast nägemusest.

«Parem pane tähele,» ütles ta. «Nad tulevad nüüd!»

Seistes ja Annette'i käsivarrest kinni hoides, näiliselt pinevusega matuserongi tulekut oodates, värises ta tundest, et tal ikka midagi puudu jäi; vaistlikult kahetses ta, et nad mõlemad ei olnud tal käes.

Pikkamisi lähenesid muusika ja saatjaskond, kuni pikk rongkäik vaikides läbi pargi värava sisse lookles. Ta kuulis Annette'i sosistavat: «Kui kurb see on ja kui ilus!»; tundis Annette'i käepigistust, kui ta kikivarbaile tõusis; ja rahvahulga meeleliigutus mõjus ka temasse. Seal oligi kuninganna sark, — pikkamisi lahkuva Ajastu kirst! Kui see möödus, kostis tumedat ägamist pikast

vaatajatereast; sellist häält polnud Soames veel iialgi kuulnud, — nii ebateadlik ja primitiivne, nii sügav ja metsik, et tema ega keegi teine ei teadnud, kas see oli kostnud ka ta enda suust. Kummaline hääl! Terve Ajastu lõiv iseenda surmale... Ah! Ah!... Elupide oli kadunud. Läinud oli see, mis tundus olevat igavene: Kuninganna — jumal õnnistagu teda!

Ühes kirstuga liikus edasi see rändav ole — nagu kitsa joonena rohus edasiliikuv tuli; see pidas sammu ja kõndis kirstu kõrval mööda tihedat rahvahulka mööda pikkusel teel. See oli inimlik hääl ja tundus ometi mitte inimlikuna, sest selle tõukas välja loomalik alateadvus: see kõneles üldise surma ja muutuse vaistlikust tajumisest. Ükski meist — mitte ükski meist — ei või kesta igavesti!

Pärast sarga möödumist kestis vaikus lühikest — väga lühikest — aega; siis hakkasid keeled väljendama agarat huvi vaatepildi vastu. Soames jäi parajasti nii kauaks, kui Annette vaadata soovis; siis juhtis ta tema pargist välja ja läks oma isa juurde Park Lane'ile ennetama...

James oli kogu hommiku magamistoa aknast välja vaadanud. Viimne vaatemäng, mida ta näeb, — viimne nii paljude seas! Nüüd oli siis kuninganna läinud! Noh, ta oli juba võrdlemisi vana naine. Swithin ja James nägid tema kroonimist, — sale tütarlaps, noorem veel kui Imogen! Ta oli lõpuks õige paksuks läinud. Jolyon ja James nägid tema laulatust tolle sakslase, tema abikaasaga, — päris korralik mees, kuni ta suri ja naise oma pojaga üksi jättis. Jamesile meenusid paljud õhtud, mil tema ja ta vennad oma sõpradega veini ja pähklite juures selle poisi üle tema nooruses olid päid raputanud. Ja nüüd astus too troonile. Räägiti, et ta oli tõsisemaks muutunud — James ei teadnud — ei võinud öelda! Poleks ime, kui see mees ikka veel raha lennata laseks. Kui palju inimesi väljas! Jamesi meelest polnud see kuigi ammu, kui tema ja Swithin kuninganna kroonimise ajal Westminster Abbey ees rahvahulga seas seisid; hiljem viis Swithin Jamesi Cremorne'i juurde kaasa. Kergemeelne poiss oli Swithin! Ei, sellest ei tundunud rohkem aega möödunud olevat kui Juubeli-aastast*, mil James

ja Roger kahe peale kokku olid Piccadillyl ühe rõdu üürinud. Jolyon, Swithin, Roger — kõik olid läinud; ja James saaks augustis üheksakümne aastaseks! Soames oli nüüd uuesti naitunud, — prantsuse tüdrukuga. Prantslased olid veidrad inimesed; kuid James oli kuulnud, et prantsuse naised olid head emad. Kõik muutus! Räägiti, et too Saksa keiser matusteks siia oli sõitnud; tema omaaegne telegramm vanale Krügerile oli äärmiselt maitsetu. Poleks üllatav, kui too mees kord sekeldusi tekitaks. Muudatusi! Hm! Hea küll, tehku, mis nad tahavad, kui James kord on läinud! Ja nüüd oli Emily Dartie einele kutsunud ühes Winifredi ja Imogeniga, et Soamesi naisega tutvuda, — Emily pidi ju alati askeldama! Ja Irene elas kuuldavasti tolle Jolyoniga. Arvatavasti võtab Jolyon ta nüüd naiseks.

«Mis ütleks mu vend Jolyon selle kõige kohta?» mõtles James. Teda piinas täielik võimetus teada saada, mida oleks öelnud tema vanem vend, kelle poole ta kunagi nii väga üles vaatas; see piinas teda nii, et ta tõusis oma toolilt akna juures ja hakkas pikkamisi ning jõuetult toas edasi-tagasi käima.

«Ka Irene oli ilus väike olend,» mõtles ta. «Minule oli ta armas. Võib-olla ei sobinud Soames temaga — ma ei tea — ei või öelda. M e i l polnud iialgi sekeldusi o m a naistega.» Naised olid muutunud — kõik oli muutunud! Ja nüüd oli kuninganna surnud, — noh, mis parata! Rahva seas tekkis liikumine, mis sundis teda akna juures peatuma; ta surus ninaotsa vastu klaasi, nii et see külmast valendama hakkas. Nüüd olid nad kuninganna Hyde Park Cornerini jõudnud, nüüd möödusid nad! Miks ei tulnud Emily siia üles ega vaadanud välja, selle asemel et einega jännata. Sel hetkel puudus tal Emily, — puudus! Läbi paljaste plataaniokste nägi ta selgesti matuserongi; nägi, kuidas inimesed kübarad peast võtsid, — poleks ime, kui paljud neist külmetaksid! Hääl ta selja taga ütles:

«Sul on siit suurepärane väljavaade, James!»

«Seal sa oledki!» pomises James. «Miks sa enne ei tulnud? Oleksid võinud sellest ilma jäädal»

Ta vaikis ja vaatas kõigest jõust.

«Mis kära see on?» küsis ta äkki.

«Pole mingit kära,» vastas Emily. «Mis sa õige mõtled? Ega nad ometi elagu ei hüüa.»

«Ma kuulen kära.»

«Lollus, James!»

Ei tulnud ühtki häält läbi kahekordse akna; James kuulis vaid iseenda südame oigamist, nähes oma Ajastut kaduvat.

«Ära sa mulle iialgi ütle, kuhu mind maetakse,» ütles ta äkki. «Ma ei tahaks seda teada.» Ja ta pöördus akna juurest ära. Seal ta läks, — vana kuninganna; tal oli palju muret olnud, — arvatavasti oli ta rõõmus, et vabanes sellest.

Emily võttis juukseharjad kätte.

«Ma jõuan parajasti su pead harjata,» ütles ta, «enne kui nad tulevad. Sa pead võimalikult kena olema, James.»

«Ah!» pomises James. «Räägitakse, et ta on ilus.»

Kohtumine uue miniaga toimus söögitoas. James istus kamina juures, kui ta sisse juhatati. James toetas käed tugitooli käsipuudele ja tõusis pikkamisi püsti. Laitmatu oma pikas kuues, kõhn nagu geomeetriline joon, seljast pisut kumer, võttis ta Annette'i käe oma pihku; murelikud silmad ta kortsunud näos, mis nüüd enam ei punetanud, silmitsesid kaheldes Annette'i. Pisut soojust kerkis ta südamesse ja põskedele Annette'i nooruse paistel.

«Kuidas käsi käib?» ütles ta. «Käisite vist kuningannat vaatamas? Kas ülesõit oli meeldiv?» Selliselt teretas ta naist, kellelt ta lootis oma nime kandvat pojapoega.

Annette silmitses teda — kui vana, kõhn, valge ja laitmatult riietatud ta oli! — ja pomises midagi prantsuse keeles, millest James aru ei saanud.

«Ja-jah,» ütles ta. «Tahate vist sööma hakata. Helista, Soames; me ei hakka toda Dartie't ootama.» Kuid just siis nad saabusid. Dartie oli keeldunud end tülitamast, et näha «vana daami». Varajane kokteil laual, oli ta «Iseeumi» klubi suitsetamistoa aknast matuserongile pilgu heitnud; Winifred ja Imogen olid sunnitud pargist tagasi minema, et teda kaasa võtta. Ta pruunid silmad puhkasid Annette'il peaaegu hämmastunud rahuldusega. Teine kaunitar, kelle too Soames oli osanud endale hankida! Mida naised temas ometi leidsid! Noh, see mängib

talle kindlasti sama vembu mis eelminegi; vahepeal aga on Soames õnnega koos! Ja Dartie silus oma mokahabet; üheksakuise kodusviibimise kestel oli ta peaaegu kogu oma lihavuse ja meelekindluse tagasi saanud. Hoolimata Emily sõbralikust jõupingutusest, Winifredi lahkusest, Imogeni küsitlevast sõbralikkusest, Dartie elumehelikkusest ja Jamesi hoolitsusest ta söögi eest, tundis Soames, et tema noorikul polnud menu olnud. Ta lahkus Annette'iga õige varsti.

«See *monsieur* Dartie,» ütles Annette tõllas. «*Je n'aime pas ce type-là!*»*

«Mulle ka mitte,» ütles Soames.

«Sinu õde on väga armastusväärne ja tema tütar on ilus. Su isa on väga vana. Ma arvan, su emal on raske temaga. Ma ei tahaks tema asemel olla.»

Soames kuulas pead noogutades oma noore naise teravmeelset, selget ja kalki otsust; kuid see tegi ta natuke rahutuks. Teda võis läbida mõte: «Kui mina olen kaheksakümne aastane ja tema viiekümne viiene, siis on temalgi minuga raske!»

«Pean su veel ühte teise majja viima oma sugulaste juurde,» ütles ta. «Sinu meelest oleks seal naljakas, kuid me ei saa minemata jätta; pärast seda sööme lõunat ja läheme teatrisse.»

Nii valmistas ta Annette'i Timothy kodu vastu ette. Kuid Timothy juures oli teisiti. Nad olid ülirõõmsad, nähes kallist Soamesi nii pika aja järel; ja see oli siis Annette!

«Sa oled n i i ilus, mu kallis; peaaegu liiga noor ja ilus kallile Soamesile, eks ole? Kuid ta on väga tähelepanelik ja hoolikas, — nii hea abielum . . .» Tädi Juley peatus ja surus huuled Annette'i kummagi silma alla, — hiljem kirjeldas ta neid juhuslikult sinna tulnud Francie'le: «Rukkililleisinised, nii ilusad, ma pidin tõesti neid suudlema. Peab ütlema, kallis Soames on tõesti täielik asjatundja. Oma prantsuspärasel viisil — kuigi ta nii väga prantsuspärane polegi — on Annette minu arvates niisama ilus kui Irene, — kuigi mitte nii suursugune, nii võrgutav. Irene ju o l i võrgutav, eks? Oma valge naha ja tumedate silmadega ja oma juustega, — *couleur de* . . . Kuidas see oligi? Ma unustan alati.»

*«Feuille morte,»** tähendas Francie.

«Muidugi, koltunud lehtede värvi; kui imelik! Mäletan, kui ma tütarlaps olin, enne kui me Londoni tulime, siis oli meil rebasekoera kutsikas; tal oli kollakaspruun pea ja valge rind ja ilusad tumedad silmad ja ta oli emane.»

«Jah, tädike,» ütles Francie. «Kuid ma ei näe midagi ühist . . .»

«Oo!» vastas tädi Juley erutatult. «Ta oli nii võrgutav, ja Irene silmad ja juuksed — tead . . .» Ta vaikis, nagu oleks teda tabatud milleltki sobimatult. *«Feuille morte,»* lisas ta äkki. «Pea seda meeles, Hester! . . .»

Mõlema õe vahel tekkis pikem vaidlus selle kohta, kas kutsuda Timothy Annette'i vaatama või mitte.

«Oh, ärge teda tülitage!» ütles Soames.

«See ei teeks mingit tüli; ainult see muidugi erutaks teda natuke, et Annette on prantslane. Fashoda kohutas teda nii väga. Arvan, et ei maksa parem riskida, Hester. Nii kena on, kui Annette on ainult meie päralt, eks? Ja kuidas käib sinu käsi, Soames? Kas oled täiesti üle saanud oma . . .»

Hester ütles ruttu vahele:

«Kuidas meeldib sulle London, Annette?»

Soames ootas rahutult vastust. See oli arukas ja kaine.

«Oo! Ma tunnen Londonit. Olen ennegi siin käinud.»

Soames polnud iialgi julgenud temaga restoranist rääkida. Prantslastel olid teistsugused arvamused suursugususe kohta; võib-olla oleks Annette'ile naljakas tundunud, kui teda oleks palutud salata oma suhteid restoraniga. Soames oli kavatsenud alles pärast naitumist temaga sellest rääkida; nüüd kahetses ta seda.

«Ja missugust Londoni osa tunned sa kõige paremini?» küsis tädi Juley.

«Soho'd,» ütles Annette lihtsalt.

Soames pigistas lõualuud kokku.

«Soho!» kordas tädi Juley. «Soho?»

«Varsti teab seda kogu perekond,» mõtles Soames.

«Soho on väga prantsuspärane ja huvitav,» ütles ta.

«Jah,» pomises tädi Juley. «Onu Rogeril oli seal kunagi mitu maja; ma mäletan, ta oli alati sunnitud üürnikke välja tõstma.»

Soames hakkas Mapledurhamist rääkima.

«Muidugi lähete varsti sinna,» ütles tädi Juley. «Et kõike korraldada. Me kõik ootame nii väga seda aega, mil Annette'il on armas väike . . .»

«Juley!» hüüdis tädi Hester meelt heites. «Helista ja lase teed tuua!»

Soames ei julgenud teed ootama jääda ja viis Annette'i ära.

«Mina sinu asemel ei mainiks Soho'd,» ütles ta tõllas. «See on võrdlemisi halva kuulsusega linnaosa; ja restoranilooga pole sul enam midagi tegemist; tahtsin öelda,» lisas ta, «mõtlesin sind kenade inimestega tutvustada, — ja inglased on hirmsad snoobid.»

Annette'i selged silmad avanesid pärani; kerge naeratus ilmus ta huultele.

«Tõesti?» ütles ta.

«Hm,» mõtles Soames. «See käib minu kohta,» ja ta heitis Annette'ile terava pilgu. «Temas on tublit ärivaimu,» mõtles ta. «Pean asja talle lõplikult selgeks tegema!»

«Vaata, Annette! Asi on väga lihtne, seda peab ainult mõistma. Meie vabakutselised ja kapitalist elavad kihid usuvad ikka veel, et nad seisavad ärimeeste klassist kaugelt kõrgemal; erandiks on muidugi väga rikkad. Selline maailmavaade võib rumal olla, kuid seda ei saa muuta. Inglismaal pole soovitav teatavaks teha, et inimene on restorani pidanud või kaubelnud poes või ükskõik missuguses ettevõttes. Ettevõte võib äärmiselt lugupeetav olnud olla, kuid see jätab inimesesse teatava märgi; tema elu pole enam nii mugav ja ta ei puutu enam nii kenade inimestega kokku, — see on kõik.»

«Ma mõistan,» ütles Annette. «Prantsusmaal on see niisama.»

«Oo,» ümises Soames, kergendust tundes ja ühtlasi hämmeldudes. «Seltskonnaklassid on alati kõige tähtsamad.»

«Jah,» ütles Annette. *«Comme vous êtes sage.»**

«See on kõik väga hea,» mõtles Soames Annette'i huuli silmitsedes. «Kuid ta on kaunis küüniline.» Soamesi prantsuse keele oskus ei ulatunud nii kaugele, et teda oleks kurvastanud, et Annette ei öelnud *«tu»**. Ta libistas käsivarre Annette'i ümber ja pomises mõninga vaevaga:

*«Et vous êtes ma belle femme.»**

Annette'i tabas kerge naeruhoog.

«Oh, non!» ütles ta. *«Oh, non, ne parlez pas français.»* Soames. Mida ootab see vana daam, sinu tädi?»

Soames hammustas huult.

«Jumal teab!» ütles ta. «Ta ütleb alati midagi sellist.» Kuid Soames teadis seda paremini kui jumal.

11. peatükk

OOTUSED

Sõda venis edasi. Nicholas oli kuuldavasti öelnud, et see minevat vähemalt kolmsada miljonit maksma, enne kui see lõpeb. Tulumaksu ähvardas tõeline oht. Selle eest saaksid nad aga Lõuna-Aafrika jäädavalt endale. Ja kuigi omandusvaist kell kolm hommikul tundis hirmsat vapustust, toibus see eine ajal mõtte juures, et siin maa peal kõige eest peab maksma. Üldiselt ajasid seepärast inimesed oma asju, nagu poleks olnud ei sõda, vangilaagreid, libedat De Weti,* Inglismaa-vastast meeleolu mandril — üldse mitte midagi ebameeldivat. Rahva suhtumist sõjasse iseloomustas Timothy maakaart, mille vastu enam huvi ei tuntud; Timothy ei liigutanud enam lippe paigast, ja ise ei saanud need ka edasi ja tagasi liikuda, nagu oleks tarvis olnud.

Ka Forsyte'ide börsil valitses teadmatus ja tekitas üldist ebakindlust kõige eeloleva vastu. «Timesis» ilmunud kuulutus, mis teatas Jolyon Forsyte'i laulatusest «Irenega, kadunud professor Heroni ainsa tütrega», tekitas kahtlusi selle kohta, kas Irene määratlus oli olnud päris õige. Üldiselt tunti siiski kergendust, et teda polnud mainitud kui «Soames Forsyte'i endist naist», või «lahutatud naist». Kõike arvestades oli ikkagi midagi ülevat selles, kuidas perekond algusest peale oli suhtunud kogu «loosse». James oli õigesti öelnud: «Mis seal parata!» Milleks ärrituda! Mis kasu oleks sellest olnud, kui oleks mööndud, et see oli «vastik asi»?

Mis pidi aga juhtuma nüüd, kui Soames ja Jolyon mõlemad olid uuesti abielus? See oli väga põnev küsimus; George'i kohta teati, et ta oli Eustace'iga kuus nelja vastu kihla vedanud, et väike Jolyon ilmub enne väikest Soamesi. George oli nii naljakas! Kõneldi ka, et George ja Dartie olid kihla vedanud selle peale, kas James elab üheksakümne aastaseks või mitte, — kuigi keegi ei teadnud, kumb neist oli Jamesi poolt.

Mai alguses tuli Winifred teatega, et Val oli rikošettkuuliga jalast haavata saanud ja pidi teenistusest vabanema. Ta naine põetas teda. Ta jääks üsna natuke lonkama, — see polevat aga kõneväärtki. Ta soovis, et vanaisa ostaks talle Lõuna-Aafrikas talu, kus ta võiks hobuseid kasvatada. Holly isa andis Hollyle kaheksasada naela aastas; nad võisid muretult elada, sest Vali vanaisa oli lubanud Valile anda viissada. Mis talu ostmisse puutub, siis öelnud vanaisa, et ta ei teadvat — ei võivat midagi öelda: ta ei tahtvat, et Val oma raha tuulde pillub.

«Aga ta peab ometi midagi tegema,» ütles Winifred.

Tädi Hester arvas, et Vali kalli vanaisa otsus oli ehk tark, — kui Val ei saa talu osta, siis ei või tal sellega halvasti minna.

«Kuid Val armastab hobuseid,» ütles Winifred. «See oleks temale nii kohane tegevus.»

Tädi Juley leidis, et hobustega oli asi väga ebakindel, kas ei olnud ka Montague seda leidnud?

«Val on teistsugune,» ütles Winifred. «Tema on minusse läinud.»

Tädi Juley oli kindel, et kallis Val oli väga tark. «Mul on ikka veel meeles,» lisas ta, «kuidas ta oma võltspenni andis kerjusele. Ta kallis vanaisa oli nii rõõmus. Ta ütles, et see näitab nii suurt leidlikkust. Mäletan, kuidas ta ütles, et Val peaks minema mereväkke.»

Tädi Hester arvas sedasama; kas Winifred ei mõtle, et oleks palju parem, kui noored inimesed oleksid kindlustatud ega paneks midagi kaalule säärases eas?

«Noh,» ütles Winifred. «Võib-olla küll, kui nad Londonis oleksid; Londonis on lõbus mitte midagi teha. Seal kaugel aga ta lihtsalt sureb igavuse kätte.»

Tädi Hester arvas, et oleks päris kena, kui Val võiks töötada, aga nii, et oleks täitsa kindel, et ta seejuures midagi ei kaotaks. Mitte et neil raha ei oleks. Timothy muidugi tegi hästi, kui ta ärist välja astus.

Tädi Juley tahtis teada, mida Montague oli öelnud. Winifred ei jutustanud talle seda, sest Montague oli vaid tähendanud: «Oota, kuni vanamees sureb.»

Sel hetkel teatati Francie tulekust. Ta silmad säras naeratusest.

«Noh,» ütles ta. «Mis te sellest arvate?»

«Millest, kallis?»

«Mis täna hommikul «Timesis» oli.»

«Me pole lehte näinud, me loeme alati pärast lõuna sööki; niikaua on see Timothy käes.»

Francie pööritas silmi.

«Kas arvad, et p e a k s i d seda meile ütlema?» sõnas tädi Juley. «M i s see oli?»

«Irenel sündis poeg Robin Hillis.»

Tädi Juley ahmis hinge.

«Aga,» ütles ta. «Nende pulmad olid alles märtsis!»

«Jah, tädike, eks ole huvitav?»

«Noh,» sõnas Winifred. «Mind see rõõmustab. Mul oli Jolyonist kahju, kui ta oma poja kaotas. Niisama hästi oleks see võinud olla Val.»

Tädi Juley näis otsekui unne vajunud olevat.

«Tahaksin teada,» pomises ta, «mis kallis Soames sellest arvab. Ta soovib ise nii väga poega. Aimasin seda alati.»

«Noh,» ütles Winifred. «Küllap saab temagi, — kui kõik hästi läheb.» Rõõmu tilkus tädi Juley silmist.

«Kui vaimustav,» ütles ta. «Millal?»

«Novembris.»

Säärane õnnekuu! Aga ta oleks soovinud, et see oleks ennem tulnud. Jamesile oli see pikk aeg oodata tema vanuses!

Oodata! Nad kartsid seda Jamesi pärast, kuid nad ise olid sellega harjunud. Tegelikult oli see neile suurimaks meelelahutuseks. Oodata! Millal nad saavad «Timesis» lugeda; kas keegi nende vennapoegadest või vennatütreist tuleb nende meelt lahutama; teateid Nicholase tervise kohta; Cristopheri otsust lavale mineku asjus; uudiseid mrs. MacAnderi vennapoja kaevanduse kohta; arsti, kes pidi tulema sellepärast, et Hesteril oli kalduvus hommikuti vara ärgata; laenukogust raamatuid, mida ilalgi saadaval polnud; seda, kas Timothy külmetab; ilusat, vaik-

sel, sooja, mitte liiga kuuma päeva, mil nad võisid Kensingtoni aedadesse jalutama minna. Elutoas teine teisel pool kaminat istudes ootasid nad, millal kell nende vahel lööma hakkab; nende kõhnad, soonilised, kondised käed liigutasid seejuures usinasti sukavardaid või heegelnõelu, nende juuste värv oli juba palju aastaid muutumatu — nagu Kanuti lained.* Nad ootasid oma mustades siid- või atlasskleitides, millal õukond otsustab, et Hester võib juba riietuda oma tumerohelisse ja Juley oma tumedamasse kastanpruuni kleiti. Nad ootasid, oma vanas mälus pikkamisi ikka ja jälle peatudes kitsa perekonnamaailma väikeste rõõmude ja murede, sündmuste ja lootuste juures, nii nagu lehmad kannatlikult mäletsevad oma kodupõldudel. Ja seda uut sündmust maksis nii väga oodata. Soames oli alati nende lemmik olnud oma kalduvusega neile pilte kinkida ja peaaegu iganädalaste külastustega, millest nad nii väga puudust tundsid, ja oma poolehoiuvajadusega, mida põhjustas esimese abielu karilejooks. See uus sündmus — pärija sündimine Soamesile — oli nii tähtis temale ja ka tema kallile isale: James ehk ei sure, enne kui ta midagi kindlat teada saab. James vihkas kindlusetust nii väga, ja Montague pärast muidugi polnud ta sugugi rahul teadmisega, et temast ei jäänud ühtki lapselast peale noorte Dartie'de. Inimese enda nimi tähendab ikkagi väga palju! Ja kui Jamesi üheksakümnes sünnipäev lähenes, huvitas neid, missugused ettevaatusevahendid ta tarvitusele võtab. Ta oli esimene Forsyte, kes sellesse ikka jõudis ja püstitas, kui nii öelda võib, uue eeskuju elust kinnihoidmise suhtes. See oli nii tähtis nende endi kaheksakümne seitsme aastases ja kaheksakümne viie aastases vanuses, kuigi nad ei tahtnud mõelda iseendile, sest neil tuli mõelda Timothyle, kes polnud veel kaheksakümne kahe aastanegi. Muidugi oli olemas parem maailm. «Minu isa majas on palju eluasemeid,»* oli tädi Juley armsaim kõnekäänd, — see lohutas teda alati oma vihjega majaomandusele, mis kalli Rogeri rikkaks oli teinud. Piibel oli tõesti suureks kosutuseks, ja kui ilm v ä g a ilus oli, läksid nad pühapäeva hommikul kirikusse; mõnikord hiilis Juley Timothy kabinetti, kui ta kindlasti teadis, et Timothy oli välja läinud, ja pistis nagu juhuslikult avatud Uue Tes-

tamendi ta väikesel laual olevate raamatute vahele. Timothy luges muidugi väga palju: ta oli kirjastaja olnud. Juley oli aga märganud, et Timothy pärast seda söögilauas alati tusane oli. Ja Smither oli Juley'le enam kui üks kord öelnud, et ta tuba koristades oli pidanud raamatuid põrandalt ära korjama. Kõigest hoolimata oli tädidel tunne, et taevas ei võinud olla niisama mugav kui tubades, milledes nemad ja Timothy nii kaua olid oodanud. Eriti tädi Hester ei talunud mõtet sellega ühenduses olevale jõupingutusele. Iga muutus või pigemini mõte muutusele — sest muutusi ei juhtunud iialgi — erutas teda alati väga. Kaugelt elavam tädi Juley mõtles mõnikord, et see oleks üsna huvitav; ta oli nii väga nautinud külaskäiku Brightonisse kalli Susani surma-aastal. Kuid Brightoni kohta oli teada, et seal oli kena; mismoodi aga elu taevas oleks, seda oli nii raske öelda. Seepärast oli ta ootamisega enam kui rahul.

Viiendal augustil, Jamesi sünnipäeva hommikul, olid nad haruldaselt vilkas meeleolus; oma voodites hommikust süües vahetasid nad Smitheri kaudu hulga väikesi sedeleid. Smither pidi minema Park Lane'ile; pidi nende tervitused ja väikesed kingitused ära viima ja järele kuulama, kuidas mr. Jamesi käsi käib ja kas ta kõige selle erutuse juures oli hästi maganud. Ja tagasiteel pidi Smither Green Streetile minema — see oli küll natuke pikem tee, kuid sealt tulles võis ta Bond Streetil bussile istuda, see oleks talle kenaks väikeseks vaheldus-seks — ja paluma, et kallis mrs. Dartie kindlasti tuleks neid vaatama, enne kui ta linnast ära sõidab.

Smither tegi seda kõike, — ta oli võrratu teenija, kelle tädi Ann kolmekümne aasta eest oli arendanud täiuslikkuseni, mida nüüdsel ajal enam ei saavutata. Mr. James — nii ütles mrs. James — oli oivaliselt maganud ja saatis neile tervitusi; mrs. James oli öelnud, et mr. James oli väga naljakas ja kurtis, et ta ei teadvat, milleks kõike seda sekeldamist vaja oli. Oo! Ja mrs. Dartie saatis tervitusi ja ütles, et tuleb teeajaks.

Tädi Juley ja tädi Hester olid natuke solvunud, et nende kingitusi eriliselt ei mainitud — nad unustasid iga aasta, et James ei sallinud, kui talle kingitusi tehti ja

«lema pärast oma raha raisati», nagu ta alati ütles —, nad olid aga siiski «vaimustatud»; see näitas, et James oli heas tujus, ja see oli temale nii tähtis. Nad hakkasid Winifredi ootama. Ta tuli kell neli ja tõi kaasa Imogeni ja Maudi, kes just kooli oli lõpetanud ja «tõotas ka nii lusaks tüdrukuks saada»; seepärast oli äärmiselt raske küsida uudiseid Annette'i kohta. Tädi Juley'l oli siiski julgust pärida, kas Winifred oli midagi kuulnud ja kas Soames oli mures.

«Onu Soames on alati mures, tädike,» ütles Imogen vahele. «Ta ei suuda õnnelik olla, kuigi ta nüüd sai, mis tahtis.»

Tädi Juley'le tundusid need sõnad tuttavatena. Ah jaa, talle meenus George'i naljakas joonis, mida neile ei näidatud! Kuid mida tahtis Imogen õieti öelda? Et tema onu alati himustas rohkem, kui ta saada võis? Polnud sugugi kena niiviisi mõelda.

Imogeni hääl ütles järsult ja selgesti:

«Kujutlege! Annette on kõigest kaks aastat vanem kui mina; temale peab abielu Soamesiga hirmus olema.»

Tädi Juley tõstis õudusega käed üles.

«Mu kallis,» ütles ta, «sa ei tea, mis sa räägid. Sinu onu Soames on hea partii igale naisele. Ta on väga tark mees, meeldiva välimusega ja rikas. Ta on väga armastusväärne ja hoolitsev, ja kõike kokku võttes sugugi mitte vana.»

Imogen vaatas oma läikivate silmadega kordamööda kummagi «kalli vanakese» näkku ja naeratas ainult.

«Ma loodan,» ütles tädi Juley päris rangelt, «et s i n a saad niisama hea mehe.»

«M i n a ei lähe heale mehele, tädike,» pomises Imogen. «Need on igavad.»

«Kui sa niiviisi räägid,» vastas tädi Juley ikka veel väga ärritunult, «siis sa ei saagi mehele. Parem jätame selle kõneaine.» Ja Winifredi poole pöördudes ütles ta: «Kuidas käib Montague käsi?»

Sel õhtul sööki oodates pomises tädi Juley:

«Ütlesin Smitherile, et ta tooks keldrist pool pudelit seda magusat vahuviina, Hester. Arvan, et peaksime jooma kalli Jamesi terviseks ja — ja Soamesi naise terviseks; kuid jätame selle saladuseks. Ma ütlen ainult nii,

et «küllap s i n a t e a d, Hester,» ja siis joome. Muidu poleks see ehk hea Timothyle.»

«Pigemini pole see hea meile,» ütles tädi Hester. «Kuid sellisel puhul peame seda vist küll tegema.»

«Jah,» ütles tädi Juley vaimustatult. «See o n selge juhus! Mõtle ainult, kui ta saab kalli väikese poja, kes perekonda edasi jätkab. Minu meelest on see nii tähtis nüüd, kus Irene sai poja. Winifred ütleb, et George hüüab Jolyoni «kolme tekiga laevaks» ta kolme pere konna pärast, tead! George o n naljakas! Ja mõtle! Irene elab nüüd ikkagi selles majas, mille Soames ehitas nende mõlema jaoks. See on ränk kallile Soamesile; ja ta on alati nii korralik olnud.»

Õhtul lebas ta erutatuna ja veiniklaasist ning teise tervisjoogi saladuslikkusest natuke õhetavana voodis, avatud palveraamat vaibal, silmad laes, mida öölambi valgus kollakaks värvis. Need noored! Nii hea oli see neile kõigile! Ta ise oleks õnnelik, kui näeks kallist Soamesi õnnelikuna. Nüüd pidi ta õnnelik olema, selle kiuste, mis Imogen oli öelnud. Tal oleks varsti kõik, mida ta soovib: varandus ja naine ja lapsed! Ja ta elab väga vanaks, nagu tema kallis isagi, ja unustab kõik, mis on seotud Irene ja selle kohutava protsessiga. Kui vaid tädi Juley ise veel siin oleks ja võiks tema lastele esimese kiikhobuse osta! Smither võiks selle kauplusest valida, — õige kena lapilise. Ah! Kuidas Roger teda vanasti hobusel kiigutas, kuni ta maha kukkus! Oh hel deke! See oli väga ammu! Oli jah. «Minu isa majas on palju eluasemeid.» Ta kõrvu tabas kerge krabin, — «egä ometi hiir!» mõtles ta masinlikult. Krabin muutus kõvemaks. See o l i hiir! Kui inetu Smitherist öelda, et hiiri ei olnud! Nüüd sööb see puuseina läbi, enne kui nad jõuavad kolmenigi lugeda, — ja siis tuleb töölised majja kutsuda. Missugused kahjulikud loomad! Ja ta lamas ainult silmi liigutades oma voodis, jälgis vaimus seda kerget krabinat ja ootas, et uni ta sellest vabastaks.

12. peatükk

ÜHE FORSYTE'I SÜND

Soames astus aiaväravast välja, läks üle muru, jäi jõeäärsele teerajale seisma, pöördus ümber ja kõndis aiavärava juurde tagasi, ilma et ta oleks teadnudki, et oli liikunud. Rataste krigin sõiduteel veenis teda, et aeg oli edasi liikunud ja arst oli läinud. Mis ta õieti ütles?

«Olukord on selline, mr. Forsyte. Lõikuse puhul võin päris kindlasti tema elu päästa, kuid laps sünniks surnult. Kui ma ei lõika, sünnib laps arvatavasti elusalt, kuid ema on suures hädaohus, — suures hädaohus. Ma ei usu, et ta kummalgi juhul kunagi enam teist last võib saada. Praeguses olukorras ei saa ta muidugi enda eest otsustada ja ema tulekuni me ei või oodata. Teie kohus on otsustada, kuni ma muretsen kõik vajaliku. Tunni aja pärast olen tagasi.»

Otsustada! Milline otsus! Ei jätku aega eriteadlase kutsumiseks! Ei jätku aega millekski!

Rataste krigin kadus kaugusse, Soames aga seisis ikka veel liikumatult paigal. Äkki kattis ta oma kõrvad kätega ja läks tagasi jõe äärde. Et see nii enneaegu pidi juhtuma; et ühtki võimalust polnud midagi valmis muretseda, isegi mitte Annette'i ema siia kutsuda! Ta ema pidi otsustama, — ja enne õhtut ei saanud ta Pariisist siia jõuda! Oleks ta ometi aru saanud arsti omapärasest keelest, neist teaduslikest peensusist, — siis oleks ta julgemini võinud võimalusi kaalutleda; kuid see keel oli talle täiesti arusaamatu, nagu mõni õigusteaduslik keerdküsimus võhikule. Ja ometi p i d i ta otsustama! Ta pühkis käega üle lauba; see oli märg, kuigi õhk oli jahe. Need hääled, mis tulid Annette'i toast! Kui ta sinna tagasi läheks, siis oleks see veelgi raskem. Ta pidi rahulik olema, selgelt mõtlema. Ühel pool peaaegu kindlasti ta noore naise elu, täitsa kindel surm ta lapsele; ja — tulevikus mitte enam lapsi! Teisel pool ta naise v õ i m a l i k surm, peaaegu kindel elu lapsele; ja — tulevikus mitte enam lapsi! Mida valida?...

Viimased kaks nädalat oli sadanud, — vesi jões oli tugevasti tõusnud, sillakese ääres ankrus oleva väikese

paadi ümber oli vette kogunenud palju lehti metsadest, mida külm oli paljastanud. Lehed langesid, elud möödusid! Surm! Otsustada surma üle! Ja keegi ei aidanud teda. Elu kaotamine oli jäädav kaotus. Ära anna midagi ära, mida sa kinni hoida suudad. On see kord läinud, siis ei saa seda tagasi. See jätab su paljaks, nagu need puud on paljad pärast lehtede kaotust; jääd paljamaks ja paljamaks, kuni ka sina närtsid ja kaod. Ja veidra mõtte hüppe mõjul tundus talle, et mitte Annette ei leba seal teisel pool aknaid, milledele päike paistab, vaid Irene lebab nende magamistoas Montpellier Square'il, nagu see kuusteist aastat tagasi oleks võimalik olnud. Kas ta siis oleks kõhelnud? Mitte üht hetkegi! Lõigata, lõigata! Päästa Irene elu! Ei mingit otsust, — ainult vaistlik ajupihüüe, kuigi ta teadis (isegi siis), et Irene teda ei armastanud! Nüüd aga! Ah! Ei olnud midagi võimsat temas tundeis Annette'i vastu. Mitugi korda oli ta sellele mõelnud viimaste kuude jooksul, — eriti sestsaadik, kui Annette oli hakanud kartma. Annette oli isemeelne, oli prantsuspäraselt isekas. Ja ometi — nii ilus! Mida sooviks Annette — kas ohule vastu astuda? «Ma tean, ta tahab last,» mõtles Soames. «Kui see surnult sünnib ja hiljem enam ühtki lootust pole, — see vapustab teda hirmsasti. Ei ühtki lootust! Kõik ilmaaegu! Ablelu Annette'iga paljudeks, paljudeks aastaiks ilma lapseta. Poleks midagi, mis Annette'i õigel teel hoiaks! Ta on liiga noor. Poleks midagi oodata temal — ega minul! M i n u l!» Ta surus käed vastu rinda. Miks ei võinud ta mõelda iseennast asjasse segamata, — miks ei võinud ta ennast kõrvale jätta ja kaalutleda, mis teha tuleks? See mõte tegi talle haiget, kaotas aga siis teravuse, nagu oleks see mingi soomussärgi vastu põrganud. Iseennast kõrvale jätta? Võimatu. Siirduda hääletusse, lõhnatusse, kombatamatusse tühjusse! See mõtegi oli tontlik ja kasutu! Ja seega jälle laskudes tõsiasjade pinnale — oma forsaitliku vaimu alusele — puhkas Soames hetkeks. Kes lakkab olemast, sellele lakkab kõik olemast; elu võib edasi kesta, kuid väljaspool teda!

Ta vaatas oma taskukella. Poole tunni pärast tuleb arst tagasi. Ta p e a b otsustama! Kui ta lõikuse vastu on, ja Annette sureb, — kuidas vaatab ta hiljem silma

naise emale ja arstile? Kuidas vaatab ta näkku iseenda sisetundele? See oli t e m a laps, kelle Annette pidi sünnitama. On ta lõikuse poolt, — siis teeb ta nad mõlemad lastetuks. Ja milleks oli ta Annette'i nainud, kui mitte selleks, et saada seaduslikku pärijat? Ja ta isa, kes surma lävel ootas teadet lapse sünnist! «See on julm!» mõtles ta. «Iial ei oleks mul pidanud tarvis olema sellise asja üle otsustada! See on julm!» Ta pöördus maja poole. Kuidas leida kindel, lihtne otsustamisviis? Ta võttis taskust mündi, pani selle aga jälle tagasi. Ta teadis, et ta ei toimiks niikuinii selle oraakli otsuse järgi. Ta läks söögituppa; see asetses kõige kaugemal tollest ruumist, kust kuuldusid need hääled. Arst ütles, et teataval määral oli lootust. Kinnises ruumis tundus see lootus suuremana; siin ei voolanud jõgi ega langenud lehed. Kaminas põles tuli. Soames avas jookide kapi. Tavaliselt puudutas ta joovastavaid jooke vaevalt, nüüd aga kallas ta viskit klaasi ja jõi klaasi tühjaks, et verd kiiremini voolama panna. «Too Jolyon,» mõtles ta. «Tol oli ennegi lapsi. Ta sai naise, keda ma tõesti armastasin; ja nüüd sai ta temalt poja! Ja mina — mina peaksin laskma iseenda lapse hävitada! Annette e i v õ i surra! see pole võimalik. Ta on tugev!»

Ta seisis ikka veel süngelt kapi ääres, kui ta arsti sõiduki saabumist kuulis ja talle vastu läks. Tal tuli oodata, kuni arst magamistoast tagasi tuli.

«Noh, doktor?»

«Olukord on samasugune. Kas olete otsustanud?»

«Jah,» ütles Soames. «Ärge lõigake!»

«Mitte lõigata? Te mõistate, — hädaoht on suur.»

Soamesi tardunud näos liikusid ainult huuled.

«Te ütlesite, et on lootust.»

«Lootust, jah, kuid väga vähe.»

«Te ütlesite, et lõikuse puhul laps p e a b surnult sündima.»

«Jah.»

«Kas arvate ikka veel, et ta mingil tingimusel teist last ei saa?»

«Absoluutselt kindel ei saa olla; kuid see on vaevalt usutav.»

«Ta on tugev,» ütles Soames. «Me peame riskima.»

Arst vaatas talle väga tõsiselt näkku.

«Teen seda teie vastutusel,» ütles ta. «Kui oleks tegemist minu enda naisega, siis ma ei suudaks.»

Soamesi lõug võpatas, nagu oleks teda löödud.

«Kas minust oleks seal ülal mingit kasu?» küsis ta.

«Ei, jääge eemale.»

«Lähen siis oma pildisaali; te teate, kus see on.»

Arst noogutas pead ja läks trepist üles.

Soames seisis ja kuulatas. «Homme sel ajal,» mõtles ta, «olen ma ehk tema surmas süüdi.» Ei! Oli ülekohtune, oli kole asjale selliselt vaadata! Jälle muutus ta süngeks ja läks üles pildisaali. Ta jäi akna juurde seisma. Tuul puhus põhjast; oli külm ja selge; taevas oli väga sinine; raskeid, valgeid räbaldunud pilvi kihutas mööda taevast. Ka jõgi paistis sinisena läbi kullakarvaliseks muutunud puude võra; metsad olid värvirikkad, hõõgusid ja leegitsesid, — oli varajane sügis. Kui see oleks tema enda elu, — kas ta siis selliselt riskiks? «T e m a pigemini kaotaks minu,» mõtles ta, «kui oma lapse! Tõeliselt ta mind ei armasta!» Mida muud võiski oodata nii noorelt tütarlapselt — ja prantslaselt pealegi. Ainus, millel tõesti elulist tähtsust oli nende mõlema, nende abielu ja nende tuleviku suhtes, — see oli laps. «Olen sellepärast palju kannatanud,» mõtles ta. «Ma ei anna järele — ma ei anna järele. On lootust, et mõlemad ellu jäävad, — on lootust!» Inimene hoiab oma varandust, kuni see talt võetakse, — loomulikult hoiab ta seda! Ta hakkas saalis ringi käima. Hiljuti oli ta ostnud pildi, mis, nagu ta teadis, tähendas tervet varandust; ta jäi selle ette seisma, — metallniite meenutavate tuhmkuldsete juustega tüdruk vaatles väikest kuldset koletist, mida ta käes hoidis. Isegi sel piinaval hetkel tundis Soames, kui ebaharilik oli pilt, mille ta oli ostnud; isegi nüüd suutis ta imetleda laua väärtust, põrandat, tooli, tüdruku kuju, ta endasse süvenenud näoilmet, ta tuhmkuldseid juukseniite, säravkuldset väikest peletist. Pilte koguda, saada järjest rikkamaks ja rikkamaks! Milleks, kui . . . ! Ta pööras pildile järsult selja ning läks akna juurde. Mõned tema tuvidest olid tuvide puuri ümber asetsevailt õrtelt õhku tõusnud ja sirutasid tuules oma tiibu. Selgel, teraval päikesepaistel välkusid nende helevalged tiivad. Nad lendasid kaugele, joonistades taeva taustale ülespoole sööstvaid hieroglüüfe. Annette tavatses tuvisid sööta; teda oli ilus vaadata. Nad sõid tema pihust; nad tundsid teda. Midagi lämmatavat kerkis Soamesile kurku. Annette ei võinud — ei tohtinud surra. Ta oli liiga — liiga arukas; ja ta oli tugev, tõesti tugev — nagu ta emagi — oma hapra ilu kiuste!

Hakkas juba pimedaks minema, kui ta viimaks ukse avas ja kuulatas. Ei ühtki häält! Piimvalget videvikku roomas trepile ja ülemise korra vahekäiku. Ta pöördus tagasi, kuid siis tabas ta kõrv mingit häält. Alla piiludes nägi ta musta liikuvat kogu; ta süda peatus. Mis see oli? Surm? Kas tuli surm Annette'i toa uksest? Ei! Ainult teenija ilma tanu ja põlleta. Ta tuli trepijalani ja ütles hingeldades:

«Arst tahab teid näha, sir.»

Soames jooksis alla. Tüdruk surus end vastu seina, et teda mööda lasta, ja ütles:

«Oo, sir! See on möödas.»

«Möödas?» ütles Soames peaaegu ähvardavalt. «Mis te tahate öelda?»

«Ta on sündinud, sir.»

Soames sööstis teisest trepist üles ja põrkas pimedas käigus äkki arstiga kokku. Arst kuivatas laupa.

«Noh,» ütles Soames. «Ruttu!»

«Mõlemad elavad; kõik on korras, ma arvan.»

Soames seisis vaikselt paigal ja kattis oma silmad kätega.

«Õnnitlen teid,» kuulis ta arsti ütlevat. «Kõik rippus juuksekarva otsas.»

Soames langetas käe, mis oli ta nägu varjanud.

«Tänan,» ütles ta. «Tänan teid väga. On see —?»

«Tütar — õnneks; poeg oleks ta tapnud — pea pärast juba.»

Tütar!

«Mõlemad vajavad suurimat hoolitsust,» kuulis ta arsti ütlevat. «Siis läheb kõik hästi. Millal tuleb ema?»

«Täna õhtul, kella üheksa ja kümne vahel loodetavasti.»

«Jään seniks siia. Kas tahate neid näha?»

«Mitte praegu,» ütles Soames. «Enne kui te ära läheb. Saadan teile söögi üles.» Ja ta läks trepist alla.

Otsatu kergendustunne; ja siiski — tütar! See oli tema meelest ülekohus. Selliselt riskida — säärast ahastust tunda — tütre pärast! Ta seisis kaminas lõõmava pu tule ees, tõukas jalaga kaminavõret ja püüdis toibuda. «Isa!» mõtles ta. Kibe pettumus; võimatu seda varjata. Ialgi ei saa inimene siin elus kõike, mida ta tahab! Ja teist elu ei olnud, — vähemalt polnud sellest mingit kasu, kui oligi!

Kuna ta seal seisis, toodi talle telegramm.

«Tule otsekohe sinu isa kustub kiiresti Ema.»

Soamesil oli tunne, nagu peaks ta lämbuma. Oleks võidud arvata, et ta pärast möödunud tundide ahastust enam midagi ei suuda tunda, kuid ta tundis siiski. Kell oli pool kaheksa. Rong Readingist läks kell üheksa ja *madame* Lamotte'i rong — kui ta üldse rongile jõudis — saabus kell kaheksa nelikümmend. Soames otsustas sellele vastu minna ja kohe edasi sõita. Ta käskis hobused ette rakendada, sõi masinlikult lõunat ja läks trepist üles. Arst tuli talle vastu.

«Nad magavad.»

«Ma ei lähe sisse,» ütles Soames kergendatult. «Mu isa on suremas; pean sinna minema. Kas kõik on korras?»

Arsti nägu väljendas kahtlevat imetlust. «Kui kõik nii külmaverelised oleksid!» näis ta mõtlevat.

«Jah, ma arvan, et võite rahuliku südamega minna. Tulete varsti tagasi?»

«Homme,» ütles Soames. «Siin on aadress.»

Arst näis kaastundeavalduse piiril kõhklevat.

«Head ööd,» ütles Soames järsult ja pöördus ümber. Ta pani kasuka selga. Surm! See mõte pani külmetama. Tõllas suitsetas ta sigaretti, — seda tegi ta harva. Õhtu oli tuuline ja lendas mustil tiivul. Tõllalaternad pidid teed otsima. Tema isa! See vana, vana mees! Kurb öö — suremiseks!

Londoni rong saabus parajasti, kui ta jaama jõudis; *madame* Lamotte tuli oma reisikotiga ukse poole, — tüse, tumedasse riietunud, väga kollane lampide valgel.

«Rohkem pakke teil ei ole?» küsis Soames.

«Aga ei; mul polnud aega. Mis mu tütreke teeb?»

«Hästi läheb — mõlemal. Tüdruk!»

«Tüdruk! Missugune rõõm! Ülesõit oli kohutav!»

Ta ronis sõidukisse. Ta tume, tüse, tugev kogu ei kandnud kohutava ülesõidu jälgi.

«Ja teie, *mon cher*?»*

«Mu isa on suremas,» ütles Soames hammaste vahelt. «Sõidan sinna. Tervitage Annette'i.»

«*Tiens,*» pomises *madame* Lamotte. «*Quel malheur!*»*

Soames võttis kübara peast ja hakkas rongi poole minema. «Prantslased!» mõtles ta.

13. peatükk

JAMESILE TEATATAKSE

Lihtne külmetus kahekordsete akendega toas, kus õhk ja teda vaatama tulevad inimesed olid otsekui filtreeritud; toas, millest ta septembri keskpaigast saadik polnud lahkunud, — ja James võitles surmaga. Kerge külmetus, mis ületas tema vähese vastupanujõu ja kiiresti tungis tema kopsudesse. «Ta ei tohi külmetada,» oli arst seletanud, ja nüüd oli ta ometi külmetanud. Kui ta kurgus esimest valu tundis, ütles ta põetajale — tal oli nüüd põetaja: «Noh, ma ju teadsin, kuidas see läheb. Säärase toaõhustamisega!» Terve päeva oli ta suures mures enda pärast ja tarvitas juba varuks ette kõiki vahendeid ja ravimeid; hinge tõmbas ta iga kord äärmise ettevaatusega ja laskis iga tund oma ihusoojust mõõta. Emily polnud mures.

Kui ta aga järgmisel hommikul sisse astus, sosistas põetaja:

«Ta ei taha oma ihusoojust mõõta lasta.»

Emily läks üle toa voodi ette, ütles leebelt: «Kuidas sinuga lood on, James,» ja ulatas kraadiklaasi ta huulte juurde. James vaatas üles talle näkku.

«Milleks seda?» pomises ta kähinal. «Ma ei taha teada.»

Nüüd o l i Emily mures. James hingas vaevaliselt, näis kohutavalt haprana ja oli kahvatu, nõrkade punaste lai-

kudega näol. Taevas teab, et Emilyl oli Jamesiga kõllait «raske» olnud; kuid see oli James, see oli tema James olnud ligi viiskümmend aastat; ta ei suutnud mäletada või kujutleda elu ilma Jamesita, — Jamesita, kes kogu oma närvilisuse, pessimismi ja välise kareda koore taga oli sügavalt hell, tõeliselt hea ja suuremeelne nende kõikide vastu!

Kogu selle päeva ja ka järgmisel päeval lausus James vaevalt sõnagi, kuid tema silmadest oli näha, et ta märkas kõike, mis ta heaks tehti. Ja ta näoilmest paistis, et ta võitles; Emily ei kaotanud lootust. Just Jamesi vaikimine, iga vähimagi jõuraasu säästmine näitas, missuguse visadusega ta võitles. See liigutas Emilyt sügavasti, kuigi ta nägu haigetoas rahulik ja lohutav oli, jooksid tal pisarad mööda põski alla, kui ta sealt väljus.

Kolmanda päeva tee ajal (Emily oli just rõivaid vahetanud; ta hoolitses oma välimuse eest, et Jamesi mitte rahutuks teha, sest James märkas kõike) nägi Emily muutust. «Ei aita midagi; ma olen väsinud,» — nii oli selgesti kirjutatud haige valgele näole, ja kui Emily tema juurde läks, pomises James: «Saada Soamesi järele.»

«Jah, James,» ütles Emily lohutavalt. «Hea küll, otsekohe.» Ja ta suudles Jamesi laupa. Pisar langes laubale; seda ära pühkides nägi ta, et Jamesi silmad vaatasid tänulikult. Väga vapustatult ja ilma ühegi lootuseta enam saatis Emily Soamesile telegrammi.

Kui Soames pimedast, tuulisest ööst sisse astus, oli suur maja vaikne nagu haud. Warmsoni lai nägu näis peaaegu kitsana; otsekui erilise hoolega aitas ta Soamesil kasuka seljast ja ütles:

«Kas soovite klaasi veini, sir?»

Soames raputas pead ja kergitas küsivalt kulme.

Warmsoni huuled tõmblesid.

«Ta küsib ikka teie järele, sir.» Warmson nuuskas nina. «Olen väga kaua mr. Forsyte'i juures olnud,» ütles ta. «Väga kaua, sir.»

Soames jättis ta kasukat kokku panema ja läks trepist üles. Maja, milles ta oli sündinud ja mis teda kaua oli varjanud, polnud talle iialgi tundunud nii soe, nii rikas ja nii mugav kui tol viimasel teekonnal oma isa tuppa.

See ei vastanud tema maitsele, kuid oma toekal, mõnusal viisil oli see mugavuse ja julgeoleku tipp. Ja öö oli nii pime ja tuuline; haud nii külm ja üksildane!

Ta peatus ukse taga. Seest ei kuuldunud ühtki häält. Ta keeras tasakesi käepidet ja oli toas, enne kui ta tulekut märgati. Lambil oli vari ees. Ema ja Winifred istusid teisel pool voodit, põetaja eemaldus voodi eest, kus seisis tühi tool. «Minu jaoks!» mõtles Soames. Kui ta ukse juurest liikuma hakkas, tõusid ema ja õde püsti, kuid ta tegi käega tõrjuva liigutuse ja nad istusid uuesti. Ta läks tühja tooli juurde, jäi sinna seisma ja vaatles oma isa. James hingas nagu lämbudes; ta silmad olid suletud. Nähes oma isa nii kurnatuna, valgena ja nõrgana, kuulates tema lämbuvat hingamist, tundis Soames kirglikku vihapurset Looduse vastu, — julma, halastamatu Looduse vastu, mis põlvitas selle luise keha rinnal, pikkamisi hinge välja pigistades; elu välja pigistades olendist, kes Soamesile oli kõige kallim maailmas. Just tema isa, kes elas nii ettevaatlikult, kasinalt ja tagasihoidlikult, pidi tasuks endast elu pikkamisi ja piinavalt välja pigistada laskma! Ja ilma et ta ise oleks sellest teadlik olnud, sõnas Soames: «See on julm.»

Ta nägi, kuidas ema oma silmad kattis ja Winifred näo voodi kohale kummardas. Naised! Nemad talusid kõike palju paremini kui mehed. Ta astus oma isale sammu lähemale. Kolmel päeval polnud Jamesil habet aetud; ta huuli ja lõuga katsid karvad, mis vaevalt valgemad olid kui ta laup. Seetõttu tundus nägu pehmem, sel oli kummaline ilme, nagu poleks see enam siit maailmast. Ta silmad avanesid. Soames läks üsna lähedale ja kummardus ta kohale. Jamesi huuled liikusid.

«Siin ma olen, isa.»

«Mis — mis uudist? Mulle ei räägita . . .» Ta hääl kustus; meeleliigutus pani Soamesi näo tõmblema, nii et ta ei saanud rääkida. Talle öelda? — Jah. Kuid mida? Ta tegi suure jõupingutuse, pigistas huuled kokku ja ütles siis:

«Head uudised, kallis, head uudised, — Annette'il on poeg.»

«Ah!» See oli üliinimlik häälitsus: inetu, kergendust väljendav, haletsusväärne, võidurõõmus. Nii häälitseb

imik, kui ta on saanud, mida tahtis. Silmad vajusid kinni ja lämbuv hingamine algas uuesti. Soames taandus teelt, juurde ja jäi sellele kivina istuma. Vale, mille ta oli öelnud uskudes sügava, loomupärase vaistuga, et James pärast surma tõtt teada ei saa, — see vale võttis tal hetkeks kogu jõu veel midagi tunda. Ta käsivars puutus millegi vastu. See oli ta isa paljas jalg. Õhku ahmides oli ta selle valpade alt välja tõuganud. Soames võttis selle pihku, — külm jalg, kerge ja kondine, valge, väga külm. Milleks seda vaiba alla tagasi panna; milleks riietesse mässida seda, mis peagi veel külmemaks pidi muutuma. Ühegi mõtteta soojendas ta jalga oma käes, kuulates isa vaevalist hingamist; pikkamisi ärkas temas jälle tundmisvõime. Winifredi poolt kuuldus kerge nuuksatus, mis otsekohe katkes; ema aga istus liikumatult ja puuris silmad Jamesi näkku. Soames viipas põetajale.

«Kus on arst?» sosistas ta.

«Saatsime talle järele.»

«Kas võite midagi teha, et tal kergem oleks hingata?»

«Võiks ainult süstida, kuid seda ei elaks ta üle. Arst ütles: niikaua kui ta võitleb . . .»

«Ta ei võitle,» sosistas Soames. «Ta lämbub pikkamisi. See on kohutav.»

James liigatas rahutult, nagu teades, mis nad ütlesid. Soames tõusis ja kummardus ta kohale. James tõstis nõrgalt oma käsi, ja Soames võttis need oma kätesse.

«Ta tahab, et teda istuma tõstetaks,» sosistas põetaja.

Soames tõstis ta istuma. Ta arvas, et teeb seda hellalt, kuid üle Jamesi näo käis peaaegu pahane ilme. Põetaja kohendas patju. Soames pani käed patjadele, kummardus ja suudles isa laupa. Kui ta end jälle sirgu ajas, peatus temal Jamesi pilk, mis näis tulevat ta hinge suurimast sügavusest. «Olen otsas, mu poiss,» näis see pilk ütlevat. «Hoolitse nende eest, hoolitse enda eest; hoolitse, — jätan kõik sinu hooleks.»

«Jah, jah,» sosistas Soames. «Jah, jah.»

Põetaja tegi midagi surija selja taga, sest James väljendas vaevalt märgatava liigutusega vastupanu, nagu tülitaks teda segamine; peaaegu kohe selle järel muutus ta hingamine kergemaks ja rahulikumaks; ta lamas üsna vaikselt. Ta näo pinev ilme kadus, seda asendas imelik

valge rahulikkus. Ta silmalaud värisesid, muutusid siis liikumatuks; kogu nägu näis rahus puhkavat. Ainult nõrk huulte puhitamine näitas, et ta hingas. Soames vajus tagasi oma toolile ja hakkas jälle ta jalga silitama. Ta kuulis põetajat kamina juures vaikselt nutvat; imelik, et just see võõras oli ainus neist, kes nuttis! Ta kuulis tule kerget kahinat ja prõksumist. Jälle läks üks vana Forsyte pikale puhkusele, — imetlusväärsed olid nad! Imetlust väärivalt oli ta vastu pannud! Ema ja Winifred kummardusid ettepoole, rippudes silmadega Jamesi huulte küljes. Soames aga kummardus voodi kõrval seistes jalgade kohale, soojendades neid mõlemaid; nad lohutasid teda, kuigi nad muutusid üha külmemaks ja külmemaks. Äkki võpatas ta: isa huultelt kuuldus hääl, kohutav hääl, milletaolist ta iialgi polnud kuulnud, — nagu oleks haavatud süda murdunud pika oigega. Mäherdune tugev süda, mis selliselt jumalaga jättis! Hääl vaikis. Soames vaatas näkku. Ei mingit liikumist, ei hingetõmmet. Surnud! Ta suudles laupa, pöördus ümber ja väljus toast. Ta jooksis trepist üles magamistuppa, mida tema jaoks ikka veel korras hoiti, viskus kummuli voodisse ja purskas nutma, nuukseid padjasse lämmatades . . .

Pisut hiljem läks ta trepist alla ja uuesti isa tuppa. James lebas üksinda imeliselt rahulikuna, vabana murest ja hirmust; ta kõhnal näol oli see tõsidus, mida tekitab kõrge iga, — vanade müntide peen, kulunud tõsidus.

Soames vaatas vaikselt seda nägu, vaatas siis tuld kaminas ja kogu tuba, mille avatud aknast paistis Londoni öö.

«Jumalagal» sosistas ta ning väljus.

14. peatükk

TEMA OMA

Tal oli palju tegemist sel ööl ja kogu järgmisel päeval. Hommikusöögiks tulnud telegramm tõi rahustavaid teateid Annette'i kohta, ja ta jõudis alles viimasele Readingi rongile, laubal Emily suudlus ja kõrvus tema sõnad:

«Ma ei tea, mis ma oleksin teinud ilma sinuta, mu kallis poiss.»

Koju jõudis ta kesköö1. Ilm oli muutunud, oli jälle see näis, nagu puhkaks ilm pärast seda, kui ta oma töö oli teinud ja ühe Forsyte'i viimsele kohtumõistmisele saatnud. Lõunasöögi ajal tulnud teine telegramm kinnitas Annette'i kohta saadud häid teateid, ja selle asemel et sisse minna, sammus Soames kuupaistel läbi aia alla oma paadi juurde. Ta võis seal väga hästi magada. Puruväsinult heitis ta oma kasukas sohvale pikali ja uinus. Ta ärkas varsti pärast koitu ja läks kajutist laele. Võre ääres seistes vaatas ta lääne poole, kus jõgi suurt käänakut tehes metsade vahele kadus. Soames hindas looduse kaunidust imelikul kombel just niisama nagu tema põllumeestest esiisad, otsekui pahandades, kui see puudus, ehkki tema uurimised maastikumaalide alal olid ta tundeid teritanud ja peenendanud. Koit aga mõjub ergutavalt kõige asjalikumassegi vaimusse, koit liigutas tedagi. See oli teistsugune, temale tundmatu jõgi tolle kahvatu, külma valguse all; see oli ebatõeline maailm, milles ükski inimene polnud liikunud, mingi vastavasta tud võõras rannik. Värvid polnud tavalised värvid, vaevalt võis neid üldse värvideks nimetada; vormid olid ähmased, kuid nähtavad; vaikus oli uimastav; polnud mingit lõhna. Miks see teda liigutas, ei teadnud ta isegi, — ehk olgu siis sellepärast, et ta end seal nii üksikuna tundis: ilma kõigist sugulussidemeist ja kõigist omandeist. Sellisesse maailma võis ta isa rännanud olla, — nii vähe sarnanes see maailmaga, millest ta oli lahkunud. Ja Soames otsis varju mõtte juurest, mäherdune maalija oleks võinud seda kõige tabavamalt kujutada. Valkjashall vesi oli nagu — nagu mõne kala kõht! Kas oli võimalik, et see maailm, mida ta vaatles, oli üleni eraomand peale vee, ja isegi seda juhiti juba torudesse! Ei ühtki puud, põõsast, rohukõrt, ühtki lindu ega looma, isegi mitte kala, millel poleks omanikku olnud. Ja kord oli see kõik tihnik, soo ja vesi olnud; imelikud olendid olid seal luusinud ja küttinud, ilma et neid oleks tundnud ükski inimene, kes oleks võinud neile nimesid anda; mühav küllus oli lokanud seal, kus nüüd hoolikalt istutatud puud ulatusid veeni, ja lopsakas pil-

liroog oli katnud kogu jõeäärse karjamaa. Inimesed olid selle alistanud, osadeks jaganud, nummerdanud ja advokaatide kontoritesse luku taha pannud. Ja see oligi hea nii. Aga vahetevahel, nagu praegugi, tuleb minevikuvaim tagasi otsekui lummutis ja sosistab igale juhtumisi ärkvel olevale inimesele kõrva: «Minu vabast üksindusest tulete kõik ja sinna pöördute kord tagasi.»

Tundes selle maailma külmust ja salapärasust (uus oli talle see maailm, ja ometi nii väga vana; see maailm, mis kellelegi kuulumata oli tulnud külastama oma minevikuriiki), läks Soames alla kajutisse ja keetis endale teed piirituslambil. Kui ta tee oli joonud, võttis ta paberi ja kirjutas kaks kuulutust.

«Kahekümnendal selle kuu päeval suri oma kodus Park Lane'il James Forsyte (üheksakümne ühe aasta vanuselt). Matused kahekümne neljandal kell 12 Highgate'is. Lilli palutakse mitte tuua.»

«Kahekümnendal selle kuu päeval sünnitas Mapledurhamis «Pelgupaigas» Soames Forsyte'i naine Annette terve tütre.» Ja alla kuivatuspaberile kritseldas ta sõnakese «poja».

Oli tavaline sügispäev, kui ta kella kaheksa ajal läbi aia majja läks. Jõeäärsed põõsad kerkisid ümmargustena ja eredatena piimvalgest udust; puusuitsu tõusis siniselt ja sirgelt õhku; tema tuvid häälitsesid ja puhastasid päikesepaistel oma sulgi.

Ta hiilis oma riietumistuppa, kümbles, ajas habet, riietus puhtasse pesusse ja tumedaisse rõivaisse.

Madame Lamotte hakkas hommikust sööma, kui Soames alla tuli.

Ta vaatas Soamesi riideid, sõnas: «Ärge öelge midagi!» ja surus tema kätt. «Annette'il läheb päris hästi. Kuid arst ütleb, et ta iialgi enam lapsi ei saa. Kas teate seda?» Soames noogutas pead. «Hirmus kahju. *Mais la petite est adorable. Du café?**»

Soames läks tema juurest ära, niipea kui ta sai. Ta solvas Soamesi oma tubliduse, asjalikkuse, kärmuse, selguse — ja prantsuspärasusega. Soames ei talunud tema häälдamist, tema põrisevaid r-e; teda vihastas ilme, millega ta teda oli silmitsenud, — nagu oleks Soamesi süü, et Annette ei või talle iialgi poega

sünnitada! Soamesi süü! Pahandas isegi odav kiitus tema tütrele, keda ta veel polnud näinud.

Imelik, kuidas ta viivitas oma naise ja lapse vaatamaminekuga!

Oleks võinud arvata, et ta otsekohe sinna jookseb. Temal seevastu — peenetundelisel omanikul — oli mingi füüsiline hirm selle ees. Ta kartis seda, mis Annette'i arvab temast, oma piinade põhjustajast; ta kartis last vaadata, kartis näidata oma praegust ja — tulevast pettumust.

Tund aega jalutas ta elutoas edasi-tagasi, alles siis oli tal küllalt julgust trepist üles minna ja magamistoa uksele koputada.

Madame Lamotte avas.

«Ah! Viimaks tulete! *Elle vous attend!**» Ta väljus ning Soames astus sisse oma käratul kõnnakul, huuled kõvasti kinni surutud, silmad rahutud ja süüdlaslikud.

Annette lebas voodis väga kahvatuna ja väga ilusana. Laps oli kuskil peidus; Soames ei näinud teda. Ta läks voodi juurde, kummardus äkilise meeleliigutusega ja suudles Annette'i laupa.

«Seal sa oledki, Soames,» ütles Annette. «Mul pole enam nii väga halb. Kuid ma kannatasin hirmsasti, hirmsasti! Olen rõõmus, et ma enam lapsi ei saa. Oo! Kuidas ma kannatasin!»

Soames seisis vaikides ja silitas tema kätt; kuidagi ei leidnud ta õrnust või poolehoidu väljendavaid sõnu; tal käis mõte läbi pea: «Inglise tüdruk poleks seda öelnud!» Sel hetkel teadis ta kindlasti, et ta Annette'ile ialgi hingeliselt ja tõeliselt lähedaseks ei saa ega Annette temale. Annette oli osa tema korjandusest, — see oli kõik! Ja talle meenusid Jolyoni sõnad: «Arvan, et oled rõõmus, kui pääsed ahelaist.» Noh, ta oli ahelaist pääsenud! Kas oli ta nüüd jälle ahelaisse sattunud?

«Peame sind hoolega söötma,» ütles ta. «Varsti oled jälle tugev.»

«Kas tahad lapsukest näha, Soames? Ta magab.»

«Muidugi,» ütles Soames. «Väga.»

Ta läks ümber voodiotsa teisele poole ning jäi vaatama. Esimesel hetkel nägi ta just seda, mida ta oli

näha oodanud, — imikut. Kui ta aga edasi vaatas ja laps hingas ja magades kergeid näoliigutusi tegi, siis tundus see omandavat isikupärase kuju; sellest sai otsekui pilt, asi, mille ta teine kord võis ära tunda; see polnud eemaletõukav, see oli kummaliselt õiepunga meenutav ja liigutav. Lapsel olid tumedad juuksed. Soames puudutas teda sõrmega, soovis ta silmi näha. Need avanesid; nad olid tumedad, — ta ei teadnud, kas sinised või pruunid. Silmad pilgutasid, jäid ainiti vaatama, neis oli mingi unine sügavus. Ja äkki tundis Soames südames kummalist soojust, mingit ülevat rõõmu.

«*Ma petite fleur,*»* ütles Annette leebelt.

«*Fleur,*»* kordas Soames. «Fleur! See olgu ta nimi.» Temas paisus võidurõõm ja vastne omanikuuhkus. Jumala eest! See — see olend oli t e m a o m a.

VAHEMÄNG

ÄRKAMINE

Läbi Robin Hilli halli valgustava avara laeakna langes kella viie ajal juulikuu päike just laia trepi käänukohale; ja selles säravas valguskiires seisis väike Jon Forsyte sinises linases ülikonnas. Ta juuksed särasid ja ka ta silmad kortsutõmbunud kulmude all; ta kaalutles parajasti, kuidas laskuda trepist alla veel viimast korda pärast arvutuid kordi, — viimast korda, enne kui tõld toob isa ja ema koju. Neli astet korraga ja lõpuks viis? Igav! Mööda käsipuud alla sõita? Aga kuidas? Kummuli, jalad ees? Ammu tuntud! Kõhuli, külili? Maotu! Selili, käsivarred kummalegi poole välja sirutatud? Keelatud! Või näoga allapoole, pea ees, — viisil, millest tänini keegi ei teadnud peale tema enda? Selline põhjus panigi väikese Joni päikesest särava näo kulme kortsutama . . .

Tol 1909. aasta suvel polnud lihtsameelsetel hingedel, kes juba siis tahtsid inglise keelt lihtsustada, muidugi aimugi väikese Joni olemasolust, muidu oleksid nad ta kutsunud oma õpilaseks. Kuid inimene võib siin maailmas ka liiga lihtsameelne olla, sest Joni tõeliseks nimeks oli Jolyon, ja tema elus olev isa ja surnud poolvend olid juba ammugi omandanud selle nime teised lühendused «Jo» ja «Jolly». Väike Jon oli teinud kõik mis võimalik tavalise kirjaviisiga kohanemiseks ja oli oma nime algul kirjutanud Jhon, siis John; ta alistus alles siis, kui ta isa talle oli selgitanud, miks ta paratamatult pidi kirjutama Jon.

Tänini oli tema isa omanud seda osa Joni südamest, mis ei kuulunud tallipoiss Bobile, kes lõõtspilli mängis, ega «Da»-nimelisele lapsehoidjale, kes pühapäeviti kandis lillat kleiti ja omas Spragginsi nime oma eraelus,

mida haruldastel hetkedel elavad isegi majateenijad. Ema tundus Jonile ilmuvat üksnes otsekui unenägudes, sulnilt lõhnates, just enne uinumist ta laupa silitades ja mõnikord ta kuldpruune juukseid kärpides. Kui Jon oma pea vastu lastetoa kamina võret katki lõi, ilmus ema ja laskis end verega määrida; ja kui Joni vaevas painaja, istus ema ta voodi ees ja surus ta pea oma kaela vastu. Ema oli midagi väärtuslikku, kuid kauget, sest «Da» oli nii lähedal, ja mehe südames on vaevalt ruumi enam kui ühele naisele korraga. Isaga muidugi köitsid Joni erilised sidemed, sest ka väike Jon kavatses suureks saades maalijaks hakata, — ainult selle väikese vahega, et isa maalis pilte ja väike Jon mõtles maalida lagesid ja seinu, määrdunud valges põlles kahe redeli vahele asetatud saelaudadel seistes, kogu ümbrus lubjapiimast armsalt lõhnamas. Isaga käis Jon ka Richmond Parkis ratsutamas oma ponihobusel, keda hüüti Hiireks, sest ei see oli hiirekarva.

Väike Jon oli sündinud, hõbelusikas suus*; ta suu oli suur ja naeruvineline. Iialgi polnud ta oma isa või ema kuulnud vihase häälega rääkivat, ei omavahel, ei temaga ega kellegi teisega; tallipoiss Bob, köögitüdruk Jane, Bella ja teised teenijad, isegi «Da» — ainuke, kes tema ettevõtlikkusele piire pani — rääkisid temaga erilise häälel. Ta oli seepärast arvamusel, et maailm oli paik, kus valitsesid täiuslik ja alaline lahkus ning vabadus.

1901. aastal sündinud lapsena ärkas ta teadvusele just siis, kui tema kodumaa pärast buuride sõja aegset rasket palavikku valmistus 1906. aasta vabameelsuse uuestisünnile. Sundimine oli moest läinud; vanemad püüdsid kirglikult oma laste elu kergeks teha. Nad hävitasid vitsad, säästsid lapsi ja ootasid vaimustusega selle kasvatusviisi tulemusi. Väike Jon oli hästi ja targasti teinud, valides oma isaks armastusväärse viiekümne kahe aastase mehe, kes oma ainsa poja oli kaotanud, ja oma emaks kolmekümne kaheksa aastase naise, kelle esimeseks ja ainsaks lapseks ta oli. Sülekoera ja hellitatud härraslapse ristsugutiseks saamast hoidis teda isa jumaldav armastus ema vastu; isegi väike Jon mõistis, et ema polnud mitte ainult tema ema ja et ta ise emaga võrreldes oma isa südames mängis teist viiulit.

Missugust osa ta oma ema südames mängis, seda ta veel ei teadnud. Mis puutub «tädikesse» June'isse, Joni poolõesse (kes aga nii vana oli, et ta ei tundunud õena), siis armastas ta muidugi Joni, oli aga liiga järsk. Ka Joni väga hoidev «Da» oli spartalike kalduvustega. Joni kümblusvesi oli külm ja tema põlved paljad; teda ei julgustatud endahaletsemisele. Mis puutub hariduse omandamise tüütavasse küsimusse, siis pooldas väike Jon nende inimeste teooriat, kes arvasid, et lapsi ei pea sundima. Talle meeldis päris hästi *mademoiselle,* kes tuli igal hommikul kaheks tunniks, et õpetada talle oma emakeelt, ajalugu, maateadust ja arvutamist; ka ema klaveritunnid polnud ebameeldivad, sest ema oskas meelitada viisi juurest viisi juurde ega sundinud iialgi harjutama viise, mis Jonile rõõmu ei teinud, mistõttu Jon meelsasti püüdis painduvamaks muuta oma kohmetuid sõrmi. Isa juhatusel õppis ta joonistama lõbusaid seakesi ja muid loomi. Jon polnud kõrgesti haritud poiss. Ja üldiselt ei olnud hõbelusikas ta suus teda rikkunud, kuigi «Da» vahel ütles, et läbikäimine teiste lastega oleks temasse mõjunud «ilmatu hästi».

Joni pettekujutelmad purunesid, kui «Da» teda kord umbes seitsmeaastasena seljali pani, sest ta tahtis teha midagi, mida «Da» heaks ei kiitnud. See esimene vahelesegamine forsaitliku vaba individualismi õigustesse pani Joni peaaegu märatsema. Midagi kohutavat oli tema asendi ülimas abituses ja teadmatuses, kas see kunagi lõpeb. Kui nüüd «Da» teda iialgi enam lahti ei lase! Viiekümne sekundi kestel kannatas ta suurimat piina, kõigest jõust karjudes. Halvem kui kõik muu oli teadmine, et «Da'l» kulus nii palju aega, enne kui ta mõistis, mäherdust surmahirmu Jon tundis. Nii kohutavalt selgus talle inimese kujutlusvõime nõrkus! Kui ta jälle tohtis püsti tõusta, oli ta veendunud, et «Da» oli teinud midagi hirmsat. Kuigi ta ei tahtnud «Da» peale kaevata, pidi ta ometi selle hirmsa sündmuse kordumist kartes ema juurde minema ja ütlema: «Ema, ära luba, et «Da» mu jälle seljali paneb.»

Emal olid parajasti käed pea kohal ja ta kinnitas nõeltega oma kaht juuksepalmikut (*«couleur de feuille morte»**, kuigi väike Jon veel polnud õppinud neid nõnda

nimetama); ta vaatas Joni silmadega, mis olid niisama pruunid kui Joni pruun sametkuueke, ja vastas:

«Ei, lemmik, ma ei luba.»

Kuna ema oli mingiks jumaluseks, siis rahuldas see lubadus väikest Joni; eriti siis, kui ta hommikusöögi ajal laua all peidus olles ja oodates võimalust paari seent saada, kuulis, kuidas ema isale ütles: «Kas räägid siis s i n a «Da'ga», kallis, või räägin mina? Ta on lapsesse nii väga kiindunud,» ja kuidas isa vastas: «Noh, sel viisil ei tohi ta oma kiindumust näidata. Tean täpselt, mida see tähendab, kui inimest abitult seljali hoitakse. Ükski Forsyte ei suuda seda minutitki taluda.»

Märgates, et neil tema laua all olekust aimugi polnud, tundis väike Jon hoopis uut laadi kohmetust; ta jäi sinna, kus ta oli, tundes piinavat igatsust seene järele.

Selline oli tema esimene sukeldus olemasolu pimedasse sügavikku. Pärast seda ei avastanud ta enam suurt midagi, kuni ta ühel päeval läks alla lehmalauta (et äsja lüpstud piima juua, kui Garratt lüpsmise lõpetab) ja nägi, et Cloveri vasikas oli surnud. Lohutamatuna jooksis ta kohkunud Garratti saatel «Da'd» otsima; äkki mõistis ta, et ta mitte «Da'd» ei vaja, kihutas oma isa otsima ja tormas ema käte vahele.

«Cloveri vasikas on surnud! Oi! Oi! Ta oli nii pehme!»

Ema kaelustus ja sõnad: «Jah, lemmik, tasa, tasa!» peatasid ta nuuksumise. Ent kui Cloveri vasikas võis surra, siis võisid kõik surra, — mitte ainult mesilased, kärbsed, putukad ja kanapojad — ja siis nii pehmena näida! See oli kohutav — ja ununes varsti!

Selle järel juhtus, et ta istus herilase peale, — valus kogemus, mida ema palju paremini mõistis kui «Da». Siis ei juhtunud enam midagi oluliselt tähtsat, kuni aasta möödus. Siis aga saabus päev, mil ta ülimal määral õnnetu oli ja seejärel sai haiguse, mis koosnes punastest laigukestest, voodis lebamisest, meelusikatäitest ja paljudest apelsinidest. Siis hakkaski maailm temale õitsema. «Tädikesele» June'ile võlgnes ta tänu selle õitsengu eest, sest vaevalt oli väikesest Jonist saanud «lastud vares», kui June Londonist sinna ruttas, kaasa tuues raamatuid, mis olid arendanud ta enda, tähelepanuväärival 1869. aastal sündinud mässuvaimu.

Vanad mitmevärvilised raamatud olid täis hirmsaimaid sündmusi. Neid luges June väikesele Jonile, kuni väike Jon tohtis ise lugema hakata; seepeale sööstis June Londoni tagasi ning jättis raamatukuhja Jonile. Need raamatud õhutasid Joni kujutlusvõimet, kuni ta enam millelegi ei mõelnud ega millestki unistanud peale mitšmanite ja araabia kaubalaevade, röövlite, parvede, sandlipuu-müüjate, raudruunade, haikalade, lahingute, tatarlaste, punanahkade, õhupallide, põhjanabade ja muude ebaharilikkude naudingute. Niipea kui tal lubati voodist tõusta, taageldas ta oma voodi eest ja tagant ja hakkas sellest väikese supelvanniga üle rohelise vaibast mere sõudma kalju poole, millele ta ronis mahagonist laegaste pidemeid mööda, et vastu silma surutud joogipeekri abil uurida silmapiiri, otsides päästvaid purjesid. Iga päev ehitas ta käterätivarna, kandiku ja oma patjade abil parvesid. Ta kogus oma ploomidest mahla, täitis sellega tühja ravimipudeli ja varustas oma parve sel teel saadud rummiga; toidumoonaks oli pemmikan* alleshoitud ja kaminatules kuivatatud kanaprae tükikestest; ka skorbuudi vastu tarvitatavat sidrunimahla valmistas ta apelsinikoortest ja mõnest mahlatilgast. Ühel hommikul ehitas ta põhjanaba kõigist oma voodiriietest peale aluspadja ja saabus nabale kasekoorest paadikeses (tavalises elus oli see kaminavarjuks) pärast kohutavat võitlust jääkaruga, mis koosnes neljale keeglile püstitatud ja «Da» öösärki riietatud aluskotist. Et ta kujutlusvõimet rahustada, tõi isa talle seepeale «Ivanhoe», «Rüütel Bevise», raamatu kuningas Arthuri üle ja «Tom Browni koolipäevad». Ta luges esimest raamatut ja ehitas, kaitses ning ründas siis kolm päeva Front de Boeufi lossi, mängides iga tegelase osa peale Rebecca ja Rowena ja kriisates ereda häälega: *«En avant,** de Bracy!» ning muud säärast. Kui ta oli lugenud raamatut kuningas Arthuri üle, siis oli ta peaaegu ainult veel sir Lamorac de Galis; kuigi see mees suuremat korda ei saatnud, eelistas Jon tema nime teiste rüütlite nimedele; pika bambusridvaga relvastatuna ratsutas ta oma vana kiikhobuse peaaegu surnuks. «Bevis» oli tema meelest igav; peale selle oli seal metsi ja loomi, mida tema lastetoas ei olnud — peale kahe kassi, Fitz ja Puck Forsyte'i,

kes nalja ei mõistnud. «Tom Browni» jaoks oli ta veel liiga noor. Kogu maja hingas kergendatult, kui ta pärast neljandat nädalat tohtis jälle trepist alla ja majast välja minna.

Kuna oli märtsikuu, siis olid puud ülimal määral laevamastide sarnased, ja väikesele Jonile oli see imetore kevad, — äärmiselt ränk ainult ta põlvedele, riietele ja «Da» kannatusele, kes ta riideid pidi pesema ja parandama. Igal hommikul, niipea kui ta pruukosti oli söönud, võisid ema ja isa oma aknaist näha, kuidas ta kabinetist tuli, üle terrassi läks ja vana tammepuu otsa ronis otsustava näoga ja päikesepaistel helkivate juustega. Nii alustas ta päeva, sest enne tundide algust polnud tal aega kaugele minna. Vana puu ei läinud iial igavaks; sel oli peamast, fokkmast, toppmast, ja alati võis Jon laskuda mööda vante — ehk kiigenööre. Kui tunnid kell üksteist lõppesid, tõi ta köögist õhukese viilu juustu, kuiviku ja kaks kuivatatud ploomi, — küllalt moona väikese paadi jaoks — ja sõi need mingis kujutletud olukorras. Püssi, püstolite ja mõõgaga hambuni relvastatult alustas ta siis tõsist hommikust ronimist, võideldes seejuures arvutute orjakaupmeeste, indiaanlaste, mereröövlite, leopardide ja karudega. Sel kellaajal nähti teda harva ilma meremehemõõgata hambais (nagu Dick Needham); alatasa kuuldi tongide plahvatusi. Palju aednikke sirutas ta maha oma väikesest püssist lastud kollaste hernestega. Tema elu oli täis kõige vägivaldsemaid tegusid.

«Jon on kohutav,» ütles isa tammepuu all emale. «Kardan, et temast saab meremees või muud lootusetut. Kas leiad tema juures mingit märki ilu hindamisest?»

«Mitte vähimatki.»

«Noh, tänu taevale, et teda ei huvita rattad või masinad! Seda talun ma kõige vähem. Kuid ma sooviksin, et tal oleks rohkem huvi looduse vastu.»

«Tal on kujutlusvõimet, Jolyon.»

«Jah, verist kujutlusvõimet. Kas ta praegu kedagi armastab?»

«Ei, ta armastab igaüht. Ilialgi pole olnud armastavamat ja armastust väärivamat last kui Jon.»

«Ta on ju sinu poeg, Irene.»

Sel hetkel sirutas kõrgel nende kohal oksal lebav väike Jon nad kahe hernega maha; kuid kuuldud kõnekatkendid jäid sügavale ta väikesse hinge peatuma. Armastav, armastust vääriv, kujutlusvõime, verine!

Puud olid nüüd paksult lehte läinud; oli aeg pidada Joni sünnipäeva, mis iga aasta saabus kaheteistkümnendal mail ja vääris tähelepanu t e m a enda valitud lõunasöögiga, mis koosnes vasikapraest, seentest, mandlikookidest ja ingveri õllest.

Kuid tolle kaheksanda sünnipäeva ja selle pärast-lõuna vahel, mil ta juulikuu päikese säras trepikäänaku juures seisis, oli juhtunud mõndagi tähtsat.

«Da» (kas tüdides tema põlvede pesemisest või aetuna tollest salapärasest vaistust, mis sunnib isegi lapsehoidjaid oma hoolealuseid hülgama) lahkus temast juba ta sünnipäevale järgneval päeval, et pisaraojasid voolata lastes minna — mõelge vaid! — «mehele». Väike Jon, kelle eest seda varjati, oli pool päeva lohutamatu. Ei oleks tohitud seda tema eest varjata! Kaks suurt kastitäit sõdureid ja hulk kahureid ühes raamatuga «Noored pasunapuhujad» — osa tema sünnipäevakinkidest — põhjustasid ühes südamevaluga mingi seesmise muutuse; selle asemel et isiklikult seiklusi otsida ja iseenda elu kaalule panna, hakkas ta mängima kujutletud lahinguid, milledes ta kaalule pani arvutute tinasõdurite, klaaskuulide, kivikeste ja ubade elu. Sellist «suurtükiliha» kogus ta innukalt ja pidas neid vaheldumisi kasutades kord Hispaania, kord Seitsmeaastast, kord Kolmekümneaastast sõda ja muid sõdasid, millede kohta ta oli hiljuti lugenud suurest «Euroopa ajaloost», mis varem vanaisa oma oli olnud. Ta muutis neid vastavalt oma maitsele ja muutis kogu oma toa põranda lahinguväljaks, nii et keegi ei võinud sisse astuda, kartes segada Gustav Adolfit, Rootsi kuningat, või astuda Austria vägede peale. Kirglikult pooldas ta austerlasi, sest et talle selle sõna kõla nii väga meeldis; leidnud ajaloost nii vähe lahinguid, milledes nemad võidukad olid olnud, leiutas ta neile ise võite. Tema lemmikkindraliteks olid prints Eugène, ertshertsog Karl ja Wallenstein. Tillyt ja Macki («varieteetähtedeks» kuulis ta oma isa neid kord nimetavat, ükskõik mida see siis ka tähen-

das) ei võinud tõesti kuigi palju armastada, ehkki nad olid austerlased. Kõlalistel põhjustel meeldis talle ka Turenne.

See ajajärk, mis ta vanematele muret tegi, sest ta jäi tuppa, kui ta oleks pidanud väljas olema, kestis terve mai ja poole juunit, kuni isa selle purustas, tuues koju «Tom Sawyeri» ja «Huckleberry Finni». Kui Jon neid raamatuid luges, toimus temas muutus, ja ta läks jälle toast välja, kirglikult otsides mõnd jõge. Robin Hilli piirkonnas polnud ühtki jõge, seepärast pidi ta leppima tiigiga, mille ääres õnneks leidus vesiroose, kiile, sääski, kõrkjaid ja kolm väikest paju. Sel tiigil tohtis ta sõita väikeses kokkupandavas süstas (kui ta isa ja Garratt olid kindlaks teinud, et tiigil oli kõva põhi ja selle sügavus kuskil ei ületanud kaht jalga), milles ta veetis terveid tunde, kas sõudes või süsta põhjas lebades, et pääseda indiaanlasest Joe ja teiste vaenlaste nägemispiirkonnast. Tiigi kaldale ehitas ta endale nelja ruutjala suuruse onni vanadest biskviiditoosidest ja tegi sellele okstest katuse. Siis süütas ta väikese tule ja küpsetas linde, mida ta oma püssiga mööda metsatukka ja nurme hulkudes ei olnud lasknud, või kalu, mida ta tiigist ei olnud püüdnud, sest et seal kalu polnudki. Niiviisi möödus juuni ülejäänud osa ja ka juuli, mille kestel ta isa ja ema viibisid Iirimaal. Ta elas üksildast kujutletud elu sel viiel suvenädalal püssi, onni, vee ja süsta seltsis; ja nii väga kui ta tegevushimuline väike peaaju katsuski ilumeelt eemale tõrjuda, mõjutas see teda aeg-ajalt ometi hetkeks vesirooside kohal sädeleva kiili tiibade varal või paelus ta silmi oma siniste helkidega, kui ta seljali olles vaenlasi varitses.

«Tädike» June, kelle hooleks ta oli jäetud, oli majja toonud ühe «täiskasvanu», kes köhis ja kel oli suur kamakas saue, millest ta voolis inimese nägu; «tädike» ei tulnud seepärast peaaegu iialgi tiigi juurde Joni vaatama. Kord aga tuli ta siiski ja tõi kaks teist «täiskasvanut» kaasa. Väike Jon, kes isa vesivärvidega oma palja keha oli helesinise- ja kollasetriibuliseks maalinud ja mõned pardisuled juustesse pistnud, nägi nende tulekut ning jäi pajude vahele varitsema. Nagu ta oli arvanudki, läksid nad kõigepealt tema onni ette ja põlvitasid maha, et sinna sisse vaadata, nii et ta võis verd tarretama paneva kisaga peaaegu täiesti skalpeerida «tädikese» June'i ja teise «täiskasvanud» naise, enne kui nad jõudsid teda suudelda. Kahe «täiskasvanu» nimeks olid «tädike» Holly ja «onu» Val, kel oli pruun nägu, kes natuke lonkas ja Joni üle hirmsasti naeris. Jonile meeldis «tädike» Holly, kes ka näis tema õde olevat; kuid mõlemad läksid samal õhtul ära ja ta ei näinud neid enam. Kolm päeva enne seda, kui isa ja ema pidid tagasi tulema, läks ka «tädike» June suure rutuga minema ja võttis kaasa köhiva «täiskasvanu» ühes ta sauekamakaga. *Mademoiselle* ütles: «Vaene mees, ta oli väga haige. Ma keelan sul tema tuppa minemise, Jon.» Väike Jon, kes harva midagi tegi ainult sellepärast, et see keelatud oli, hoiduski sinna minemast, kuigi tal oli igav ja ta oli üksi. Tiigiäärsed päevad olid möödas; ta hing oli ääretasa täis rahutust ja igatsust millegi järele, — mitte puu, mitte püssi! mingi pehmuse järele. Viimased kaks päeva tundusid kuudepikkustena, kuigi ta luges «Randunuid», tutvudes «ema Leega» ja tema kohutava tulega, mis laevu eksiteele viis. Võib-olla sada korda oli ta selle kahe päeva jooksul trepist üles ja alla käinud; sageli oli ta mängutoast, kus ta nüüd magas, hiilinud oma ema tuppa, oli kõike vaadelnud, midagi puudutamata, ja sealt riietumistuppa läinud; vanni taga ühe jala peal seistes oli ta salapäraselt sosistanud nagu Slingsby: «Hoo, hoo, hoo! Koer, võta mu kassid!» See pidi õnne tooma. Siis hiilis ta tagasi, avas ema riietekapi ja hingas sügavasti; see näis teda lähemale viivat — millele? ta ei teadnud isegi.

Ta oli seda teinud just enne, kui ta päikesekiiresse seisma jäi, et endamisi aru pidada, mil viisil trepi käsipuud mööda alla libiseda. Kõik viisid tundusid lapsikutena ja äkilises rauguses hakkas ta astmeid mööda ükshaaval alla sammuma. Laskudes mäletas ta päris selgesti oma isa, — lühikest halli habet, sügavaid pilgutavaid silmi, kortsu nende vahel, lõbusat naeratust, kõhna kogu, mis väikesele Jonile alati nii pikk tundus; kuid oma ema ta ei kujutlenud. Ta nägi vaid midagi hõljuvat kahe tumeda, tema poole tagasi vaatava silmaga ja tundis ema riietekapi lõhna.

Bella oli eesruumis, tõmbas suuri, raskeid eesriideid kõrvale ning avas peaukse. Väike Jon ütles meelitades:

«Bella!»

«Jah, noorhärra Jon.»

«Joome tammepuu all teed, kui nad tulevad; ma t e a n, see meeldib neile kõige enam.»

«Tahad öelda, s i n u l e meeldib see kõige enam.»

Jon mõtles järele.

«Ei, n e i l e meeldib see minu meeleheaks.»

Bella naeratas.

«Hea küll, siis katan sinna laua, kui sa rahulikult siin oled ja paha ei tee enne nende tulekut.»

Väike Jon istus alumisele astmele ja noogutas pead. Bella tuli tema juurde ja silmitses teda peast jalgadeni.

«Tõuse püsti,» ütles ta.

Väike Jon tõusis. Bella uuris teda selja tagant; ta püksid polnud rohelised ja põlved näisid puhtad olevat.

«Hea küll!» ütles Bella. «Heldeke, kui pruun sa oled! Anna mulle musi!» Ja ta suudles väikest Joni juustele.

«Missugust keedist me saame?» küsis Jon. «Ma olen n i i väsinud ootamisest.»

«Karusmarja- ja maasikakeedist.»

Mm! Neid sõi ta kõige meelsamini!

Kui Bella oli läinud, istus Jon terve minuti paigal. Kõik oli vaikne suures ruumis, mis avanes ida poole, nii et ta näha võis üht oma puudest, — suurt kahemastilist laeva, mis õige pikkamisi purjetas üle muru. Välimises hallis heitsid sambad viltusi varje maha. Väike Jon tõusis püsti, hüppas üle ühe varju ja kõndis ümber võhumõõkade puhma, mis täitis ruumi keskel olevat valkjashalli marmoranumat. Lilled olid ilusad, kuid lõhnasid väga vähe. Jon jäi avatud ukse ette seisma ja vaatas välja. Kui — kui nad äkki ei tule! Ta oli nii kaua oodanud, et ta tundis: seda ei suudaks ta taluda. Sellise võimaluse juurest põgenes ta tähelepanu tolmukübemete juurde, mis hõljusid sissepaistvas sinakas päikesevalguses. Ta sirutas käe ja katsus mõnda neist püüda. Bella oleks pidanud ka õhu tolmust puhtaks pühkima! Aga võib-olla polnudki see tolm, — võib-olla oli päikesevalgus sellest tehtud; ja ta läks vaatama, kas päikesevalgus

väljas oli samasugune. Ei olnud. Ta oli öelnud, et jääb rahulikult paigale, kuid ta lihtsalt ei suutnud enam; ta kõndis üle kruusatatud peatee ja heitis teisel pool teed rohusse maha. Ta noppis kuus karikakraõit ja andis igaühele hoolikalt nime: sir Lamorac, sir Tristram, sir Lancelot, sir Palimedes, sir Bors, sir Gawain; siis laskis ta neid kahekaupa üksteisega võidelda, kuni kõik oma pead kaotasid peale sir Lamoraci, kellele ta oli valinud eriti tugeva varre; ja isegi tema oli pärast kolmekordset võitlust tugevasti kannatanud. Mingi putukas liikus pikkamisi rohus, mida varsti tuli niita. Iga rohukõrs oli väike puu, mille tüve ümber putukas pidi ronima. Jon keeras sir Lamoraci kummuli ja ergutas putukat. See põgenes hirmunult. Väike Jon naeris, kaotas huvi ta vastu ja ohkas. Ta südames oli tühjus. Ta pöördus ümber ja heitis seljali. Õitsvailt pärnadelt tuli meelõhna ja taevasina oli ilus oma väheste pilvedega, mis välimuselt sarnanesid sidrunijäätisega ja võib-olla ka samuti maitsesid. Ta kuulis, kuidas Bob lõõtspillil mängis neegrilaulu «Suwanne jõest»; see tegi ta nii kenasti kurvaks. Ta pöördus jälle küljeli ja surus kõrva vastu maad — indiaanlased kuulsid ükskõik mille lähenemist mine tea kui kaugelt —; kuid tema ei kuulnud midagi — ainult lõõtspilli! Ent peaaegu samal hetkel kuulis ta rataste kriginat ja kauget tututamist. Jah! See oli auto — nad tulid — tulid! Ta hüppas püsti. Kas ta pidi ukse juures ootama või pidi ta trepist üles kihutama, nende sisseastumise hetkel hüüdma: «Vaadake!» ja pea ees mööda trepikäsipuud aeglaselt alla liuglema? Kas teha seda? Auto sõitis maja ette viivale teele. Liiga hilja! Ta jäi ootama, erutusest kekseldes. Auto lähenes ruttu, pidurdas ja peatus. Isa astus välja täpselt säärasena, nagu ta teda oli kujutlenud. Isa kummardus alla ja väike Jon sirutas end üles, — nad põrkasid kokku. Isa ütles:

«Sa heldeke! Noh, vanamees, oled sina aga pruun!» Just nii nagu Jon oli oodanud; igatsustunne — vajadus millegi järele — kees väikeses Jonis vaibumatult edasi. Pika, argliku pilguga pöördus ta siis ema poole, kes oli sinisesse riietunud ja kes naeratas, sinine autosall üle mütsi ja juuste. Jon hüppas nii kõrgele, kui ta suutis, klammerdus mõlema säärega tema ümber ja kaelustas

kõvasti. Ta kuulis, kuidas ema õhku ahmis, ja tundis ema kaelustust. Joni väga tumesinised silmad vaatasid ema väga tumedaisse pruunidesse silmadesse, kuni ema huuled endid surusid vastu tema kulmu; kõigest jõust ema kaelustades kuulis ta teda ägavat, naervat ja ütlevat:

«Oled sina aga tugev, Jon!»

Siis libises Jon maha ja tormas majja, ema kättpidi järele tõmmates.

Tammepuu all oma marjakeedist süües märkas ta ema juures mõndagi, mida ta enne nagu iialgi poleks näinud: ema põsed näiteks olid koore värvi, tema tumekullakarvalistes juustes oli hõbedasi niite, tema kõril polnud sõlme nagu Bellal ja ta liikus väga pehmelt. Ta nägi ka mõningaid joonekesi ema silmanurkades ja ilusaid varje silmade all. Ema oli nii ilus, palju ilusam kui «Da» või *mademoiselle* või «tädike» June või isegi «tädike» Holly, kes talle meeldima oli hakanud; isegi ilusam kui Bella, kel olid roosad põsed ja paiguti liiga ümarik keha. Emas avastatud uue iluga oli tal nii palju tegemist, et ta sõi vähem, kui oli kavatsenud.

Kui tee oli joodud, jalutas väike Jon isaga läbi aedade. Tal oli isaga pikem vestlus üldisist asjust: ta hoidus rääkimast oma eraelust, — sir Lamoracist, austerlastest ja tühjusest, mida ta oli tundnud kolmel viimasel päeval ja mis nüüd nii äkki oli täitunud. Isa jutustas talle kohast, mille nimeks oli Glensofantrim, kus isa ja ema olid käinud; ja tillukesest rahvast, kes maa seest väljus, kui ümberkaudu oli üsna vaikne. Väike Jon jäi seisma, jalad harkis.

«Kas usud, et nad tõesti tulevad, isake?»

«Ei, Jon, aga ma arvasin, et sina usud.»

«Miks?»

«Sa oled noorem kui mina; ja need on muinasjutumehikesed.»

Väikese Joni nägu tõmbus pikaks, nii et lohuke ta lõuas läks neljanurgeliseks.

«Ma ei usu muinasjutte. Ma ei näe iialgi muinasjutumehikesi.»

«Ha!» ütles isa.

«Kas ema näeb?»

Isa naeratas oma lõbusat naeratust.

«Ei, ta näeb ainult Paani.»

«Mis on Paan?»

«Kitsejalgne jumal, kes kargleb metsikuis ja kauneis paigus.»

«Kas ta oli Glensofantrimis?»

«Ema ütleb, et oli.»

Väike Jon tõmbas kannad teineteise kõrvale ja hakkas edasi minema.

«Kas s i n a teda nägid?»

«Ei, mina nägin ainult Veenus Anadüomenet.»

Väike Jon mõtles järele. Veenusest räägiti raamatus, mis jutustas kreeklastest ja troojalastest. «Anna» oli siis tema eesnimi ja «Düomene» ta liignimi?

Aga kui Jon edasi küsis, siis selgus, et see oli üks sõna ja tähendas seda, kes kerkib vetevahust.

«Kas ta Glensofantrimis kerkis vahust?»

«Jah, iga päev.»

«Missugune ta on, isake?»

«Nagu ema.»

«Oo! Siis ta peab olema . . .», kuid siin peatus Jon, kihutas ühe müüri juurde, ronis üles ja otsekohe jälle alla. Avastus, et ema oli ilus, pidi jääma ainuüksi tema teada. Isa suitsetas aga nii kaua oma sigarit, et Jon lõpuks sunnitud oli ütlema:

«Tahaksin näha, mis ema kaasa tõi. Ega sul midagi selle vastu pole, isake?»

Ta ei esitanud mõnd õilsamat põhjust, et mitte ebamehelik olla, ja muutus pisut segaseks, kui isa teda kohe läbi nägi, paljuütlevalt ohkas ja vastas:

«Hea küll, vanamees, mine ja armasta teda.»

Ta läks meelega õige pikkamisi ja pistis siis jooksu, et seda jälle tasa teha. Oma toast läks ta ema tuppa, sest uks oli lahti. Ema põlvitas kohvri ees; Jon jäi tema lähedale üsna vaikselt seisma.

Ema ajas end põlvedel sirgu ja ütles:

«Noh, Jon?»

«Tulin niisama vaatama.»

Kui nad teineteist veel kord olid kaelustanud, ronis Jon aknaesisele istmele, tõmbas jalad enda alla ning jäi vaatama, kuidas ema kohvrit tühjendas. See toiming valmistas talle senitundmatut lõbu, sest et ema kohvrist

võttis asju, mis tundusid kahtlust äratavaina, osalt aga sellepärast, et talle meeldis oma ema vaadelda. Ema liikus hoopis teisiti kui ükski teine inimene; hoopis teisiti kui Bella. Ema oli kindlasti kõige peenema välimusega inimene, keda Jon oli näinud. Viimaks lõpetas ema kohvritühjendamise ja põlvitas Joni ette.

«Oli sul igatsus meie järele, Jon?»

Väike Jon noogutas pead, ja kuna ta seega oma tundeid oli paljastanud, jätkas ta peanoogutamist.

«Kuid sul oli «tädike» June?»

«Oo! Temal oli see kõhaga mees.»

Ema nägu muutus, see oli peaaegu pahane. Jon lisas ruttu:

«See oli vaene mees, ema; ta köhis hirmsasti; mina — mulle ta meeldis.»

Ema pani käed tema piha ümber.

«Sulle meeldib igaüks, Jon?»

Väike Jon mõtles järele.

«Omamoodi küll,» ütles ta, ««tädike» June viis mu ühel pühapäeval kirikusse.»

«Kirikusse? Oo!»

«Ta tahtis näha, kuidas see minusse mõjub.»

«Ja kas see mõjus?»

«Jah. Mul hakkas nii naljakas ja ta tõi mu õige ruttu jälle koju. Süda mul siiski pahaks ei läinud. Ma heitsin voodisse ja sain kuuma vett konjakiga ja lugesin «Bechwoodi poisse». See oli tore.»

Ema hammustas huult.

«Millal see oli?»

«Oo! Umbes — see oli väga ammu — ma palusin, et ta mu veel kord kaasa võtaks, aga ta ei võtnud. Sina ja isake ei käi ilmaski kirikus, ega?»

«Ei, me ei käi seal.»

«Miks mitte?»

Ema naeratas.

«Noh, kallis, me käisime seal mõlemad, kui olime väikesed. Võib-olla käisime siis, kui olime liiga väikesed.»

«Saan aru,» ütles väike Jon. «See on kardetav.»

«Kui suureks saad, pead ise kõige selle üle otsustama.»

Väike Jon vastas kaalutledes:

«Ma nii väga ei tahakski suureks saada. Ma ei taha kooli minna.» Äkiline ülivõimas iha öelda veel midagi, — öelda, mida ta tõeliselt tundis, pani ta punastama: «Mina — ma tahaksin sinu juurde jääda ja olla sinu armsam, ema.»

Et olukorda parandada, lisas ta kähku:

«Ma ei tahaks ka täna õhtul magama minna. Ma olen lihtsalt tüdinud igaõhtusest magamaminekust.»

«On sul jälle luupainaja olnud?»

«Ainult umbes üks kord. Kas tohin täna õhtul sinu toa ukse lahti jätta, ema?»

«Jah, õige natuke.»

Väike Jon ohkas rahuldatult.

«Mida sa Glensofantrimis nägid?»

«Ainult ilu, lemmik.»

«Mis on õieti ilu?»

«Mis on õieti ... Oo, Jon, seda on raske öelda.»

«Kas ma näiteks seda näha võin?»

Ema tõusis maast ja istus tema kõrvale.

«Sa näed seda iga päev. Taevas on ilus, tähed ja kuuvalged ööd, linnud on ilusad, lilled ja puud, — need kõik on ilusad. Vaata aknast välja, seal on sulle ilu, Jon.»

«Jah, see on väljavaade. Kas see on kõik?»

«Kõik? Ei. Meri on imeliselt ilus ja lained on ilusad oma vahuste harjadega.»

«Kas sa kerkisid iga päev vahust, ema?»

Ema naeratas. «Jah, me suplesime.»

Väike Jon sirutas äkki käed ja võttis ema kaela ümbert kinni.

«Ma t e a n,» ütles ta salapäraselt. «Sina see olidki tõepoolest. Kõik muu on niisama jutt.»

Ema ohkas, naeris, ütles:

«Oo! Jon!»

Väike Jon ütles arvustavalt:

«Kas arvad, et Bella näiteks on ilus? Mina vaevalt.»

«Bella on noor; see tähendab palju.»

«Kuid sina näid noorem, ema. Kui Bella vastu põrgata, siis on valus. Kui ma õieti järele mõtlen, siis ma ei usu, et «Da» oli ilus; ja *mademoiselle* on peaaegu inetu.»

«*Mademoiselle*'il on väga meeldiv nägu.»

«Oo jah, meeldiv. Ma armastan su väikesi kiirekesi, ema.»

«Kiirekesi?»

Väike Jon pani sõrme ta silmanurka.

«Oo! Neid? Kuid need on vanaduse tunnused.»

«Nad tulevad, kui sa naeratad.»

«Enne nad ei tulnud.»

«Noh, mina armastan neid. Kas sina armastad mind, ema?»

«Armastan — muidugi armastan sind, lemmik.»

«Kas väga?»

«Väga!»

«Rohkem, kui ma arvasin?»

«Palju, palju rohkem.»

«Noh, mina ka; nii oleme siis tasa.»

Ta jõudis teadvusele, et ta end iialgi elus nii väga polnud paljastanud, ja põgenes taas sir Lamoraci, Dick Needhami, Huck Finni ja teiste kangelaste mehelikkusse.

«Kas näitan sulle paari vigurit?» küsis ta, lipsas ema käte vahelt välja ning jäi pea peale seisma. Ema ilmsest imetlusest ergutatuna ronis ta voodisse ja laskis end püstasendist selili langeda, ilma et ta kätega kuskilt kinni oleks hakanud. Seda tegi ta mitu korda.

Õhtul, kui ta oli vaadelnud kõike, mis talle kaasa oli toodud, läks ta ühes teistega sööma, istudes nende vahel väikese ümmarguse laua ääres, kus nad tavaliselt sõid, kui polnud külalisi. Ta oli äärmiselt erutatud. Ema kandis rohekashalli kleiti väikestest kribulistest roosidest koosnevate koorekarvaliste pitsidega kaela ümber, mis oli pruunim kui pits. Ta vaatas oma ema, kuni viimaks isa lõbus naeratus sundis teda oma tähelepanu äkki ananassilõigule pöörama. Hiljem kui iialgi varem läks ta voodisse. Ema tuli ühes temaga üles magamistuppa. Jon riietus õige pikkamööda lahti, et ema kauemini seal oleks. Kui ta viimaks ööriietes oli, ütles ta:

«Tõota, et sa ära ei lähe, kui ma palvet loen.»

«Ma tõotan.»

Põlvitades ja nägu vaipadesse surudes luges väike Jon tasa ja ruttu oma palvet, aeg-ajalt teist silma avades ja iga kord nähes ema naeratava näoga täitsa liikumatult

paigal seisvat. «Meie isa,» nii palus ta lõpuks — «kes sa oled taevas, pühitsetud olgu ema, sinu riik — ema — nii maa peal kui ka taevas — anna meile tänapäev meie igapäevast ema ja anna meile andeks meie võlad nii maa peal kui ka taevas, sest sinu päralt on kiusatus ja vägi ja au igavesti, a-ema! Pane tähele!» Ta hüppas üles ja jäi terveks pikaks minutiks ema käte vahele. Kui ta viimaks voodis oli, siis hoidis ta ikka veel ema kätt.

«Sa ei pane ust rohkem kinni kui praegu, ega pane? Kas jääd kauaks ära, ema?»

«Pean alla minema ja isale mängima.»

«Oo! Noh, siis kuulen sind.»

«Loodan, et mitte; sa pead magama jääma.»

«Magada võin ma igal ööl.»

«Noh, see on samasugune öö kui kõik teised.»

«Oh, ei; see on üsna hoopis eriline.»

«Üsna hoopis erilistel öödel magatakse kõige paremini.»

«Aga kui ma magama jään, ema, siis ma ei kuule, millal sa üles tuled.»

«Noh, kui ma üles tulen, siis tulen siia ja suudlen sind; kui sa ärkvel oled, siis tunned seda, ja kui sa magad, siis tead ikkagi, et saad suudluse.»

Väike Jon ohkas. «Hea küll!» ütles ta. «Pean vist sellega leppima. Ema?»

«Jah?»

«Mis oli selle naise nimi, kellesse isa usub? Veenus, Anna, Diomedes?»

«Oh, mu ingel! Anadüomene.»

«Jah! Aga minule meeldib palju paremini see nimi, mis mina sulle andsin.»

«Missugune see on, Jon?»

Väike Jon vastas aralt:

«Guinevere! See on Ümmarguse Laua juttudest. Mulle tuli ta just meelde. Ainult juuksed on tal muidugi lahtiselt seljal.»

Ema silmad vaatasid temast üle; näis, nagu oleks neis vett.

«Sa ei unusta siis tulla, ema?»

«Siis mitte, kui sa nüüd magama jääd.»

«See on siis leping.» Ja väike Jon pigistas silmad kinni.

Ta tundis ema huuli oma laubal, kuulis tema samme, avas silmad, et näha, kuidas ta uksest välja libiseb, ohkas ja pigistas silmad jälle kinni.

Nüüd algas pikk ootamine.

Umbes kümme minutit katsus ta ausalt uinuda, loendades suurt hulka reas kasvavaid ohakaid, — «Da» õpetatud vana uinutamisvahend. Tal oli tunne, nagu loendaks ta neid juba mitu tundi. Ta arvas, et nüüd peaks emal juba aeg olema tagasi tulla. Ta viskas vaiba pealt ära. «Mul on palav!» ütles ta, ja ta hääl kõlas naljakalt pimeduses — nagu kellegi teise hääl. Miks ema ei tulnud? Ta tõusis istuli. Ta pidi järele vaatama! Ta tuli voodist välja, läks akna juurde ja lükkas eesriide natuke kõrvale. Ei olnud pime, kuid ta ei teadnud, kas väljas oli päevavalgus või tuli valgus kuust, mis oli väga suur. Kuul oli naljakas, õel nägu, nagu oleks ta tema üle naernud; ta ei tahtnud kuud vaadata. Siis meenus talle, kuidas ema oli öelnud, et kuuvalged ööd on ilusad, ja ta vaatas välja, ilma et ta pilk eriti millelgi oleks peatunud. Puud heitsid sügavaid varje, muru oli nagu mahakallatud piim, ja näha võis väga, väga kaugele! väga kaugele! otse üle terve maailma, ja kõik oli ähmane ja isesugune. Ka mingit meeldivat lõhna tuli avatud akhast.

«Tahaksin, et mul oleks tuvike nagu Noal!» mõtles ta.

Kuu oli helendav ja lai
ja ilm ta paistest valgeks sai.

Selle salmikesega, mis talle äkki pähe tuli, sai ta teadlikuks muusikast, — väga vaiksest ja ilusast muusikast. Ema mängis! Jonile meenus, et tal kummutilaekas oli mandlikook; ta tõi selle sealt ära ja tuli jälle akna juurde tagasi. Süües kummardus ta aknast välja ning lakkas aeg-ajalt närimast, et muusikat paremini kuulda. «Da» tavatses öelda, et inglid taevas kannelt mängivad; aga see ei võinud pooltki nii ilus olla kui ema mängu kuulamine kuuvalgel ööl mandlikooki süües. Maipõrnikas lendas suminal mööda, ööliblikas laskus Joni näole, mäng vaikis, ja väike Jon tõmbas pea tagasi. Nüüd pidi ema tulema! Jon ei tahtnud, et ema leiaks ta ärkvel olevana. Ta läks voodisse tagasi ja tõmbas vaiba peaaegu üle pea. Eesriide oli ta praokile jätnud, sealt paistis kuukiir sisse. See langes põrandale, ulatus peaaegu voodi jalani ja Jon jälgis, kuidas see pikkamisi tema poole liikus, nagu oleks sel elu sees. Mäng algas uuesti, kuid ta kuulis seda nüüd vaevalt veel; unine mäng — ilus — unine — mäng — unine — uni —

Aeg möödus, mäng kõvenes, nõrgenes, lõppes; kuukiir roomas tema näo poole. Magades pöördus väike Jon, kuni ta lamas seljali, pruuni rusikaga ikka veel vaibast kinni hoides. Ta silmanurgad tõmblesid, — algas unenägu. Ta nägi unes, et jõi piima lamedast kausist ja et see kauss oli kuu; tema ees oli suur must kass, see vahtis teda ja naeratas lõbusalt, nagu isa tavatses naeratada. Ta kuulis, kuidas kass sosistas: «Ära joo liiga palju!» Muidugi oli see kassi piim, ja ta sirutas käe, et kassi sõbralikult silitada; kuid kassi polnudki enam; kausist oli saanud voodi, milles ta lebas, ja kui ta katsus voodist välja tulla, siis ei leidnud ta serva; ta ei leidnud seda — ta — ta — ei saanud välja! See oli kohutav.

Ta halises unes. Voodi oli hakanud tiirlema; see oli väljaspool teda ja tema sees; see tiirles ja tiirles ja läks põlema ja «ema Lee» «Randunutest» kohendas tuld! Oo, kui hirmus ta oli! Tiirlemine muutus ikka kiiremaks ja kiiremaks, kuni Jon ja voodi ja «ema Lee» ja kuu ja kass kõik koos rattana tiirlesid, ikka ringi ja ringi ja üles ja alla — kole — kole — kole!

Ta karjatas.

Kellegi hääl ütles: «Kullake, kallike!» See hääl kuuldus läbi tiirlemise ja Jon ärkas ja tõusis voodis püsti, silmi pärani ajades.

Seal oli ema, ta juuksed olid lahti nagu Guineverel; Jon hakkas temast kõvasti kinni ja mattis oma näo ta juustesse.

«Oi! Oi!»

«Kõik on korras, lemmik. Oled nüüd ärkvel. Tasa! Tasa! Pole midagi!»

Kuid väike Jon kordas ikka jälle:

«Oi! Oi!»

Ema hääl jätkas sametpehmelt talle kõrva sisse:

«Seda tegi kuupaiste, südameke; kuu paistis otse su näkku.»

Väike Jon nuttis ema ööriietesse:

«Sa ütlesid, et kuu on ilus. Oi!»

«Kuupaistel magamine mitte, Jon. Kes laskis ta sisse? Kas sina tõmbasid eesriided ära?»

«Tahtsin kellaaega näha; mina — ma vaatasin välja; ma — ma kuulasin su mängu, ema; ma — ma sõin oma mandlikooki!» Vähehaaval muutus ta rahulikumaks; temas tekkis vajadus oma kartust vabandada.

««Ema Lee» tiirles minus ja tegi kõik tuliseks,» pomises ta.

«Noh, Jon, teisiti see ei saa ollagi, kui sa pärast magamaminekut veel mandlikooki sööd.»

«Üheainsa, ema; see tegi muusika veel palju ilusamaks. Ma ootasin sind, — arvasin peaaegu, et on juba hommik.»

«Kell on vaevalt üksteist, pojuke.»

Väike Jon vaikis ja hõõrus oma nina ema kaela vastu.

«Ema, kas isake on sinu toas?»

«Täna mitte.»

«Kas tohin sinu juurde tulla?»

«Kui tahad, mu kullake.»

Peaaegu täiesti rahunenud, laskis Jon ta lahti.

«Sa oled täna isemoodi, ema; palju noorem.»

«Sellepärast, et mu juuksed on lahti, lemmik.»

Väike Jon haaras ta juuksed pihku, — tihedad, tumeda kulla värvilised juuksed mõne hõbedase niidiga.

«Nad meeldivad mulle,» ütles ta. «Nii meeldid sa mulle kõige rohkem.»

Ta võttis ema käe ja hakkas teda ukse poole vedama. Kergendatult ohates sulges ta siis ukse enda taga.

«Kummal pool sulle enam meeldib magada, ema?»

«Vasakul pool.»

«Hea küll.»

Aega viitmata, et ema ei saaks meelt muuta, läks väike Jon voodisse, mis tundus palju pehmem kui ta enda voodi. Ta ohkas veel kord sügavasti, puuris oma pea padjasse ja silmitses natuke aega sõjavankrite, mõõkade ja odade võitlust, mida alati võib näha, kui villase vaiba karvakesi vaadata vastu valgust.

«Selles polnud midagi tõelist; ega ei olnud?» ütles ta.

Ema vastas peegli eest:

«Polnud midagi peale kuupaiste ja sinu äreva kujutlusvõime; sa ei tohi nii väga erutuda, Jon.»

Ent kuigi ta ikka veel oma närvide üle täiesti ei valitsenud, vastas väike Jon kiitlevalt:

«Tõepoolest ma muidugi ei kartnudki!» Ja jälle silmitses ta odasid ja sõjavankreid. Kui kaua see kestis!

«Oh, ema, tee ruteminil»

«Kullake, ma pean oma juukseid palmitsema.»

«Oo! Täna õhtul mitte. Homme hommikul pead nad ikkagi jälle lahti tegema. Ma olen nüüd unine; kui sa ei tule, siis ma varsti ei ole enam unine.»

Ema seisis valgena ja lilletaolisena kolme poolega peegli ees; Jon nägi kolme ema, nägi ta kaela ja tulevalgel helkivaid juukseid; nägi ta naeratavaid tumedaid silmi. Juuste palmitsemine oli ülearune ja ta ütles:

«Tule nüüd, ema, ma ootan.»

«Hea küll, mu kallis, ma tulen.»

Väike Jon sulges silmad. Kõik läks nii hästi, — kui ema vaid ruttaks! Ta tundis, kuidas voodi vabises; ema tuli. Ja silmi ikka veel kinni hoides ütles ta uniselt:

«Nii hea on; eks ole?»

Ta kuulis ema häält midagi ütlevat, tundis ema huuli oma nina puudutavat, kägardus üsna ema lähedale ja ema ärkvel lebades ja armastusega temale mõeldes vajus ta ilma ühegi unenäota unne, mis lõpetas tema senise elujärgu.

MÄRKUSED

Lk. 10 Woking — linnake Londoni lähedal.
Lk. 11 *habeas corpus* — isikuvabaduse põhikindlustus Inglismaal.
Lk. 12 *fin de siècle* — sajandi lõpp (pr. k.).
Lk. 14 Maris, Israels ja Mauve — hollandi maalikunstnikud XIX s.
marketrii — üksteise kõrvale asetatud puu-, pärlmutri- jms. tükikestest moodustatud mööbliornament.
kesk-Victoria-aeg — XIX sajandi keskpaik ja teise poole algus, kuninganna Victoria (1837—1901) valitsemisaeg.
Lk. 16 Chamberlain (1836—1914) — inglise poliitikategelane, Inglise-Buuri sõja pooldaja, oli 1895—1902 asumaademinister.
Krüger (1825—1904) — Transvaali president 1883—1898.
Lk. 33 *Poste restante* — kuni nõudmiseni (postisaadetiste kohta) (pr. k.).
Lk. 38 *avec maman, Monsieur?* — emaga, härra? (Pr. k.)
Lk. 39 *Un monsieur très distingué* — väga peen härra (pr. k.); *très mical, très gentil* — väga sõbralik, väga lahke (pr. k.).
Dreyfusi protsessis (1896—1899) — kohtuprotsess salakuulamises süüdistatud juudisoost ohvitseri Dreyfusi vastu, mis Prantsusmaa avalikkuses põhjustas ägeda poliitilise võitluse.
Katoliku kirik oli raevukalt Dreyfusi protsessi otsuse revideerimise vastu.
Lk. 45 Gladstone (1809—1898) — inglise vabameelne riigitegelane.
Majuba — kõrgustik Transvaalis, kus buurid hävitasid ühe Briti väeosa 1881. aasta veebruaris.
Lk. 50 Harrow — kinnine poeglaste keskkool peamiselt rikaste jaoks.
Lk. 51 Eton — kinnine poeglaste keskkool, mis alati on võistelnud Harrow'ga.
Lk. 82 *sauterne* — prantsuse valge vein.
crème de menthe (pr. k.) — piparmündiliköör.
Adorable! Le soleil est si bon! — vaimustav! Päike on nii mõnus! (Pr. k.)
Ces pauvres gens bergers! — see vaene karjusterahvas! (Pr. k.)

Lk. 83 Meissonier — prantsuse kunstnik (1815—1891).
Lk. 84 *Bonsoir, monsieur!* — head õhtut, härra! (Pr. k.)
Lk. 89 Lowestoft — inglise portselanifirma.
Lk. 90 Adami stiil — kahe venna, arhitektide Adamite algatusel Inglismaal XVIII sajandil tekkinud majade, sisedekoratsiooni ja mööbli mugav ja maitsekas stiil.
Lk. 95 Roberts (1832—1914) — Inglise feldmarssal, vägede ülemjuhataja Inglise-Buuri sõjas 1899. a. detsembrist peale.
Lk. 97 Inglise-Prantsuse kokkupõrge Fashoda juures Inglise-Egiptuse Sudaanis a. 1898.
Jameson valmistas ette Inglise-meelset ülestõusu Transvaalis; buurid purustasid tema väeosa; ta ise vangistati.
Sir Alfred Milner — Briti ülemkomissar Lõuna-Aafrikas ja Kapimaa kuberner, pidas 1899. a. suvel läbirääkimisi buuridega, mis aga äpardusid.
Lk. 101 aastal 1877 anastasid inglased Transvaali, kuid buuride ülestõus 1880—1881 sundis Gladstone'i kabinetti vabariigi iseseisvust uuesti tunnustama.
Lk. 109 *clientèle* — tarvitajaskond (pr. k.).
Lk. 113 *Rouge gagne, impair, et manque* — punane võidab, paaritu, ja kaotus (pr. k.).
klassikalised võiduajamised — Epsomis, Ascotis mais-juunis, Sandownis, Goodwoodis juulis, Doncasteris hooaja lõpul.
Lk. 114 Merton — üks Oxfordi ülikooli kolledžeid.
Lk. 115 Bismillah! — jumal temaga — muhameedlaste tavaline ükskõiksust väljendav hüüatus.
summum bonum — ülim hüve (lad. k.).
Lk. 123 Buller — kindral, Inglise vägede ülemjuhataja sõjas buuridega 1899—1902.
Lk. 124 Guy Fawkesi päeva pühitsetakse Inglismaal Guy Fawkesi kuju põletamisega nn. «Püssirohu-vandenõu» (1605) mahasurumise mälestuseks.
Lk. 134 *Sans amour* — ilma armastuseta (pr. k.).
Lk. 140 Temple — majadeblokk Londoni keskosas; nelja tuntud juriidilise korporatsiooni asukoht.
Lk. 144 Wolseley (1833—1913) — kindral, oli inglise kodanluse seas kõrges lugupidamises kui koloniaalsõdade «spetsialist».
Must Nädal — 10.—15. dets. 1899; nende päevade kestel lõid buurid inglasi korduvalt rängasti Stormbergi, Magersfonteini ja Colenso all.
Lk. 146 Methuen — kindral, keda buurid lõid Magersfonteini all 11. dets. 1899.
Lk. 150 Waverley-romaanid — Walter Scotti romaanisari.
Lk. 154 *Elle est ton rève* — ta on sinu unelm (pr. k.).
Lk. 164 Inglise kohtutes tunnistajalt nõutava vande vormel.
Lk. 175 *bombe au fraises* — jäätis maasikatega (pr. k.).
Lk. 183 Spion Kop — linn Lõuna-Aafrikas, mille juures Inglise väed 24. jaanuaril 1900 purustavalt lüüa said.
Lk. 185 *En avant!* — edasi! (Pr. k.)
Lk. 187 Raudne Hertsog — hertsog Wellington (1769—1852), Inglise väepealik ja riigimees.

Lk. 201 Canaletto — veneetsia maastikumaalija (1697—1768).
Lk. 206 Mafeking — linn, mida buurid Inglise-Buuri sõjas piirasid.
Pall-Mall — tänav, mille ääres on Londoni kõige peenemad ja rikkamad klubid.
Lk. 207 XIX sajandi kaheksakümnendaid aastaid iseloomustab Inglismaal töölisliikumise tunduv tõus; siin on mõeldud neljakümne tuhande Londoni sadamatöölise streiki 1889. aastal.
in vino veritas — viinas on tõde (lad. k.).
Lk. 211 *cocher* — kutsar (pr. k.).
Lk. 212 Niobe — kuju kreeka mütoloogiast; ema, kes nuttes leinab oma kahtteistkümmend last.
Lk. 215 *Non, Monsieur* — ei, härra (pr. k.).
C'est par içi, Monsieur? — kas siia, härra? (Pr. k.)
Lk. 218 *Monsieur le Docteur* — härra doktor (pr. k.).
Ah! Ça — mais nous avons le temps! — Noh, meil on aega! (Pr. k.)
Lk. 225 «Hänsel ja Gretel» — Humperdincki lasteooper (1893).
Morris (1834—1896) — poeet ja kunstnik, organiseeris 1863. aastal töökoja kunstipäraste tapeetide, värvilise klaasi jms. tootmiseks.
Lk. 234 Capua — linn Itaalias; selle linna vallutas Hannibal pärast pikaaegset piiramist ning jäi sinna oma väega talvekorterisse; linna mõnude mõjul laostus sõjaväe moraal — siit kõnekäänd: «uinub Capua mõnude mõjul».
Lk. 246 *rentes* — raha protsendid (pr. k.).
Lk. 255 *Là!* — hüüatus, millega väljendati koketeerivat reipust (pr. k.).
Lk. 256 Edward — Inglise kuningas Edward VII (1901—1910).
Lk. 257 *Elle est très distinguée* — ta on väga peen, väga suursugune (pr. k.).
Lk. 258 Juubeli-aasta — 1897. aasta, mil tähistati kuninganna Victoria valitsemise 60. aastapäeva.
Lk. 261 *Je n'aime pas ce type-là* — mulle ei meeldi see tüüp (pr. k.).
couleur de feuille morte — kolletanud lehtede värvi (pr. k.).
Lk. 263 *Comme vous êtes sage* — kui tark te olete (pr. k.).
tu — sina (pr. k.).
Lk. 264 *Et vous êtes ma belle femme!* — ja teie olete minu ilus naine (pr. k.).
Oh, non, ne parlez pas français — oh ei, ärge rääkige prantsuse keelt (pr. k.).
De Wet (1854—1922) — Buuri kindral ja poliitikamees.
Lk. 267 nagu Kanuti lained — Kanut, Taani ja Inglise kuningas (995—1035), omas võimet Thamesi laineid vaibuma panna.
Minu isa majas on palju eluasemeid — tsitaat piiblist.
Lk. 277 *mon cher* — mu kallis (pr. k.).
Tiens, quel malheur — oi, missugune õnnetus (pr. k.).
Lk. 283 *Mais la petite est adorable. Du café?* — Aga väike on võluv. Kohvi? (Pr. k.)

Lk. 284 *Elle vous attend* — ta ootab teid (pr. k.).
Ma petite fleur — mu väike õis (pr. k.).
Fleur — õis (pr. k.).
Lk. 290 Sündinud, hõbelusikas suus — seesama, mis meie «õnnelaps».
Lk. 291 *couleur de feuille morte* — kolletanud lehtede värvi (pr. k.).
Lk. 293 pemmikan — kuivatatud liha.
En avant — edasi (pr. k.).

NIMEDE LIGIKAUDNE HÄÄLDAMINE

Acton 'äkton
Adam 'ädam
Alfred 'älfrid
Annette a'net
Annabel 'änabel
Archibald 'aatšiboold
Augustus oo'gastus

Baker 'beiker
Balthasar bäl'thăzar
Battersea 'bätersi
Bayswater Road 'beizuooter 'roud
Beauce booss
Beechwood 'biitšvud
Belgravia bel'greivia
Bella 'bela
Benedict 'benidikt
Berkeley Square 'baakli 'skväär
Bethual Green 'bethjual 'griin
Blackley 'bläkli
Blanch blaantš
Bois de Boulogne 'bua 'dö bu'lonn
Bond Street 'bond 'striit
Bosinney bo'zini
Botticelli botti'tšelli
Bowles 'boulz
Bracy 'breisi
Bretagne brö'tanj
Brewery 'bruueri
Brighton 'braiton
Broad brood
Brown braun
Browne braun
Budge Row 'badž 'rou
Buenos Aires 'buenos 'airiz
Buller 'buler
Bustard 'bastard
Buxton 'bakston
Byron 'bairon

Cambridge 'keimbridž
Cambridgeshire 'keimbridžšir
Campden Hill 'kämpden 'hil
Canaletto kana'letto
Caramel 'käramel
Chamberlain 'tšeimberlin
Charlie 'tšaali
Chelsea 'tšelsi
Cheshire Cheese 'tšešir 'tšiiz
Christ Church 'kraist 'tšöötš
Christopher 'kristofer
Cicely 'sisli
City 'siti
Claud klood
Clover 'klouver
Cobbley 'kobli
Colley 'koli
Colwood 'kolvud
Connoisseurs Club koni'sööz 'klab
Conrad 'konräd
Cork Street 'kook 'striit
Cornmarket 'koonmaakit
Court Street 'koot 'striit
Crown Office Row 'kraun 'ofis 'rou
Crum kram
Cynthia 'sinthia

Da daa
Dark daak
Dartie 'daati

Dick dik
Dickens 'dikinz
Dorsetshire 'doositšir
Dreamer 'driimer
Dumas dü'maa

Ealing 'iiling
East End 'iist 'end
Elizabeth i'lizabeth
Emily 'emili
Eric 'erik
Ernest 'öönist
Eton 'iitn
Eustace 'juustas

Fawkes fooks
Fitz fits
Fleet Street 'fliit 'striit
Fleur flöör
Florence 'florens
Fontainebleau fonten'bloo
Forsyte 'forsait
Francie 'fraansi
Freddie 'fredi
Fryer 'fraier
Frying-pan 'fraiingpän
Fulham Road 'fulam 'roud

Gage geidž
Galsworthy 'goolzuööthi
Gaves 'geivz
Gawain 'gäveïn
George džoodž
Gibbon gibn
Giles džailz
Gladstone 'glädston
Goat's Club 'gouts 'klab
Goodwood 'gudvud
Gordon 'goodn
Green Park 'griin 'paak
Guinevere 'ginivier
Guy gai

Hackney 'häkni
Hamilton Place 'hämilton 'pleis
Hampstead 'hämstid
Hanover Square 'hänover 'skväär
Happerley 'häperli
Harrow 'härou
Hayman 'heiman
Herring 'hering
Highgate 'haigit
High Street 'hai 'striit
Holliday 'holidei
Hornsey 'hoonzi
Hotch-Potch Club 'hotšpotš 'klab
Houndsditch 'haundzditš
Howard 'hauard
Huckleberry 'haklberi
Hyde Park Corner 'haid 'paak 'kooner

Imogen 'imodžen
Irene ai'riini
Ivanhoe 'aivanhou

Jack džäk
Jackson 'džäksn
James džeimz
Jameson 'džeimsn
Jane džein
Jarveys 'džaaviz
Jesse 'džesi
Jessie 'džesi
Jobson 'džobsn
Joe džou
John džon
Jolly 'džoli
Jolyon 'džolion
Jon džon
Jordan 'džoodn
Joseph 'džouzif
Juley 'džuuli
June džuun

King's Road 'kingz 'roud
Knightsbridge Gate 'naitsbridž 'geit

Ladysmith 'leidismith
Lamotte la'mot
Lancelot 'laanslot
Landseer 'ländsier
Latimer Road 'lätimer 'roud
Laver 'leiver
Lesson 'lesn
Lewis 'luuis
Leytonstone 'leitnstoun
Liberty 'liberti
Littlehampton 'litlhämpton

Lloyd loid
Louvre luuvr
Lowestoft 'loustoft
Ludgate Hill 'ladgit 'hil

MacAnder ma'känder
Mafeking 'mäfiking
Magersfontein 'maagerzfontein
Malta Street 'moolta 'striit
Manchester 'mäntšister
Manifold 'mänifould
Maud mood
Mayfair 'meifäär
Merton 'möötn
Methuen 'methjuin
Montague 'montagjuu
Montpellier 'moom'peliei
Monty 'monti
Mount Street 'maunt 'striit

Needham 'niidom
New Colliery Company 'njuu 'koljeri 'kampani
Newmarket 'njuumaakit
Nicholas 'nikolas
Nick nik
Nickens 'nikinz

Opéra-Comique ope'raa ko'mik
Oxford 'oksford

Paddington 'pädington
Padwick 'päduik
Pall-Mall 'pel 'mel
Park Lane 'paak 'lein
Piccadilly pika'dili
Piedmont 'piidmont
Poultry 'poultri
Princes Gardens 'prinsiz 'gaadnz
Pubby 'pabi
Publins 'pablins
Puck pak
Putney 'patni

Queen's Gate 'kuiinz 'geit

Rachel 'reitšel
Reading 'riiding
Rebecca ri'beka
Regent Street 'riidžent 'striit
Remove Club ri'muuv 'klab
Richmond Hill Gate 'ritšmond 'hil 'geit
Roger 'rodžer
Rowena ro'uiina

Sandown 'sändaun
Sawyer 'soojer
Scotland Yard 'skotland 'jaad
Scott skot
Skyward 'skaiuard
Sleeve-links 'sliivlinks
Sloane Square 'sloun 'skväär
Small smool
Soames soumz
Soho so'hou
South Kensington sauth 'kenzington
Spraggins 'spräginz
Stanhope Gate 'stänop 'geit
St. James 'sint 'džeimz
St. John's Wood 'sint 'džonz 'vud
St. Lazare sänla'zaar
Strand sträand
Superior Dosset Forsyte sju'pierior 'dosit 'forsait
Surbiton 'sööbitn
Susan 'suuzn
Suspender sus'pender
Swithin 'suithin

The Connoisseurs the koni'sööz
The Remove the ri'muuv
Thom tom
Thomas 'tomas
Times taimz
Timothy 'timothi
Tooting 'tuuting
Tukes 'tjuuks
Turenne tü'renn
Turl tööl
Turner 'töörner
Tweetyman 'tuiitiman

Val väl
Viccy 'viki
Victoria vik'tooria
Violet 'vaiolit

Wake ueik
Wardour Street 'uoodour 'striit
Warmson 'uoomson
Waterbuck 'uooterbak
Watford 'uotford
Waverley 'ueiverli
Wedgwood 'uedžvud
Westminster Abbey 'uestminster 'abi
Wimbledon Common 'uimbldon 'komon
Winifred 'uinifrid
Woking 'vouking
Wolseley 'vulzli
Wopsy-doozle 'uopsi 'duuzl

Джон Голсуорси
САГА О ФОРСАЙТАХ
2
В ПЕТЛЕ
На эстонском языке
Оформление Х. Витсура и П. Реэвеэра
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja E. Siimson
Kunstiline toimetaja H. Vitsur
Tehniline toimetaja H. Veber
Korrektorid M. Amon ja S. Aron

Ladumisele antud 9. XII 1959. Trükkimisele antud 3. II 1960. Paber 54 : 84,1/16. Trükipoognaid 20. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 16,40. Arvutuspoognaid 16,55. Trükiarv 40 000. Tellimise nr. 2135. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tänav 54/58.

Hind rbl. 10.—

7—3